

**КЫРГЫЗ-ТҮРК «МАНАС» УНИВЕРСИТЕТИНИН БАСЫЛМАЛАРЫ: 74
СӨЗДҮК СЕРИЯСЫ: 2**

ТҮРКЧӨ – КЫРГЫЗЧА СӨЗДҮК

50.000 сөз

Түзгөн: Гүлзура Жумакунова

БИШКЕК-2005

УДК 80/81
ББК 81.2-4
Т 92

Кыргыз Республикасынын Билим берүү министирлиги тарабынан
«Филология» адистиги боюнча кошумча окуу куралы катары
басып чыгарууга сунуш кылынды.

Буйрук № 422163

Рецензиялагандар:

Кыргыз ИАнын академиги профессор Б.Ө. Орузбаева,
профессор С.Ж. Жигитов

Т 92 **Түркчө-кыргызча сөздүк** / түз. Г.Жумакунова. – Б.: – 1000 б.

ISBN 9967-22-903-9

“Түркчө-кыргызча сөздүк” кылымдар бою бири-биринен узак жашаган эки түрк тилинин: огуз тил тобунун өкүлү Түркия түркчөсү менен кыпчак тил тобунун өкүлү кыргыз түркчөсүнүн бүгүнкү адабий тилдеринин мисалында бул тилдердин өнүгүш, өзгөрүш процесстерин, орток жана айырмалуу тараптарын кеңири чагылдырып берет.

Сөздүк ошондой эле түрк жана кыргыз тилдерин үйрөнүү, үйрөтүү, түрк тилинде жарык көргөн көркөм, илимий-популярдуу ж.б. адабияттарды, басма сөз материалдарын окуу, которуу иштеринде пайдалуу болмокчу. Сөздүктөн түрколог адистер, котормочулар, мугалимдер, дипломаттар, чыгыш таануу факультеттеринин студенттери, басма сөз кызматкерлери жана түрк, кыргыз тилдерине кызыккан коомчулуктун ар кандай өкүлдөрү пайдалана алышат.

Т 4602030000-05
ISBN 9967-22-903-9

УДК 80/81
ББК 81.2-4
©КТМУ, 2005

KIRGIZİSTAN-TÜRKİYE MANAS ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI: 74
SÖZLÜK DİZİSİ: 2

TÜRKÇE – KIRGIZCA **SÖZLÜK**

50.000 kelime

Hazırlayan: Gülzura CUMAKUNOVA

BİŞKEK-2005

Эне тилиме эстелик
Ана dilime артаған

КИРИШ СӨЗ.

XXI кылымдын босогосунда эгемендүүлүгүнө жетишкен Кыргыз мамлекетинин эң алды менен колго алган маселелеринин бири Кыргызстандын түпкүлүктүү калкы - кыргыздардын улуттук тили болгон кыргыз тилине мамлекеттик тил статусунун берилиши болду. Муну менен катар кыргыз тилин бир эгемендүү мамлекеттин тили катары өлкөнүн бүгүнкү күндөгү тил жаатындагы бүтүндөй жүтүн аркалай ала турган, кыргыз коомчулугунун саясий, экономикалык, социалдык жана маданий ыктыяждарын толук камсыз кыла ала турган дареметтүү, күчтүү тилге айландырыш маселеси бүтүндөй кыргыз айдындарына, тилчи адистерине жүктөлгөн болду.

Билинген тарыхый даректерде б. з. ч. 201-жылдан тарта белгилүү болгон кыргыздардын тили өзүнүн байыртадан бүгүнкү күнгө чейин жашап келген узун тарыхынан улам түркологияда танылгыс бир тарыхый орунга эгедер. Кыргыз тили жазма адабий тилге ээ болгон бир кылымга жетпеген мөөнөт ичинде белгилүү даражада грамматикалык, лексикалык, лексикографиялык жактан иликтөөгө алынды. Ар кыл максаттагы жана көлөмдөгү грамматикалар, кыргыз лингвистикасынын түрдүү тармактарына арналган жүздөгөн эмгектер жарык көрдү.

Кыргыз тилинин сөз байлыгын топтоодо жана жарыялоодо кыргыз лексикографтары да көрүнүктүү иштер аткарышты. Жалпы түрк лексикографиясынын сыймыгы жана шедеврлеринен бири болгон К.К.Юдахиндин "Кыргызча-орусча сөздүгүнүн" артынан жарыяланган "Орусча-кыргызча сөздүк", "Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү", кыргызчанын антонимдик, синонимдик, фразеологиялык, диалектологиялык сөздүктөрү жана ондогон терминологиялык сөздүктөр кыргыз тилинин бай сөз казынасын ар тараптуу чагылдырууда белгилүү кызмат өтөп келди.

Кыргыз лексикографиясынын тарыхына көз чаптырганыбызда котормо сөздүктөрдүн көбүнчө орус, англис, француз, немец сыяктуу дүйнөлүк тилдер менен катышта жасалганына күбө болобуз. Ал эми түрк тилдери арасында котормо сөздүк түзүү тажырыйбасы эмнегедир этибарга алынбай келет. Маалым болгондой, мунун айрым объективдүү жана субъективдүү себептери бар.

Тарыхый жактан кыргыздар кыпчак, карлук тобундагы түрк тилдүү калктардын өкүлдөрү менен кылымдар бою канатташ жашап, карым-

катнаш жасап, ички жана тышкы таасирлерге чогуу кабылып келгендигинен улам бул элдердин сөздүк фондунда белгилүү өлчөмдө окшош сөз катмарлары орун алганы байкалса, огуз тобундагы түрк тилдери менен кыргыз тилинин алакасы белгилүү тарыхый себептерден улам бир кыйла солгун өнүккөн. Бул жерде огуз тобундагы тилдердин кыргыздардан географиялык эле алыстыгы эмес, Анадолу түрктөрү сыяктуу бул топтун ири өкүлүнүн саясий, экономикалык өз алдынчалыгы да маанилүү роль ойногон.

Түркия түркчөсүнүн 600 жылга жакын убакыт дүйнөнүн эң ири державаларынан бири - Османлы Императорлугунун мамлекеттик тили катары жазма жана оозеки формаларын үзгүлтүксүз жашатылып келиши бул тилдин тынымсыз өнүгүш-өсүш үстүндө болушун шарттаган. Азия, Африка, Европа сыяктуу үч материкке жайылган бул Императорлуктун ички, тышкы байланыштарын толук камсыз кылууга жараган түрк тили, арап, фарс жана белгилүү өлчөмдө европа (негизинен француз) тилдеринин күчтүү таасирине кабылганына карабастан, калктын тилинде өзүнүн түпкү насилинен эч качан ажыраган эмес.

Османлы Императорлугу кыйрап, 1923-жылы Түркия Республикасы орногондон кийин мамлекеттин биринчи кезектеги иш-чараларынын бири - жалпы элдик мүнөзгө ээ болгон тил реформасын ишке ашыруу, Османлы Императорлугунун кийинки доорлорунда абдан өөрчүп кеткен жазма адабий тил менен элдик оозеки тил ортосундагы кескин обочолонууну жоюу болгон.

Тил реформасынын демилгечиси, Түркия Республикасынын негиздөөчү, улуу көсөм Мустафа Кемал Ататүрктүн көрсөтмөсү жана жекече салымы менен бул реформа өлкө чапында ийгиликтүү ишке ашырылган.

1932- жылы тил реформасын ишке ашырууга арналган расмий курулуш - Түрк Тил Курумунун (Комитети) түзүлүшү жана 1928-жылы арап алфавитинен түрк тилинин фонетикалык түзүлүшүнө ылайыкталган латын алфавитине өтүш да аталган реформанын башкы максаты болгон арап, фарс таасиринен кутулуу, тар ганакей аристократиялык чөйрөнү тейлеп келген османлычаны элдин калың катмарына жеткиликтүү болгон адабий түркчө менен алмаштыруунун маанилүү кадамдарынан болгон.

1920-жылдардын аягы 1930-жылдардын башынан тарта баштатылган "тилди тазалоо" же "түрктөштүрүү" саясаты калктын тилине негизделген жаңы жалпы элдик адабий тилди жаратуу максатын көздөгөн. Бул саясаттын негизинде жаткан аракеттер нукура түрк сөздөрүн, мүчөлөрүн жана сөз айкаштарын топтоо, жандандыруу, алардын үлгүсүндө жаңы сөздөрдү жасоо жана жалпы элдик адабий тилдин нормаларын иштеп чыгууга багытталган. Бул үчүн жасалган иш-чаралар негизинен үч багытта: эски жазма булактардын тилин тескеп чыгуу, Анадолунун бүтүн

диалект, говорлорунун материалын топтоо жана түрк тилинин бүтүн сөз жасоо каражаттарын ийкемге келтирүү менен жаңы сөздөрдү-неологизмдерди жаратуу сыяктуу үч салаада жүргүзүлгөн.

Түрк тилинин жеке өзүнө тиешелүү мындай ички булактары менен катар бул ишке тектеш түрк тилдеринин материалдары да кеңири тартылган. Ошол кездерде, К.К. Юдахиндин 1940-жылы Москвадан жарык көргөн 25 миң сөздүү "Киргизско-русский словарь" ("Кыргызча-орусча сөздүгүнүн") Абдуллах Таймас тарабынан түркчөгө которулуп, 1945-жылы басылып чыгышы да мына ушул демилгенин шарапаты менен болгон. Сөздүктө оригиналындагы кийин сынга алынып, оңдолуп чыккан мүчүлүштөрү жана кемчилдиктеринин орун алып калышы (К.К. Юдахин "Сөздүгүнүн" 1965- жылкы басышында 40 миң сөз камтылган), котормо калпыстыктыктарына карабастан, бул сөздүк кыргызча менен түркчө арасындагы алгачкы тил байланыштарынын көпүрөсү катары алигиче кызмат өтөп келе жатышы менен баалуу.

Албетте, бүгүнкү абалында түрк тилине ар кандай кемчиликтен, калпыстыктардан алыс бир идеал тил сыпатын ыйгаруудан алыспыз. Ар кандай эле өнүгүүдөгү улуттук тил сыяктуу Түркия түркчөсүнүн өзүнө тиешелүү проблемалары бар, бирок кантсе да бүгүн жаңыдан мамлекеттик тил статусуна ээ болуп отурган жаш адабий түрк тилдеринин Түркия түркчөсүнүн калыптаныш, өнүгүш тарыхынан, өзгөчө тил реформасы тажырыйбаларынан ала турган сабактары арбын.

Түрк-кыргыз байланыштары ар тараптуу өнүктүрүлө баштаган ушул тапта, ар кандай максаттагы жана көлөмдөгү түркчө-кыргызча, кыргызча-түркчө сөздүктөрдүн даярдалышына муктаждык туулууда. Түрк тили Кыргызстанда англисче жана орусчадан кийин эле үйрөнүүсү кааланган таңсык тил абалына келүүдө. Айрыкча Түркия университеттеринде түркология бөлүмдөрүнүн, Кыргызстанда кыргыз, түрк тилдеринде сабак берген университеттердин, мектептердин ачылышы, алардын окуу жана илимий-педагогикалык адабияттар жана адистер менен камсыз кылынышы аталгандай сөздүктөргө болгон талапты күн санап арттырууда. Сөздүгүбүздүн асыл максаттарынан бири түрк республикаларында артып бараткан түрк тилин үйрөнүү талабына көмөкчү болуу.

Сөздүктүн бир башка максаты, балким эң маанилүүсү, азыркы кыргыз тилинин сөз каражаттарынын бүтүн дареметин кыргыз коомчулугунун көз алдына тартуу. Муну Түркия түркчөсү сыяктуу түрк тили үй-бүлөсүнүн эң күчтүү өкүлүнөн котормо жолу менен берүү кыргыз коомчулугунун соңку жылдарда өз эне тилине карата мамилесине өзгөртүү киргизери тилегинен улам да өзгөчө мааниге ээ.

Китептин биринчи бетине "Эне тилиме эстелик" сөзү да мына ошол максатта коюлду. Билингендей, кыргызчада **эстелик** сөзүнүн эки мааниси бар: 1.тартуу, белек. 2. орнотулган эстелик. Мен жасаган кызматым

элим үчүн ушул эки мааниде тең түшүнүлүшүн каалар элем.

Демейде жазма тилдин пайда болушу, оозеки тилдин жазуу шеки-лине өтүшү элдик тилдин жергиликтүү чектелген мүнөзүн жоюп, улуттук тил катары белгилүү нормалар, эрежелер аркылуу өнүгө баштарынан улам дагы бир бийик баскыч болуп саналат. Болгону бул өтүш маалында элдин кылымдар бою жашатып келген тилинин турпатына доо кетпесин жана ал өзүнүн жаңы тулкусунда жашоо күчүн жоготпосун. Баамыбызга караганда, кыргыз тили жазуу түрүнө өткөн кезде алфавитте болсун, орфография, орфоэпия принциптеринде болсун тилдин табиятына терс келген бир катар калпыстыктар кетирилген. Алар бүгүн тилдин өзүнө өзү чоочун чыгып, кедеринин кетишине себеп берип отурат. Бул жагдай тилдин муундан муунга өткөрүлүшүндө олуттуу жарака пайда кылып, жаңы муундун өз эне тилин жармач көрүп жеришине, анын мүмкүнчүлүктөрүнө ишенбөөсүнө, жашоосунун эң маанилүү байланыш каражаты эмес, ага кыргыз атын гана берген артыкбаш жүк катары көрүшүнө алып келүүдө.

Бир улуттун тилинин анын эркин, эгемен мамлекет болгон чагында жоголуу коркунучуна учурашы тарыхта көрүлбөгөн окуя. Тилекке каршы, Кыргызстандагы улуттук тилдин абалын изилдеген эл аралык маалымдоо уюмдарынын фактылары жана өзүбүздүн байкоолорубуз да мына ушул чындыкты ырастай турган жөндө.

2005-жылдын 24-мартында Кыргызстанда болуп өткөн саясий төңкөрүштүн эң таасын түрткүлөрүнөн бири да кыргыз калкынын экономикалык кыйынчылыктары менен катар эле улуттук дөөлөттөрүнөн, баарыдан мурда эне тилинен ажырап калып бара жатканы, өз тилинде жогорку билим ала албай, жыйын өткөрө албай, укугун талаша албай, иш кагаздарын жүргүзө албай жатканы тууралуу дартына кулак какпаган, социалдык жактан өз өлкөсүндө мүңкүрөгөн абалга келишине каамарабаган бийликтегилерге карата кайнаган кыжырынын сыртка атылып чыгышы болду.

Мындан бир канча жыл мурун Түркияга келгенимде калкынын тил кыйынчылыгы жок бир ортомдо жашаганын көргөнүмдө чыныгы эркиндик деп ушуну айт деген элем. Бул улуттун да кылымдын башында биздикиндөй тил запкысын тартканын, бирок ийгиликтүү жүргүзүлгөн тил реформасынан кийин элдин тилине таянган адабий тилин түзүүгө жетишкенин билгенимде, бул тилди мыктап үйрөнүп, түркчөдөн кыргызчага котормо сөздүк түзүүнү өзүмө максат кылган элем.

Түркияда калган 12 жылдык мөөнөттүн жарымына жакынын назарларыңыздарга сунуп отурган ушул сөздүк менен алпурушуп өткөрдүм. 50 миң сөздү камтыган бул сөздүк Түркия түркчөсү менен кыргыз тилинин учурдагы жазма адабий тилдерине негизделген.

Кыргыз же бир башка түрк тили өнүгүш тарыхынын ушул жаңы этабында келген жеринен улап илгерилеп кетүүсү үчүн оболу өзүнүн тил чөйрөсүнө жакшылап баа берүүсү зарыл. Тилимин өнүгүшүнө жолтоо

болгон нерсе эмне деген суроого жооп табуусу, тилин таасирдүү кыла турган, элине толук жарамдуу кызмат бере ала турган абалга келтирүүнүн амалын издөөсү керек. Ал үчүн керектүү чаралар, жолдор, таасын тажырыйбалар болсо, тартынбастан алып пайдалануусу лаазым.

Бүгүн Кыргызстанда 20-жылдардын башында түрк тили туш болгон жана тил реформасынын жасалышын талап кылган абалга окшош бир абал өкүм сүрүп жатат. Кудум эле Түркияда Республика дооруна чейинки османлыча менен элдин тилиндеги ажырым сыяктуу азыр Кыргызстанда да көбүнчө кыргызча сүйлөгөн жана орусчаны жакшы билбеген элет калкы менен кыргызча билбеген шаар кыргыздары арасындагы тилдик айырма күчөп бара жатат. Жаңылыш жүргүзүлгөн тил саясатынын айынан орус тилинин күн санап артып бараткан үстөмдүгү жаңы муундун өз келечегин гарантия алдына алуу жана коомдо каалаган абалга келүүсүнүн бир каражаты катары орус жана англис тилдерине багыт алышына, өз эне тилинен алысташына себеп болууда.

Жазган сөздүгүмдүн ар бир макаласын өз тилине жана улуттук наркына кайдигер көрүнгөн бул массанын көңүлүн буруп, улуттук сезими ойгонор, эне тилинин 700 жылдык жазма адабий тил салты болгон бир тилдин каршысында эч кыйналбай, нукура байлыгы, табигый турушу менен тең келе ала турган күчтө жана кудуретте экенин көрүп эсине келер деп жаздым.

Түркия түркчөсү сыяктуу Түрк дүйнөсү ичинде функционалдык жактан өнүккөн, ийкемдүү, узун убакыт бою мамлекеттик жана адабий тил болуу тарыхына эгедер, сөз жана термин жасоо кудурети жетик бир тектеш тил менен котормо сөздүк түзүү аркылуу кыргыз тилинин да бул тилден кем калбай турган, коомдун бүтүн талаптарын аркалай аларлык дареметке жана байлыкка эгедер экенин, бар болгону жыш колдонулбаганы үчүн жандуулугун жана жарамдуулугун жогото баштаганын көрсөтүш, жаңы муундун өз тилинин кудуретине болгон ишенимин ойготуш сөздүгүбүздүн башкы максаты болду.

Сөздүктүн сөз тизмеси дүйнө лексикографиясынын талашсыз мыкты үлгүлөрүнөн болгон “Büyük Türkçe-Rusça Sözlük” (“Большой турецко-русский словарь”; 1977), “Советский энциклопедический словарь”(1989), “İngilizce-Türkçe/ Türkçe-İngilizce Redhouse Sözlüğü” (1998), “Çağdaş Türkçe-İngilizce Redhouse Sözlüğü”, “The Oxford Turkish-English Dictionary” (1984), “Türkçe Sözlük” (8-9-басылыш, 1988; 1998), “Anabritanika” (1-32-томдор, 1993-1994) сыяктуу маанилүү булактарга таянып түзүлдү.

Түрк жана кыргыз тилдеринин жалпы сөз корун ортого чыгаруу сыяктуу сөздүктүн үчүнчү бир максаты бул тилдердеги орток сөздөр менен туруктуу сөз айкаштарына жана макал-лакаптарга кеңири орун берилишин шарттады. Азыркы түрк адабий тилин негиз алган сөздүктүн макалаларынын арасында *диал.*, *ооз.*, *эск.* кыскартуулары алдында

жергиликтүү диалекттерге, оозеки тилге жана эскирген сөз катмарына тиешелүү сөздөрдүн берилиши мына ушул себеп менен түшүндүрүлөт.

Сөз макалалары окуучуга котормо тактыгын жана билги молдугун камсыз кылган эл аралык принциптердин үлгүсүндө жайгаштырылды. Сөздүктүн түркчө бөлүгүнүн жазылышында 2000-жылы жарыяланган түрк тилинин орфографиялык эрежелери (“İmlâ Kılavuzu”), ал эми кыргызча бөлүгүнүн жазылышында болсо, “Кыргыз тилинин орфографиялык сөздүгү” (1983), ошондой эле кыргыз тили боюнча жарык көргөн бардык сөздүктөр менен энциклопедиялык эмгектер жетекчиликке алынды.

Кыргызча менен түркчөдө түрдүү алфавиттердин колдонулушу сөздүктүн жазылышындагы оорчулуктардын эң башкыларынан болду. Макала ичинде сегиз түрдүү жазма шекилинин колдонулганын жана көптөгөн белгилердин тынымсыз алмашып турганын эске алсак, терүү ишинин канчалык машакаттуу болгону дайын болот.

Экинчи бир кыйынчылык түркчөдөгү татаал сөздөрдүн жазылышындагы ыраатсыздык, алардын макала ичине алынышы же өз алдынча берилиши боюнча белгилүү критерийлердин иштелип чыкпагандыгы болду. “Türkçe Sözlük”тө эки же үч сыңардан турган татаал сөздөрдүн өзүнчө макала башы болуп берилиши да биздин баштан тутунган принциптерибизге ылайык келбеди. “Türkçe-Rusça”, “Türkçe-İngilizce” сөздүктөрдүн түзүүчүлөрү да ушул эле кыйынчылыктарга туш келип, андан көпчүлүк татаал сөздөрдү бириктирип жазуу аркылуу чыгышкан экен. Биз болсо принцип катары түркчөнүн азыр күчүндө болгон орфографиялык эрежелерине таянганыбыз үчүн аларды жетекчиликке алууга мажбур элек. Бул маселени бөлөк жазылган татаал сөздөрдүн баарын тиешелүү макала ичине алып, ал эми бирге жазылгандарын өз алдынча макала түрүндө берүү менен чечтик.

Тарыхый жактан жазма адабий тил катары жашап келген түркчө менен жазма адабий тил традициясы үзүл-кесил болуп, жалпысынан оозеки тил катары жашаган кыргызчанын кабыл алынган сөздөр катмары боюнча да айырмачылыктары арбын экени айгинеленди. Мисалы, кыргызча менен түркчөдөгү арапчадан жана фарсчадан кирген сөздөрдүн айтылышы менен маанисиндеги айырмачылыктар өз-өзүнчө изилдөө объектиси боло турганчалык даражада экени байкалды. Батыш тилдеринен кирген орток сөздөр да кыргызчага негизинен орус тили аркылуу, ал эми түркчөгө көбүнчө француз тили аркылуу киргени жана ошол тилдердин өзгөчөлүктөрүн алып жүрөрү аныкталды.

Жалпы түрк сөз катмарынын сакталыш даражасы да аталган тилдерде бирдей эмес экени көрүлдү. Түркия түркчөсүндө бул сөз катмары көбүнчө Анадолу диалектилеринде сакталганы үчүн ортодогу параллелдиктер кээде оозеки тил менен диалекттердин фактыларына таянып чыгарылган учурлар болду. Бирок бул өңдүү адаттан тышкаркы

көрүнүштөр тийиштүү кыскартуулар менен коштолгону үчүн сөздүктүн негизги чийини болгон адабий тил чийининен чыгылган жок.

“Түркчө-кыргызча сөздүк” кылымдар бою бири-биринен узак калган огуз тил тобунун өкүлү болгон Түркия түркчөсү менен кыпчак тил тобунун өкүлү кыргызчанын мисалында түрк адабий тилдеринде кандай таасирлерден кандай өзгөчөлүктөр келип чыкканын көрсөтүүсү менен да түркологияга белгилүү салым кошот деген ойдобуз.

“Түркчө-кыргызча сөздүктүн” аталгандай бийик максаттар үчүн кызмат бере турганы сыймыктуу иш. Ошону менен катар эле ар кандай туңгуч чыгармада кездеше турган кемчилдиктер, мүчүлүштөр байкала турган болсо, окурмандарымын буга түшүнүү менен мамиле кылып, айта турган сын пикирлери, түзөтүүлөрү, кеңештерине ачык экеними билдиремин жана gulzura@yahoo.com интернет адресим аркылуу улаштыра турган мессаждары үчүн алдын ала ырахматымы айтамын.

Сөздүк түрк тилин үйрөнүү, үйрөтүү, түрк тилинде жарык көргөн көркөм, илимий-популярдуу ж.б. адабияттарды, басма сөз материалдарын окуу, которуу иштеринде пайдалуу болмокчу. Сөздүктөн түрколог адистер, котормочулар, мугалимдер, дипломаттар, чыгыш таануу факультеттеринин студенттери, басма сөз кызматкерлери жана түрк, кыргыз тилдерине кызыккан коомчулуктун ар кандай өкүлдөрү кеңири пайдалана алышат.

Сөздүктүн узун сүргөн даярдалышы учурунда мага ар дайым дем берип, сабырдуулук менен колдошкон атам Турганбаев Жумакунга, жолдошум Сайдилканов Разакка, кадырлуу даанышмандарым Кыргыз Илимдер Академиясынын анык мүчөсү, Профессор Доктор Бүбийна Орузбаевага, Профессор Доктор Салижан Жигитовго жана ак дилден тилектеш болгон ар кимге терең ыраазычылыгымы билдиремин.

Доцент Доктор Гүлзура Жумакунова
Автор

СӨЗДҮКТҮН ТҮЗҮЛҮШ ЖАНА КОЛДОНУШ ПРИНЦИПТЕРИ

Сөздүк-макалалардын жайгаштырылыш принцибинде окурманга маалымат молдугун, колдонуш жеңилдигин камсыз кылуучу эл аралык лексикографиянын ыкмалары пайдаланылды.

Сөздүк-макалалардын жайгаштырылыш тартиби төмөнкүдөй принциптер аркылуу жолго коюлду.

1. Сөздүк макаласы катары түрк тилинин уңгу түрүндөгү тубаса сөздөрү жана курама мүчөлөрү аркылуу жасалган туунду сөздөрү алынды. Түркчө макала башы болуп келген сөз жана мисалдар коюу кичине латын тамгалары менен, котормо бөлүгү болсо, ачык кичине кирил тамгалары менен жазылды. Баш тамгалар тек гана энчилүү аттар үчүн колдонулду. Сөз маанилери арап цифрасы менен чекит коюлуп, ал эми фразеологиялык маанилер кашаа алдында арап цифралары менен ажыратылды. Мисалы:

dalmak 1.сууга чумкуу/сүнгүп кирүү. 2.(*бир ишке/ топка/ жерге*) бат кирип кетүү, сүзө качырып кирүү, аралашып кетүү ... **dalıp çıkmak** 1)(*деңизде/ көлдө ж. б.*) чумкуп-калкып сүзүү. 2)(*деңизге/ көлгө*) чөмүлүп чыга калуу. 3)бир киргенде бир топ жерге кирип-чыгуу.

Сөз маанилеринин ирети болсо, эң көп колдонулган негизги маанисинен кошумча маанилерине, андан өтмө (*өтм.*), андан образдуу (*арго*) маанилерине карай жайгаштырылды, керектүү жерде мисалдар менен коштолду. Сөз маанилеринен кийин ошол сөзгө тиешелүү калыпташкан сөздөр, фразеологизмдер, макалдар алфавиттик тартип менен эч кандай ажыратуучу белги коюлбастан жайгаштырылды.

Сөз айкаштарынын иретин белгилөөдө макала башы сөзгө жалганган мүчөлөрдүн эмес, экинчи сөздүн башталгыч тамгалары этибарга алынды. Мисалы:

adam ... -a dönmek адам/киши болуу. **~ına göre** кишиге жараша. **~ içine çıkmak** элдин алдына чыгуу, эл көзүнө көрүнүү. **~dan saymak** киши катары көрүү ж.б.

Макала башы сөз макаланын ичинде ~ белгиси менен белгиленди. Мындай алмаштыруу макала ичиндеги мисалдарга, туруктуу сөз айкаштарына жана макал-лакаптарга да жайылтылды. Сөзгө мүчө улангандагы ар кандай тыбыштык өзгөрүүлөрдө (тыбыш түшүү, жумшаруу ж.б.) ~ белгиси сөздүн ошол өзгөргөн шекилин белгилей тургандай колдонулду.

açıklık,-ğı ... fikrin ~ı пикирдин ачыктыгы.

cürüm,-rmü ... ~ü başkasının üstüne atmak күнөөнү башкага жаба салуу.

2.Котормо бөлүгүндө жакын синонимдик катыштагы сөз маанилери

бири-биринен үтүр менен ажыратылды.

ezici 1.эзүүчү, басмырлоочу, жан кейиткен. 2.басымдуу, көпчүлүк.

Бир өңчөй сөздөр эгер бир сөзгө байланып турса, алардын арасына теңдик белгиси (/) коюлду.

idareli 1.жакшы башкарылган/жетектелген /уюштурулган.

idarî башкарууга байланыштуу/тиешелүү.

3.Омонимдер ар бири өзүнчө макала болуп кирип, коюу кара рим цифралары менен белгиленди.

dolu I 1.толо, толтура. 2.көп, мол, бай. 3.ээленген, бош жери жок.

dolu II мөндүр.

4. Эки же үч түрлүү жазылышка ээ болгон сөздөрдүн эң көп колдонулганына ачыктама берилип, калгандарына болсо шилтеме к. (*кара*) колдонулду.

5. Толук маанилеш, уңгулаш, морфологиялык жабдылышында гана азыноолак айырмачылыгы бар сөздөр макала башы катары жанаша берилди.

içgüdülü, içgüdüsel 1.ичкүдүдөн чыккан, инстинк боюнча...

geğiriş, geğirme кекирүү. ..

6. Эгер макала башы сөз өз алдынча колдонулбаган, кайсы бир туруктуу сөз айкашынын же татаал сөздүн тутумундагы сөз болсо, анын биринчи сыңары гана макала башы катары алынып, кош чекит коюлуп, ~ белгисинен кийин калган бөлүгү жазылды. Кайталанма кош сөздөр үчүн (~ ~) белгиси коюлду. Эки, үч тутумдуу сөздөр бириккен сөз же **etmek, olmak** жардамчы этиштеринин биригип кеткен шекилдери болсо гана макала башы боло алды, болбосо калган бардык учурларда көп тутумдуу сөздөр биринчи сөздүн карамагында берилди.

hatır: ~ hutur же ~ ~ катыр-кутур же катыр-катыр (*бир катуу нерсени чайнаганда же үстүнө басканда чыккан үн*).

haşım : ~ ~ haşlanmak күнгө какталыш/куйкаланыш.

7. Окурманга жеңилдик келтирүү максаты менен сөздүктө сөз менен мүчө арасындагы ар кандай тыбыштык өзгөрүүлөр түрк орфографиясы эрежелерине ылайык чагылдырылды. Мындай учурлар макала башынан кийин үтүр, сызыкча коюлуу менен берилди.

а) Сөздүн аягы к, т, ч, п, ф сыяктуу каткалаң тыбыштар менен бүтүп, ага үндүү менен башталган мүчө уланса, түркчөдө бул тыбыштардын көбүнчө жумшарып кетери, айрым учурда өзгөрүүсүз калары да бул ыкма менен сөздүктө так көргөзүлдү.

kabak,-ğ 1.бот. кабак, ашкабак...

iç, -çi 1.ич, ички (ар кандай нерсенин ич бөлүгү, тыш сөзүнүн каршысы)....

kâğıt,-d кагаз....

saat, -ti саат....

mikrop, -bu микроб... .

б) Түркчөдөгү эки муундан туруп, экинчи мууну кууш үндүү (ы, и, у, ү) менен бүткөн түрк жана арап сөздөрүнө үндүү менен башталган мүчө уланса, ошондой эле **olmak, etmek** жардамчы этиштер менен биригип кеткен учурларда уңгуда үндүү түшкөнү байкалат. Мисалы (**sabır - sabrı - sabretmek, atıf - atfı - atfetmek** ж.б.). Мындай сөздөрдөгү уңгунун өзгөргөн шекили кошумча көргөзүлүп, бириккен шекили болсо, өз алдынча макала болуп кирди.

kadır, -dri..., kabız, -bzı... ilim, -lmi...,

seyir, - yri, ..., zikir, -kri..., ıtır, -trı...,

zikretmek 1.атын атоо, айтып эскерүү. 2.дин зикир чалуу.

в) Түрк тилине уңгу түрүндө тек үнсүз менен кирген, бирок үндүү мүчө уланганда кайрадан оригиналдакыдай катталган үнсүздөрдү калыбына келтирген арап сөздөрүндөгү өзгөрүүлөр да сөз болгон ыкма аркылуу атайын көрсөтүлдү.

hak, -kkl..., his, -ssi..., zan, -nni..., ret, -ddi....

Ал эми мындай сөздөрдүн **etmek, olmak** жардамчы этиштери менен биригип кеткен түрлөрү болсо, өз алдынча макала болуп кирди.

zannetmek (деп) ойлоо, саноо, түшүнүү...

reddetmek 1.жокко/жалганга чыгарыш, моюнга албаш...

г) Сөз ичинде же аягында жоон үндүүлөр катышып турганына карабастан, жалганган мүчөлөрү ичкерип кетүүчү чет элдик сөздөрдөгү өзгөрүүлөр да атайлап белгиленди.

alkol, -lü..., hayal, -li..., istikbal, -li...,

sıhhat, -ti..., saat, -ti... ж.б.

д) 3-жак таандык мүчө алган түрк сөздөрүнө табыш жөндөмө мүчөсүнүн жалганышында келип чыккан айырмачылыктар да сөздүктө атайын белгиленди.

balpeteği,-ni аарылар бал толтурган көзөнөктөр

başörtü,-yü жоолук

bayi,-i 1. сатуучу

8. Бир сөздүн түркчө, арапча же фарсча варианттары бирдей активдүү колдонумда болгон учурларда, бардыгына тең аныктама берилип, бири-бирине *сал.* (*салыштыр*) белгиси менен шилтеме жасалды.

matem аза. *сал.* **yas.**

kabiliyet,-ti жөндөм, шык, мүмкүнчүлүк, талант. *сал.* **yetenek.**

9. Кыргызча аныктама учурунда котормонун маанисине тактоо, толуктоо иретинде кошумчаланган сөздөр төмөнкүдөй жагдайларда негизги тексттен айырмаланып, курсив менен кашаанын ичинде же ар кандай кыскартуулар коштоосунда берилди.

а) Терминдердин кайсы илим тармагына тиешелүү экени атайын кыскартуулар менен (*биол. , геол. , мед. , тар. , ад. ж.б.*) белгиленди.

б) Котормо жетишсиз деп эсептелген учурлардын баарында курсив менен түшүндүрмө жасалды.

kadavra дене, өлүк (*тажырыйба жасоодо колдонулган*).

batman батман (*2,5'тен 10кг'га чейинки оордук өлчөмү*).

в) Кыргызча түшүнүгү болбогон түрк реалийлеринин (тамак-аш, кийим, салт, адабият, музыка түрлөрү ж.б.) аттары которулбастан берилип, түшүндүрмө менен коштолду.

kadayıf кадайыф (*түрк таттуусу; чий кадайыф, нан кадайыф, жалпак кадайыф сыяктуу түрлөрү бар*).

Hanefi 1.дин ханефилик (*Абу Ханифе тарабынан негизделген окуу жана мектеп*).

г) Зоология, ботаника терминдеринин эл аралык латынча аттары дээрлик кашаа ичинде курсив менен берилди.

ağustos böceği,-ni зоол. 1. цикада, үн чыгарып учкан коңуз (*Cicada plebeja*)

arpa 1. бот. арпа (*Hordeum vulgare*)

д) Макала башы сөздөрдүн колдонулуш жыштыгы, стилдик бөтөнчөлүгү атайын кыскартуулар аркылуу белгиленип көргөзүлдү.

ооз. (оозеки тилде), *шылд.* (шылдың сөз), *диал.* (диалектилик сөз).

е) Макала башы сөздөр атооч жөндөмөсүндө жекелик түрдө алынды. Ал эми түркчө кеңири колдонуудагы арапча сөздөрдүн уңгуга кыйыштырылган көптүк түр формалары өз алдынча макала болуп кирип, кайсы сөздүн көптүк түрү экени курсив менен белгиленди.

inşaat, -tı (*inşa'нын көпт. т.*),

ekâbir (*ekber'дин көпт. т.*)

10. Фразеологизмдерди мүмкүн болушунча толук же эң жакын кыргызча эквиваленти аркылуу берүүгө аракет жасалды. Бул мүмкүн болбогон учурда котормосу берилди. Кыргызча эквивалентинен кийин көпчүлүк учурда *сөзм. с.* (сөзмө сөз) белгиси менен котормосу курсивсиз кашаа ичинде берилди.

11. Түрк макалдарынын сөздүк-макала ичине алынышына атайлап чек коюлду. Түрк макалдарынан эки тилдин ортоктугуна күбө болуучу сөзмө сөз дал келгендерине жана мааниси өтө жакындарына гана орун берилди.

armut ağacından uzak düşmez мак. алма сабагынан алыс түшпөйт.

bal tutan parmağını yalar мак. бал кармаган бармагын жалайт.

süte/çorbaya ağız yanan ayranı üfler de içer мак. сүткө оозун күйгүзгөн айранды үйлөп ичет ж. б.

12. Түрк этиштеринин **-mak/-mek** менен берилген макала башы кыймыл атооч формаларынын кыргызча котормосун берүүдө ылайыгына жараша кыймыл атоочтордун **-уу/ -үү, -оо/-өө, -ыш, -ма, -мак, -май** түрлөрү колдонулду. Кыргыз оозеки адабиятында жана тилинде кеңири жолуккан этиштин бул формаларын сөздүккө жыш киргизүү аркылуу кыргыз этиштерине тиешелүү эски ийкемдүүлүк, тактык, кыскалыкка жетишүү, аларды монотиптүүлүктөн, кожогойлуктан куткарып, табиятынан келген поэтикалуулугун, көркөмдүгүн арттыруу сыяктуу максаттар көздөлдү.

13. Сөз түркүмдөрүнүн дээрлик бардык түрлөрү уңгу жана айрым учурда туунду түрүндө сөздүккө макала башы болуп кирди.

а) Сын атоочтун уңгу шекили жана күчөтмө (**bembeyaz** 'аппак', **yemyeşil** 'жапжашыл', **büsbütün** 'бүпбүтүн') жана азайтма (**mavimsi** 'көгүлтүр', **sarımtırak** 'саргыч', **karaca** 'каралжын') түрлөрүнө да өзүнчө орун берилди.

б) Сан атоочтордон эсептик сандар 1 ден 10 го чейин, ондук сандар, жүз, миң, миллион, миллиард, нөл; иреттик сандар 10 го чейин (**birinci, ikinci** ...), топ сандар 1 ден 10 го чейин (**birer, ikişer, ... onar**) өзүнчө макала башы болуп кирген болсо, чамалама жана бөлчөк сандар тиешелүү эсептик сандар макаласы ичинде орун алды.

в) Ат атоочтун бардык уңгу түрлөрү, ал эми жактама, шилтеме ат атоочтордун уңгуну өзгөрткөн кыйыр түрлөрү да өз алдынча макала болуп алынды. (**ben -bana, sen-sana, o-onu-onun** ж.б.).

г) Түрк байламта, жандооч, бөлүкчөлөрүнүн баары сөздүк тизмекте орун алды.

д) Сырдык сөздөр (*сырд. с.*), тууранды сөздөр (*туур. с.*) сыяктуу тиешелүү кыскартуулар коюлуу менен, мүмкүн болгон учурда кыргызча эквиваленти, болбосо ачыктамасы курсив аркылуу берилди.

14. Өлкөлөрдүн жана элдердин түркчө аталыштары, кеңири белгилүү географиялык, тарыхый аттар да сөздүктүн алфавиттик тартибинде баш тамгалар менен орун алды.

Almanya	Германия	Alman	немец
Cezayir	Алжир	Arnavutluk	албан
Çin	Кытай	Yunan	грек
İngiltere	Англия	Rus	орус ж.б.

15. Этимологиялык тиешелүүлүк толук такталбаган маселе болгону үчүн эч бир сөзгө этимология берилбеди.

GİRİŞ

XXI. yüzyılın eşiğine gelindiğinde bağımsızlığını elde eden Kırgızistan Cumhuriyet'nin ele aldığı ilk çalışmalardan biri, Kırgızistan'ın aslı nüfusunu teşkil eden Kırgızların millî dili Kırgızcaya devlet dili statüsünün verilmesi ve ülkeye her alanda yeterli hizmet edebilecek güçlü dil sıfatını kazandırmak olmuştur. Kırgız aydınlarına, dil bilimcilerine ve bütün topluma Kırgızcanın halkın tüm siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerini karşılayabilecek bir iletişim aracı durumuna getirilmesi görevi de verilmiştir.

Resmî kayıtlarda adı M.Ö. 201 yılından itibaren geçmeye başlayan ve en eski Türk yazıtlarından Yenisey yazıtlarıyla doğrudan doğruya bağlantılı olduğu sanılan Kırgızca, kendisinin bu uzun ve çetin tarihinden dolayı Türkolojide özel bir yere sahiptir. Yazı diline kavuştuğu son yüz yıl içerisinde Kırgız dil biliminin gramer, söz varlığı, terminoloji, diyalektoloji, leksikografi gibi tüm alanlarında kayda değer araştırmalar yapılmış, ilmî ve ders kitapları, sözlükler yayımlanmıştır.

Kırgız Türkçesinin kelime hazinesinin derlenmesi ve yayımlanmasında Kırgız leksikografları da üzerlerine düşen vazifeyi yaptılar. Türkoloji tarihinin önemli şaheserlerinden biri sayılan K.K. Yudahin'in "Kırgizsko-Russkiy Slovar" ("Kırgızca-Rusça Sözlük")ünden sonra yayımlanan "Russko-Kırgizskiy Slovar" ("Rusça-Kırgızca Sözlük"), "Kırgız tilinin түшүндүрмө сөздүгү" ("Kırgız Dilinin Açıklamalı Sözlüğü"), zıt anlamlı, eş anlamlı kelimeler, deyimler, atasözleri, ağızlar, imlâ, onlarca okul ve terminoloji sözlükleri ile Kırgızcanın zengin kelime hazinesi çeşitli yönlerden araştırılmış ve ortaya konulmuştur.

Kırgız leksikografisinin tarihine bakıldığında, çeviri sözlüklerinin, genellikle Rusça, İngilizce, Fransızca, Almanca gibi dünya dilleri ile ilgili yapıldığı görülür.

Türk dili ailesi içinde ise, hem karşılaştırmalı gramerlerin, hem de çeviri sözlüklerinin hazırlanması çalışmalarının yeterince ilgi görmediği, ihmal konusu olup geldiği bilinmektedir. Hâlbuki, Türk dilleri karşılıklı olarak birbirini zenginleştirmede, sözlük fonlarını tamamlamada, kelime ve terim ortaklığını oluşturmada paha biçilmez iç kaynak görevini üstlenebilirlerdi.

Bilindiği gibi, Türk dilleri arasında karşılıklı incelemeler, çeviri ve diğer amaçlı sözlüklerin hazırlanması çalışmaları, bazı objektif, subjektif sebeplerden dolayı ihmal edilegelmiştir.

Tarihî yönden Kırgızların, Kıpçak, Karluk grubuna dâhil olan Türklerle her zaman komşu yaşadıkları, aynı dış ve iç etkenlere maruz kaldıkları için bu halkların kelime hazinelerinde belli derecede benzer söz katmanlarının olduğu göze çarpar. Aynı fikir Kırgızcanın, Türkçenin Oğuz grubundaki dillerle alâkası için söylenemez.

Burada Oğuz grubunun Kırgızlardan sadece coğrafi uzaklığı değil, Anadolu Türkçesi gibi grubun en kalabalık temsilcisinin siyasî, ekonomik ayrıcalığı ve diğer gruplarla aralarında yakın bir temas olmadan gelişmesi de önemli rol oynamıştır.

Türkiye Türkçesinin 600 yıla yakın bir süre bir dünya devletinin, Osmanlı İmparatorluğu'nun resmî dili olarak yazılı ve sözlü şekillerini devam ettirmiş olması, bu dilin sürekli büyüme ve gelişme seyrinde olmasını sağlamıştır.

Asya, Afrika, Avrupa gibi üç kıtaya yayılan bu büyük İmparatorluğun iç ve dış bağlantılarını, ihtiyaçlarını karşılayabilen Türkçe Arapça, Farsça ve belli ölçüde Avrupa (genellikle Fransızca) dillerinin güçlü etkisinde kalmış da olsa, halkın dilinde kendi kökünden hiç bir zaman kopmamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesi ve 1923 yılında Cumhuriyet'in kurulmasından sonra genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk çalışmalarından biri ülkenin tüm yurttaşlarına eşit bir şekilde hizmet edecek, eğitimde, kültürde hızlı kalkınmayı sağlayacak bir dil reformunun gerçekleştirilmesi, Osmanlı Devletinin son zamanlarında birbirinden iyice kopmuş olan resmî ve edebî dil ile halk dili arasındaki uzaklaşmanın ortadan kaldırılması olmuştur.

Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliği ve bizzat katkısı ile gerçekleştirilen dil reformu ile Türk dili olarak değiştirilen, kelime yapım sistemi esnek ve öz Türkçe kelimelere ve eklere dayandırılan, toplum hayatına girmekte olan yeni kavramları ve hadiseleri anında dilde yansıtabilecek kapasite ve potansiyele sahip yeni bir edebî dil geliştirilmiştir.

1928 yılında Arap alfabesinden Türkçenin ses özelliğine en uygun olan Lâtin alfabesine geçilmesi, reformun başlıca amaçlarından olan Arapça ve Farsçanın etkisinden kurtulmada ve sadece üst sınıf mensuplarının iletişim aracı durumuna gelen Osmanlıca'yı bütün halk tabakalarına hizmet edebilecek yeni edebî Türkçe ile değiştirmede önemli adımlardan biri olmuştur.

1920'li yılların sonu 1930'lu yılların başından itibaren “dili temizleme” veya “Türkçeleştirme” sloganıyla başlatılan dil siyasetinin temelinde öz Türkçe kelimelerin derlenmesi, canlandırılması ve bu örnek kelimeler esasında yeni kelimeler üretilmesi gibi amaçlar yatıyordu. Bu hususta yapılan çalışmalar genel olarak üç yolla gerçekleştirilmiştir: Eski Türk yazıtlarının, eserlerinin dilinin taranması, Anadolu'nun bütün ağızlarının ve şivelerinin malzemelerinin derlenmesi ve Türkçenin tüm kelime yapım sisteminin harekete geçirilerek yeni kelimelerin türetilmesi.

Türkiye Türkçesinin kendi iç kaynakları ile beraber bu çalışmaya aynı kökten gelen Türk halklarının dil örnekleri de geniş ölçüde dâhil edilmeye çalışılmıştır. Örneğin, K.K.Yudahin'in 1940 yılında Moskova'da yayımlanmış olan 25 bin sözü kapsayan “Kirgizsko-Russkiy Slovar”(“Kırgızca-Rusça Sözlüğü”) de bu reform kapsamında Abdullah Taymas tarafından çevirilerek 1945'te yayımlanmıştır. Orijinaldeki sonradan eleştirilip düzeltilen yanlışlıklara, eksikliklere (“Sözlük”ün 1965'teki düzeltilmiş baskısı 40 bin kelimeliktir) ve çeviri hatalarına rağmen adı geçen sözlük Kırgız ve Türkiye Türkçeleri arasında ilk dil köprüsü olarak hâlen hizmet etmesi açısından değerlidir.

Elbette, bugünkü durumu ile Türkiye Türkçesini eksikliklerden, problemlerden uzak ideal dil olarak göstermek mümkün değildir. Gelişmekte olan herhangi bir millî dilde yaşandığı gibi, Türkiye Türkçesinde de kendine özgü bir takım sorunlar ve problemler yaşanmaktadır. Yine de bugün devlet dili statüsüne yeni kavuşmuş genç Türk yazı dilleri için Türkiye Türkçesinin gelişim ve oluşum tarihinden, özellikle de dil reformu tecrübelerinden alacağı örnekler az değildir.

Kırgızistan-Türkiye ilişkilerinin çok yönlü olarak geliştiği günümüzde çeşitli amaç ve biçimdeki Türkçe-Kırgızca ve Kırgızca Türkçe sözlüklerin hazırlanmasına büyük ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle de Türkiye üniversitelerinde Çağdaş Türk Dilleri ve Edebiyatları bölümlerinin, Kırgızistan'da ise eğitim ve öğretim dilinin Kırgız Türkçesi ve Türkiye Türkçesi olduğu ilk ve yüksek öğretim kurumlarının açılması, bu öğretim kurumları için eleman yetiştirilmesi, ilmî ve pedagojik yayımların hazırlanması gibi gereksinimlerden dolayı bu tür sözlüklere olan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. Kırgızistan'da Türkçe, İngilizce ve Rusçadan sonra öğrenilmesi en çok tercih edilen bir dil hâline gelmiştir. Sözlüğün amaçlarından biri de Türk Cumhuriyetlerinde artan Türkiye Türkçesini öğrenme ihtiyacının karşılanmasına yardımcı olmaktır.

Sözlüğün bir diğer, belki de en önemli amacı, Çağdaş Kırgız Türkçesinin söz varlığının tüm olanaklarını Kırgız toplumunun gözleri önüne sermektir. Bunu Türkiye Türkçesi gibi Türk dili ailesinin en güçlü temsilcisi karşısında aktarma yoluyla göstermek, Kırgız toplumundaki son zamanlarda kendi ana diline olan bakış açısını değiştireceği beklentisinden dolayı da çok önemlidir.

Eserin ilk sayfasına “Ene tilime estelik” (“Ana dilime armağan”) cümlesi de işte bu amaçla konulmuştur. Kırgızcada **estelik** kelimesinin iki anlamı vardır : 1. armağan. 2. anıt. Bu ibareyi Sözlüğün ilk sayfasına koyarken yaptığımız eserin halkımıza bu iki anlamda da faydalı olması amaçlanmıştır.

Genelde, yazı dilinin ortaya çıkması, konuşma dilinin yazıya dökülmesi, halkın dilinin ağızlar, şiveler şeklinde değil, ulusal bir dil şeklinde belli normlar, kurallar çerçevesinde gelişeceği açısından da bir yüksek basamak sayılır. Yeter ki, bu geçiş sırasında halkın yüzyıllar boyu yaşatageldiği dil geleneğine zarar verilmesin ve yeni bünyesinde yaşama kabiliyetini kaybetmesin. Fakat öyle görülüyor ki, Kırgızcada, yazı diline geçilirken gerek alfabede, gerekse imlâ prensiplerinde yol verilmiş dilin özüne aykırı bir takım kurallar dilin kendine yabancılaşmasına ve yozlaşmasına yol açmıştır. Bu durum, dilin nesilden nesile aktarılma aşamasında belli bir kırılmaya meydan vermiş olmalıdır ki, yeni nesil kendi dilinin imkanlarını tanımaz olsun, onu hayatının en önemli iletişim aracı değil de, Kırgız kimliği altında sırtında taşıyacağı faydasız bir yük olarak görür hâle gelsin.

Bir ulusun dilinin onun bağımsızlık döneminde yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı görülmemiş bir olaydır. Ne yazık ki, Kırgızistan'daki dil durumunu inceleyen uluslar arası kuruluşların verileri de, kendi tespitlerimiz de bu durumu doğrulayıcı yöndedir.

Nitekim, 24 Mart 2005 tarihinde Kırgızistan'da gerçekleşen siyasî devrimin en

belirgin etkenlerinden biri de Kırgız halkının ekonomik sıkıntılarının yanısıra millî değerlerinden, her şeyden önce ana dilinden yoksun bırakılması, ana dilinde yüksek öğrenim görememe, toplantı yapamama, hakkını savunamama, iş yazışmalarını yürütememe gibi sosyal açıdan kendi ülkesinde azınlık durumuna düşmesinden kaynaklanan sıkıntılara sağır kalan iktidara olan kin ve öfkesinin dışa vurması idi.

Bundan bir kaç yıl önce geldiğim Türkiye’de insanların dil sıkıntısı çekmeyen bir ortamda yaşadıklarını gördüğümde, esas hürriyet budur demiştim. Bu ülkenin de yüzyılın başında aynı sıkıntılar içinde yaşadığını, fakat başarıyla gerçekleştirilen dil reformu sayesinde halkın diline dayalı yazı dilinin geliştirildiğini öğrenince, bu dili esaslı bir şekilde öğrenmeyi ve Türkçeden Kırgızcaya aktarmalı sözlük yapmayı amaç edinmiştim.

Türkiye’de kaldığım 12 yıllık sürenin neredeyse yarısı huzurlarınıza sunduğum sözlüğü hazırlamakla geçti. 50 bin kelime kapasiteli bu sözlük, Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesinin çağdaş yazı dillerini esas almaktadır.

Kırgızca veya herhangi bir Türk yazı dili, tarihinin yeni döneminde kaldığı yerden devam etmesi ve ilerleme kaydetmesi için, önce kendi dil ortamını iyice değerlendirmelidir. Benim dilimin gelişmesine engel olan unsurlar nedir, sorusuna cevap aranması, dili daha etkili kılacak, topluma tam anlamıyla hizmet verecek kapasiteye ulaştırmanın gayesi gösterilmesi, bunun için gerekli olanaklar, örnek olacak tecrübeler varsa bunlar gözden geçirilmesi ve yararlanılması gerekir.

Bugün Kırgızistan’da ve diğer Türk Cumhuriyetlerinde Türkçenin 1920’li yılların başında yaşadığı ve dil devriminin yapılmasını gerektiren duruma benzer bir durum yaşanmaktadır. Tıpkı, Cumhuriyet dönemine kadarki Osmanlıca ile halk dili arasındaki uzaklaşma gibi Kırgızistan’da da genelde Kırgızca konuşan ve Rusçayı iyi bilmeyen kırsal kesim ile Kırgızca bilmeyen şehirli Kırgızlar arasındaki uçurum gittikçe artmaktadır. Yanlış dil politikası nedeniyle üstün duruma getirilen Rusçanın artmakta olan ağırlığı, yeni neslin geleceğini güven altına almak ve toplumda iyi bir yere gelebilmek için Rusçaya ve İngilizceye yönelmesine, ana dilinden giderek uzaklaşmasına neden olmaktadır.

Hazırladığım Sözlüğün her maddesini kendi diline ve milli değerlerine kayıtsız görünen bu kitlenin dikkatini çekmek, milli duygularına hitap etmek, ana dillerinin 700 yıllık yazı dili geleneği olan bir dil karşısında hiç zorlanmadan, tüm zenginliğiyle, doğal hâliyle rekabet edebilecek durumda olduğunun farkına varmaları düşüncesiyle yazdım.

Türkiye Türkçesi gibi Türk dünyası içinde fonksiyonel açıdan gelişmiş, işlek, uzun müddet devlet ve yazı dili olma geleneğine sahip, aynı zamanda da en kalabalık kitlenin konuştuğu, kelime ve terim yapım sistemi gelişmiş bir dilden aktarma sözlük yaparak Kırgız Türkçesinin de bu dilden geri kalır bir tarafının olmadığını, toplumun bütün ihtiyaçlarını karşılayabilecek güç ve zenginlikte olduğunu kanıtlamak, yeni neslin kendi diline olan güvenini sağlamak Sözlüğümüzün esas amacıdır.

Sözlüğün özgün dizini, dünya leksikografisinin tartışılmaz mükemmeli

örneklerinden olan “Büyük Türkçe-Rusça Sözlük” (1977), “Sovyet Ansiklopedik Sözlüğü”(1989), “İngilizce -Türkçe/ Türkçe -İngilizce Redhouse Sözlüğü” (1998), “Çağdaş Türkçe -İngilizce Redhouse Sözlüğü”, “The Oxford Turkish-English Dictionary” (1984), “Türkçe Sözlük” (8-9.baskı,1988; 1998), “Anabritanika” (1-32.cilt, 1993-1994) gibi önemli kaynaklardan yararlanılarak çıkarıldı.

Sözlüğün, iki dilin ortak söz varlığını ön plana çıkarma gibi başlıca amacına uygun olarak ortak kelimeler, deyimler ve atasözleri üzerinde özellikle duruldu. Çağdaş edebî Türkçenin esas alındığı Sözlüğün madde başları arasında bazen yerel kullanıma ve konuşma diline ait диал.(ağız) ve ооз. (konuşma dili) veya esk. (eskimiş kelime) kısaltmalarıyla verilmiş olan iki dildeki ortak kelime, deyim ve atasözlerine rastlanması işte bu hususla açıklanabilir.

Kelime maddelerinin yerleştirilmesinde okuyucuya çeviri netliğini ve bilgi bolluğunu sağlayacak uluslar arası prensipler tercih edildi. Sözlüğün Türkçe kısmının yazılmasında 2000 yılında yayımlanmış olan “İmlâ Kılavuzu”ndan, Kırgızca kısmı için ise “Kırgız Tilinin Orfografyalık Sözlüğünden” (1983), ayrıca Kırgızca üzerinde yayımlanmış olan tüm sözlüklerden ve ansiklopedik eserlerden yararlanıldı.

Sözlüğün hazırlanması sırasında karşılaştığımız sorunların başında doğal olarak Kırgızca ile Türkçenin farklı alfabeleri kullanmaları sorunu geldi. Madde içinde sekiz çeşit yazım şeklinin, çok sayıda işaretin sürekli birbirine geçip durduğu dikkate alınırsa, dizgi çalışmasının ne kadar zor bir ortamda gerçekleştiği anlaşılr.

İkinci bir zorlandığımız husus, Türkçe birleşik kelimelerin yazılmasındaki istikrarsızlık, bu kelimelerin madde içine alınması veya tek başına kullanılması konusunda belli kriterlerin olmayışı oldu. Ayrıca “Türkçe Sözlük”te iki veya üç parçadan oluşan kelimelerin madde başı olarak alınması da, çalışmamız için öngörülen prensiplere uygun gelmedi. Türkçe-Rusça ve Türkçe-İngilizce sözlüklerin mütercimlerinin de aynı durumdan yakınlıkla çoğu kelimeleri birleştirerek madde başı yapmakla soruna çözüm buldukları görüldü. Biz ise prensip olarak Türkçenin yürürlükteki “İmlâ Kılavuzuna” riayet edeceğimizi belirttiğimiz için ona bağlı kalmak zorundaydık. Sorunu ayrı yazılan birleşik kelimelerin hepsini madde içine alarak, bitişik yazılanları ise ayrı madde olarak vererek çözdük.

Tarihî yönden bir yazı dili olarak gelişen Türkçe ile son yüzyılda yazı diline geçmeden önce genel olarak bir konuşma dili olarak gelişen Kırgızcanın alıntı kelimeler katmanı bakımından da çok büyük farklılıklar arzettiği görüldü. Örneğin, Kırgızca ile Türkçenin Arapça, Farsça kökenli kelimelerindeki ses ve anlam değişiklikleri ayrı ayrı inceleme konuları olabilecek derecede olduğu farkedildi. Ortak Batı kökenli kelimeler de Kırgızcaya genel olarak Rusça, Türkçeye ise daha çok Fransızca vasıtasıyla girdiği için, bu dillerin izlerini taşımaktadırlar.

Ana Türkçe kelime katmanının da sözü edilen iki dilde korunma derecesi aynı olmadığı gözlemlendi. Türkiye Türkçesinde bu katman daha çok Anadolu ağızlarında korunduğu için aradaki paralelliğin sağlanmasında, kimi zaman ağız ve konuşma dili verilerine başvuruldu. Ancak bunun gibi sıradışı durumlar belli

kısaltmalar eşliğinde verildi ve Sözlüğün ana çizgisinin edebî dil çizgisinden uzaklaşmasına yol verilmedi. Sonuçta bir Oğuz grubu temsilcisi olan Türkiye Türkçesi ile bir Kıpçak grubu temsilcisi olan Kırgız Türkçesinin örneğinde Türk yazı dillerinin ne gibi etkenlere maruz kaldığı ve bu dillerde ne gibi değişikliklerin meydana geldiği ortaya çıkarılmış oldu.”Türkçe-Kırgızca Sözlük”, uzun müddet birbiriyle temas etmeden gelişen bu iki Türk dilinin ortak ve farklı yönlerini gözler önüne sermesi açısından da Türkolojiye sunulan bir hizmet sayılabilir.

Hazırladığımız “Türkçe-Kırgızca Sözlük”ün, böylesine büyük amaçlara hizmet edeceğinden ayrıca gurur duyuyorum. Sözlükte tespit edilecek eksikliklere ve yanlışlıklara yönelik yapılacak düzeltmelere, eleştirilere ve yardımlara her zaman açık olduğumu belirtir, gulzura@yahoo.com internet adresime iletebileceğiniz mesajlarınız için şimdiden teşekkür ederim.

Sözlükten, Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesini öğrenmek, öğretmek, bu dillerde yayımlanmış edebî, ilmî, popüler v.s. eserleri, basın, yayın malzemelerini okumak isteyenler ve çeviri işleriyle uğraşanlar faydalanabilirler. Sözlük, ayrıca Türkologlar, tercümanlar, öğretmenler, diplomatlar, Doğu bilimleri fakülteleri öğrencilerinin yanısıra Türkçe ile Kırgızcaya ilgi duyan herkese yararlı olabilir.

Sözlüğün uzun süren hazırlanma aşamasında bana her zaman cesaret veren ve sabırla destekleyen babam Cumakun TURGANBAEV’e, eşim Razak SAIDILKANOV’a, değerli hocalarım Kırgız Bilimler Akademisinin Aslı Üyesi Prof.Dr Bübiyna ORUZBAYEVA’ya, Prof.Dr Salican CİGİTOV’a ve iyi niyet gösteren herkese sonsuz şükranlarımı sunarım.

Doç.Dr Gülzura CUMAKUNOVA
Yazar

SÖZLÜĞÜN YAPISI VE PRENSİPLERİ

Sözlük'ün geniş çaplı okuyucu kitlesine hitap edeceği göz önünde bulundurularak Türkiye Türkçesinin bütün aktif kelime kadrosu, serbest ve sabit kelime grupları, deyimleri, edebî dilde yaygın olan meslekî kelimeleri ve terimleri kapsama alınmıştır.

Kelime maddelerinin yerleştirilmesinde okuyucuya çeviri netliğini ve bilgi bolluğunu sağlayacak uluslar arası prensipler tercih edildi.

1. Madde başı olarak Türkçenin kök ve yapım ekleri vasıtasıyla türemiş gövde kelimeleri alındı. Türkçe madde başı kelimeler ve bu kelimelerle ilgili örnekler, küçük Lâtin harfleriyle koyu olarak; madde açıklamaları ise açık Kiril harfleriyle yazılmıştır. Büyük harfler sadece özel isimlerde kullanılmıştır. Kelime anlamlarının sırası Arap rakamları ile nokta koyularak, deyim, kelime grubu anlamlarının sırası ise parantez altında Arap rakamları ile verilmiştir. Örneğin:

dalmak 1.сууга чумкуу/сүңгүп кирүү. 2.(бир ишке/топко/жерге) бат кирип/аралашып кетүү, сүзө качырып кирүү. ... **dalıp çıkmak** 1) (деңизге/көлгө ж. б.) чумкуп-калкып сүзүү. 2) (деңизге/көлгө ж. б.) чөмүлүп чыга калуу. 3) бир киргенде бир топ жерге кирип чыгуу.

Kelime anlamlarının sırası en çok kullanıma sahip esas anlamından diğer anlamlarına, sırasıyla mecazî (өтм.) ve argo (арго) anlamlarına doğru sıralanmıştır. Kelime anlamlarından sonra o maddeyle ilgili kalıplaşmış kelime grupları, deyimler, atasözleri alfabe sırasına göre herhangi ayırt edici işaret koyulmaksızın verilmiştir.

Deyimler ve kalıplaşmış sabit kelime gruplarının sırasını belirtmede madde başı kelimeye getirilmiş eklerin değil, ikinci kelimenin başındaki harflerin alfabetik sırası dikkate alınmıştır. Böylece deyimleri birkaç sıra içinden arama meşakkatinden da kaçınılmıştır. Örneğin:

adam ... -a dönmek адам/киши болуу. **~ına göre** кишиге жараша. **~іне çıkmak** элдин алдына чыгуу, эл көзүнө көрүнүү. **~dan saymak** киши катары көрүү ж.б.

Madde başı kelimeler, madde içinde ~ işareti ile belirtilmiştir. Bu işaret, madde içindeki örnekler, deyimler, sabit kelime grupları ve atasözleri içinde de aynı şekilde kullanıldı. Kelimeye ek getirildiği zaman meydana gelen herhangi bir ses değişmesi (ses düşmesi, yumuşama v.s.) hadiselerinde, ~ işareti sözün o değişmiş şeklini yansıtacak şekilde kullanıldı. Örneğin:

açıklık,-ğı... fikrin ~ı пикирдин ачыктыгы.

cürüm,-rmü... ~ü başkasının üstüne atmak күнөөнү башкага жаба салуу.

2. Çeviri kısmındaki yakın eş anlamlı sözler birbirinden virgülle ayrıldı.

eziçi 1.эзүүчү, басмырлоочу, жан кейиткен. 2.басымдуу, көпчүлүк.

Açıklama sırasında bir kelimeye bağlı eş anlamlı kelimeler arasına eşitlik (/) işareti konuldu. Örneğin:

idareli 1.жакшы башкарылган/жетектелген/уюштурулган.

idarî башкарууга байланыштуу/тиешелүү.

3. Eş sesli kelimelerin her biri madde başı olarak alınmıştır; kaynakları ve anlamları farklı olan bu tür kelimeler Romen rakamlarıyla birbirinden ayrılmıştır.

dolu I 1.толо, толтура. 2.көп, мол, бай. 3.ээленген, бош жери жок.

dolu II мөндүр.

4. İki veya üç çeşit yazım özelliğine sahip olan kelimelerin en sık kullanılanına açıklama getirilmiş; diğerlerine ise *к.* (караңыз ‘bakınız’) kısaltmasıyla gönderme yapılmıştır.

5. Aynı kökten gelen tam anlamdaş, ancak morfolojik yapısıyla birbirinden biraz farklı kelimeler aynı madde içinde madde başı olarak yan yana yer almıştır.

içgüdülü, içgüdüsel 1.ичкүдүдөн чыккан, инстинк боюнча ...

geğiriş, geğirme кекирүү...

6. Eğer madde başı kelime tek başına kullanılmayıp, herhangi bir sabit kelime grubunun veya birleşik kelimenin terkiбинde duruyorsa, onun sadece ilk kelimesi madde başı olarak alınıp, iki nokta üst üste ve ~ işareti koyulduktan sonra diğer kısmına açıklama getirilmiştir. Tekrarlı ikilemeler için (~ ~) işareti konulmuştur. İki, üç kelimeden oluşan birleşik kelimelerin bitişik yazılma durumlarında ve **etmek, olmak** yardımcı fiillerinin kelimeyle kaynaşmış durumlarında, bu tür kelimeler madde başı olarak verilmiştir. Bütün diğer durumlarda ise birleşik kelimeler birinci kelimeye bağlı olarak madde içinde yer almıştır. Örneğin:

hatır: ~ hutur же ~ ~ катыр-кутур же катыр-катыр (*бир катуу нерсени чайнаганда же үстүнө басканда чыккан үн*).

haşım : ~ ~ haşlanmak күнгө какталыш/куйкаланыш.

7. Kelime ile ek arasında meydana gelen bütün ses değişiklikleri, okuyucuya kolaylık sağlamak amacıyla sözlükte özel olarak gösterilmiştir. Aşağıda ayrı maddeler hâlinde belirtilen bu durumlar, madde başından hemen sonra virgül ve tire koyularak değişmiş ek şeklinde sunulmuştur.

a) Türkçede sonu k, t, ç, p, f gibi sert ünsüzler ile biten kelimelere ünlü ile başlayan ekler eklendiğinde, bazen bu seslerde yumuşama (ğ, d, c, b, v olarak) meydana gelir, bazen de gelmez. Sözlük’te bunun gibi durumlara açıklık getirilmiştir. Örneğin:

kabak,-ğı 1.бот. кабак, ашкабак

iç, -çi 1.ич, ички....

kağıt,-dı кагаз ...

saat, -ti саат....

mikrop,-bu микроб... v.s.

б) İki heceden oluşup, ikinci hecesi dar ünlüler (ı, i, u, ü) ile biten Türkçe ve Arapça kelimelere ünlü ile başlayan ek getirildiğinde, ayrıca onların **olmak, etmek** yardımcı fiilleri ile kaynaşmış durumlarında, kökte ses düşmesi meydana gelir. Örneğin, **sabır – sabrı – sabretmek; atıf – atfı – atfetmek** v.s. Böyle durumlarda kökün kısaltmış şekli madde başından sonra tire ile gösterilmiş, yardımcı fiillerle kaynaşmış şekilleri ise özel madde olarak verilmiştir.

kadir, - dri..., kabız, - bzi..., ilim, -lmi...,

seyir, -yri..., zikir, -kri..., ıtır, -trı....

zikretmek 1. атын атоо, айтып эскерүү. 2. *дин* зикир чалуу.

ç) Türkçeye kök şeklinde tek ünsüz olarak girmiş, fakat ünlü ile başlayan ek aldığı anda orijinalindeki çift ünsüzlü şeklini tekrar meydana getiren Arapça kelimelerdeki değişimler de Sözlük'te özel olarak gösterilmiştir.

hak, -kkl ..., his, -ssi..., zan,-nni..., ret, -ddi...

Bu kelimelerin **etmek, olmak** yardımcı fiilleri ile kaynaşmış şekilleri ise ayrı madde başı olarak alınmıştır.

zannetmek (деп) ойлоо/саноо/түшүнүү.

reddetmek 1.жокко/жалганга чыгарыш, моюнга албаш...

ç) Kelime içinde ve sonunda kalın ünlüler bulunmasına rağmen ek alınca incelve meydana gelen yabancı kelimelerdeki ses değişikliklerine de hususî olarak yer verilmiştir.

alkol,-lü..., hayal,-li..., istikbal,-li...,

sıhhat,-ti..., saat,-ti... ж.б.

d). 3. teklik şahıs iyelik eki almış kelimelerin belirtme hâli ekiyle çekimindeki farklılıklar da bu sözlükte madde başından sonra gösterilmiştir.

balpeteği,-ni аарылар бал толтурган көзөнөктөр ...

başörtü,-yü жоолук...

bayi,-i 1.сатуучу...

8. Bir kelimenin Türkçe, Arapça veya Farsça varyantları eşit şekilde aktif kullanım görüyorsa, hepsine de madde başı olarak ayrı - ayrı açıklamalar verilerek, birbirine *сал.* (салыштыр “karşılaştı”) işareti ile gönderme yapılmıştır.

edebiyat,-tı 1. адабият. *сал.* **yazın, literatür.....**

kabiliyet,-ti жөндөм, шык, мүмкүнчүлүк, талант. *сал.* **yetenek.**

9. Kırgızca açıklamasına ekleme, tamamlama amacıyla verilen çeşitli açıklamalar, esas metinden ayırt edilmek için parantez içinde italik yazı ile ve gerekli kısaltmalar eşliğinde verilmiştir.

a) Terimlerin hangi bilim dalına ait olduğu belirli kısaltmalarla (*буол.*, *геол.*, *мед.*, *тар.*, *ад.* v.s.) verilmiştir. Etimolojik aitlik bütün kelimeler için

netlik kazanmış husus olmadığından hiçbir kelimeye etimoloji verilmemiştir.

b) Çevirinin yetersiz sanıldığı bütün durumlarda italik yazıyla açıklamalar getirilmiştir.

kadavra дене, өлүк (*тажырыйба жасоодо колдонулган*).

batman батман (*2,5'тен 10кг'га чейинки оордук өлчөмү*).

c) Kırgız Türkçesinde karşılığı olmayan Türkiye Türkçesine ait kelimeler (özellikle yemek, yiyecek, giysi, gelenek-görenek adları; edebî, müzik eserlerin adları v.s.) Türkiye Türkçesindeki adıyla çevrilmeden verilip, parantez içinde açıklandı.

kadayıf кадайыф (*түрк таттуусу; чий нан, жалпак кадайыф сыяктуу түрлөрү бар*)...

Hanefi 1. *дин* ханефилик (*Абу Ханифе тарабынан негизделген окуу жана мектеп*)...

ç) Zooloji, biyoloji terimlerinin uluslar arası Latince adları da parantez içinde italik olarak gösterildi.

ağustos böceği,-ni зоол. 1. цикада, үн чыгарып учкан коңуз (*Cicada plebeja*)

arpa 1. *бот.* арпа (*Hordeum vulgare*)

d) Madde başı kelimelerin kullanım dereceleri, stil özellikleri gerekli kısaltmalarla belirlendi.

ооз. (оозеки тилде 'konuşma dilinde'), *шылд.* (шылдың сөз 'alay'), *дуал.* (диалектилик сөз 'ağızlara özgü kelime'), алкыш (алкыш 'alkış, hayırdua') v.s.

e) Madde başı kelimeler yalın hâlde, tekil olarak alınmıştır. Türkçede yaygın olan Arapçanın kök değiştiren çoğul ekli isimleri ayrı madde olarak girip, hangi sözün çoğulu olduğu ayrıca parantez içinde belirtilmiştir.

inşaat,-tı (*inşa'tın көпт. т.*).....

ekâbir (*ekber'дин көпт. т.*)....

10. Deyimler, mümkün olduğu kadar Kırgızcadaki en yakın anlamdaşları ile aktarılmaya çalışılmıştır. Bunun mümkün olmadığı durumlarda ise çevirisi verilmiştir. Kırgızca eş anlamlısının yeterince açık olmadığı durumlarda ise kelimesi kelimesine (*сөзм. с.*) çevirisiyle de eşlik edilmiştir.

11. Atasözlerinin madde içine alınmasına hususî olarak sınırlama getirilmiştir. Türk atasözlerinden sadece iki dilin ortaklığının göstergesi olabilecek tıpatıp aynı veya çok yakın anlam taşıyan varyantlarına yer verilmiştir. Örneğin:

armut ağacından uzak düşmez *мак.* алма сабагынан алыс түшпөйт.

bal tutan parmağını yalar *мак.* бал кармаган бармагын жалайт.

süte/çorbaya ağzı yanan ayranı üfler de içer *мак.* сүткө оозун күйгүзгөн айранды үйлөп ичет.

12. Türkçenin -mak/-mek'le verilmiş madde başı mastarları, Kırgızcaya duruma göre -uu/-üü, -oo/-öö, -iş, -mak, -may mastarlarıyla aktarıldı. Kırgız sözlü edebiyatında ve dilinde geniş kullanımda olan bu mastar türlerinin Sözlük'te yoğun şekilde kullanılması, Kırgız fiillerine esneklik, çok çeşitlilik, kısalık kazandırmak, aynı zamanda da onları monotonluktan, durgunluktan kurtarmak, tabiatındaki şiirselliğine, ahenkliliğine tekrar kavuşturmak gibi Sözlük'ün amaçlarına uygun olarak yapıldı.

13. Kelime türlerinin hemen hemen bütün çeşitleri kök, bazılarının ise gövde şekilleri Sözlük'e ayrı madde başı olarak girdi.

a) Sıfatların kök ve pekiştirme ifade eden (**bembeyaz** 'annak', **yemyeşil** 'жапжашыл', **büsbütün** 'бүпбүтүн'), eksiltme ifade eden (**mavimsi** 'көгүлтүр', **sarımtırak** 'саргыч', **karaca** 'каралжын') türemelerine de ayrı olarak yer verildi.

b) Sayılardan; asıl sayılar 1'den 10'a kadar, onluk sayıların hepsi (**on, yirmi, otuz...**), **yüz, bin, milyon, milyar**, üleştirme sayıları 1'den 10'a kadar (**birer , ikişer,...altışar...**) bağımsız madde olarak girdiği hâlde, kesir ve tahminli sayılar gerekli asıl sayıların maddesi içinde yer aldı.

c) Zamirlerin bütün türlerinin kökleri, işaret ve şahıs zamirlerinin ise kökü değişime uğramış bazı çekimli türleri (**beni – bana, sen – sana, o – onu, -ona, -onun** v.s.) de madde başı olarak alındı.

ç) Türkçenin bütün bağlaçları, edatları da Sözlük'te ayrı ayrı yerlerini aldılar.

d) Ünlemler (*сырп. с.*), taklidî kelimeler (*түүр. с.*) işaretleri ile madde başı olarak alınmış ve mümkün olduğu kadar Kırgızca anlamdaşları, olmazsa açıklamaları italik harflerle verilmiştir.

14. Çok yaygın olan coğrafi ve tarihî adlar, ülke ve halkların adları Sözlük'ün maddeleri sırasında büyük harflerle yer aldı.

Almanya	Германия	Alman	немец
Cezayir	Алжир	Arnavutluk	албан
Çin	Кытай	Yunan	грек
İngiltere	Англия	Rus	орус ж.б.

КЫСКАРТУУЛАР KISALTMALAR

авто	автомобиль	otomobil
ад.	адабият	edebiyat
алкыш	алкыш	alkış
анат.	анатомия	anatomi
антроп.	антропология	antropoloji
арго	арго	argo
археол.	археология	arkeoloji
архит.	архитектура	mimarlık
аск.	аскер иши	asker
астр.	астрономия	astronomi
б.з.	биздин заманда	Milat'tan sonra
б.з.ч.	биздин заманга чейин	Milat'tan önce
байл.	байламта	bağlaç
биол.	биология	biyoloji
биохим.	биохимия	biyokimya
бот.	ботаника	botanik
геогр.	география	coğrafi
геол.	геология	jeoloji
геом.	геометрия	geometri
грам.	грамматика	gramer
дең.	деңизчиллик	denizcilik
диал.	диалектология	dialektoloji
дин	дин	din
дипл.	дипломатия	diplomasi
ж.б.	жана башка(лар)	vesaire
ж.б.у.с.	жана башка ушул сыяктуу	ve başka bunun gibi
зоол.	зоология	zooloji
к.	караңыз	bakınız
каргыш	каргыш	kargış , beddua
какшык	какшык	sitem
кино	кино	sinema
комп.	компьютер	bilgisayar
көпт.т.	көптүк түр	çoğul şekli
кыск.	кыскартылышы	kısaltması
линг.	лингвистика	linguistik, dil bilimi
мак.	макал	atasözü
мат.	математика	matematik
мед.	медицина	tıp
метеор.	метеорология	meteoroloji
мех.	механика	mekanik
мис.	мисалы	örneğin
миф.	мифология	mitoloji
муз.	музыка	müzik

мус.	мусулманчылык	müslümanlık
ооз.	оозеки кеп	konuşma dili
опуза	опуза	tehdit
орой	орой тил	kaba dil
өтм.	өтмө маани	mecaz anlam
пед.	педагогика	pedagoji
полигр.	полиграфия	matbaacılık
поэз.	поэзия	nazım
психол.	психология	psikoloji
сал.	салыштыр	karşılaştır
санат	санат, искусство	sanat
саяс.	саясат	siyaset
соода	соода	ticaret
социол.	социология	sosyoloji
сөзм.с.	сөзмө сөз	harfî harfine
спорт	спорт	spor
сүрөт	сүрөт өнөрү	resim
сылык	сылык сөз	nezaket tabiri
сырд.с.	сырдык сөз	ünlem
соода	соода	ticaret
таба	табалаган сөз	—
тамаша	тамаша сөз	maka
тар.	тарых	tarih
театр	театр	tiyatra
текст.	текстиль	tekstil
тех.	техника	teknik
технол.	технология	teknoloji
тилек	тилек	dilek
туур.с.	тууранды сөз	taklidî kelime
ук.	укук	hukuk
фарм.	фармокология	farmokoloji
физ.	физика	fizik
физиол.	физиология	fizioloji
филос.	философия	felsefe
фин.	финансы	maliye
фото	фотография	fotoğrafçılık
футб.	футбол	futbol
хим.	химия	kimya
шахм.	шахмат	satranç
шылд.	шылдың сөз	alay
экон.	экономика	ekonomi
элек.	электр.	elektrik
эск.	эски сөз	eski kelime
эркел.с	эркелетүү сөзү	sevgi sözcüğü

YARARLANILAN KAYNAKLAR
ПАЙДАЛАНЫЛГАН АДАБИЯТТАР

- Aksoy, Ömer Asım. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. Ankara; I. c. 1971; II. c. 1976.
- Anabritanika. Encyclopaedia Britanika ve Ana Yayıncılık.c. 1-32. İstanbul 1993-1994.
- Çağdaş Türkçe-İngilizce Redhouse Sözlüğü. Redhouse Yayınevi, İstanbul 1997.
- İngilizce-Türkçe/Türkçe-İngilizce Redhouse Yeni Sözlüğü Redhouse Yayınevi, İstanbul 1998.
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü. Başbakanlık Basımevi, Ankara 1992.
- Kırgız Sözlüğü. Türk Dil Kurumu. Yay., I-II. Ankara 1994.
- Korkmaz, Zeynep: Gramer Terimleri Sözlüğü. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1992.
- The Oxford Turkish-English Dictionary. Oxford at the Clarendon Press-ABC Kitabevi A.Ş., 1984
- Türkçe-Rusça Sözlük. / Русский язык. Москва 1977..
- Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu Yayınları, I.-II. c. 8. baskı, Ankara 1988.
- Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu Yayınları, I.-II. c. 9. baskı, Ankara 1998.
- Кыргыз тилинин синонимдер сөздүгү. / III. Жапаров, К. Сейдакматов, - Фрунзе; Илим, 1984.
- Кыргыз тилинин фразеологиялык сөздүгү. /Ж.Осмонова, К.Конкобаев, III.Жапаров.-Бишкек: КТМУ, 2001.
- Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү. – Фрунзе; Мектеп, 1984.
- Кыргыз тилинин этимологиялык сөздүгү. – Фрунзе; Илим, 1988.
- Кыргызча-орусча сөздүк. / К. К. Юдахин. – Москва, 1965.
- Мукамбаев,Ж. Кыргыз тилинин диалектологиялык сөздүгү. Фрунзе; Илим, 1976
- Орфографиялык сөздүк. / Х. К. Карасаев. - Фрунзе; Мектеп, 1973.
- Орусча – кыргызча сөздүк. / ред. К. К. Юдахин. – Москва, 1957.
- Өздөштүрүлгөн сөздөр. / Х. К. Карасаев. – Фрунзе; Кырг. Сов. Энци. Башк. Ред., 1986.
- Советский энциклопедический словарь. –Советская Энциклопедия; М.,1989.
- Турсунов, А. Кыргыз тилинин тыныш белгилери.- Бишкек; КТМУ, 2002.

TYRK AЛФАБИТИ
TÜRK ALFABESİ

<i>Жазылышы</i>	<i>Окулушу</i>	<i>Кыргызча туюндурулушу</i>
Aa	[a]	Аа
Bb	[бе]	Бб
Cc	[же]	Жж
Çç	[че]	Чч
Dd	[де]	Дд
Ee	[е]	Ээ, Ее
Ff	[фе]	Фф
Gg	[ге]	Гг
Ğğ	[жумшак ге]	-
Hh	[хе]	Хх
İi	[ы]	Ыы
İi	[и]	Ии
Jj	[дже]	Жж
Kk	[ке]	Кк
Ll	[ле]	Лл
Mm	[ме]	Мм
Nn	[не]	Нн
Oo	[о]	Оо
Öö	[ө]	Өө
Pp	[пе]	Пп
Rr	[ре]	Рр
Ss	[се]	Сс
Şş	[ше]	Шш
Tt	[те]	Тт
Uu	[у]	Уу
Üü	[ү]	Үү
Vv	[ве]	Вв
Yy	[йе]	Йй
Zz	[зе]	Зз

KIRGIZ ALFABESİ
КЫРГЫЗ АЛФАВИТИ

<i>Yazılması</i>	<i>Okunması</i>	<i>Türkçedeki ifadesi</i>
Аа	[a]	Aa
Бб	[be]	Bb
Вв	[ve]	Vv
Гг	[ge]	Gg
Дд	[de]	Dd
Ее	[e]	Ee
Ёё	[yo]	-
Жж	[ce]	Cc
Зз	[ze]	Zz
Ии	[i]	İi
Йй	[iy]	Yy
Кк	[ka]	Kk
Лл	[el]	Ll
Мм	[em]	Mm
Нн	[en]	Nn
ң	[eng]	-
Оо	[o]	Oo
Өө	[ø]	Öö
Пп	[pe]	Pp
Рр	[er]	Rr
Сс	[es]	Ss
Тт	[te]	Tt
Уу	[u]	Uu
Үү	[ü]	Üü
Фф	[ef]	Ff
Хх	[he]	Hh
Цц	[ts]	-
Чч	[ça]	Çç
Шш	[şa]	Şs
Щщ	[tʃ]	-
Ъ	[inceltme]	-
Ыы	[ı]	İi
Ь	[kestirme]	-
Ээ	[e]	Ee
Юю	[yu]	-
Яя	[ya]	-

А

А,а 1. түрк алфавитинин биринчи тамгасы. 2. муз. «ля» нотасынын тамгалай белгилениши жана бул нотага негизделген ачкыч. 3. таң калуу, чочууну билдирген сүйлөмдөрдүн башына келет: **a-a! bu da ne böyle!** апей, ал эмнеси? **a ne güzel!** ох, кандай сонун! 4. эрке-летүү сөздөрүнүн алдына келет **a canım, söyle!** айтагой, жаным! 5. ачуулануу, кекетүү иретинде сүйлөмдүн башына келет **a, kardeşim, bu senin yaptığını düşman da yapmaz!** ай, тууганым, сенин бул кылганыңды душман да кылбайт. 6. боор оруу же моюн сунууну билдирет **a birader, felek hiç bize güler mi?** олды тууганым ай, биздин жолубуз качан эле болчу эле? **a zavallı, ne olacak hâli?** аб-бечара ай-ээ, эми кантет десең? 7. кыжырдануу иретинде колдонулат **a! fazla ileri gittin artık!** ой, жөн койсо чектен ашып баратасың да! 8. айрым этиштердин маанисин күчөтүү үчүн колдонулат **sen sus! sustum a!** бас жагыңды! э(п) бас-тымчы, мына! **a-a** ооз. жок, болбойт (терс жооп иретинде). **a'dan z'ye kadar** баштан-аяк, түгөл, бүтүндөй.

AB (*Avrupa Birliği*нин кыск.) ЕБ (Европа Бирдиги).

aba 1. аба (одуракай/серт токулган кездеме. 2.(мындай кездемеден тигилген) күрмө же чапан. 3. (дервиштер кийген) чапан. ~ **altından değnek göstermek** жыландын башын чыгаруу/кылтыйтуу. ~ **yı yakmak** ооз. үмүтсүз ашык болуу, ашыктык-тан акылын жоготуу.

abacı аба кездемесин токуган же

саткан киши.

abajur 1. абажур. 2. үстөл лампасы

abalı 1. аба кездемесинен кийим кийген киши. 2. өтм. кедей, колунда жок. **vur ~ya!** (кекетүү иретинде айтылат) төө басты кылуу; жыгылган кишини үстүнөн басуу.

abandone: ~ etmek (бокста) атаандашын жеңилүүгө учуратуу. ~ **olmak** (бокста) жеңилүү.

abanmak 1. ийилүү, таянуу, сүйөнүү, жаздануу. 2. каршы туруу, чыдоо. 3. ооз. күч колдонуп (бирөөнү) жеңүү, жыгуу. 4. арго өз жүгүн (бирөөгө) артуу.

abanoz эбен (жыгачы). ~ **gibi** эбен сыяктуу (өтө катуу). ~ **kesilmek** (кирден) катып калуу.

abartı апыртма, ашыры жалган, күчөтүп айтылган сөз.

abartılı апыртылган, апыртмалуу, күчөтүлгөн.

abartılmak апыртылуу, күчөтүлүү.

abartma апыртма, күчөтмө.

abartmalı апыртмалуу, жалган, күчөтүлүп айтылган.

abazan 1. ачка, ачкачылык тарткан. 2. арго ач, көзү каткан (аялдан).

ABD (*Amerika Birleşik Devletleri*нин кыск.). АКШ (Америка Кошмо Штаттары).

abdest, -ti 1. аптес, даарат. 2. даарат, ушатуу. ~ **almak** даарат алуу. ~ **i bozulmak** даараты бузулуу. ~ **inde namazında** диндар, такыбаа. ~ **inden şüphesi olmamak** жасаган ишинен кам санабоо, өзүнө ишенүү.

abdesthane даараткана.

abdestli даараттуу, даараты бузулбаган.

abdestsiz дааратсыз, даараты бузулган. к. **aptes**.

abece 1. алфавит, алиппе. 2. ABC.

abes 1. ишке жарабаган. 2. абсурд, маңызсыз, маанисиз. 3. болбогон жумуш. ~ **качмак** ыңгайсыздык жаратуу, оңтойсуз/орунсуз болуу. ~ **le uğraşmak** болбогон иш менен алышуу.

abihayat, -tı 1. мүрөктүн суусу. 2. ооз. ликёр, арак.

abi (*ağabey*’дин кыск.) ага, байке.

abide эстелик, монумент.

abiye 1. жарашыктуу, адеми (*кийим*). 2. татынакай.

abla 1. эже. 2. жашы улуу аялзатына кайрылуу.

ablacı *argo* лезбиен.

ablak тегерек беттүү, болтогой. ~ **yüzlü** тегерек жүздүү.

ablalık, -ğı эжелик, улуулук. ~ **etmek** эжелик кылуу, эже милдетин аткаруу.

ablatya (*узуну 150, туурасы 4-10 кулач болгон*) балык тору.

abluka курчоо, блокада. ~ **ya almak** курчоого алуу. ~ **yı kaldırmak** курчоону токтотуу. ~ **yı yarmak** курчоону жарып өтүү.

abo! *диал.* оо! уу! (*таңданууну билдирген сырда. с.*).

abone 1. абонемент, (*бир нерсеге*) жазылуу. 2. абонент, бир нерсеге жазылган киши. 3. ооз. дайыма, туруктуу. ~ **yi kesmek** абонементтин токтотуу. ~ **olmak** (*бир нерсеге*) жазылуу, абонент болуу, (*бир нерсеге*) дайыма барып/катышып туруу. ~ **ücreti** 1) жазылуу баасы. 2) белгилүү мөөнөттөгү билеттин баасы.

abonelik абоненттик, абоненттик акы.

aboneman 1. абонент, (*бир нерсеге*) жазылган киши. 2. убактылуу берилген билет. 3. коомдук тейлөө кызматтары менен кардар арасындагы келишим. ~ **bileti** убактылуу берилген/белгилүү мөөнөт үчүн чыгарылган билет.

abraş 1. чаар, темгил (*айбан*). 2. өңү өчкөн, боёгу чыккан (*кездеме, кийим*). 3. ооз. ала, ала-була. 4. сепкилдүү, безетки баскан (*жүз*). 5. чекир (*көз*).

absorban абсорбциялык.

absorbe абсорбция, соруу. ~ **etmek** абсорбция жасоо.

absorpsiyon *физ.* абсорбция, соруу.

abstrakt абстракттуу. *к.* **abstre**.

abstre абстракттуу (конкреттүү *нүн антоними*). ~ **sayı mat.** абстракттуу сан.

absürd абсурд.

abuk: ~ **sabuk** ооз. 1. маанисиз, маңызсыз, түшүнүксүз. 2. байланышсыз, өйдө-төмөн (*сүйлөө*). ~ **konusmak** маанисиз сүйлөө, оозуна келгенди оттоо.

abullabut 1. ооз. аңкоо, түркөй, адепсиз, орой. 2. өз боюна карабаган (*киши*).

abur: ~ **cubur** 1. маалсыз, туш келди желген (*тамак*). 2. маңызсыз, башаламан сүйлөнгөн (*сөз*). 3. катардагы, карапайым (*киши*).

abus түнт, катаал, түнөргөн, кырс (*киши, жүз*).

acaba 1. божомол, күдүктөнүү билдирет ... болду бекен? ... болду экен? кызык ... ~ **gelmeyecek mi?** келбейт болду бекен? 2. ооз. ошондойбу? чын элеби?

acar 1. күчтүү, кубаттуу. 2. тынчы жок, азоо. 3. жүрөктүү, тайманбас, кайраттуу. 4. *диал.* жаңы. **eskisi olmayan** ~ **ı olmaz** *мак.* эскиси болбогондун жаңысы да болбойт.

acayip, -bi 1. кызык, таң каларлык, укмуштуу, көзгө чоочун, жийиркеничтүү, адаттан тышкары, жагымсыз. ~ **ine gitmek** таң калуу, жипкирүү, жатыркоо. 2. *таң калууну билдирген сырда. с.* ~ ! кызык! таң калычтуу! ~ **olmak** көзгө жат көрүнүү.

acayıpleşmek таң калычтуу болуу, таң калтыруу, жатыркай турган абалга келүү.

acayıplik,-ği таң каларлык, кызык, укмуштуулук, адаттан тышкарылык.

acele 1. шашылыш, бат, тез, чыдамсыз.

2. шаша-буша, арыдан-бери жасалган (*иш*). 3. шаша-буша, чыдамсыздык менен, шашылыш. ~ шаштырып-буштуруп. ~ **ye gelmek** шашылыш болуп калуу/жасалуу. ~ **ye getirmek** 1) аял-буялга келтирбөө, шаштыруу. 2) бир нерсени чала-була/ шашылыш жасатуу. ~ **ile** шашылыш түрдө. ~ **işe şeytan karışır** мак. шашкан шайтандын иши. ~ **si yok** шашылыш эмес.

acelecı шашма, шашкалак, күйпөлөк, күйкөлөк, карбалас.

acelesiz шашпастан, жайбаракат, камаарабай.

Acem ооз. 1. ирандык, перс. 2. фарс тили. 3. Иран, Персия. ~ **halısı** перс килем. ~ **kılıcı gibi** 1) эки миздүү. 2) өтм. эки жүздүү.

Acemce 1. фарс тили. 2. фарсча (*жазуу, сүйлөө*).

acemî 1. үйрөнчүк, жаңы баштаган, эби жок, шакирт. 2. тажырыйбасыз, билимсиз, маалыматсыз, көзү кана элек (*киши*). **ben bu işin ~siyim** менин бул иште тажырыйбам/эбим жок. ~ **asker** жаңы алынган аскер. 3. чоркок, колунан иш келбеген, олдоксон. ~ **çaylak** сары ооз балапан, тажырыйбасыз, эби жок. ~ **oğlanı tar.** жаңы черүүлүккө (*янычарлык*) жаңы алынган христиан өспүрүм.

acemice эпсиз, эби-сыны жок, олдоксон, чоркок, кожойгон.

acemilik,-ği эпсиздик, тажырыйбасыздык, олдоксондук, чоркоктук, иштин көзүн билбеш. ~ **çekmek** үйрөнчүктүк/тажырыйбасыздык кылуу. ~ **etmek** (*бир ишке*)

жаңылыгын көрсөтүү.

acenta к. **acente**.

acentalık к. **acentalik**.

acente 1. агенттик. **emlâk ~si** козголбос мүлк алым-сатымы. 2. компания, ортоктук, бөлүм, филиал. **otomobil ~si** автомобиль компаниясы. 3. агент, кызматкер, өкүл, жооптуу (*киши*). **sigorta ~si** камсыздандыруу кызматкери.

acentalik,-ği агенттик, бюро. **seyahat ~ği** саякат агенттиги.

acer ооз. 1. к. **acaba**. кызык! таң калычтуу! **ne ~!** кандай кызык!

acı 1. ачуу, жагымсыз (*даам*), ачыштырган, курч (*калемпир, мурч*). 2. катуу ысык/суук (*күн, шамал*). 3. оору (*физ.*) ~ **yitimi** мед. оору сезбөө, анестезия. 4. кайгы, санаа, азап, таарыныч, жан кейиш, муң, көңүл ооруусу. ~ **sı içine/yüreğine çöktü** кайгысы жанына батты. ~ **görmüş** ачуу-таттууну башынан өткөргөн. ~ ~ 1) катуу. ~ ~ **ağladı** боздоп-сыздап ыйлады. 2) жан кейиткен, көңүлгө тийген. ~ **gerçek** аёосуз чындык. ~ **kahve** ачуу кофе. ~ **son** кейиштүү соң. ~ **sözler** ачуу сөздөр. ~ **söylemek** көңүл ооруткан сөздөр сүйлөө. ~ **tatlı** ачуу-таттуу.

acıbadem 1. ачуу бадам. 2. *argo* куу, митайым, шылуун.

acıklı 1. кайгылуу, муңдуу, көңүл ооруткан, зээн/жан кейиткен. 2. азалуу.

acıkmak ачка болуу, курсагы/карды ачуу.

acıktırmak ачка калтыруу, курсак ачтыруу.

acılaşmak 1. ачуу тартуу, бузулуу, кычкылдануу, кычуу (*даам*). 2. сергитешүү, орой болуу (*сөз, үн*).

acılı 1. ачуу, ачуусу көп, кычкылдуу (*даам*). 2. кайгылуу, муңдуу, капалуу, санаалуу, азалуу. ~ **gözler** капалуу көздөр.

acılık, -ğı 1. ачуу, кычкыл, курч (*даам*).
2. кайгы, муң, санаа, азап.

acıma 1. боор ооруу, жаны ачуу, зээни кейүү, аёо, кайгысын бөлүшүү. **2.** жаны кейүү, ооруу, жабыр тартуу.

acımak 1. ооруу, жаны кейүү, ноо-кастоо. **kolum acıyor** колум сыздап жатат. **2.** боор ооруу, зээни кейүү, кайгысына орток болуу. **gençliğine acıdım** жаштыгына боорум ачыды. **3.** ачып кетүү, кычкыл тартуу, бузулуу (*май, айран ж. б.*). **4.** ичи күйүү, өкүнүү, бушайман болуу.

acımasız боору таш, таш боор, кайрымсыз, аёосуз, катаал, мээримсиз.

acımasızca боору таштык кылып, боор оорубай, аябай, аянычсыз, аёосуздук менен.

acımasızlık, -ğı таш боордук, кайрымсыздык, аёосуздук, катаалдык.

acımtırak кыйгыл, кычкыл, ачкыл, ачуу тартып калган.

acınacak боор ооруй турган, кейиштүү, зээн кейиткен, аянычтуу.

acındırmak зээн кейитүү, өкүнтүү, кейитүү, боор ачытуу, аяныч туудуруу.

acınmak (bırpöğö) боор ооруу, аёо, зээни кейүү, жаны ачуу.

acısız 1. оорутпай, жан кейитпей.
2. ачуусуз, ачуу даамы болбогон.
3. кайгы-капасыз, санаасыз, бейкапар.

acıtmak 1. ачытуу, ачуу даам катуу.
2. жан кейитүү, оорутуу, жаралоо, көңүл калтыруу, капа кылуу.

acil 1. шашылыш, ыкчам, тез арада. **2.** тез, бат, дароо. ~ **ihtiyaç** шашылыш муктаждык. ~ **şifalar dilemek** тез сакайып кетүүсүн тилөө. ~ **tedbirler almak** шашылыш чара көрүү.

acilen шашылыш, тез, тез арада, дароо, күттүрбөстөн, тездик менен.

aciz, -czi 1. алсыздык, күчсүздүк, чабал-

дык, жүүнү боштук. **2.** жөндөмсүздүк, шалакылык, чоркоктук. **3.** ук. төлөй албай калуу, жакыр-дануу, банкрот.

âciz 1. алсыз, күчсүз, чабал, жүүнү бош.
2. жөндөмсүз, чоркок, эпсиз, аргасыз. ~ **kalmak** колунан эч нерсе келбей калуу. ~ **kanaatimizce** жаман оюмда. ~ **leri** эск. мен (*карапайымдык көргөзүү үчүн айтылган*).

acın аалам, дүйнө.

acur ажур, тешиктүү, көзөнөктүү.

acuze 1. карыган кемпир. **2.** ооз. жез кемпир, мастан.

acyo фин. ажио, лаж.

acyocu биржа кызматкери, кызыл кулак.

aç 1. ач, ачка. **2.** ач көз, көзү тойбос, сук. **3.** ачка киши. **4.** ачтык, ачкачылык. **5.** максаттуу, умтулган, суусаган. ~ **1 açına** ач карын. ~ **açık** ач-жылаңач, үй-жайсыз. ~ **ayı oynamaz** мак. ачка аюу ойнобойт (*иш кылдыруу үчүн адегенде тойгузуу керек маанисинде*). ~ **bırakmak** ач(ка) калтыруу. ~ **bilâç/çıplak** ач жылаңач, багуусуз, кароосуз. ~ **gözlü** ач көз, сук, тойбос. ~ **gözlülük** ач көздүк, суктук, тойбостук. ~ **gözlülük etmek** ач көздүк кылуу, алкымын агытуу, сукулдоо. ~ **kalmak 1)** ачка калуу. **2)** кедейленүү, жакырлануу. **aç gözlü** ач көз. ~ **kurt gibi** ач карышкырдай. **acından ölmek 1)** абдан ачка болуу, өзөрүү. **2)** ачкадан өлүү. **3)** колунда түгү/ жүгү калбоо. ~ **susuz kalmak** тамак-ашсыз, суусуз калуу.

açacak 1. (*бир нерсени*) ачкан курал, ачкыч (*мис. консерваны, шишени ж. б.*). **2.** (*ичтейди ачуу үчүн тамактан мурда ичилген*) ичимдик. **3.** учтагыч (*карандашты*).

açalya бот. азалия, азалея.

açar 1. ачкыч. **2.** ичтейди ачкан, салат.

açı 1. *mat.* бурч. ~**nın tepesi** бурчтун чокусу. **2.** көз караш, пикир, аспект. **bu ~dan** бул көз караштан.

açık 1. ачык. ~ **arazi** ачык аянт. ~ **ateş** *аск.* ачык, түздөн-түз атышуу. ~ **havada** ачык асман алдында. **2.** ачык, булутсуз, жаан-чачынсыз (*аба ырайы*). **3.** даана, так, түшүнүктүү (*сөз, жазуу*). ~ **imza** даана коюлган кол. **4.** түз, ачык, таза. ~ **alınlı** абийирдүү, ак ниеттүү, маңдайы жарык. ~ **seçik** ачык, так. ~ **seçik konuşmak** ачык айтуу, түз сүйлөө. **5.** ачык, коюу эмес (*түс*). ~ **sarı** ачык сары. **6.** ачык, жабылбаган, жылаңач. ~ **baş** жылаңбаш. **7.** актай, таза, жазылбаган, сызылбаган (*кагаз, документ*). ~ **bırakmak** актай калтыруу. **8.** бош, ээн, ээсиз, ээленбеген. ~ **yer 1)** бош/ээн жер. **2)** бош орун, вакансия. **9.** кенен, кең-кесири. ~ **deniz** ачык деңиз. **10.** ачык, корулбаган, тоскоолдуксуз (*шаар*). **11.** кемчил, тар, тартыш, дефицит. ~ **çıkmaк** кем чыгуу. ~ **1) karamak** кемин толтуруу. ~ **~ta 1)** ачыкта, ачык асман алдында, эшикте. **2)** алыста, четте. **3)** ачык деңизде. **4)** бош, бекер, ишсиз. ~ ~ ачык-ачык, даана, түз. ~ **~tan açığа** түздөн түз. ~ **a almak** убактылуу иштен алуу. ~ **artırma** аукцион. ~ **bono** *ком.* чек бланкасы. ~ **bono vermek 1)** карт-бланш берүү. **2)** чексиз укук берүү. ~ **a çıkarmak 1)** аныктоо, ачыкка чыгаруу, бетин ачуу, ашкерелөө. **2)** иштен чыгаруу. ~ **a çıkmaк 1)** иштен чыгып калуу. **2)** ашкереленүү, бети ачылуу. ~ **1) çıkmaк 1)** (*эсеп-жысаптан*) жетпегени/кеми аныкталуу. **2)** кеми ашкереленүү (*баалуу мал-мүлктүн*). ~ **deniz** *ук.* ачык деңиздер. ~ **devre** *элек.* ачык зым. ~ **(ta) durmak** окчун туруу, кий-

гилишпөө. ~ **eksiltme** *соода* баасын төмөндөтүү менен жүргүзүлгөн аукцион. ~ **elli** колу ачык, март. ~ **fikirli** түшүнүктүү, айдың көз караштуу, туура ойлоп, туура сүйлөгөн. ~ **hava tiyatrosu** ачык театр. ~ **hava toplantısı** митинг. ~ **hece** *грам.* ачык муун. ~ **~ta kalmak** үй-жайынан же кызматынан ажыроо. ~ **kalp ameliyatı** жүрөктү ачык операцияга алуу. ~ **kalpli** ак көңүл, ак ниет, түз. ~ **kapı** эшиги ачык, кең пейил, меймандос. ~ **kapı bırakmak** мамилени үзбөө. ~ **kapı politikası/ siyaseti** ынак мамилелер саясаты. ~ **konuşmak** ачык сүйлөшүү. ~ **kredi** *фин.* ачык кредит. ~ **maaşı** *ук.* жарым маянасы төлөнгөн иш. ~ **oturum** суроо-жооп отуруму. ~ **oy** ачык добуш. ~ **oylama** ачык добушка коюу. ~ **öğretim** сырттан окуу. ~ **pazar** ачык базар. ~ **saçık 1)** ачык-чачык, баш-аламан. **2)** ылайыксыз, көзгө комсоо, жарашыксыз (*кийинүү*). ~ **sözlü** ачык-айрым, шар, түз сүйлөгөн (*киши*). ~ **teşekkür** ачык билдирилген/жарыяланган ыраазычылык. ~ **vermek 1)** кемчили жетпегени аныкталуу. **2)** (*бирөөнү*) ашкерелөө, бетин ачуу. ~ **a vurmak 1)** оюндагысын айтуу, чынын айтып салуу. **2)** бетин ачуу, ашкерелөө. ~ **ını yakalamak** айыбын ачуу. ~ **yara** ачык жара. ~ **yer** бош орун, вакансия. ~ **yürekle** чын жүрөктөн, ак дилден. ~ **yürekli** ак пейил, туура сөздүү, ак жүрөк.

açıkça ачык, даана, так, жашырып-жаппай, көрүнөө.

açıkçası ачык айтканда, кыскасы, чындыгында.

açıkgöz 1. шамдагай, эптүү, чапчан, паразаттуу. **2.** шылуун, куу, митайым, бышык.

açıkgözlük, -gü бышыктык, шылуундук, шамдагайлык, көрөгөчтүк. ~ **etmek** бышыктык/көрөгөчтүк/чапчандык / шылуундук кылуу.

açıklama 1. ачыктама, түшүндүрмө, баяндама. 2. билдирүү, жарыя-лоо. ~ **yapmak/-da bulunmak** ачыктоо, билдирүү жасоо, түшүндүрүү.

açıklamak 1. ачыктоо, түшүндүрүү. 2. чындыгын айтуу, ашкерелөө. 3. билдирүү, жарыялоо.

açıklayıcı ачыктаган, баяндаган, түшүндүргөн. ~ **soru** чечмелеген суроо.

açıklık 1. ачыктык, мейкиндик, түздүк, боштук. 2. космос, ачык космос. 3. *астр.* азимут. 4. жабылбаган, жылаңач. 5. үстү ачык. 6. аныктык, аныктама. 7. ачыктык, булутсуз (күн). 8. ачыктык (түс, боёк). 9. ачыктык, дааналык, тактык, пикирдин ачыктыгы. 10. тууралык, калыстык, чындык.

açıktan 1. оңой, жок жерден, жеңил-желпи, кыйналбай. 2. узактан. ~ **açığa** ачыктан ачык эле, түз эле, тартынбастан. ~ **gitmek** кургактан узактарда сүзүү (кеме). ~ (**para**) **kazanmak** оңой-олтоң акча табуу.

açılır: ~ **saçılmak** 1. ашыкча чыгым болуу, ачылып-чачылуу. 2. ылайыксыз кийинүү (аял). 3. жүрүштурушу бузулуу (аял).

açılır: ~ **kapanır** ачылып-жабылган.

açılış 1. ачылуу. 2. ачылыш (*эстеликтин, ишкананын, имараттын.*) ~ **bilançosu** ачылыш балансы. ~ **töreni** ачылыш салтанаты.

açılma 1. ачылма, оңой ачылган, бек эмес. 2. *бот.* чанактуу.

açılmak 1. ачылуу (*эшик, терезе*). 2. байкалуу, көрүнүү, ачыкка чыгуу. 3. башталуу (*оюн, сахна, көшөгө*). 4. сырын айтуу, бугун чыгаруу. 5. төгүлүп-чачылуу, чыгым болуу, аянбоо. 6. ачылуу (*гүл, пахта ж. б.*). 7. кароо, чыгуу (*үй, терезе*).

зе). **penceresi denize** ~ терезеси деңизге кароо. 8. алаксуу, көңүлү көтөрүлүү, кайраттануу. **onun açılması lâzım** анын алаксышы керек. 9. жакшы болуу, айыгуу (*ноокас*). 10. багыт алуу, жөнөө, ыраактоо, чыгуу (*жээктен*). **denize** ~ ачык деңизге чыгуу. 11. бошоо, бош калуу (*орун, кызмат*). 12. ачылып кетүү, өңү өчүү, оңуу (*түс*). 13. ачылуу (*күн*).

açölçer бурч өлчөгүч.

açısai бурчка байланыштуу, бурчтуу. ~ **hız fiz.** бурч ылдамдыгы.

açış ачуу, ачыш. ~ **konusması** ачылышта сүйлөнгөн сөз.

açkı 1. лак, жылмалоочу, жалтыратуучу (*зат*). *сал.* **perdah**. 2. бургу, көзөөч (*тешик ачкыч*). 3. ачкыч.

açlık, -ğı 1. ачтык, ачкачылык. 2. таргыштык, жут. 3. жокчулук, кедейлик, кемчилик. ~ **çekmek** ачка болуу, ачкалыктын азабын тартуу. ~ **tan gözleri kararmak/ dönmek** ачкачылыктан көздөрү караңгылашуу. ~ **grevi** ачкачылык жарыялоо. ~ **tan imanı gevremek** ачка болуу, өзөрүү. ~ **tan nefesi kokmak** ачкадан кезерип калуу. ~ **tan ölmek** ачтан өлүү, ачкачылыктан кырылуу. ~ **tan ölmeyecek kadar** болорболбос, жетер-жетпес, өп-чап, өлбө жаным өлбө деп.

açma 1. ачуу, ачыш. 2. тазаланган, бошотулган. **orman -sı** эгин эгүү үчүн токойду кыйып жасалган талаа. 3. жол, тешик, кирип-чыккан жер. 4. калама, көөкөр, сушка (*нан түрү*).

açmak 1. ачуу. 2. жабуусун алуу, жылаңачтоо. 3. түшүндүрүү, ачыктоо (*сөздү*). 4. жаруу, тазалоо (*сыздоокту, жараны*). 5. көзөө, жол ачуу. 6. ачуу, негиздөө, баштоо, уюштуруу. **dükkan** ~ дүкөн ачуу. 7. казуу. **çukur** ~ чуңкур казуу. **kuyu** ~

кудук казуу. **8.** чалгындoo, бай-коого алуу, бетин ачуу. **9.** чечүү (түйүндү). **10.** жазуу, жайуу (туу-ну, желкендерди/жел канаттарды). **11.** тазалоо, тазартуу. **boruyu** ~ түтүктү тазалоо. **kuyuyu** ~ кудукту тазалоо. **12.** ачыгыраак кылуу (түсүн, боёгун). **13.** чалуу (телефонду). **telefon** ~ телефон чалуу. **14.** коюу, иштетүү (радио ж. б.) **televizyonu** ~ телевизорду коюу. **15.** учтоо, курчутуу (карандашты). **16.** баштоо (мис. согушту). **savaş** ~ согуш ачуу. **17.** гүлдөө, гүл ачуу. **ağaçlar açtı** дарак гүлдөдү. **açtı ağzını, yumdu gözünü** оозуна келгенин сүйлөө, оозунан ак ит кирип, кара ит чыгуу.

açmaz кыйын абал, татаал жагдай, туңгуюк. **~a düşmek** кыйын абалда калуу, жагдайы кыйын болуу.

açtırmak ачтыруу.

ad I 1. ат, ысым. **2.** зат атооч **3.** атак, даңк, репутация. **~ına** атынан. **~ını ağzına almamak** атын оозуна албоо. **~ını almak** атын алуу. **~ı anılmak** аты аталуу. **~ını anmamak** аты аталбоо, унутулуу. **~ı batısica** атың өчкүр (айтылбай турган/оозго алынбай турган сөздөр үчүн колдонулат). **~ı belirsiz** аты-жөнү белгисиз. **~ı bile okunmamak** таанылбаган, билинбеген, маанисиз. **~ çekimi/ ~ çekme** чучу кулак/кара көтөн. **~ çekmek** чучукулак/кара көтөн кармоо. **~ı çıkmak** жаманатты болуу, аты чыгуу. **~ı ...a çıkmak** атка конуу. **~ı obura çıkmak** сугалак атка конуу. **~ı durumu gram.** жөндөмө. **~ı duyulmak** аты дайын болуу, төбөсү көрүнүү. **~ı geçen** аты аталган. **~ı gibi bilmek** беш колундай билүү. **~ına gölge/leke düşürmek** атына шек келтирүү. **~ı karışmak** (бир ишке) аралашуу, кириптер болуу. **~ını**

kirletmek/lekelemek наамына шек келтирүү, жүзүнө көө сүртүү. **~ koymak** ат коюу. **~ı kötüye çıkmak** жаманатты болуу. **~ı olmak** аты (эле) бар. **~ı sanı** аброю, кадыр-баркы. **~ı sanı olmayanlar** кадыр-баркы жоктор. **~ına sunmak** атынан сүйлөө, атын айтып келүү. **~ takmak** атап коюу, ... деп коюу. **~ı üstünde** аты айтып тургандай, атына заты жарашкан. **~ı var** аты бар, таанылган. **~ı vermek 1)** ат коюу. **2)** атын берүү, аты менен атоо. **~ını vermek** атын берүү.

ad II, -ddi эсепке кошуу, эсептөө, саноо. **~den efzun** эсепсиз, сансыз, эбегейсиз.

ada 1. арал. **2.** шаардын кичи району. **~ tavşanı** зоол. жапайы коён (*Oryztiolagus cuniculus*).

adabımuâşeret этикет, жүрүш-туруш эрежелери.

adacık аралча.

adaçayı бот. шыпалуу шалфей (*Salvia officinalis*).

adak сөз, убада, ант. **~ adamak 1)** сөз берүү. **2)** садага чабуу, курман чалуу (*бирөөгө atan*).

adaklı 1. сөз берген, атап койгон. **2.** кудалап койгон (*бала кезинен*).

adale булчуң, тарамыш.

adaleli булчуңдуу, күчтүү.

adalet 1. адилеттүүлүк, юстиция, укук.

2. сот, укук органы. **3.** калыстык.

A~ Bakan Юстиция Министри.

A~ Bakanlığı Юстиция Министрлиги.

~ dağıtmak укук жаатында иштөө.

A~ Divanı Эл аралык сот.

~ten kaçmak укуктан качуу. **~ komisyonu** (Юстиция Министрлиги дайындаган) беш юриден турган комиссия.

~e teslim etmek укуктун колуна салып берүү.

~e teslim olmak укуктун колуна түшүп берүү.

adaletli адилеттүү, калыс.

adaletsiz адилетсиз, укукка каршы.

adaletsizlik адилетсиздик.

adali аралда жашаган (*бирөө*).

adalı 1. *анат.* булчуң. 2. булчуңдуу.

adam 1. адам, киши. 2. адамзат, адам-баласы. 3. инсан, индивид. 4. жакшы киши. 5. кызматчы, малай, кол алдында иштегендер. 6. агент, өкүл. 7. жактоочу, шакирт. 8. ишмер. **din** ~1 диний ишмер. **bilim** ~1 илимпоз. 9. күйөө, эркек. ~ **almamak** киши батпайт, толо, толтура (*көчө, үй*). ~ **başına** киши башына. ~ **boyu** киши бою. ~ **değilim!** *карганыш* адам/киши болбой калайын! ~ **a dönmek/benzemek** киши өңдөнүү. ~ **etmek** 1) киши кылуу, тарбиялоо. 2) (*бирөөнү*) жакшы багуу/кароо. 3) жакшыртуу, оңдоо, түзөө. ~ **gibi** 1) киши сыяктуу, туура, ойдогудай. 2) чыныгы, ылайык. ~ **ına göre** ар кимге (*ишине, баркына*) жараша. ~ **kıtlığı/yokluğu** киши жетишсиз-диги, адис кемчили. ~ **olmak** 1) киши болуу, чоңоюп, кадыр-барктуу болуу. 2) оңдолуу, түзөлүү. ~ **öldürmek** киши өлтүрүү. ~ **dan saymamak** киши ордуна көрбөө, теңсинбөө. ~ **sen de!** жөн кой! койчу ошону! ~ **yerine koymamak** киши ордуна көрбөө.

adamak 1. сөз берүү, убада кылуу, шерт кылуу. 2. арноо.

adamakılı чыныгы, мыкты, келишкен.

adamsendeci кыйынчылыктан качкан, жүрнаны, ыкшоо, кайдыгер, жанбакты.

adap,-bı 1. адеп, жүрүш-туруш эрежелери, этикет. 2. салт, үрп-адат. ~ **aykırı** жүргөн-турганы бузук, адеби жок, адепсиз.

adaptasyon 1. адаптация, көнүү. 2. жергиликтүү шартка ылайыкташуу.

adapte *ад.* 1. адаптацияланма, таасирленме (*чыгарма*). 2. жергиликтүү шартка ылайыкташтырылма (*мис.*

пьеса). ~ **etmek** 1) адаптациялоо, көндүрүү. 2) жергиликтүү шартка ылайыкташтыруу (*мис. пьесаны*). ~ **olmak** көнүү, үйүр алуу, быгышуу, жатыркабай калуу.

adaptör адаптёр.

adaş адаш, аты уйкаш.

aday кандидат, талапкер. ~ **adayı** кандидаттыкка талапкер. ~ **göstermek** кандидаттыкка көргөзүү. ~ **olmak** кандидат болуу. ~ **yoklaması** алгачкы шайлоо.

adaylık,-ğı талапкерлик, кандидатура. ~ **ını koymak** кандидатурасын коюу.

Âdem I 1. *миф.* Адам. ~ **elması** *анат.* ко-ко сөөгү. 2. адам, киши. ~ **evlâdı** адам баласы, адамзат.

adem I 1. жок болуу, өлүм, кайып. 2. жоктук, өксүктүк, кемтик.

âdemoğlu 1. киши. 2. адам баласы, адамзат, эл.

adese 1. линза. 2. карек. 3. объектив.

adet 1. сан. 2. даана, нуска. **iki yüz** ~ эки жүз даана.

âdet 1. адат, салт. 2. көнүмүш. 3. этек кир, менструация. ~ **çıkarmak** адат/салт кылуу, адат чыгаруу. ~ **edinmek/etmek** көнүмүшкө айландыруу. ~ **görmek** этек кири келүү. ~ **kesilmek** этек кири токтоо, климакса кирүү. ~ **olmak** адатка/салтка айлануу. ~ **üzere** адаттагыдай, салт боюнча. ~ **yerini bulsun diye** үрп-адатка тууралап, салтка ылайык.

âdeta так эле, кудум эле, кадим эле, кадимкидей эле, ... дай эле. ~ **karnım acıktı** кадимкидей эле кардым ачты. ~ **kardeşim gibiydi** бир туугандай эле эле.

adıl *грам.* ат атооч. *сал.* **zamir**.

adım 1. кадам. 2. кадам узундугу, ылдамдыгы (*өлчөм*). 3. эки ылдамдык арасындагы боштук (*машинде*). ~ **larını açmak** кадамын ылдам-

датуу. ~ ~ кадам-кадам, кадам сайын. ~ ~ **gezmek** кадам-кадам/жөө-жалаңдап кыдырып чыгуу. ~ **atmak 1)** кадам шилтөө. **2)** өнүгүү, жакшы иштер баштоо, прогресс. ~ **atmamak** (*бир жерге*) кирбөө, жолобоо, (*бир ишке*) кол кабыш кылбоо. ~**ını attırmamak** бастырбоо, жолотпоо, жолтоо болуу. ~ **başı/başında/başına** кадам сайын, ар жерде, жердин баарында, дайыма. ~**ını denk almak/atmak** кадамын санап басуу, этият болуу. ~ **uydurmak** тең жарышуу, артта калбоо, ылайыкташуу.

adımlamak 1. кадамдоо, басуу. **2.** кадам менен өлчөө.

adî 1. жөнөкөй, кадыресе, көнүмүш, кадимки. **2.** одоно, серт, жексур, сапаты начар. **3.** көнүмүш, адаттагы. ~ **çek** жөнөкөй чек. ~ **gün** иш күнү, кадыресе бир күн. ~ **suç** көнүмүш кылмыш (*саясий максаты болбогон*).

âdil адилет, калыс, туура.

adileşmek 1. жөнөкөйлөшүү, көнүмүшкө айлануу **2.** сапатын жоготуу, начарлоо.

adîlik жөнөкөйлүк, одонолук, серттик, көнүмүштүк.

adisyon квитанция, чек, фактура.

adlandırılmak 1. атоо, ат берүү, атка кондуруу. **2.** аныктоо, классификациялоо.

adlı аттуу, атындагы.

adli адилет, укукий, укук боюнча. ~ **hata** сот катасы. ~ **karar** сот өкүмү. ~ **tatil** сот каникулу, соттор жабылган/эс алууга чыккан маал. ~ **tıp** криминалдык медицина.

adliye 1. юстиция, укук. **2.** Юстиция Министрлиги. **3.** укук органдары. **4.** сот имараты.

adrenalin адреналин.

adres адрес. ~ **defteri** адрес китепчеси. ~ **sahibi** адресат.

Adreatik Адриатика. **A~ Denizi** Адриатика деңизи.

adsız 1. атсыз, аты/ысмы жок. **2.** белгисиз, катардагы, атаксыз, аты жаманга чыккан.

aerobik аэробика.

aerodinamik,-ği 1. аэродинамика. **2.** аэродинамикалык.

aerosol, -lû аэрозол.

AET (Avrupa Ekonomik Topluluğu 'нун кыск.). ЕЭП (Европа Экономикалык Шериктештиги).

af,-ffi 1. кечирим. **2.** ук. мунапыс, амнистия. **3.** иштен алуу, кызматынан бошотуу. **4.** алык-салыктан бошотуу. ~ **dilemek** кечирим суроо, алдынан өтүү. ~ **kapsamina girmek** мунапыска/амнистияга кирүү. ~**ına sığınmak** кайрым суроо, кечирим суроо. ~**ına uğramak** кечирилүү, күнөөсү кечилүү.

afacan 1. тентек, шок, бейбаш. **2.** жүнү тирүү, чыйрак (*бала*).

afacanlık,-ğı тентектик, шоктук, бейбаштык.

afakan кыйынчылык, тоскоолдук.

afal : ~ ~ же ~ **tapal** оозу ачылган бойдон, эс-учун жыйнай албай. ~ ~ **bakmak** оозу ачылып карап калуу, таң калуу.

afallamak, afallaşmak ооз. таң калганынан оозуна сөз кирбей калуу, алдастоо, карбаластоо.

aferin 1. азамат! жарайсың! (*ыраазы болуу, мактоо, артыкчылык таануу иретинде айтылган сыр*д. с.) **2.** окуучуларга берилген мактоо баракчасы. ~ **almak** жагуу, жогору балаңуу, мактоо баракчасын алуу.

afet,-ti 1. апаат, балакет, кырсык, азап, катастрофа, табигый кырсык. **2.өтм.** таң каларлыктай сулуу аял. **3.** (*оорудан*) ткандардын бузулуусу.

afetzedede кырсык чалган, кырсыкка учураган (*киши*).

affedilmek кечирим берилүү, мунапыс болуу.

affetmek кечирүү, кечирим кылуу.

affedersiniz кечирип коёсуз. ... кечиресиз, айып көрбөңүз. ~, **isminizi unuttum** кечиресиз, атыңызды унутуп калышмын.

Afgan 1. афган /оогандык. **2.** Афганистанга/Ооганстанга же афгандарга /оогандарга тиешелүү. ~ **tazisi** афган /ооган тайганы.

Afganca афганча /ооганча.

Afganistan Афганстан/Ооганстан.

Afganlı афганстандык/ооганстандык.

afili арго дөгүрсүгөн, менменсинген.

afiş афиша, жарыя, кулактандыруу. ~ **te kalmak** афишалардан түшпөө. ~ **etmek** ачыкка чыгаруу, жарыялоо, ачык билдирүү, көрүнөө жасоо.

afiyet,-ti ден-соолук, аманчылык, эсенчилик. ~ **olsun** аш болсун (*тамак ичкенде айтылган тилек*). ~ **le yemek** куштарланып, тамшанып жеш. ~ **te olmak** сак-саламат /ден-соолугу чың болуу. ~ **şeker olsun** жегендерге аш болсун, даамы оозунда калсын (*тилек*).

aforož жамааттан чыгарма жазасы (*христиан чиркөөсү тарабынан берилет*). ~ **etmek 1)** иштен чыгаруу. **2)** жолдошчулуктан чыгаруу, мамилесин үзүү.

afra: ~ **tafra** бой көтөрүү, менменсинүү.

Afrika Африка. ~ **menekşesi** африка фиалкасы.

Afrikalı африкалык.

afsun апсун, сыйкыр. ~ **lamak** апсундоо, сыйкырдоо. ~ **lu** сыйкырдуу, табышмактуу.

aftos арго ойнош, көңүлдөш.

afur: ~ **tafur** ооз. бой көтөрүү, көтөрүлүү, менменсинүү.

afyon апиийм.

afyonkeş апиийм чеккен/тарткан киши.

afyonlamak 1. апиийм берип башын айландыруу. **2.** терс жолго түшүрүү, бал тилге салып алдоо.

agora калк майданы, агора.

agrandisman фото чоңойтуу (*сүрөттү*).

agrandisör фото чоңойткуч.

agu сыр. с. гугу! (*бөбөктөр чыгарган үн*). ~ **bebek** наристе, бөбөк.

agulamak (*бөбөктүн*) гу-гу деп үн чыгаруусу.

ağ 1. тор (*мис. балык*). ~ **atmak/bırakmak** тор салуу, тузак салуу, тор жаюу. ~ **ına düşürmek** торго түшүрүү, колго түшүрүү. **2.** желе (*мис. жөргөмүштүн*). **3.** түйүн, система. **demir yolu** ~ **ı** темир жол түйүнү. **4.** спорт тор, дарбаза. ~ **tabaka** анат. көздүн (*көрүүсүн ишке ашырган*) агыш бөлүгү.

ağa 1. ага, байке (*ысымдан кийин*) **Enver** ~ Энвер ага. **2.** кадырлуу, сыйлуу кишилерге кайрылуу. **3.** тар. (*Османлы Императорлугунда*) айрым бийлик ээлерине берилген титул.

ağabey 1. ага, байке. **2.** жашы улуу эркектерге кайрылуу.

ağabeylik,-ği агалык, улуулук. ~ **etmek** агалык кылуу, камкордук көрүү.

ağaç,-cı 1. жыгач. **2.** жыгачтан/тактадан жасалган **3.** дарак, бак. **4.** отун. ~ **kabuğu** жыгачтын кабыгы. ~ **kaplama** жыгач капталган. ~ **kömürü** отундун көмүрү. ~ **kurdu** жыгач курту. ~ **olmak** арго сенейип калуу, күтө-күтө зарыгуу. ~ **oyma** жыгач оймосу. ~ **yaş/taze iken eğilir** мак. баланы жаштан, катынды баштан (*сөзм. с. дарак жашында ийилет*). ~ **çileği** малина. ~ **kakan** зоол. тоңкулдак. ~ **kavunu** бот. бак коону (*Жер Ортолук Деңизи өлкөлөрүндө өскөн кызгылт жалбырактуу бадал жана анын мөмөсү*). ~ **minesi** жыгач эмалы

(бакчаларда көркү үчүн өстүрүлгөн кызыл, сыя гүлдүү дарак, *Lantana*).

ağaçlandırmak жашылдандыруу, бак тигүү.

ağaçlı бак-дарактуу, токойлуу.

ağaçlık,-ğı токою/бак-дарагы жыш (жер).

ağalık,-ğı 1. агалык, удуулук. 2. агалык мансабы. 3. сыпайы, жоомарт мамиле, жоомарттык, кең пейилдик.

ağarmak агаруу, өңү өчүү, кубаруу. **tan yeri** ~ таң атуу.

ağda коюу сироп, паста (жүзүм ширесинен же лимондуу шекерден жасалат). ~ **yarmak** агда сүйкөп денедеги кылдарды тазалоо.

ağdalı 1. коюлган, коюулашкан. 2. өтм. түшүнүүгө кыйын, чаташкан (мис. стиль).

ağı уу, уулуу зат. ~ **dilli** тили уу, тили заар.

ağıl 1. короо. 2. астр. айрым жылдыздардын айдыңдуу алкагы.

ağır 1. оор (таш). 2. татаал, кыйын (иш). 3. жай (кадам). 4. аск. оор (калибри, өлчөмдөрү чоң). 5. баалуу, көркөмдүү (белек). 6. салтанаттуу. 7. ачуу (сөз). 8. жагымсыз (жыт). 9. сиңиши кыйын (тамак). 10. коюу (түтүн). 11. терең (уйку). 12. катуу (катуу). 13. оор (атлетика). ~ **adam** жай кыймылдаган, москоол (киши). ~ ~ акырын-акырын, жай. ~ **aksak** 1) кыбырап, илкип-калкып. 2) муз. түрк музыкасында бир ыкма. ~ **dan almak** (бир ишти) шашпай, жайбаракат кылуу. ~ **basmak** 1) оор келүү. 2) өтм. басымдуулук кылуу. ~ **çekmek** оор басуу, салмактуу чыгуу. ~ **ceza** оор жаза. ~ **davranmak** жай кыймылдоо, жай аракет кылуу. ~ **gelmek** 1) (салмагы) оор чыгуу. 2) ыза/капа кылуу, ардантуу. 3) кыйынчылык тартуу.

~ **ina gitmek** ыза болуу, намысына тийүү, ардануу. ~ **hapis cezası** оор жаза (кылмышкерге). ~ **hastalık** катуу оору. ~ **ihmal** таптакыр көңүл коштук, кайдыгерлик. ~ **iş** оор/кыйын иш. ~ **işçi** арго денесин саткан аял, сойку. ~ **işitmek** кулагы катуулук, жакшы укпоо. ~ **duymak** к. **ağır işitmek**. ~ **kanlı** 1) оор басырыктуу 2) колжогой, эпсиз. 3) жалкоо. ~ **kayıp** оор жоготуу. ~ **konusmak** катуу айтуу. ~ **ol!** 1) токтоо бол! 2) шашпа! жай кыймылда! ~ **para cezası** оор акчалай жаза. ~ **sanayi** оор өнөр жай. ~ **siklet** спорт оор салмак. ~ **söz** катуу сөз. ~ **top** аттуу-баштуу, сакалдуу-көкүлдүү, кадырлуу. ~ **uyku** катуу/терең уйку. ~ **yaralı** оор жаралуу. ~ **ayak** ай-күнүнө жеткен (кош бойлуу аял). ~ **başlı** салмактуу, токтоо, олуттуу, оор басырыктуу.

ağırlamak сыйлоо, коноктоо, күтүү.

ağırlaşmak оорлошуу, салмакташуу.

ağırlık 1. салмак, оордук. 2. баа, кымбат. 3. салмактуулук, токтоолук. 4. калыңдык. 5. жасалга. 6. жүк, милдет, жоопкерчилик. 7. таасир, аброй. 8. көңүл, дыкат. ~ **basmak/çökmek** 1) салмактануу, уюу. 2) албарсты басуу. ~ **ını koymak** таасирин/күчүн колдонуу. ~ **merkezi** физ. 1) оордук борбору. 2) өтм. (бир иштин) эң маанилүү бөлүгү. ~ **olmak** жүк болуу. ~ **ını ortaya koymak** күчүн колдонуу, салмагын салуу. ~ **vermek** оордук келтирүү.

ağırlıklı олуттуу, маанилүү.

ağırsamak 1. (бирөөнү) көп көрүү, көпсүнүү. 2. (бир ишке) маани бербөө, кош көңүл болуу. 3. оорсунуу, кыйынчылыгынан качуу.

ağırşak 1. ийиктин башы /коргошуну. 2. тегерек жалпак нерсе.

ağıt кошок (*киши өлгөндө же кыз чыгарганда кошулган*). ~ **yakmak** кошок кошуу.

ağız,-ğzı 1. ооз. 2. идиштердин, каптардын ачык жагы. 3. суунун куймасы. 4. жол кесилишинин башы. 5. миз (*мис. бычактын*). 6. диалект. 7. ушак, калп. 8. жергиликтүү музыкалык өзгөчөлүктөр. 9. ирет, жолу. 10. кириш, кире бериш. ~ **dan** өз оозунан. ~ **ıyla** өз оозу менен. ~ **ını açıp gözünü yummak** оюна келгенин сүйлөө/оттоо. ~ **açık** 1) оозу ачык (*идиш*). 2) оозун ачкан (*киши*). ~ **ı** (~ **ı bir karış**) **açık kalmak** таң калып, оозун ачып калуу. ~ **ını açmak** 1) оозун ачуу. 2) орозосун ачуу. 3) *өтм.* жемелөө, кагып-силкүү. ~ **ını açmamak** оозун ачпоо, сүйлөбөө. ~ **ını açtırmamak** оозун ачтырбоо, сүйлөтпөө. ~ **~a** оозмо ооз. ~ **~a dolu** толтура, мелт-калт. ~ **~a vermek** шыбырашып сүйлөшүү. ~ **dan ~a** ооздон оозго. ~ **dan ~a yayılmak** ооздон оозго өтүү, жайылуу. ~ **a alınmaz** оозго алынбаган. ~ **a alınmayacak** оозго алынбай турган. ~ **alışkanlığı** оозу көнүп калган, көнгөн ооз. ~ **a almak** оозуна албоо, сөз кылбоо. ~ **ını aramak** сырын тартуу, сөзгө тартуу. ~ **armonikası** *муз.* ооз гармошкасы. ~ **ına atmak** оозуна салуу. ~ **ındaki baklayı çıkarmak** сырын айтуу, жашырган нерсесин ачыктоо. ~ **ına bakmak** (*бирөөнүн*) оозун кароо. ~ **ından bal akmak** тилинен бал тамуу. ~ **ını bıçak açmamak** таш тиштеген немедей болуш. ~ **ına bir parmak bal çalmak** жөнү жок убадалар берүү, баш айландыруу, жооткотуу. ~ **ına bir şey/çöp koymamak** наар албоо, эч нерсе жебөө. ~ **ını bozmak** жаман сөз сүйлөө, сөгүнүү. ~ **ı bozuk** сөгөөнөк, оозу жаман. ~ **ını burnunu**

dağıtmak оозу-мурдун канжала-туу. ~ **ı burnu yerinde** татынакай, өңдүү-түстүү, түсү ийги. ~ **ında büyümek** же жута албай, же түкүрө албай калуу. ~ **ndan çıkan sözü kulağı duymamak/işitmemek** эмне сүйлөгөнүн өзү билбөө, орунсүз сүйлөө. ~ **ndan çıkmak** оозунан чыгып кетүү. ~ **ını dağıtmak** тилин тартпай сүйлөө. ~ **dalaşı/dalaşması** акыйнек айтышуу, айтышуу. ~ **değiştirmek** сөзү ача чыгуу, мурунку айтканынан кайтуу. ~ **ı dili yok** үнсүз-сөзсүз, момун, сөзгө чор-кок. ~ **ından bir kelime lâf/söz/lakırdı çıkmak** оозунан бир сөз чыгуу. ~ **dolusu küfür** оозунан ак ит кирип, кара ит чыгуу. ~ **ından dökülmek** оозунан чыгып кетүү; оозунан жаңылуу. ~ **ı dört olmak** оозу ачылып калуу, айран калуу. ~ **a düşmek** жаманатты болуу. ~ **ından düşürmemek** оозунан түшүрбөө. ~ **ına geldiği gibi** оозуна келгенди оттоо. ~ **ına geleni söylemek** оозуна келгенди сүйлөө. ~ **ında gevelemek** ачык айта албоо, күңк-мыңк этүү. ~ **ından girip burundan çıkmak** ичи-койнуна кирүү, бал тилге салуу, тил эмизүү. ~ **ını havaya/poyraza açmak** куру жалак/таш жалак калуу, ойлогону ордуна чыкпоо. ~ **ını hayra aç!** оозунду/сөзүңдү оңдо! ~ **ını ıslatmak** шилекейин агызуу, суктануу, тамшануу, көз артуу. ~ **ının içine bakmak** оозун кароо, көз каранды болуу. ~ **ıyla kuş tutmak** төбөсү менен жер казуу. ~ **ından kaçırmak** оозунан качыруу/жаңылуу. ~ **ına kadar** оозуна чейин, толтура, мелт-калт. ~ **kalabalığı** маңыз сөз, ооз көптүргөн сөз. ~ **kalabalığı etmek** ооз көптүрүп сүйлөө, бежирөө, маңыздык кылуу. ~ **kalabalığına getirmek** маңыз сөз менен

арага кирүү/сөзгө кыпчылуу. ~**ı kalabalık** маңыз, көп сүйлөгөн, сүйлөөк, бежиреген. ~**ını kapamak 1)** жаагын жап кылуу. **2)** оозунан сөз чыкпоо. ~**ından kapmak/ almak** сөзүн бөлүү, арага кирүү. ~**kavgası** жаакташуу, акыйлашуу, айтышуу. ~**kokması** оозу сасуу. ~**kokusu 1)** ооздун жыты. **2)** чорт/ жинди кыял. ~**ının kokusunu çekmek** (*бирөөнүн*) кыялына/кылыгына чыдоо. ~**ına koymamak** оозуна албоо/салбоо. ~**ı köpürmek** оозунан көбүк куюлуу (*мис. аттын*). ~**ı kulaklarında** оозу кулагына жетүү, сүйүнүү. ~**ı kulaklarına varmak** сүйүнүү, жетине албоо. ~**ıyla kuş tutsa da...** башы менен жер казса да... . ~**ından lâf almak** сөзүнөн кармоо, оозунан жаңылдыруу. ~**ına layık** даамдуу, жеген оозго жарашкан. ~**ından lokmasını almak** оозунан сөзүн жулуп алуу. ~**ının payını almak** таш тиштегендей болуу, жаагы жап болуу. ~**ının payını/ölçüsünü vermek** жаагын жап кылуу. ~**ı pek** оозу бек, сырға бекем. ~**ı pis** боогоз, сөгөөнөк. ~**ına sağlık** тилиңе береке! баракелде! ~**ına sakız olmak** сөзгө калуу, ушак болуу. ~**ına sıcaým** атаңын оозуна чычайын! оозуңа келгир! ~**ı sıkı** оозу бек, сырға бекем. ~**ını sıkı tutmak** оозунан сөз чыгарбоо. ~**ı sulanmak** суктануу, тамшануу, шилекейи агуу. ~**ının suyu akmak 1)** оозунан шилекейи агуу. **2)** *өтм.* суктануу, шилекейин агызуу, көз артуу. ~**ına sürmemek** оозуна албоо. ~**ı süt kokmak** эне сүтү оозунан кете элек болуу. ~**şakası** тамаша, азил. ~**ını şapırdatmak** оозун шалпылдатуу. ~**tadı** (*үй-бүлөдө же коомдо*) тартип, ынтымак, бейпилдик. ~**tadıyla** ынтымак/ ырыс ичинде,

ыракаттануу менен. ~**ının tadını almak** (*бир иштин*) ачуу-таттуусун билүү. ~**ının tadını bilmek 1)** тамакты тандап жемек. **2)** табити мыкты болмок. ~**ının tadını bozmak/kaçırmak** (*бирөөнүн*) ынтымагын, ыраматын бузуу/качыруу. ~**ı teneke/tenekeyle kaplı** ысык-суукту ичкенден коркпогон (*сөзм. с. оозу тыныке менен капталган*). ~**ını topla!** оозуңа карап сүйлө! тарта сүйлө! ~**ı torba değil ki büzesin** элдин оозун кантип тыясың. ~**ını tutmak** ооздон чыгарбоо, тилин тыюу, сыр бербөө. ~**ına tükürmek** намыска тие турган сөз айтуу, ыза кылуу. ~**ı var dili yok 1)** оозу бар, тили жок, момун, бечара. **2)** сөзгө жок, (*бирөөнө*) дартын айта албаган. ~**ı varmamak** оозу барбоо, айтуудан зааркануу. ~**ına verilmesini beklemek/istemek** «алма быш, оозума түш» деп отура берүү. ~**ına vur, lokmasını al** оозго (*бир*) коюп, оозундагысын алуу (*бирөөнүн акысын жеп алыш*). ~**ına yakışmamak** (*сенден, андан ж. б.*) күтүлбөгөн сөз. ~**ı yankmak** оозу күйүү, көңүлү калуу. ~**yakmak** ооз күйдүрүү. ~**ından yel/yeller alsın!** оозуңа таш! ~**ını yırtarım** оозуңду канжалата/жаагыңды айра коём (*коркутуу*). ~**ını yoklamak** сырын/ тамырын тартып көрүү. ~**birliği** бир сөзгө/бүтүмгө келүү. ~**birliği etmek** бир ооздон сүйлөө, бир пикирде болуу.

ağız II ууз.

ağızlık,-ğı 1. мүштөк. **2.** ооздук (*аттын*). **3.** воронка. **4.** кудуктун оозундагы тегерек тап. **5.** жемиш себетинин үстүн жапкан жалбырактар. **6.** дүрмөттөмө жери (*мис. мылтыктын*). **7.** (*телефон сыяктуу үн аспаптарынын*) оозго жакындатылган бөлүгү.

ağlamak 1. ыйлоо. **2.** капа болуу, кайгы тартуу. **3.** арманын айтуу, даттануу. **4.** маңыз, шире бөлүп чыгаруу (*мис. дарак*).

ağlaya: ~ ~ ыйлай-сыктай. **~sı gelmek** ыйлагысы келүү.

ağlamaklı ыйлап ийчүдөй, ыйлаганга даяр. **~ olmak** ыйлап жиберчүдөй ахвалда болуу.

ağlamsamak калп ыйлоо, ыйламсыроо.

ağlaşmak 1. кошулуп ыйлоо. **2.** даттануу, арыздануу.

ağlatı *театр* трагедия.

ağlatmak ыйлатуу.

ağrı 1. оору, ноокастык, илдет. **2.** кайгы, муң. **3.** толгоо. **~ kesici** ооруну басаңдатуучу дары. **~sı tutmak** толгоосу башталуу. **~ vermek** оорутуу.

ağrılı оорулуу, ооруган.

ağrımak ооруу, ноокастоо, илдетке чалдыгуу.

ağrısız 1. оорусуз. оорутпай. **2. өтм.** кайгы-муңсуз, дартсыз, армансыз.

ağrıtmak оорутуу, ноокастатуу, жанын кейитүү.

Ağustos август. **~ böceği зоол. 1)** цикада, үн чыгарып учкан коңуз (*Cicada plebeja*). **2)** көп сүйлөгөн, маңыз (*киши*).

ah ох! ах! өх! эх! **~ almak** (*бирөөнүн*) каргышына калуу. **~ çekmek** «өх» демек, мундануу, үшкүрүнүү. **~ı çıkmak** (*бирөөнүн*) каргышы тийүү, каргышына калуу. **~ etmek 1)** үшкүрүнүү, муңкануу. **2)** каргоо. **~ı tutmak/yerde kalmamak** каргышы тийүү, каргышы сая кетпөө.

aha ооз. мына, ана.

ahali жашоочулар, тургундар, калк, эл. **yerli** ~ жергиликтүү калк.

ahbar,-bı 1. жолдош, теңтуш. **2. бей-тааныш кишиге кайрылуу сөзү.** **~ olmak** жолдош/теңтуш болуу.

ahbaplık,-ğı жолдоштук, теңтуштук. **~a dökmek** көрүнгөн менен жолдош

болуу. **~ etmek** жолдоштук кылуу, жолдоштук парзын актоо.

ahçı к. **aşçı.**

ahçıbaşı к. **aşçıbaşı.**

ahçılık к. **aşçılık.**

ahdetmek 1. жоопкерчилик/милдет алуу. **2.** ант берүү, касам ичүү.

ahenk,-gi 1. ылайыкташуу, эриш-аркак болуу, гармония, шайкештик, жарашык. **2. өтм.** ынтымак, келишим. **3.** үндөштүк, мукамдуулук. **4.** ритм. **5.** тон. **6.** аккорд. **7.** музыка коштоосунда көңүл ачуу.

ahenkli 1. эриш-аркак, иреттүү, жарашкан, бап келген ынтымактуу. **2.** көңүлдүү.

ahenksiz 1. тартипсиз, баш-аламан, ынтымаксыз. **2.** көңүлсүз.

aheste аста, акырын. **~ ~** аста-аста, аста-секин.

ahım : **~ şahım** сонун, керемет, мыкты. **~ şahım bir şey değil** анчалык деле мыкты эмес.

ahır акыр, короо, ат байлаган жер. **~a çevirmek** акырга айландыруу, кирдетүү, чачуу. **~ gibi** акыр сыяктуу, чачык, кир.

ahir 1. акыркы, соңку, акыр. **2.** акырында, соңунда. **~ zaman peygamberi** акыр заман пайгамбары, Азирети Мухаммед.

ahiret к. **ahiret.**

ahit 1. убада, касам, ант. **2.** келишим. **3. эск.** доор, заман.

ahize 1. алуу, кабыл алуу, ээ болуу. **2. электр энергиясын башка энергияга айландырган жарак.**

ahkâm өкүмдөр, жоболор, чечимдер, буйруктар. **~ kesmek** тартынбас-тан кескин чечимдер чыгаруу.

ahlâk,-kı 1. адеп-аклак, жүрүш-туруш. **2.** этика, мораль. **3.** адептүүлүк, жакшы мүнөз. **4.** мүнөз, табият, адат. **~a aykırı** жүрүш-туруш эрежелерине тескери/айкыры. **~ bilimi** адеп-ахлак илими, этика. **~ını**

- bozmak** жүрүш-турушун бузуу, бузулуп кетүү. ~1 **bozuk** жүрүш-турушу начар. ~ **dışı** жүрүш-туруш эрежелерине каршы.
- ahlâkî** 1. адептүүлүккө/жүрүш-турушка байланыштуу. 2. этикага ылайык.
- ahlâkçı** 1. моралист, адеп-ахлак маселесин изилдеген киши. 2. ар бир нерсеге адеп-ахлак көз карашынан караган киши.
- ahlâklı** адептүү, жүрүш-турушу жакшы, тарбиялуу, уяттуу.
- ahlâksız** адепсиз, жүрүш-турушу начар, жүзү жок, уятсыз.
- ahlâksızlık** адепсиздик, уятсыздык, жүзсүздүк.
- ahlamak** ахалап-охолоо, анталап-онтолоо.
- ahlat** жапайы алмурут.
- ahmak** акмак, келесоо, көк мээ, дөдөй. ~ **ıslatan** шыбыргактап жааган жамгыр.
- ahmaklık, -ğı** келесоолук, кем акылдык, мээси жоктук, аңкоолук, дөдөйлүк.
- ahret, -ti** акырет. ~1 **boylamak** акыретке жол тартуу. ~ *өтм.* **suali** ыксыз, тажата суроолор.
- ahretlik, -ği** 1. акыреттик. 2. бакма кыз.
- ahşap, -bı** тактай, жыгач, жыгачтан жасалган.
- ahtapot, -tu** 1. спрут, осьминог. 2. мурдун ичине чыккан шишик. 3. жатып ичер, жан бакты. ~ **gibi** 1) жабышкан, чырмалышкан. 2) бир топ ишке бир убакта киришкен (*киши*).
- ahu** 1. жапайы эчки, жейрен. 2. *өтм.* сымбаттуу, келишимдүү аял. ~ **gibi** сулуу, сымбаттуу. ~ **gözlü** жалжал көз, бото көз.
- ahududu** 1. *бот.* кызыл бүлдүркөн (*дарагы*) (*Rubus idacus*). 2. бул дарактын мөмөсү.
- ahval** 1. акыбал, абал, кырдаал, жагдай. 2. аракеттер, мамилелер. 3. окуялар, шарттар.
- aidat** 1. ай сайын төлөнүүчү мүчөлүк акы. 2. айга-айга бөлүнгөн төлөмөлөр.
- AIDS** СПИД.
- aile** 1. үй-бүлө, бала-чака. 2. урук, тукум. 3. жамаат, коллектив. ~ **cüzdani** үй-бүлө капчыгы/бюджети. ~ **doktoru** үй-бүлө доктору. ~ **plânlaması** үй-бүлө пландамасы. ~ **reisi** бүлө башы, үй ээси.
- ailece** бүт үй-бүлө менен, чогуу.
- ailevî** үй-бүлөгө байланыштуу.
- ait** тиешелүү, караштуу, энчилүү, байланыштуу, таандык, мүнөздүү. ~ **olmak** тиешелүү болуу.
- ajan** 1. агент, өкүл, жооптуу. 2. тыңчы, шпион, агент.
- ajanda** иш жазмалары дептери, блокнот, эскерткич.
- ajans** 1. агенттик. **Anadolu ~sı (AA)** Анадолу Агенттиги. 2. өкүлчүлүк, маалымат бюросу.
- ajur** ажур, көзөнөктүү токулган тор.
- ajurlu** көзөнөктүү, арасы ачык, ажурлуу.
- ak, -kı** 1. ак. ~ **saçlar** ак чачтар. 2. таза, аруу, күнөөсүз. ~ **yüzle** ак ниети менен, абийири менен. 3. ак чел. **gözüne ~ düştü** көзүнө ак түштү. 4. белок, ак (*жумуртканын*). 5. кайгы-капасыз, бейкут, жыргал ичинде. ~ **akçe kara gün içindir mak.** ак акча кара күн үчүн. ~ **Arap** накта арап. ~ **ım derken bokum demek** акмын дейм деп бокмун деш (*оозунан жаңылыш*). ~ **düşmek** ак түшүү. **saçına ~ düşmek** чачына ак түшүү. ~ **la karayı seçmek** ак-караны ажыратуу. ~ **pak** ашпак. ~ **saçlı** ак чачтуу.
- akabinde** удаа, дароо аркасынан, соңунан.
- akademi** 1. академия. 2. жогорку окуу жай. 3. *сүрөт*, акт.

akademik академиялык.

akademisyen академия мүчөсү.

akan: ~ **yıldız** метеор, куйруктуу жылдыз.

akar I 1. аккан, агын. ~ **su** аккан суу. ~ **su pislik tutmaz** аккан сууда арам жок. (сөзм. с. аккан суу кир тутпайт).

akar II 1. козголбос мүлк. 2. киреге берилген, киреше кирип турган үй же иш жери.

akar III кысырдык, туубастык.

akarca 1. *диал.* арыктан аккан суу. 2. *мед.* сыздоок. 3. арашан.

akaret,-ti киреше алып келген мүлк (*үй/дүкөн сыяктуу*).

akarsu 1. аккан суу. 2. алмаздан же берметтен бир катар тизилген шуру.

akaryakit күйүүчү май (*бензин, керосин, мазот сыяктуу*).

akasya акация.

akbaba 1. таз жору. 2. *өтм.* тез карыган чал.

akciğer өпкө. ~ **zarı** өпкөнү каптаган чел, плевра.

akça I аппак, ак жүздүү. ~ **pakça** апаппак.

akça II к. **akçe**.

akçe 1. күмүш тыйын. 2. ар түрдүү металл тыйындар.

Akdeniz *геогр.* Жер Ортолук Деңизи.

akdetmek 1. түзүү (*келишим, макулдашуу, пакт, союз ж. б.*). 2. чакыруу (*чогулуш, курултай ж. б.*).

akıbet,-ti 1. (*бир иштин*) акыры, соңу, жыйынтыгы, натыйжасы. **savaşın ~i** согуштун жыйынтыгы. 2. акырында, натыйжада. ~, **bir gün ailesine dönecek** акыры бир күн үйүнө кайтып келет. 3. тагдыр, жазмыш. ~**ine uğramak** бирөөнүн башынан өткөн кырсык өз башына да келүү.

akıcı 1. суюк, агып кете турган. 2. шыдыр окулган/ айтылган. 3. сулуу

(*жазуу, кол жазма*).

akıcılık 1. суюктук, суюк абал. 2. кырааты менен сүйлөнгөн, жорго (сөз). 3. жорго (*жүрүш*).

akıl,-klı 1. акыл, мээ, зээн. 2. эс, жад. **adı ~ımda kalmadı** аты эсимде калбаптыр. 3. кеңеш, жол. **bu ~ı size kim verdi?** бул акылды сизге ким айтты? 4. ой, пикир. ~**ının ucundan bile geçmez** таптакыр оюма келбейт. ~**lanmak** акыл кирүү, эс тартуу, токтолуу. ~ **almak** кеңеш алуу, акыл суроо. ~**ını almak** кызыгуу, оюнан/эсинен кетпөө, санааркоо. ~ **almamak** башы жетпөө, ишенбөө, көзү жетпөө. ~**ı almamak** түшүнбөө, ишенбөө. ~ **almaz** таң калычтуу, ойго келбей/киши ишенбей турган, укмуштуу. ~ **almaz olay** таң каларлык окуя. ~**ı başında 1)** акылдуу, эстүү, токтоо. 2) ишеничтүү, түз, калыс. ~**ını başına almak/toplamak/ devşirmek** эс-учун жыйноо, акылына келүү, эс кирүү, тегеретип ойлоо. ~**ını başından almak** мээсин айлантуу, жинди кылуу, жолдон чыгаруу. ~**ı başından bir karış yukarı/yukarıda** оюна келгенди кылган, эссииз. ~**ı başına gelmek 1)** катасын түшүнүү, оңолуу. 2) соолугуу, өзүнө келүү. ~**ı başından gitmek** (*кубангандан, кайгыргандан*) өзүн жоготуу, дайнын таппай калуу, дабдыроо. ~**ı başında olmamak** эс-учун жыйнай албоо, ою чачылуу. ~**ı bokuna karışmak** орой (*корккондон*) дайнын таппай /алдастап калуу. ~**ını bozmak** (*бир нерсенин*) аркасынан түшүү, алек болуу. ~**ını çelmek 1)** (*бир нерседен*) баш тарттыруу. 2) башын айландыруу, жолдон чыгаруу, бузуу. ~**dan çıkarmak** унутуу, эстен чыгаруу. ~**ı çıkmak** коркуу. ~**ından çıkmak** эсинен чыгуу. ~**ından çıkmamak**

эсинен чыкпоо. ~**ı** **dağılmak** оюн топтой албоо, санаасы санга бөлүнүү, эсин жыя албоо. ~ **danişmak** кеңеш суроо, кеңешүү, пикирин алуу. ~ **doktoru** психиатр. ~**ını durdurmak** айран/таң калтыруу. ~**lara durgunluk vermek/ ~ı durmak** катып калуу, селейип калуу (чочугандан/ таң калгандан). ~ **erdirememek** акылы / көзү жетпөө, сырын билбөө. ~ **ermek 1)** түшүнүү, көзү жетүү. **2)** токтолуу. ~ **ermemek к.** **akıl erdirememek. ~ına eseni yapmak** оюна келгенин кылуу. ~**ına esmek** оюна келүү. ~ **etmek** ойлой коюу, эстей коюу, башына келүү. ~**ı evvel** акылы тетик, көсөм. ~ **fikir** ой-пикир, акыл-эс. ~**ı fikri yemekte** ой-санаасы тамакта. ~**ından geçirmek** ой жүгүртмөк, ойломок, эстемек. ~**ından geçmek** эстөө, ойлоо, элестөө. ~**ına geleni söylemek** оозуна/оюна келгенди сүйлөө. ~**ına geleni yapmak к.** **aklına eseni yapmak. ~a gelmedik** башка түшпөгөн, ойго келбеген. ~**ına gelmek** оюна түшүү, эсине түшүү. ~**ına getirmek 1)** эске салуу, эскертүү. **2)** эстөө, элестетүү.

akılcı 1. акылга таянган/байланыштуу. **2.филос.** рационалист.

akılcılık,-ğı филос., социол. рационализм.

akıllanma акыл/эс кирме.

akıllanmak акыл/эс кирүү, токтолуу.

akıllı 1. акылдуу, эстүү (*киши*). **2.** акылдуу, туура (*иш, мамиле ж.б.*). ~ **geçinmek** акылдуусунуу, кыйынсынуу. ~ **olmak** акылдуу/эстүү болуу. ~ **uslu** акыл-эстүү, аң-сезимдүү, акылга дыйкан.

akıllıca акылдуу, туура, калыс. ~ **konusmak** туура/калыс сүйлөө.

akıllılık,-ğı акылдуулук. ~ **etmek** акылдуулук кылуу.

akılsız акылсыз, эссиз, акылы/эси жок. ~ **başın cezasını ayak çeker мак.**

акылсыз баштын азабын аяк тартат.

akılsızlık,-ğı акылсыздык.

akım 1. агым, кыймыл. **2. физ.** агым, ток. *сал. cereyan.* **3. өтм.** агым, көз караш, багыт (*мис. адабиятта, санатта*).

akımcı кайсы бир агымды жактаган.

akımölçer физ. амперметр, агымөлчөр.

akın 1. агын, шар. **2.** көч, жер котормо. **kuşların ~ı** куштар көчү. **3.** чабуул, кол салуу. ~ ~ **geçmek/gelmek** жаап/ басып калуу.

akıncı 1. чабуулчу, баскынчы. **2. футб.** чабуулчу.

akıntı 1. агынды, агым, агыш. **musluğun ~sı** чоргонун агышы. **2.** аккан нерсе (*кайсы бир оорудан улам*). **3.** энкейме, жантайма. **4.** чайыр. ~**ya kürek çekmek** болбогон иш менен алпурушуу. ~**ya kapılmak 1)** агып кетүү. **2) өтм.** таасир алдында калуу, берилүү, шарына кошулуу.

akış 1. агыш, куюлуш. **2.** өтүш, сүрүш. **3.** чабуул, баскын.

akışkan суюк. *сал. seyyal.*

akışkanlaşmak суюлуу, суюк тартуу.

akışkanlık,-ğı суюктук.

akışmaz физ. өзгөрбөс, туруктуу.

akıtmak 1. агызуу. **2.** кашка (*малда*). **3.** акытма (*куймак сыяктуу түрк таттуусу*).

akıtmalı кашка (*мис. ат*).

akide I 1. диний ишенич, ынанч. **2.** доктрина, принцип. ~**si bozuk** диникайыр, динсиз.

akide II (~ şekerі) муз конфет.

akik,-ği геол. акак.

akis,-ksi 1. чагылма, проекция. **2.** жаңырма, жаңырык. **3. биол.** рефлекс, реакция. *сал. tepki.* **4. өтм.** таасир. **5.** тескериси, терси. ~**ini söylemek** тескерисин айтуу.

akit,-kdi 1. акт, келишим, контракт. **2.** нике акты.

âkit,-di келишим түзгөн, милдетин алган (*бир иштин*).

akkor (~ *kömürü*) көмүрдүн кору.
aklama актама (*күнөөдөн, жалаадан*).
aklamak 1. актоо, akka боёо. 2. *өтм.* актоо (*күнөөдөн, жалаадан*). 3. *өтм.* мактоо, даңазалоо.
aklanmak 1. агаруу, ак түскө келүү. 2. *өтм.* акталуу, жалган жалаадан кутулуу.
aklaşmak агаруу, буурулдануу.
aklen акылга салып/калчап.
aklı актуу, агы бар, агала. ~ **karalı** кара-ла, агала. ~ **evvel** *шылд.* акылдуусунган, көрөгөч, көсөм ~ **sıra** жаман/арам оюнда, жөн койсоң.
aklık, -ğı 1. актык. 2. бет агарткыч. 3. *өтм.* актык, аруулук, тазалык, айыпсыздык.
aklıncı жаман оюнда.
akhselim акыл-эси жайында.
aklı акылга байланыштуу/таянган.
alkiye 1. *мед.* жин оорулары. 2. жин оорулар бөлүмү (*оорукананын*).
akma 1. акма, куюлма. 2. чайыр, карагайдын сагызы.
akmak, -ar 1. агуу, куюлуу, агып чыгуу (*суюк/майда нерселер*). **sular** ~ 1) суулар агуу. 2) терлер агуу. 2. (*жыртыктан/тешиктен*) агып чыгуу, тамчылоо. **dam akıyor** тамдан суу агып жатат. 3. *арго* качып жоголуу, тыз коюу. 4. жыртылуу, сүзүлүү (*кездеме, кийим*). 4. өтүү, учуу (*убакыт*). 5. аралашып/булганып калуу (*боёк*). 6. каюу, учуу (*жылдыз*). 7. жабылып жапырт жөнөө. **akmasa da damlar** жоктон көрө жогору. **akacak kan damarda durmaz** болор ишке ылаажы жок. **akan sular durmak** иш бүтүү, ичкен ашын жерге коюу. **akan su kir tutmaz** *мак.* аккан сууда арам жок.
akordeon 1. аккордеон. 2. бүктөм, каттам (*кийимдеги*).
akordeoncu аккордеонист.
akort, -du *муз.* 1. аккорд. 2. күүлөмө.
akortçu *муз.* күүлөгөн, аккорд жасаган.

akortlamak *муз.* аккорддоо, күүлөө.
akortlu *муз.* аккорддуу, күүлөнгөн.
akortsuz 1. аккордсуз, күүлөнбөгөн. 2. *өтм.* баш-аягы жок, чар-жайыт.
akpak аппак, апаппак.
akraba (*karib'din көпт.т.*) 1. тууган, жакын, туушкан. **uzak** ~ алыс тууган. **yakın** ~ жакын тууган. 2. теги/түбү бир, тектеш. ~ **diller** тектеш тилдер. ~ **halklar** тектеш элдер. 3. *өтм.* маанилеш, окшош.
akrabalık, -ğı туугандык, жакындык, тектештик.
akran теңтуш, чамалаш, тең чача, курбу.
akranlık, -ğı теңтуштук, курбулук.
akreditif *фин.* аккредитив.
akrep, -bi 1. *зоол.* чаян (*Scorpio*). 2. сааттын кичине жебеси. ~ **gibi** чаяндай (чаккан).
Akrep, -bi *астр.* Чаян (*зодиак жылдыздарынан бири*).
akrobasi акробатика.
akrobat акробат.
akromatik *физ.* ак жарыкты ажыратпоо.
akromatopsi *мед.* түс ажыратпоо.
akropol, -lũ *архит.* акрополь
akrostiş *ад.* акростих.
aksak, -ğı 1. аксак, чолок. 2. *ад.* чолок, кыска (*сан; грек/латын ыр өлчөмүндө*). 3. *муз.* түрк музыкасында жандуу бир ыкма. 4. *өтм.* бузук, чатак, жүрбөгөн (*иш*).
aksakal аксакал, улгайган, карыган.
aksaklık, -ğı аксактык, чолоктук.
aksamak 1. аксоо, чолондоо. 2. *өтм.* жүрбөө, кеч калуу, бузулуу (*иш*).
aksan 1. акцент. 2. *линг.* интонация.
aksatma 1. аксатма. 2. кечеңдетме, артта калтырма (*бир ишти*).
aksatmak 1. аксатуу, чолондотуу. 2. *өтм.* кечеңдетүү, артта калтыруу (*бир ишти*).
akse *мед.* эстен танма, талма.
akseptans аксептанс (*чет элде окумак үчүн уруксат кагазы*).
aksesuar аксессуар.

aksetmek 1. жаңыруу(ун). 2. чагылуу (*жарык*). 3. *өтм.* жайылуу, тароо. **olay basına aksetti** окуя басма сөзгө тарап кетти.

aksırık,-ği чүчкүрүк.

aksırıklı чүчкүрүп-бышкырган. ~ **tıksırıklı** оорукчан, алдан-күчтөн тайган.

aksırmak чүчкүрүү.

aksi 1. терс, каршы, тескери. ~ **cevap** тескери жооп. ~ **ini söylemek** тескери-син айтуу. 2. ылайыксыз, ыксыз. ~ **zamana rastlamak** ыксыз учурга туш келүү. ~ ~ жини келип, сум-саңдап. ~ **hâlde/takdirde** болбосо, антпесе. ~ **şeytan сырд.с.** шайтан алгыр!

aksileşmek тескерилөө, терс аяктык кылуу, кежирленүү.

aksilik,-ği 1. саат, кырсык, балакет. ~ **çık-mak** саат/балакет басуу 2. кежир-лик, тескерилик. ~ **etmek/ çıkarmak** кежирлик кылуу, чыр чыгаруу.

aksine тескерисинче.

aksiyom аксиома.

aksiyon 1. аракет, акция. 2. *фин.* акция, үлүш, пай. 3. *мат.* амал. 4. *театр* өнүгүш, жүрүш.

aksu *мед.* ак /чел басма (*көздө*).

aksungur ак шумкар.

akşam 1. кеч, кечки убак, күүгүм. **iyi ~lar!** кайырлуу кечтер! 2. түн, түнкү убак. 3. шам (*намаз*). ~ **dan** кечтен, кечкурунтан. ~ ~ кечкурундап, күүгүмдөп. ~ **a doğru** кечке маал, кечкурун. ~ **ezanı** кечки азан. ~ **a kadar** кечке чейин. ~ **dan kalmış** кечээкиден калган (*мастык*). ~ **karanlığı** үрүл-бүрүл, күүгүм. **A~ Yıldızı** Чолпон жылдыз.

akşamcı 1. кечкисин ичкилик ичме өнөкөтү болгон киши. 2. кечкисин иштеген киши.

akşamcılık,-ği кечкисин ичкилик ичме өнөкөтү.

akşamki кечки, түнкү.

akşamlamak 1. кеч киргизүү, кечке че-

йин алек болуу. 2. кечкурун бир жерде болуу. 3. (*Ай*) кеч чыгуу.

akşamları 1. кечкисин. 2. ар күнү кечинде.

akşın 1. *мед.* ала, пигмент бузуктугу. 2. альбинос.

aktarıcı 1. черепица оңдогуч. 2. *спорт* топ ашырып берген оюнчу.

aktarma 1. аңтарма, котормо. 2. унаа которуп минме. **İstanbul'dan ~ yapacakmışız** Стамбулдан унаа которот экенбиз. 3. оодаруу, аңтарып айдоо (*жерди*). 4. *фин.* эсептен эсепке акча которуу.

aktarmacı 1. котормочу. 2. котормо/ жөнөтмө иштерин жасаган киши.

aktarmak 1. которуштуруу, куюштуруу. 2. жол/багыт өзгөртүү. 3. кыстырма/ шилтеме алуу (*мис. бир китептен*). 4. которуу (*башка тилге*). 5. чатыр черепицаларын которуштуруу, оңдоо. 6. айдоо, коңтуруу (*жерди*).

aktarmalı которулуп минилген (*унаа*).

aktarmasız түз, унаа алмаштырбай.

aktif 1. активдүү, кыймылдуу, аракеттүү. 2. таасирдүү, өтүмдүү. 3. *соода* жарамдуу, колдонумдуу, пайдалуу.

aktifleşmek активдешүү, жандануу, таасири/пайдасы артуу.

aktiflik,-ği активдүүлүк, жандуулук, таасирдүүлүк, өтүмдүүлүк.

aktinyum *хим.* актиний.

aktivite иш-чара, аракет.

aktivizm *филос.* энергетизм, жигердүүлүк

aktör 1. актёр, артист. 2. *өтм.* артист, жасалма, көз боёмочу.

aktörlük-ğü 1. актёрлук. 2. *өтм.* артист-тик, жасалмалык.

aktris актриса.

aktüalite 1. актуалдуулук. 2. күндөлүк окуялар.

aktüalizm 1. *геол.* актуализм. 2. *филос.* актуализм.

aktüel актуалдуу.

akur азоо, жинденген, кирген (*мал*).

akustik 1. акустика. **salonun ~i muhte-**

şemdi салондун акустикасы мыкты болду. 2. акустикалык.

akuzatif грам. тыбыш жөндөмө.

akü (akümülatör 'дун кыск.) аккумулятор.

akümülatör аккумулятор.

akupunktür мед. акупунктур, кытай ийнеси.

akvarel акварель.

akvaryum аквариум.

akyuvar анат. кандын ак бүртүгү, лейкоцит.

al I 1. кызыл, алоодой. 2. бул түстө болгон. ~ **bayrak** кызыл байрак. 3. жээрде (ат). 4. эндик (аялдар бетке сүйкөгөн). 5. (~ **karısı**) албарсты. ~ **basmak** албарсты басуу. ~ **gömlük gizlenemez** мак. шибегени капка ката албайсың. ~ **ı ~ moru mor** кызылы кызыл агы ак.

al II айла, амал, иле.

ala 1. ала. ~ **tav** ала тап. 2. ооз. ачык күрөң, кой (көз). 3. кекиликтин мойнундагы кара темгил.

âlâ мыкты, сонун, укмуш. **ne ~!** кандай сонун!

alabacak, -ğı ала/ак туяк (мал).

alabalık, -ğı зоол. ала балык, форель (*Trutta fario*).

alabanda 1. дең. кеменин капталы. 2. жеме, тил. ~ **etmek** кемени кескин буруу. ~ **vermek** жекирүү, тилдөө. ~ **yemek** тил/жеме угуу.

alabildiğine 1. болушунча, батышынча, каалашынча. 2. чексиз, эпсиз.

alabora 1. аласалуу, аңтарылуу. 2. жаныгынан жатып калуу (кеме). ~ **olmak** 1) аласалуу, оодарылуу (кеме, кайык ж.б.). 2) өтм. иштер астын-үстүн болуу.

alaca 1. ала-була. 2. ала-була жиптен токулган токума. 3. ала бөйрөк болуп бышкан (мөмө). 4. ала чүпүрөк (кекилик/бөдөнө кармоодо колдонулат). 5. ала, арамзаалык, куулук.

hayvan ~sı dışında, insan ~sı içinde

мак. адам аласы ичинде, айбан аласы тышында. ~ **bulaca** ала-була. ~ **karanlık** күүгүм, иңир.

alacak, -ğı 1. аласа. 2. сатып ала турган нерсе. ~ **ı olmak** аласасы болуу. ~ **ın olsun!** 1) көргүлүктү көрөсүң! 2) аласаң болсун (мен да карыздар калбайм). ~ **ına şahin, vereceğine karga** алганга келгенде кыргый, бергенге келгенде карга. ~ **verecek** аласа-бересе.

alacakarga зоол. сагызган (*Corvus frugilegus*).

alacaklı 1. аласа. 2. аласасы болгон киши.

alacalamak ала-була кылып боёо.

alacamlamak 1. ала-була болуу. 2. ала кар болуу (жер). 3. бир кызарып, бир бозоруу (киши).

alacalı ала-була, чаар-ала. ~ **bulacalı** ала-була.

alaçık, -ğı ооз. алачык.

alafranga 1. френклер (к.) стилинде (*alaturka* 'нын каршысы). 2. батышты туураган/жактаган (киши).

alageyik, -ği зоол. ала кийик (*Dama dama*).

alâka 1. алака, байланыш, тиеше. 2. кызыкма, көңүл бурма. ~ **çekmek** кызыктыруу, өзүнө тартуу. ~ **yı kesmek** байланышын үзүү. **ne ~sı var?** эмне тиешеси бар?

alâkadar кызыктырма, алектенме. ~ **etmek** кызыктыруу, алектендирүү. ~ **olmak** кызыгуу, алектенүү.

alâkalanmak алектенүү, алек болуу.

alâkalı 1. алакалуу, байланыштуу тиешелүү. 2. кызыккан, алектенген.

alakarga зоол. 1. ала карга (*Garrulus glandarius*). 2. сагызган.

alâkasız 1. алакасыз, байланышсыз, тиешесиз. 2. көңүлсүз, кайдигер.

alâkok чала бышкан (жумуртка).

alalamak ала-була /чаар-ала кылуу, жаап-жашыруу, көздөн жашыруу.

alâmet 1. белги, жышаан, из. 2. так, тамга, эн.

alan 1. аянт, талаа, жер, майдан. 2. ачык

жер (*токойдо*). 3. *физ.* талаа. **mıkna-tis** ~1 магниттик талаа. **yer çekimi** ~1 жердин тартылуу күчү аянты. 4. *спорт* талаа. 5. *өтм.* тармак, салаа. **eğitim** ~1 билим берүү тармагы. **sanat** ~1 санат тармагы.

alârm коркунуч/коогалаң сигналы. ~ **çalmak** коогалаң сигналын чалуу. ~а **geçmek** беледенүү, даяр абалга келүү.

alaşım *хим.* металл кошундусу.

alaten *мед.* ала .

alaturka 1. алатурка, эски түрк каадасына ылайык, түрк стилинде (**alafranga**'нын *каршысы*). 2. түрк стилин жактырган/жактаган (*киши*).

alavere 1. колмо колдоп ташыма. 2. *дең.* колмо колдоп жүк ташылчу тепкич. 3. *өтм.* кызыл кулактык, пайдакечтик. 4. капсалаң, дүрбөлөң. ~ **dalavereye çevirmek** айла-амал колдонуу, куйтулануу.

alaverci кызыл кулак, пайдакеч.

alay I 1. топ, жыйын, калың эл. 2. процессия, колонна. 3. *аск.* полк. **topçu** ~1 замбирекчилер полку. 4. бүтүн баары. ~ **imizi sorguya çektiler** баарыбызды суракка алышты. 5. көп санда, аябай. ~ ~ топ-тобу менен, жыйылып. **bir** ~ бир далай.

alay II мыскыл, мазак, шылдың, келеке. ~а **almak**/ ~ **etmek/geçmek** шылдың кылуу, мазактоо. ~а **bozmak** шылдыңга айландыруу. (**bir işin**) ~ **ında olmak** (*бир ишке*) жетеринче маани бербөө, оюн көрүү.

alaycı 1. шылдыңкор, кээкерлүү. 2. мыскылдуу, шылдыңдуу. ~ ~ шылдыңдуу, табалап, кээкерлүү. ~ ~ **bakmak** шылдыңдап кароо.

alaylı мыскылдуу, шылдыңдуу. ~ ~ шылдыңдап, какшыктап, кер какшык менен, мыскылдап.

alaz алас, алоо, жалын. ~ ~ **yanıyor** алоолонуп күйүү.

alazlamak аластоо.

alazlanmak 1. аласталуу. 2. (*териде*) кызаруу пайда болуу.

albastı албарсты, (*төрөттө*) эсин жоготуу, кара басуу.

albaştan кайра баштан.

albeni сүйкүмдүүлүк, ажар, өзүнө тартуучу күч.

albino, albinos альбинос.

albüm альбом.

albümin *биол., хим.* альбумин, белок.

alçak 1. жапыс, кыска. ~ **boyly** кыска бойлуу. 2. *өтм.* арсыз, жек көрүмчү, намыссыз, бетпак. ~ **basınç** төмөнкү чыңалуу. ~ **gönüllü** ак көңүл, карапайым, жөнөкөй. ~ **gönüllülük** жөнөкөйлүк, ак көңүлдүк, карапайымдык. ~ **herif** арсыз айбан, бетпак. ~ **ses** акырын чыккан үн.

alçakça 1. абдан жапыз (*бийиктик үчүн*). 2. *өтм.* арсыздык менен, чыккынчылык менен.

alçaklık бетпактык, арсыздык, намыссыздык. ~ **etmek** бетпактык/ арсыздык/намыссыздык кылуу.

alçalma 1. ылдыйлоо, жапыздоо, төмөн түшүү. 2. *геол.* чөгүү, төмөндөө. 3. кыйроо, ыдыроо, деградация.

alçalmak ылдый түшүү, чөгүү, төмөндөө.

alçaltmak төмөн түшүрүү, жапыздоо, чөктүрүү, ылдыйлатуу.

alçı 1. гипс. 2. гипстен жасалган. ~а **almak** гипске салуу.

alçılamak гипстөө.

alçılı 1. гипстелген. 2. гипстүү, ичинде гипси болгон.

aldaç/aldangiç тузак, үстү топурак же өсүмдүк менен капталып коюлган чуңкур.

aldanmak алдануу, жаңылуу.

aldatıcı 1. алдамчы, калпычы. 2. жалган, жаңылтуучу, жаңылыш, ката.

aldatılmak 1. жаңылтылуу, алдатылуу. 2. көзүнө чөп салынуу (*жубайы тарабынан*).

aldatmaca куулук, шумдук, айлакер-дик, жаңылтма, көз жазгырма. ~ **yok** 1) куулук-шумдуксуз, алдабай-этпей. 2) алдамай жок.

aldatmak 1. алдоо, жазгыруу, азгыруу, жаңылтуу. 2. (*жубайынын*) көзүнө чөп салуу. 3. калп/жалган айтып ишендирүү.

aldırış моюн сунуу, ишенүү. ~ **etmemek** моюн сунбоо, тоотпоо, көңүл бурбоо. ~ **sız** моюн сунбастан, тоотпостон.

aldırmak 1. алдыруу. 2. алып келдируу. 3. денеден бир органы алдыруу. 4. айрылуу, ажыроо. 5. сыйдыруу, батыруу.

aldırmaz (*бир нерсеге*) моюн бербеген, барк/кадыр билбеген, мурдун балта кеспеген, мойну жоон.

aldırmazlık кайдигерлик, санаасыздык, бейкапардык, көңүлкоштук. ~ **tan gelmek** көңүлкоштук көрсөтүү, барк/кадыр билбемиш болуу.

aldırtmak алдыртуу.

alegori аллегория.

alegorik аллегориялык.

alelâcele шашып-бушуп, ашып-шашып, көз ачып жумгуча, карбаластап.

alelade 1. адаттагыдай, салт боюнча. 2. күндөгүдөй, кадимкидей, көнүмүш.

âlem I 1. аалам. 2. дүйнө, жер жүзү. 3. чөйрө, жамаат. **sanatçılar** ~i өнөр-поздор чөйрөсү. 4. тукум, түр, дүйнө. **hayvanlar** ~i жаныбарлар дүйнөсү. 5. абал, жагдай. **evlilik** ~i үй-бүлө жагдайы. 6. эл, башкалар. ~ **in gözüyle bakmak** башкалардын/элдин көзү менен кароо. 7. өтм. көңүл ачуу, кече. 8. кызык, таң калаарлык. **babası bir** ~ атасы өзүнчө эле бир укмуш. ~i бул дүйнөдөгү, бул жашоодогу, күндөлүк. ~ **in ağzı torba değil ki büzesin** кимдин оозун ким тыят. ~i var mı? туура болобу? ылайык келеби?

туура көрүлөбү? ~ **yarmak** ырдуу-чоордуу көңүл ачуу.

alem II 1. байрак, туу. 2. мечиттеги жарым ай белгиси. 3. чек ара түркүгү. 4. *грам.* энчилүү ат.

alenen ачыктан ачык, көз көрүнөө, элдин көзүнчө, ачык эле.

alenî ачык, көрүнөө, жаап-жашырбастан жасалган.

alerji аллергия.

alerjik 1. аллергиялык, аллергияга байланыштуу. 2. (*бир нерсеге*) аллергиясы болгон.

alet,-ti 1. жабдык, курал. 2. тетик, деталь. 3. орган, дене мүчөсү. 4. *жыгымсыз бир ишке пайдаланылган бирөө.* ~ **edevat** курал-жарактар, аспаптар. ~ **etmek** (*бирөөнү*) бир ишке пайдалануу. ~ **olmak** (*бирөөнүн*) бир ишинде пайдаланылып калуу.

alev 1. алоо, жалын. 2. от, ысык, илеп. 3. сүйүү оту. 4. *найзанын учуна тагылган кичинекей желек.* ~ **al-mak** 1) алоолонуу, жалындоо, жалбырттоо. 2) өтм. толкундануу, эргүү. 3) каны кайноо, ичи өрттөнүү, жаны кашаюу.

Alevî шииттер, халиф Алинин жолун жолдоочулар.

Alevîlik шииттик.

alevlendirmek 1. алоолонтуу, жалында-туу. 2. күчөтүү.

alevlenmek 1. алоолонуу, өрттөнүү. 2. өтм. күчөө, артуу. **savaş alevlendi** согуш күч алды. 3. жалындоо, жануу, жаркыроо.

alevli 1. жалындуу, илеби күчтүү, жалбырттаган. 2. күйүүчү, өрт коркунучу болгон. ~ **cisimler** бат өрттөнүп кетүүчү заттар. 3. өтм. Жалындаган, ысык (*сөз, сүйүү, сезим*).

aleyh каршы, тескери. ~ **ine bulunmak** каршы болуу, каршы чыгуу. ~ **ine dönmek** тескерисинче болуп чы-

гуу, каршысына чыгуу. **~inde ko-nuşmak** каршы сүйлөө, сындап чыгуу, жамандоо. **~inde oy kul-lanmak** каршы добуш берүү.

aleyhtar каршы, душман, атаандаш.

aleyhtarlık каршылык, душмандык, атаандаштык, оппозиция.

aleykümselâm (**aleyküm** – *үстүңүзгө, selm* – *саламатчылык, амандык, эсендик*) арапча **саламүналей-күм** деп учурашканда берилген жооп.

alfabe 1. алфавит. 2. алиппе. 3. бир иштин башталгычы.

alfabetik алфавит боюнча.

alg бот. балыр.

algı I 1. киреше, аласа. 2. пара. 3. алык-салык, налог.

algı II *филос., психол.* түшүнүк, кабыл алуу жөндөмү, туюм, сезим, баам.

algılamak туюу, түшүнүү, көзү жетүү, баамдоо.

algoritma мат. алгоритм.

alıcı 1. сатып алуучу, кардар. 2. радио-приемник. 3. кабыл алгыч. 4. *элек.* трансформатор. 5. телефон труб-касы. **~ gözüyle bakmak** сыдырып/текшерип кароо, ийне-жибине чейин текшерүү. **~ kılığına girmek** кардар болумуш болуу. **~ verici** бергенин кайра доолаган.

alış,-cı бот. 1. ит мурун (*дарагы*) (*Crataegus azarolus*). 2. ит мурун (*мөмөсү*) (*Sorbus aucuparia*).

alık 1. аңкоо, макоо, келесоо. **~ ~ аңкайып, келесоочо, дабдаарып.** **~ ~ bakmak** аңкайып/делдейип кароо, дендароо болуу.

alıkonulmak четтетилүү, узакташты-рылуу.

alıkoymak 1. алып кетүү, зордоп ка-чырып кетүү, (*бир жерде*) кармап туруу/алып калуу. 2. токтотуу, аралжы/тоскоол болуу. **yemeğiniz-den alıkoydum** тамагыңызга арал-жы болдум. 3. алып/бөлүп/арнап

коюу. **bu kaseti çocuklar için alı-koyduk** бул касетаны балдар үчүн бөлүп койдук. 4. куткаруу, сактоо, коргоо. **sizi uzun yolculuktan alı-koymuş** сизди узак жолчулуктан куткарыптыр.

alım 1. алыш. 2. сатып алыш. 3. сүй-күмдүүлүк, келишимдүүлүк, жа-гымдуулук. **~ satım** соода -сатык, алыш-бериш.

alımlı келишимдүү, сүйкүмдүү, түсү ийги.

alın,-lını 1. маңдай, чеке. 2. алды, өңү, асты, фасад. 3. каршы, маңдай (*жагы*). **~ında** чекесинде, чекеси-не/маңдайына (*жазылган*). **~ının akı ile** маңдай тери менен, ак эмгеги менен. **~ damarı çatlamak** уяты кетүү, ар-намысын жоготуу. **~ damarı çatlamış** уятсыз, шумпай. **~ teri** маңдай тери. **~ teri dökmek** маңдай терин төгүү, көп эмгек каржоо. **~ teriyle kazanmak** маңдай тери менен табуу. **~nda/~ına yazıl-mış olmak** маңдайына/чекесине жазылган, тагдыр, жазмыш.

alındı ишеним кат, квитанция. **~lı** (*ише-ним кат алуу менен жиберилген*) почта.

alınan 1. таарынчаак. 2. сезимтал, кырс.

alınmak 1. алынуу (*бир нерсе*). 2. таа-рынуу, кырсыюу, капа болуу. **üstüne** **~** өзүнө алуу, таарынуу, ыза болуу.

alıntı 1. өрнөк, цитата, кыстырма. 2. *грам.* башка тилдерден кабыл алынган сөз. **~ yapmak** цитата келтирүү, өрнөк берүү.

alıntılamak өрнөк көргөзүү, мисал келтирүү, цитата алуу.

alınyazısı маңдайга жазылган жазуу, тагдыр, жазмыш.

alış алыш, сатып алыш. **~ fiyatı** алыш баасы. **~ veriş к.** **alışveriş.**

alışık 1. көнүмүш, көнгөн, кынык

алган. **2.** үйүр, жакын.
alıшılmak көнүмүшкө айлануу, көнүү, жатыгуу.
alıшılmış көнүмүш, кадыресе, адатка айланган, катардагы, күндөлүк.
alıшканlık **1.** көнүмүш (*adam*), жатык алуу. **2.** (*бир нерсеге*) кызыгуу, алек болуу.
alıшкы адат, мүнөз.
alıшкын көнгөн, үйүр алган, жатык.
alıшmak **1.** көнүү, эбин/ыгын алуу. **2.** кыныгын алуу, көнүп кетүү. **tütüne** ~ тамекиге көнүп алуу. **3.** үйүр алуу, чоочуркабай калуу, жоошуу (*айбандар жөнүндө*).
alıştırmak **1.** үйрөтүү, көнүктүрүү, машыктыруу. **2.** көнүгүү. **3.** тууралоо, кыябына келтирүү, туштоо.
alışveriş **1.** соода. **2.** алыш-бериш, өз ара мамилелер. ~ **e çıkmak** соода кылууга чыгыш. ~ **etmek** **1)** соода кылуу. **2)** алып сатуу. **3)** алыш-бериш/катнаш жасоо. **fikir ~inde bulunmak** пикир алышуу. ~ **i kesmek** байланышты үзүү. ~ **i olmamak** мамилеси болбоо.
âli жогорку, улуу, башкы. **Â~ İktisat Meclisi** Жогорку Экономикалык Кеңеш.
âlicenap эск. жоомарт, ар-намыстуу, ак сөөк.
âlim окумуштуу, аалым.
alimallah Кудай урсун! Кудай турат! (*сөздүн тууралыгына ишендирүү үчүн айтылат*).
alize **1.** метеор. **2.** (*тропикалык өлкөлөрдө*) деңизден соккон шамал.
alkali хим. щелоч.
alkalik хим. щелочко байланыштуу.
alkım метеор. күндүн кулагы/ желеси, асан-үсөн.
alkış кол чабуу, аплодисмент. ~ **toplamak** кол чабуулар менен коштолуу. ~ **tufanı** дүркүрөгөн кол чабуулар. ~ **tutmak** кол чабуу, коштоо, сүрөө.

alkışçı кошоматчы, жасакер.
alkışlamak кол чабуу, коштоо, сүрөө.
alkol,-lü **1.** спирт. **2.** алкоголь, ичимдик. ~ **almak** ичкилик ичүү. ~ **mua-yenesi** ичкиликтен дарылануу, текшерилүү.
alkolik **1.** спирт, спирт аралашкан. **2.** алкогольдуу (*ичимдиктер*). **3.** алкогольлик, пьянкеч, аракеч.
alkolizm алкоголизм, пьянкечтик, аракечтик.
alkollü **1.** спирт кошулган. **2.** алкогольдуу.
alkolsüz алкогольсуз, спирт кошулбаган.
Allah **1.** Аллаа, Кудай, Теңир, Жараткан, Рабб. **2.** ~**ım!** Кудая тобо! (*таң калуу билдирет*). ~ **tan** Кудай жалгап, бактыбызга. ~ **acısın!** Кудай кубат берсин! ~ **akıl fikir versin!** Кудай акыл-эс берсин! ~ **~!** **1)** ооз. (*таң калганда же тажаганда айтылат*) тобо-тобо. **2)** *түрк аскерлеринин согуш урааны.* ~ **aşkına!** Кудай үчүн! Теңир үчүн! ~ **aşkına yarma!** Кудай үчүн муну кылба! ~ **bağışlasın!** Кудай кечирсин! ~ **belâsı** Кудайдан жөө качкан, Кудай урган. ~ **belâni versin/vermesin!** Кудай жазаңы берсин! ~ **betlerinden esirgesin/saklasın!** Кудай мындан жаманын көргөзбөсүн! ~ **bilir** Кудай билет, ким билет. ~ **abın şükür** Кудайга (миң) шүгүр. ~ **bir yastıkta kocatsın!** ак жоолугун башыңдан түшпөсүн! (*сөзм. с. Кудай бир жаздыкта карытсын!* (*жаңы үйлөнгөндөргө тилек катары айтылат*)). ~ **ından bulsun!** Кудайдан көрсүн! ~ **büyükdür** Кудайдын кайрымынан үмүт үзбөш керек. ~ **canımı alaydı!** Кудай жанымы алса эмне! ~ **canımı alsın!** Кудай алсын! Кудай урсун! (*каргануу*). ~ **cezanı versin/vermesin** ооз. Кудай жазаңы бергир. ~ **cezası** Кудай албагыр. ~ **a**

emanet etmek Кудайга тапшыруу, Кудайга аманат кылуу. ~**a emanet olun!** Кудайга аманат! ~**in emri, Peygamberin kavliyle** Кудайдын буйругу, пайгамбардын кабылы менен (*баталашуу үчүн келгенде айтылат*). ~ **esirgesin/ saklasın!** Кудай сактасын! ~ **gecinden versin!** Кудай кечинен берсин! ~ **göstermesin** ооз. Кудай анын бетин ары кылсын. ~**in günü** Кудайдын күнү. ~**a havale etmek** Кудайга тапшыруу. ~**in hikmeti** Кудайдын кылганы/буйругу. ~**a ismarladık** (силерди) Кудайга тапшырдык! жакшы калгыла! (*коштошуу сөзү*). ~ **için** Кудай үчүн. ~ **isterse** Кудай/Кудаа кааласа. ~**in işine bak!** Кудайдын кылганын кара! ~ **iyligini versin!** Кудай жакшылыгын аябасын! ~ **izniyle** Кудайдын айтканы/буйругу менен. ~ **kabul etsin** Кудай кабыл кылсын! ~**a kalmak** Кудайдын эрки. ~ **kavuştursun!** Кудай жүз көрүштүрсүн! (*бирөөнү жолго узатканда айтылат*). ~ **kazadan, belâdan korusun/esirgesin/saklasın!** Кудай бөөдө кырсыктан сактасын! ~ **kerim!** Кудай колдойт! ~**tan kork!** Кудайдан корк! уялсаң боло! ~**tan korkmaz** Кудайдан коркпойт. ~ **korusun!** Кудай сактасын! ~ **layığını/müstahakkını versin!** Кудай калыстык кылсын! ~ **ne muradın varsa versin!** Кудай тилегине жеткирсин/берсин! ~ **ne verdiyse** Кудайдын бергени менен. ~ **ömürler versin!** Кудай өмүрүңдү узун кылсын! өмүрлүү бол! ~ **rahatlık versin!** Кудай тынччылык берсин! жакшы жаткыла! ~ **rahmet eylesin!** топурагы торко болсун! (*өлгөн кишиге карата айтылат*). ~**in rahmetine kavuşmak** каза болуу, өлүү. ~ **razı olsun!** ырахмат! ~ **rızası için 1)** Кудай үчүн. 2) эч

кандай пайда күтпөстөн, өз көңүлү менен. ~ **sabır versin!** Кудай кубат/сабыр берсин! ~ **senden razı olsun!** Кудай жалгасын! ~**i/-ını seversen** Кудайды карасаң. ~**a şükür!** Кудайга шүгүр! ~**tan umut kesilmez!** Кудайдан үмүт үзбөө керек! ~ **var** Кудай бар. ~ **vere de ...** Кудайым берет. ~ **vergisi 1)** туулгандан, жаралгандан. 2) кудайдан, тубаса (*жөндөм, шык*). ~ **vermesin!** Кудай көргөзбөсүн! ~ **versin!** Кудай берсин! ~ **yapısı** Кудайдын кылганы/жаратканы. ~ **yardımcın olsun!** Кудай кубат берсин! ~ **yazdı ise bozsun!** эч качан бул ишти кылбайм (*сөзм. с. Кудай жазганын бузсун*). ~ **“yürü ya kulum” demiş** Кудай ишин оңоду, Кудай берди. ~ **ziyade etsin** Кудай береке берсин! дасторконуңардан береке кетпесин!

allahlık 1. кудайы момун (*киши*). 2. ооз. жарым эс, зыянсыз, бечара.

allahsız 1. кудайсыз, динден безген, дини кайыр, атеист, динсиз. 2. боору таш, таш боор.

allahsızlık динсиздик, дини кайырдык, атеизм.

allahuekber *дин* аллахуакбар.

allak: ~**bullak 1.** астын-үстүн, чаң-будуң, чаң-тополоң. ~ **etmek 1)** чаңын асманга чыгаруу, чаң-будуң кылуу. 2) *өтм.* баш айландыруу, акыл адаштыруу. ~ **bullak olmak 1)** астын-үстүн түшүү, ирети бузулуу. 2) баш адашуу, дайнын таппай калуу, акылынан адашуу.

allamak: ~ **pullamak** кооздоо, жасап-түзөө.

allem : ~ **etmek kallem etmek** ойду омкоруп, тоону томкоруу (*тилегине жетүү үчүн бүтүн аракетин жасоо*).

allı 1. кызылдуу, кызыл түс аралашкан. 2. кызыл кийинген. ~ **pullu** кызыл-

тазыл.

allık,-ğı 1. кызыл, кызарган. 2. беттин наары, жүздүн кызылы. 3. аялдар бетине сүйкөгөн кызгылтым боёктор.

almaç (электр агымын башка бир энергияга айландырган) курал, алуучу.

almak 1. (ар түрдүү мааниде) алуу. **aylık** ~ айлык алуу. **mahsul** ~ түшүм алуу. **ölçüsünü** ~ өлчөмүн алуу. 2. сатып алуу. **araba** ~ машина алуу. 3. колуна тийүү, ээ болуу. **haber** ~ кабар алуу. **izin** ~ уруксат алуу. **öğüt** ~ кеңеш алуу. 4. кабыл алуу. **bu sözü şakaya** ~ бул сөздү тамаша катары кабыл алуу. **mi-safir** ~ конок кабыл алуу. 5. алып салуу, жок кылуу. **ameliyatla** ~ операция аркылуу алып салуу. **ur** ~ шишикти алып салуу. 6. батуу, сыюу. **bu çuval yüz kilo alır** бул капка жүз кило батат. 7. каратуу, басып алуу. 8. кармоо, тартуу (*raduo*). 9. кийүү, жамынуу. **üstüne bir şey** ~ үстүнө бирдеме кийүү. 10. кесүү, кыскартуу. **boyundan** ~ боюн кыскартуу. 11. үйлөнүү. **teyzesinin kızını aldı** таяжесинин кызын алды. 12. алып кетүү, бузуу. **sel** ~ сел алуу. 13. ээлеп алуу, тынчтык бербөө. **halecan** ~ тынчын алуу. 14. зыянга учуроо. **ceza** ~ жаза алуу. 15. чулгоо, каптоо. **dağ başını duman almış** тоонун башын туман чалыптыр. 16. таза-лоо. **toz** ~ чаңын сүрүү. 17. жуу-нуу. **duş** ~ душка түшүү. 18. (жыт, даам) сиңирүү. 19. ичүү. **bir yudum aldım** бир жутум ичтим. 20. өткөрүү. **gemi su alıyor** кеме суу өткөрө баштады. 21. (жол) басып өтүү. **bir saatte 60 km yol alır** бир саатта 60 км жол басат. 22. уурдоо. **paramı almışlar** акчамы уурдап кетишиптир. 23. кызматтан түшүрүү. **işten** ~ иштен

алуу. **al(ınız)** мына! **al sana bir mesele!** мына, сага бир маселе! **al benden de o kadar** ооз. 1) мен да сен сыяктуу элемин. 2) мен да сага кошулам. **al birini vur öteğine** ооз. биринен бири өйдө эмес. **al gülüm ver gülüm!** 1) ашыктардын бири-бирине болгон сүйүү мамилеси. 2) алганды билген, бергенди да бил. **alan razı, satan razı** алган да ыраазы, саткан да ыраазы. **al sana!** мына сага! **al takke, ver külâh** 1) талашып-тартышып жатып, акыр аягында. 2) каадаланып отурбас-тан, алдым-бердим кылуу. **alıp vereceği olmamak** 1) бирөө менен иши болбоо. 2) аласа-бересеси болбоо. **alıp verememek** ыркы келишпөө, жылдызы каршы болуу, пикири келишпөө. **aldı yürüdü** ооз. кыска убакытта өнүп-өсүү, баяу, чоңоюу, жайылуу. **aldığı aptes ür-küttüğü kurbağaya değmemek** тапкан пайдасы тарткан зыянына татыбайт (сөзм. с. алган даараты үркүткөн бакага турбайт). **alır almaz** алар замат.

almamazlık кабыл албоочулук. ~ **etmek** четке кагуу, сыртын салуу.

Alman 1. немец. 2. немецтерге тиешелүү. ~ **usulü** чыгашаларды тең бөлүштүрүү ыкмасы.

almanak альманах.

Almanca 1. немецче, немец тилинде. 2. немецтерче.

almangümüşü цинк, жез, никелдин кошулмасынан жасалган, күмүш түстүү зат.

Almanya Германия.

almaşık алмай-телмей, алмак-салмак.

alo алло (телефон сүйлөшүүсүндө).

Alp : ~ **Dağları** Альпы тоолору.

alt, -tı 1. алды, асты, түбү. 2. төмөнкү, алдыңкы. ~ **kat** алдыңкы кабат. 3. узак, алыс. **bahçenin** ~ **köşesi** бакчанын түп жагы. 4. төмөнкү дара-

жадагы, начар сорттогу. ~ **sınıf** экинчи класстагы, сапаты начар. **5.** таасиринде. **söz ~ında kalmak** бир нерсенин каршылыгын бере албоо, айтканын аткара албоо. **~ında kalmamak** көргөн жакшылык же жамандыкты жоопсуз калтырбоо. **~ından Çapanoğlu çıkmak** кирген иште жагымсыз жагдайга дуушар болуу. ~ **çene anat.** ээк. ~ **deri anat.** астыңкы тери, дерма. ~ **geçidi** жер алды өткөөл. **~ından girip, üstünden çıkmak** дүнүйөнү/акчаны ойгелди чачып түтөтүү. **~ından kalkmamak** иштин ичинен чыга албай калуу. **~ından kalkmak** кыйынчылыкты жеңип чыгуу. **~ını çizmek** баса белгилөө, көңүлдөрдү буруу. **~ını ıslatmak** төшөгүнө же шымына заарасын качыруу. **~ı kaval, üstü şişhane** (кийим үчүн) алды үстүнө жарашпаган. **~ından ne çıkacak bilinmez** акыры эмне болору белгисиз. **~ını üstüne getirmek 1)** (сөзү же кылыгы менен) жагымсыз кырдаал жаратуу. **2)** (бир нерсени табуу үчүн) астын-үстүн түшүрүү. **~ta kalanın canı çıksın** көзүм көрбөсүн көчүгүмү бөрү жесин. **~ta kalmak** жеңилүү. **~ta yok, üstte yok** киерге кийимин, ичерге тамагы жок. **~tan almak** орой сүйлөгөн бирөөнө жумшак жооп бериш. **~tan ~a** алдыртан, тымызын. ~ **ulaşım** жер алды транспорту, метро. ~ **yanı çıkmaz sokak** кайда барсаң, Мамайдын көрү (натыйжасыз иш). ~ **yarı экон. 1)** базис, негиз. **2)** инфраструктура. **~ı yaş olmak** опурталдуу иш экени байкалмак. ~ **yazı кино** субтитр, алдына жазып которуу.

altbiling психол. ичкүдү, сокур сезим. к. **bilinçaltı.**

altçene anat. ээк.

alternatif 1. альтернатива, башка жол, чечим. **2.** элек. өзгөргүч ток.

alternatör элек. өзгөргүч токтун генератору.

altgeçit жер алды өткөөл.

altı алты. ~ **kere iki on iki eder** алты жерде эки он эки. ~ **kariş beberuhi** бою бир карыш, кыска бойлуу. **(birini) ~ okka etmek** колдонбуттан алып көтөрүп жөнөө.

altıgen алты бурчтуу, көп бурчтук.

altın 1. алтын. ~ **saat** алтын саат. **2.** алтын тыйын. **3.** өтм. сапаттуу (буюм), мыкты, сонун (киши). ~ **adını bakır etmek** атына көө жабылуу, жаманатты болуу, даңкын көтөрө албоо. ~ **babası** бай, акчасы көп. ~ **bilezik** майлуу (найдалуу) кызмат. ~ **keseği** сом алтын. ~ **leğene kan kusmak** байлыгы болуп, бактысы болбоо. ~ **yl dönümü** алтын той. ~ **yumurtlayan tavuk 1)** кесиби, акчасы, байлыгы бар киши. **2)** өтм. чача турган акчасы көп турист, пайда күтүлгөн киши.

altıncı алтынчы.

altız алты түгөй, алты эм (айбандар үчүн).

altlı : ~ **üstlü** ичти-тышты, эки кат. ~ **üstlü oturmak** асты-үстү (бир үйдүн эки кабатында) жашоо.

altlık 1. негиз, түп. **2.** астар, ички каты (кийимдин).

altmış алтымыш.

altmışıncı алтымышынчы.

altmışlık 1. алтымыш (нерседен) турган. **2.** алтымыш жаштагы.

alto муз. **1.** альт (үн жана аспан), виола. **2.** контральто.

altunî алтын түстүү, алтын жалатылган.

altüst,-tü астын-үстүн, баш-аламан. ~ **etmek (же yapmak)** астын-үстүн кылуу, чачуу. ~ **olmak** чачылуу, талкалануу, кыйроо.

alüminyum 1. алюминий. **2.** алюми-

нийден жасалган.
alüvyon агын суулар жараткан кум, топурактуу балчык.
alyans нике шакеги.
alyuvar биол. эритроцит.
am орой аялдардын жыныс органы.
âm (âmmi) 1. жалпы, коомдук. **reyi** ~ коомдук пикир, референдум. 2. жөнөкөй, карапайым эл, калк.
ama 1. бирок (*каршылаштыргыч байл.*). **yakın dostum**, ~ **güvensiz** жакын досум, бирок ишеничсиз. 2. *сүйлөмдүн башына келип, таңдануу, боолголоо билдирет.* ~ **ne malûmdur?** кайдан билдик? ~ **güç iş!** азап иш тура! ~ **yaptın!** бирок кыларыңды кылдың! **güzel**, ~ **güzel kadın!** чынында сулуу аял! **sen de gel**, ~ **gel!** сен да кел, келбей койбо! ~ **sı var** анысы го жакшы, бирок ... ~ **sı maması yok!** бирок-мирогуну билбейм!
âmâ сокур.
amaç 1. максат. ~ **edinmek** максат кылуу. ~ **gütmek** максатын ишке ашырууга аракет кылуу. ~ **ına ulaşmak** максатына жетүү. 2. бута. **askeri** ~ бутага алуу, мээлөө.
amaçlamak 1. максат көздөө. 2. бутага алуу, мээлөө.
amade даяр, белең.
aman 1. *сырд. с. (чочуу, шашкалактоо билдирет).* ~ ~ **dökülmesin!** кокуй, кокуй, төгүлүп кетпесин! 2. *(өтүнүч, жалбаруу, өкүнүч, ачуу келүү сыяктуу сезимдерди билдирет)* ~ **Allahım!** Жараткан, жардам кыл! ~ **öyle demeyin!** кокуй, андай дей көрбө! ~ **bırak beni!** жайыма койчу деги! 3. *(эскертүү иретинде)* ~ **çocuğa iyi bakın!** суранарым, баланы жакшы баккыла! 4. аёо, кечирим, кайрым. ~ **a binmek** кечирим суроо, жалынып-жалбаруу. ~ **aralık vermemek** эч тыныгуу бербөө. ~ **bulmak** качып кутулуу, кол-

дон чыгуу. ~ **dilemek** кечирим суроо, багынуу. ~ **a getirmek** баш ийдирүү. ~ **kesilmek** үмүтү үзүлүү. ~ **vermek** аёо, башын аман коюу. ~ **vermemek** 1) кечирбөө, аябоо. 2) таш боордук менен өлтүрүү. ~ **zaman** кечирим, жалыныч, жалбарыш. ~ **zaman bilmemek/dinlememek** эч кандай сөзгө/жалыныч/жалбарышка кулак салбоо. ~ **zaman yok** баш тартуу мүмкүн эмес, сөзсүз жасалышы керек. ~ **diyene kılıç kalkmaz** же ~ **a kılıç olmaz** мак. ийилген башты кылыч кеспейт.

amanın Кудай сакта! Кудай колдо!

amansız 1. аёосуз, таш боор, мээримсиз. 2. жан алган, кайтпаган. ~ **hastalık** кайтпаган оору.

amatör үйрөнчүк.

amatörlük үйрөнчүктүк.

amazon 1. амазонка. 2. атка минген аял.

ambalaj 1. куту, пакет, ящик. 2. *(бир нерсени)* ороо, кутуга коюу, пакеттөө. ~ **kâğıdı** орооч, орогон кагаз. ~ **yapmak** ороо, пакеттөө, таңуу.

ambalajlamak пакеттөө, ороо, таңуу, кутуга коюу.

ambale: ~ **etmek** 1. *(бирөөнүн)* башын айландыруу, чарчатуу. 2. *(моторго)* ашыкча газ берип, өчүрүп алуу. ~ **olmak** 1) чарчагандан мээси айлануу. 2) *(мотор)* ашыкча газдан өчүп калуу.

ambar 1. кампа, амбар. 2. склад. 3. *(кеменин)* жүк коюлган жери. 4. жүк ташуу ишин жасаган фирма, шектик. 5. кум, шагыл өлчөнө турган куб. 6. *өтм.* эгин көп эгилген аймак.

ambarcı 1. кампачы. 2. кампа жумушчусу.

ambargo эмбарго. ~ **yu kaldırmak** эмбаргону жоюу. ~ **koymak** эмбарго коюу.

amber 1. кашалоттон алынган жыпар жыт. 2. жыпар жыттуу атырлардын жалпы аты.

amblem эмблема.

ambriyon биол. эмбрион, түйүлдүк.

amca 1. аба (*атанын эркек бир тууганы*). 2. жашы улуу эркектерге кайрылуу. ~ **oğulları** эки бир туугандын уулдары. ~ **kızı** абасынын кызы.

amcalık абалык. ~ **etmek** абалык милдетин аткаруу.

amcazade абасынын кызы же уулу.

amel 1. (*жасалган*) амал, иш, кызмат. **sözü ~ine uymaz** сөзү ишине төп келбейт. 2. практика, тажырыйба. 3. ич өткөк.

amele кара жумушчу.

ameliyat 1. операция (*хирургиялык*). 2. эск. иштер, аракеттер. ~ **etmek** операция кылуу. ~ **masası** операция үстөлү. ~ **olmak** операция болуу.

ameliyathane операция бөлмөсү.

amenna (*макул болуу, коштоо, ырас-тоо иретинде*) туура, ошондой, ырас. ~, **ancak şurası da var** аныңыз туура деңизчи, бирок ...

Amerika 1. Америка (*материк, өлкө*). 2. Америкага тиешелүү. ~ **armudu** америка алмуруту.

Amerikalı америкалык.

Amerikan 1. америкалык. 2. Америкага мүнөздүү/тиешелүү. ~ **yazarı** америка жазуучусу. ~ **bar** үйлөрдө, мейманканаларда ичкилик ичүүгө ылайыкталган жер/бар.

amerikan пахтадан токулган кездеме, намеркен.

Amerikanca Америкада сүйлөнгөн англисче.

amfi амфитеатр (*кыск.*).

amfibi 1. эки түрдүү жашоосу болгон, жерде-сууда жашоочу (*айбандар*). 2. кургакта жана сууда аракет кыла алган (*техника*).

amfiteatr 1. амфитеатр. 2. Римде,

Грецияда ачык аба театры.

amfor к. **amfora**.

amfora амфора, чопо идиш.

amigo эл көп чогулган жерде көрүүчүлөрдү күлдүргөн куудул.

amigoluk амиголук, куудулдук.

âmil 1. аткарган, жасаган, өндүргөн. 2. себеп, фактор. ~ **bizzat** автомат.

amin хим. амин.

amip зоол. амёбалар (*Amoebina*).

âmir 1. башкаруучу, жетекчи, шеф. 2. башкарган, жетекчилик кылган.

amiral, -li адмирал. **ikinci** ~ вице-адмирал.

âmirane чоңсунган, кыйынсыган, көтөрүлгөн, өкүм (*киши*). ~ **bir eda** чоңсунган кейип. ~ **tavir** өкүмсүнгөн түр.

âmirlik 1. башчылык, жетекчилик (*кызмат*). 2. башкарма (*административдик бирдик*). **emniyet ~ği** коопсуздук бөлүмү. ~ **etmek** чоңдугун көргөзүү.

amiyane 1. оозеки тилде, элетче. 2. жалпы элдик, катардагы. 3. карапайым тил менен, карапайым жол менен.

amma к. **ama**.

amme 1. жалпы элдик. ~ **efkârı** коомдук пикир. ~ **hizmet** коомдук (*коммуналдык*) кызмат. 2. калк, эл. ~ **nin malûmu** жалпы элге маалым.

amonyak 1. хим. аммиак. 2. нашатыр спирти.

amorti 1. баалуу кагаздарды төлөп берүү. 2. лотереядан чыккан эң кичине утуш. ~ **etmek** баалуу кагаздарды төлөө.

amortisör мех. амортизатор.

amper физ. ампер.

amplifikatör элек. , радио күчөткүч.

ampül, -lü 1. электр лампочкасы. 2. мед. ампула.

amut, -du 1. геол. перпендикуляр, вертикаль. ~ **a kalkmak** колунун үстүнө тик туруу. 2. колонна, түркүк.

amyant, -tı асбест.

an маал, убак, учур. ~**ında** дароо, убагында/учурунда, заматта. **bir** ~**da** бир заматта. **bir** ~ **evvel** тезирээк, батыраак. **bir** ~ **için** бир туруп ..., бир маалда. **bir** ~ **seni aramayı düşündüm** бир туруп сени издөөнү ойлодум. **her** ~ качан болсо, ар качан.

ana 1. апа, эне. 2. балалуу ургаачы айбан. 3. *дин* азият саналган аялдарга берилген наам. **Meryem Ana** Эне Мария. 4. улгайган аялдарга кайрылуу. 5. негизги, башкы. ~ **cadde** негизги проспект. 6. *фин.* капитал, жалпы сумма. ~ **para** түпкү акча (*процентсиз, аласа-бересесиз*) ~**m!** энекебай! (*жыныс ажыратпаган кайрылуу түрү*) **dur, anam, saçımı düzelteyim** токто, алтыным, чачымды оңдоп алайын. ~**sı ağlamak** азап чегүү. ~**sını ağlatmak** (*бирөөнө*) азап чектирүү, кыйынчылык тарттыруу. ~ **avrat dümdüz gitmek** ата-жотосун калтырбай сөгүп-сагуу. ~ **baba** ата-эне. ~ **baba bir** бир ата, бир энеден. ~ **baba eline bakmak** ата-энесинин колун кароо. ~ **baba günü 1)** *дин* макшар күнү. 2) кыйын, оор күн. ~ **bir, baba ayrı** энелеш, атасы башка. ~ **damar** *анат.* аорта. ~ **danası** ооз. укум-тукуму, бүт үй-бүлөсү. ~ **defter** эсеп-кысап дептери. ~ **dil** эне тил. ~**dan doğma 1)** энеден туума, жылаңач. 2) туулгандан, тубаса (*шык, жөндөм*). ~**sından doğduğuna pişman 1)** жалкоо, эринчээк. 2) жанынан кечкен. ~**sından doğduğuna pişman etmek** жанын көзүнө көргөзүү, акесин таанытуу, кыйноо. ~**dan (yeni) doğmuşa dönmek** кайгы-капасыз, дени сак абалга келүү. ~**sından emdiği süt burnundan (fitil fitil) gelmek** эне сүтүн оозуна татытуу.

~ **fikir** негизги пикир, башкы тема. ~**sının gözü** алдамчы, митайым, анткор. ~ **hat** негизги линия. ~ **kız** энеси менен кызы. ~**sının kızı** энесинин так өзү (*окишош*). ~ **kucağı** эне кучагы. ~ **kuzusu 1)** бөбөк. 2) энесинин эркеси. ~ **motif** лейт-мотив. ~**sının nikahını istemek** саткан нерсесинин баасын ашыра баалоо. ~**sını satayım!** энесин урайын! ~ **sütü** эне сүтү. ~ **tarafından** энеси тарабынан, жагынан. ~**sı yerinde** энеси жашындагы. ~ **yüreği** эне жүрөгү. ~**sı turp (sarımsak), babası şalgam, kendi gülbeşeker çıktı** *мак.* жакшыдан жаман, жамандан мөөн туулат. ~**sına bak kızını al** *мак.* энесин көрүп кызын ал. ~ **kızına taht kurmuş, baht kuramamış** *мак.* энеси кызына тактысын куруптур, бактысын кура албаптыр. ~ **yol** башкы магистраль, негизги жол. ~ **yön** негизги багыттар (*түндүк, түштүк, чыгыш, батыш*). ~ **yurt** ата журт, ата мекен, туулган жер.

anaç 1. мөмө же төл бере турган абалга келген (*дарак же айбан*). 2. олбурлуу, сөөк-саактуу (*киши*). 3. тажырыйбалуу, жөндөмдүү.

Anadolu Анатолия, Анадолу.

Anadolulu 1. анадолулук. 2. элеттик.

anaerki *социол.* матриархат.

anaerkil *социол.* матриархалдык.

anafor *арго* бекер келген нерсе. ~**dan** бекер, күч/аракет жумшабастан. ~**a konmak** бекер келген нерсеге ээ болуу.

anaforcu *арго* 1. бекер оокаттын артынан түшкөн. 2. алып-сатар.

anahtar 1. ачкыч (*ар түрдүү мааниде*). 2. шифр катары колдонулган белги. 3. электр энергиясын ачып, токтотуп же улаштыруучу коммутатор. 4. *муз.* ачкыч. 5. *өтм.* ачкыч, себеп, түйүн, сыр. **sabır**

cennetin ~1 сабыр – бейиштин ачкычы. ~ **deliği** ачкыч тешиги. ~ **dili** ачкычтын тили. ~ **uydurmak** өтм. ачкычын табуу, (маселени) чечүүнүн жолун табуу.

anahtarıcı 1. ачкыч жасаган же саткан киши. 2. *арго* ууру.

anahtarlık ачкыч кап, ачкычтар тизилген алкакча.

anakara *геогр.* континент, материк.

anakronik эски, колдонуудан чыккан, анахронизм.

anahık 1. энелик. 2. эне сезими, эне сүйүүсү. 3. өгөй эне. ~ **etmek** эне катары болуу, өз энесиндей алпештөө.

analitik аналитикалык.

analiz анализ, изилдөө. ~(e) **etmek** анализ жүргүзүү.

anamal *экон.* капитал. *сал.* **sermaye**.

anamalcı *экон.* 1. капиталист. 2. жатырым жасаган, капитал жумшаган киши.

anamalcılık *экон.* капитализм.

ananas 1. **бот.** ананас дарагы (*Ananas sativus*). 2. бул дарактын мөмөсү.

anane *сал.* **gelenek**.

ananevi салтка ылайык, салт боюнча.

anaokulu бала бакча.

anapara *экон.* капитал.

anarşi анархия, тартипсиздик, башаламандык.

anarşik анархиялык, тартипсиз, башаламан.

anarşist анархист.

anarşizm анархизм.

anasıl тек, тукум.

anason *бот.* 1. анис. 2. анис тукуму.

anatomi анатомия.

anatomiik анатомиялык.

anatomist анатом.

anavatan ата мекен, ата журт, тууган жер.

anayasa *ук.* 1. конституция. 2. устав.

anayasal конституциялык, конституцияга ылайык.

anbean ана-мына дегиче, мына-мына. ~ **gelir** ана-мына дегиче эле келип калат.

anca: ~ **beraber, kanca beraber** ачуу-таттуу күндөрдө дайыма бирге.

ancak 1. гана, эле, жалгыз. ~ **beş dakika konuşabildik** беш мүнөт эле сүйлөшө алдык. 2. болгону, кыйын болсо. ~ **otuz yaşına basmış bir gençti** болгону отуз жашына баскан бир жаш жигит эле. 3. бирок, анткени менен, ошентсе да. **ben sözünüzü ona iletirim, ~ bugün değil, yarın** сөзүңүздү ага айтам, бирок бүгүн эмес, эртең.

ançüez анчоус (*балык эзмеси*).

and *к.* **ant**.

andaç эстелик, сувенир.

andavallı *арго* аңкоо, дөдөй, келесоо.

andırmak 1. элестетүү, эске салуу, окшоо. 2. окшотуу, түспөлдөтүү.

anekdot анекдот, эскерүү.

anemi анемия, кансыздык.

anestezi *мед.* анестезия.

angaje сөз же жазуу аркылуу байлануу. ~ **etmek** (*бирөөнүн*) оозеки же жазуу жүзүндө убадасын алуу. ~ **olmak** оозеки же жазылуу убадага байлануу.

angajman 1. убада, сөз, милдет. 2. *те-атр* ангажемент.

angarya 1. бекер (*акы бербестен*) иштетүү. 2. (*кулчулук доорунда*) кулдун аткарган иштери. 3. зордук, күч менен иштетүү, күч колдонуу менен тартып алуу.

angi эс, эске түшүрүү, жад.

Anglikan англикан. ~ **kilisesi** англикан чиркөөсү.

Anglosakson англосаксон.

Angola Ангола.

Angolalı 1. Анголага тиешелүү. 2. анголалык.

angut 1. *зоол.* өрдөк тукумунан бир жапайы куш (*Casarca ferruginae*). 2. *өтм.* келесоо, аңкоо.

anı 1. эскерүү, элес. **2.** *ад.* эскерүү.
anık 1. ылайык, шыктуу. **2.** даяр, жөндөмдүү.
anılmak 1. эскерилүү. **2.** ... катары таанылуу.
anımsamak эскерүү, эске түшүрүү.
anımsatmak элестетүү, окшоштуруу, түспөлдөтүү.
anırmak 1. айкыруу (*эшек*). **2.** ооз. алды-артын карабай опурулуп сүйлөө.
anırtmak каймана сүйлөө, четин чыгаруу, түз айтпоо.
anıt эстелик.
anıt kabir 1. күмбөз, мавзолей. **2.** А~ Мустафа Кемал Ататүрктүн мавзолейи.
anıtlaşmak 1. эстеликке айлануу. **2.** урмат менен эскерилүү, элеси түбөлүктөшүү.
anıt mezar күмбөз, мавзолей.
anıt sal зобололуу, сөөлөттүү, албан, монументалдуу, залкар.
anız 1. аңыз, эгини чабылган талаа. **2.** эгин чабылгандан кийин калган куурайлар.
anı капыстан, карпа-курп, күтүүсүз, күтүлбөгөн жерден.
aniden капысынан, күтүүсүздөн.
animasyon анимация, көңүл ачуу үчүн көрсөтүлгөн оюн.
animatör анимация көрсөткөн топтун мүчөсү.
anjın мед. ангина.
anka зымыркуш.
Ankara Анкара. ~ **keçisi** ангорка эчки. ~ **kedisi** ангорка мышык.
ankesör телефон жетону ташталган куту.
anket анкета. ~ **yapmak** анкета аркылуу пикир алуу, изилдөө жүргүзүү.
anketçi анкета жүргүзгөн киши.
anlak псих. акыл-эс.
anlam 1. маани, түшүнүк. ~ **bilimi линг.** семантика. **2.** *лог.* маңыз, мазмун. ~ **ma gelmek** ... маанисине келүү.

anlamak 1. түшүнүү. **2.** көзү жетүү, билүү. **3.** ... **-dan ~ (бир иштин)** жөнүн билүү, колунан келүү, жөндөмү болуу. **kumaştan anlar** кездемени кыйын билет. **4.** пайдалануу, колдонуу. **bu ilâttan bir şey anlamadım** бул дарынын эч пайдасын көрбөдүм. **anladımsa Arap olayım** ооз. бирдеме түшүнсөм майнеке болоюн. **anlarsın ya!** өзүң түшүнөсүң го! **anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az** мак. билгенге бир сөз жетиштүү, билбегенге миң сөз.
anlamazlık, anlamamazlık түшүнбөстүк, билбестик. ~ **tan gelmek** түшүнбөмүш болуу, анткорсунуу.
anlamdaş маанилеш, синоним (*сөз*).
anlamlandırmak 1. түшүндүрүү, ачыктоо. **2.** маанисин аныктоо.
anlamlı маанилүү, өзгөчө маани берилген, мазмундуу, түшүнүктүү.
anlamsız маанисиз, түшүнүксүз.
anlamsızlık маанисиздик, мазмунсуздук, түшүнүксүздүк.
anlaşılmaq түшүнүктүү болуу, билинүү, ачыкка чыгуу. **anlaşılan** ... кыязы ..., сыягы ... **anlaşıldı** түшүнүктүү болду.
anlaşılmaz түшүнүксүз, маанисиз, чатышкан.
anlaşma 1. макулдашуу, келишүү. **2.** келишим, договор. ~ **ya varmak** өз ара макулдашуу. ~ **yapmak** келишим түзүү.
anlaşmak 1. түшүнүшүү, макулдашуу. **2.** келишим түзүү, сөз берүү.
anlaşmalı 1. келишимге/макулдашууга негизделген. **2.** келишим боюнча иштеген киши.
anlaşmazlık келишпестик, пикир келишпөө, түшүнүшпөө.
anlatı 1. баяндоо, аңгеме куруу. **2.** аңгеме, баян. **3.** баяндоо стили.
anlatım 1. түшүндүрмө. **2.** баяндоо, сүрөттөө.

anlatmak 1. түшүндүрүү. 2. айтып берүү. 3. ишендирүү. **derdimi anlatabilsem!** арыз-муңуму айтып, түшүндүрө алсам! 4. мүнөздөө, аныктоо. **anlata anlata bitirememek** айтып түгөтө албоо, айтууга сөз таппоо.

anlayış 1. түшүнүү, маани берүү. 2. аңдап-билүү жөндөмү, акыл-эс. 3. түшүнүү менен жасалган мамиле. ~ **göstermek** (*талап кылынган жана айтылган нерсеге*) түшүнүү менен мамиле кылуу.

anlayışlı түшүнүктүү, акылдуу, билимдүү, ар нерсенин жөнүн/ыгын билген.

anlayışsız түшүнүгү тайкы, акылсыз, чоогоол, билимсиз, сезимсиз.

anlık *психол.* сезим тышы аң-сезим, интеллект, кайыптан.

anlı: ~ **şanlı** көркөмдүү, көрүнүшү мыкты, адамды өзүнө тарткан.

anma 1. сөз кылуу, кеп кылуу. 2. эскерүү. 3. өлгөн бирөөнүн урматына жасалган салтанат, азем. ~ **töreni** эскерүү аземи.

anmak 1. сөз кылуу, эске түшүрүү, ой-лонуу. 2. эскерүү, урматына азем уюштуруу. 3. арнап белек берүү. 4. ат коюу, лакап ат менен атоо.

anne апа, эне. ~ **ciğim** апакем, энекем. ~ **olmak** эне болуу.

anneanne таене.

annelik энелик (*абал, сезим*). ~ **etmek** энелик милдетин аткаруу, энеси сыяктуу мамиле кылуу.

anomaly норма тышы, адаттан тышкары.

anonim 1. аты-жөнү белгисиз, аноним, тоголок. 2. автору/эеси белгисиз чыгарма/иш/ишкана. ~ **şirket** *ук.* акционердик коом, аноним фирма, шериктештердин үлүшүнө негизделген фирма.

anons жарыя, кулактандыруу, жар салуу. ~ **etmek** жарыя кылуу.

anorak (*суу, суук өткөрбөгөн*) жекет, күрмө.

anormal норма тышы, адаттан тышкары, өзгөчө.

anormallik өзгөчөлүк, адаттан тышкарылык, терстик.

anot *физ.* анод.

ansımak *к.* **anımsamak.**

ansızın капысынан, кокусунан, күтүүсүздөн.

ansiklopedi энциклопедия.

ansiklopedik энциклопедиялык. ~ **sözlük** энциклопедиялык сөздүк.

ant ант, сөз. ~ **ını bozmak** антын бузуу. ~ **etmek** ант берүү. ~ **içmek** ант ичүү.

antant келишим, макулдашуу, бир бүтүмгө келүү.

Antarktik антарктикалык. ~ **daire** антарктикалык уюл.

Antarktika Антарктика.

anten 1. антенна. 2. *биол.* туюм.

Antep : ~ **fıstığı,-nı** 1). Антеп жергесинде өскөн мисте дарагы. 2). бул дарак байлаган мисте (*мөмө*).

antet,-ti макала башы, тема (*газетада*). ~ **li kâğıt** бланк.

antibiyotik антибиотик.

antidemokratik антидемократиялык, демократияга каршы.

antifriz *физ.* антифриз.

antik 1. антик, антик доорго тиешелүү. 2. арханкалык.

antika 1. антика, антиквар. 2. *ооз.* Кексээ, терсаяк, эксцентрик, шумдуктуу (*киши*). 3. *тордомо түрү.* ~ **sını bilmek** эң мыктысын/кыйынын билиш.

antikacı антикварь.

antikor *биол.* антидене (*ооруга каршы дене бөлүп чыгарган зат*).

antilop *зоол.* антилопа (*Antilopus*).

antipati антипатия, кыртышы сүйбөө, жылдызы келишпөө.

antipatik антипатиялык. ~ **bulmak** жылдызы каршы болуу.

antiseptik антисептикалык (*зат*).

antitez *филос.* антитезис.

antlaşma келишим, макулдашуу, пакт, конвенция.

antlaşmak **1.** макулдашуу, бири-бирине ант (*сөз*) берүү. **2.** келишим түзүү, макулдашуу.

antoloji антология.

antrakt, -tı *театр* антракт.

antre кире бериш, антре.

antrenman *спорт* машыгуу, тренировка, көнүгүү.

antrenör *спорт* машыктыруучу, тренер.

antrepo склад, депо (*бажыканада*).

antrkot, -tu антркот, уйдун сулп эти.

antropolog антрополог.

antropoloji антропология.

anüs *анат.* көтөн, арт тешик.

aort, -tu *анат.* аорта.

apaçık апачык, айдан ачык.

apandis *анат.* аппендикс, сокур ичег.

apandisit, -ti *мед.* аппендицит.

apansız, apansızın капысынан, тап-такыр күтүүсүздөн.

apartman подъезд.

apar: ~ **topar** шаша-буша, арыдан бери, чаң ызгытып.

apayrı таптакыр башка.

aperatif аперитив (*ичкейди ачуу үчүн ичилген ичкилик*).

arış алаа, такым. ~ **arası** *анат.* алаа.

arışmak **1.** (*чарчаган айбан*) буттарын сунуп жатып калуу. **2.** (*киши*) буттарын алчайтып отуруу же туруу. **3.** *өтм.* (*arışır kalmak*) дайнын таппай калуу, далдырап калуу.

aplik дубал лампасы, канделябр.

aplikasyon аппликация.

apolet, -ti эполет, погон.

apostrof апостроф.

apre **1.** кездеме лагы, клей. **2.** клейлөө, лактоо (*терини, кездемени*).

apse *мед.* абсцесс, ириндөө, суу толугу.

apt. (*apartman* `дын кыск.) подъезд, коммуналдык үй.

aptal макоо, аңкоо, маңыроо, келесоо. ~

olmak келесоо болуу. ~ **yerine koymak** (*бирөөнү*) келесоо көрүү.

aptalca келесоочо, келесоодой. ~ **davranmak** келесоодой иш кылуу.

aptallaşmak аңкоолонуу, келесоолонуу, макоолонуу.

aptallık, -ğı аңкоолук, келесоолук, макоолук. ~ **etmek** келесоолук (*аңкоолук, макоолук*) кылуу. ~ **a vurmak** аңкоо көрүнүү, аңкоосунуу.

ar I ар, уят, намыс. ~ **damarı çatlamış** арсыз, уятсыз, көйкашка, тайбас. ~ **etmek** уялуу.

ar II ар (*100м² өлчөмүндөгү аянт*).

ara **1.** ара (*эки нерсенин ортосу*). **2.** эки кубулуштун арасы, ортосу. **3.** мамиле, байланыш (*кишилердин*). **4.** тыныгуу, танапис, антракт. **5.** топтордун, жамааттын иши. ~ **da** арасында, ортосунда. ~ **dan** арасынан, ортосунан. ~ **sına 1)** арасына. **2)** ичине. ~ **sında** арасында, ичинде. ~ **ları açık** мамилелери жакшы эмес. ~ **ları açılmak/bozulmak** мамилелери начардоо/бузулуу. ~ **larına almak** арасына алуу, кошуп алуу. ~ **da bir** кез-кезде, кээде. ~ **bozucu к. arabozan.** ~ **bulucu** арачы, ортомчу ~ **buluculuk** арачылык, ортомчулук. ~ **larını bulmak/ ~ bulmak** арачы болуу, жараштыруу. ~ **da çıkarmak** (*бир иштин*) ортосунда/арасында башка ишти жасай коюу. ~ **dan çıkarmak** ортодон жок кылуу, кутулуу. ~ **dan çıkmak** четтеп чыгып кетүү, (*бир иштен*) чыгып кетүү, мамилесин үзүү. ~ **larında dağlar kadar fark var** ооз. арасы асман менен жердей. ~ **sı geçmeden** ал аңгыча, көп өтпөй, артынан эле, дароо эле. ~ **larına girmek 1)** арасына кирүү, арачы болуу. **2)** жараштыруу. **3)** тоскоол/жолтоо болуу. ~ **ya girmek 1)** арасына кирүү, арачалоо. **2)** ортодон чыгуу, пайда болуу (*тос-*

коол жөнүндө). **~sı hoş olmamak** бири-бирин жактырбоо, жылдыздары каршы болуу, келише албоо. **~da kalmak 1)** ортодо калуу. **2)** бир ишке аралашып калуу. **~ kapı** өткөөл, арка. **~larından kara kedi geçmek/~larına kara kedi girmek** араларын кара мышык аралоо, мамилелери бузулуу. **~larına karışmak** аралашып кетүү, арасына кошулуу. **~da kaynamak** ичине кирип жок болуу/сиңип кетүү. **~ya koymak 1)** (бирөөнү) арачы кылуу. **2)** (бирөөнү) колдонуу, пайдалануу. **~ seçim** кошумча/кезексиз шайлоо. **~ sıra /~da sırada** анда-санда, кез-кезде. **~ya soğuk girmek** арасы сууп калуу. **~ söz** буруп сүйлөнгөн сөз. **~larından su sızmamak** өтө жакындашуу, ысык дос болуу. **~ vermeden/vermeksizin** тындырбастан, үзгүлтүккө учуратпастан. **~ vermek** тыныгуу берүү, токтото туруу. **~yı yarmak** мамилелерди оңдоо. **bir** ~ бир кезде/маалда. **bir ~da** бирге, бирдикте. **bir ~ya gelmek** чогулуу, жолугушуу. **bu ~da 1)** ушу кездерде, ушу тапта. **2)** ошол эле убакта, муну менен катар. **3)** айтмакчы, демекчи. **iki ~da kalmak** эки ортодо калуу. **o ~da** ал кезде, ошол убакта.

araba 1. араба, фургон, тележка. **2.** машине, автомобиль. **3.** коляска. **çocuk ~sı** коляска. **~ kullanmak** машина айдоо. **sakat ~sı** майып коляскасы. **~ devrildikten sonra yol gösteren çok olur** мак. араба кулагандан кийин жол көрсөткөн көп болот.

arabacı 1. арабакч. **2.** араба/фургон жасаган/саткан/оңдогон киши.

arabesk,-ki арабеска. **~ müzik** арап мотивдери аралаш музыка.

Arabistan Аравия.

arabozan чагымчы, бузуку, ортого от

жаккан.

arabozanlık чагымчылык, бузукулук. **~ etmek** бузукулук кылуу, ортого от жагуу, чагым салуу.

aracı 1. арачы. **2.** жуучу (үйлөнүүдө). **3.** далдалчы. **~ koymak** арачы коюу, арачы / далдалчы жалдоо.

aracılık,-ğı 1. арачылык. **2.** жуучулук. **3.** далдалчылык. **~ıyla** арачы аркылуу. **~ etmek** арачы болуу.

araç 1. (ар түрдүү мааниде) курал, жабдык, жарак, каражат. **2.** унаа, транспорт. **ulaştırma ~ları** транспорт каражаттары. **3.** аппаратура, ыкмалар, өндүрүш куралдары.

araçlı 1. жабдыктар менен жасалган. **2.** кыйыр, түздөн түз эмес.

araçsız 1. жабдыксыз. **2.** түздөн-түз.

araka мөмөсү ири болгон буурчак түрү.

araklamak арго уурдоо, шыпырып / көтөрүп кетүү.

aralamak 1. кыңайтып ачуу (эшикти, капкакты ж. б.). **2.** ачуу, ажыратуу, арасын ачуу. **sandalyeleri** ~ отургучтардын арасын ачык коюу.

aralanmak аралары ачылуу, кыңайып ачылуу.

aralı 1. арасы ачык. **2.** арасында тыныгуусу болгон (мис. чогулуш).

aralık I 1. аралык, орто, интервал. **2.** ортодогу убакыт/мөөнөт; убакыт интервалы. **3.** тыныгуу, танапис. **4.** коридор. **5.** тешик, жырткы. **6.** жарым-жартылай жабык. **~ bırakmak 1)** ачык аралык калтыруу. **2)** жарым ачык калтыруу. **~ta** ортодо.

aralık II декабрь. **~ ayı** декабрь айы.

aralıklı 1. аралары ачык. **2.** үзгүлтүктүү, тыныгуу/тыным берилүү менен.

aralıksız 1. арасы ачык эмес. **2.** үзгүлтүксүз, тынымсыз.

arama 1. издөө, иликтөө. **2.** ук. издөө, изине түшүү. **~ emri** ук. иликтөө

- үчүн алынган буйрук. ~ **tarama** тинтүү. ~ **yapmak** издөө, сураштыруу, сурамжылоо.
- aramak 1.** издөө. **2.** изилдөө, жол табуу. **3.** сагынуу, жогун жоктоо. **4.** маани берүү, каалоо. **arama!** бекер убара болбо! ~ **la bulunmaz** издегенден пайда жок. **arayıp soranı bulunmamak/olmamak** сурап алары жок болуш. **arayıp sormak** ал-абалын суроо.
- aranılmak 1.** издөө салынуу, иликтенүү. **2.** изилденүү. **3.** талап кылынуу. **4.** сагыныч жаратуу, эңсетүү.
- aranjman** муз. аранжировка, кайра иштеп чыгуу (*музыканы*).
- aranmak 1.** изделүү, иликтенүү. **2.** талап болуу. **3.** жогу жоктолуу, сагыныч жаратуу. **4.** (өзүн өзү) карануу, издеп/тинтип чыгуу. **5.** (өзүнө өзү) тилеп алуу (*мис. балааны/кырсыкты*).
- Arap 1.** арап. **2.** араптарга тиешелүү/мүнөздүү. **3.** ооз. негр. **4.** кара түстүү киши. **5.** ооз. негатив (*сүрөт ишинде*). ~ **atı** арап аты. ~ **gibi olmak** негрдей капкара болуш. ~ **olayım** майнеке болоюн. ~ **rakamları** арапча сандар. ~ **saçı 1)** түйдөктөшкөн (*чач*). **2)** өтм. чатышкан, чечилбеген (*абал, иш, маселе*). ~ **saçı gibi** чатышкан, түйүндөшкөн, кыйын. ~ **saçına dönmek** чиеленишүү, чаташуу. ~ **sabunu** жумшак самын. ~ **zamkı** акациядан өндүрүлгөн клей.
- Arapça 1.** арап тили, арапча. **2.** арап ыкмасы менен жасалган.
- ararot,-tu** аррорут, крахмал уну.
- araştırıcı 1.** изилдөөчү, иликтөөчү. **2.** кызыккан, сынаган. ~ **gözle baktı** сынаакы көз менен карады.
- araştırma 1.** издөө, иликтөө. **2.** илим, изилдөө. ~ **görevlisi** илим изилдөө кызматкери. ~ **enstitüsü** илим изилдөө институту.
- araştırmacı** изилдөөчү, окумуштуу.
- araştırmak 1.** издөө, иликтөө, сураштыруу, караштыруу. **2.** изилдөө, үйрөнүү.
- aratmak 1.** издетүү, сураштыруу. **2.** эңсетүү, сагынтуу, жогун жоктотуу. **eskisini aratmamak** мурункунун ордун жоктотпоо, жогун билгизбөө.
- arayış** издөө, иликтөө, сурамжылоо.
- araz 1.** белги. **2.** мед. симптом.
- arazi 1.** жер, аянт. **2.** талаа, мейкиндик. ~ **açmak** аянт жасоо/тазалоо. ~ **vergisi** жер салыгы.
- arbede** чыр-чатак, жаңжал, кыйкырык-өкүрүк.
- ardıç** арча. ~ **otu** арчанын бүрү. ~ **rakısı** джин.
- ardıl 1.** тукум, кийинки муун, орун басар. **2.** кийинки, кезектеги. **3.** мат. калдык.
- ardınca** аркасындагы, арткы, кийинки, удаалаш.
- ardışık** удаа, удаалаш. ~ **sayılar** удаалаш сандар.
- ardiye 1.** мүлк депосу, склад. **2.** деподо сакталган буюмдар үчүн алынган акы.
- arena 1.** арена (*театрда, циркте*). **2.** өтм. көпчүлүктүн көз алды. **siyaset ~sı** саясат аренасы.
- argaç** аркак (*токума/өрмөк ишинде*).
- argın 1.** чарчап-чаалыккан, алсыз. **2.** жөндөмсүз, чабал.
- argo 1.** арго, жаргон, образдуу колдонулган сөз. **2.** кесиптик сөз.
- arı I** зоол. аары (*Apis mellifica*). ~ **gibi 1)** аарыдай көп. **2)** аарыдай мээнеткеч. ~ **gibi sokmak** аарыдай чагып алуу. ~ **kovanı** аары челек. ~ **kovanı gibi işlemek** кирген-чыкканы көп болуу. ~ **kıl** ак топурак, каолин. ~ **kuşu** жону сары, боору көгүш куш (*Merops apiaster*). ~ **sütü** аары сүтү.
- arı II 1.** аруу, таза. **2.** жалаң, карандай,

катыксыз, ынак, кошулмасыз. ~ **dil** таза тил. 3. күнөөсүз, аруу.

arici бал челекчи, аарычы.

aricilik бал челекчилик, аарычылык.

arık ооз. арык.

arılaşmak арылуу, тазалануу.

arılaştırmak тазалоо, арылтуу, артуу.

arılık 1. аруулук. 2. тазалык. 3. ынактык, накталык (*кошулмасыз*). 4. күнөөсүздүк.

arındırmak арылтуу, артуу, тазалоо.

arınma 1. арылуу. тазалануу. 2. *филос.* рухтун тазарышы.

arınmak тазалануу, арылуу.

arış арыш (*чыканактан бармактарга чейинки узундук өлчөмү*).

arıtım 1. арылтуу, тазалоо, рафинери, бөлүп алуу. 2. антисептика. ~ **evi** рафинери, бөлүп алуу ишканасы.

arıtmak 1. тазалоо, арылтуу, артуу. 2. бөлүп алуу.

arıza 1. бузук, кемчилик, сынык. 2. оорлошуу, кыйындoo (*оору*). 3. *муз.* альтерация белгилери. ~ **yapmak** бузулуу.

arızalanmak бузулуу.

arızalı 1. *эск.* тоскоолдуктуу, кедергилүү, бөгөттүү. 2. бузук, иштебеген.

arızî 1. кийин пайда болгон. 2. утурумдук, убактылуу.

arî 1. жыңалач. 2. эркин, арылган. **ku-surdan** ~ кемчиликсиз, кынтыксыз.

arif түшүнүктүү, билимдүү, сезгич (*киши*).

arife арапа, (*бир нерсенин/окуянын/күндүн*) алды/ мурунку күнү. ~ **günü** арапа күнү (*айт майрамдарынан бир күн мурун*).

aristokrasi аристократия.

aristokrat аристократ.

aritmetik 1. арифметика. 2. арифметикалык.

Arjantin 1. Аргентина. 2. Аргентинага мүнөздүү/ тиешелүү.

Arjantinli аргентиналык.

ark, -kı арык (*суу аккан*).

arka 1. арка, жон (*дененин*). 2. арка, жөлөк (*отургуучтун*). 3. арты, арткы бөлүгү, багаж (*машинанын*). 4. экинчи бети (*барактын*). 5. уландысы, аягы. ~ **sı gelecek sayı-da** аягы эмдиги санда. 6. *өтм.* арка, тирек, колдоочу, жөлөк. ~ **sı olmak** колдоочусу (*бар*) болуу. 7. арткы. ~ **araba** прицеп. ~ **ayak** арткы шыйрак. ~ **dakiler** артында калгандар. ~ **dan** аркадан, арттан. ~ **sında** аркасында, артында, андан кийин. ~ **sından 1)** артынан, жонунан. 2) көзү жокто, аркасынын. ~ **sından konuşmak** көзү жокто кеп кылуу, жамандoo. ~ **sını almak** бүтүрүү, даяр кылуу. ~ ~ кайра кайра. ~ ~ **ya** удаама удаа. ~ ~ **ya vermek** колмо колдоо, арка-жөлөк болуу. ~ **da bırakmak** аркасында калтыруу. ~ **sını bırakmak 1)** аркасынан түшпөө. 2) андыганды коюу. ~ **sını/peşini bırakmamak 1)** аркасынан түшүү, изине түшүү, ээрчүү. 2) андуу, тынчтык бербөө. ~ **çıkmaк** арка-жөлөк болуу, колдоо. ~ **sına düşmek/takılmaк** аркасынан калбоо, ээрчип жүрүү. ~ **gelmeк** уландысы болуу. ~ **sını getirememek** баштаган ишин бүтүрө албоо. ~ **da kalanlar** (*өлгөндүн*) аркасында калгандар. ~ **da kalmak 1)** артта калуу. 2) *өтм.* көлөкөсүндө калуу. ~ **ya kalmak** артта калуу, кийинкиге калуу. ~ **kapıdan çıkmaк** жашыруун эшиктен чыгуу. ~ **sı kesilmek** түгөнүү, бүтүү, калбай калуу. ~ **sından koşmak 1)** артынан түшүү, аркасынан жүгүрүү. 2) кызыгуу, алектенүү. ~ **müziği** аркадан берилген музыка. ~ **sı olmamak** арка-жөлөгү/колдоп-таяры болбоо. ~ **planda** экинчи планда. ~ **sı sıra** ырааты менен, тизилип. ~ **sını sıvamak/sıvazlamak** жонго

таптоо. ~ **sokak** четки көчө. ~ **sin-dan teneke çalmak** аркасынан жамандоо. ~ **sı üstü** чалкасынан. ~ **sı var** уландысы бар. ~ **dan vurmak** чыккынчылык кылуу, сатып кетүү. ~ **sı yere gelmemek** жеңилбөө, далысы жерге тийбөө. ~ **sında yumurta küfesi yok ya!** ай дер ажосу, кой дер кожосу жок.

arkadaş жолдош, теңтуш. ~ **canlısı** жолдошчулукка мыкты. ~ **olmak** жолдош болуу.

arkadaşlık жолдоштук, теңтуштук. ~ **etmek** жолдоштук кылуу.

arkaik арханкалык.

arkaizm архаизм.

arkalamak 1. жонуна алуу, жүктөө. 2. *өтм.* бирөөнү колдоо, жөлөк болуу.

arkalık 1. пинжек, бешмант. 2. жөлөк, жөлөнгүч (*отургууч, креслонун*). 3. жүк ташыгычтардын жонуна койгон жаздыгы. 4. артынчак (*велосипеддин*).

arkeolog археолог.

arkeoloji археология.

arkeolojik археологиялык.

Arktik Арктика. ~ **daire** түндүк уюл. ~ **kuşak** Арктика аймагы.

arlanmak ардануу, уялуу, тартынуу.

arlı ар-намыстуу, уялчаак.

arma 1. герб. 2. *дең.* такелаж.

armağan 1. белек, сыйлык, тартуу. 2. арноо (*китеп, макала ж. б.*). ~ **etmek** тартуу/белек кылуу, арноо.

armatör соода кемесинин ээси.

armatür арматура.

armoni *муз.* гармония.

armonika гармошка, баян, аккордеон.

armut 1. алмурут. 2. *арго* дөдөй, аңкоо. ~ **piş ağzıma düş** алма быш, оозума түш, жалкоо, жан бакты. ~ **top** боксёрлор машыкчу ичине аба толтурулган тери топ. ~ **ağacından uzak düşmez** *мак.* алма дарагынан алыс түшпөйт.

Arnavut,-du 1. албан. 2. албандарга

мүнөздүү/тиешелүү (*нерселер*). ~ **biberi** ачуу кызыл калемпир. ~ **kaldırımı** таш төшөлгөн тротуар.

Arnavutça 1. албан тили, албанча. 2. албандарча.

aroma аромат.

aromatik ароматтуу, жыттуу.

arozöz (*көчөлөргө*) суу чачкан машине.

arp, -pı *к.* **harp.**

arpa 1. *бот.* арпа (*Hordeum vulgare*). 2. *өтм.* акча. (**bir**) ~ **boyu kadar gitmek** абдан аз жылыш жасоо. ~ **şehirye** арпа түрүндөгү макарон. ~ **sı çok gelmek** көңүл ачуу, шарактоо.

arpacık 1. тирсек (*көзгө чыккан*). 2. *аск.* кароол (*бутаны мээлегенде туш келтирген мылтыктын учундагы урчук*). ~ **soğanı** үрөн катары колдонулган уруктан өндүрүлгөн пияз.

arpağan *ооз.* арпакан, жапайы арпа.

arpalama *вет.* (*аттын бутуна*) арпа түшүп кетүү.

arpalık,-ğı 1. арпа талаасы. 2. жылкынын тишиндеги жашын билдирген белги. 3. дин кызматкерлерине айлык ордуна төлөнгөн кийим-кече, тамак-аш. 4. *өтм.* бекер жардам берген киши же мекеме. ~ **yapmak** бекер жардамга кынык алуу.

arsa курулушка арналган аянт.

arsenik *хим.* мышьяк.

arsiulusal *эск.* эл аралык.

arsız 1. арсыз, уятсыз, абийирсиз, жүзү жок. 2. ач көз. 3. *өтм.* бат, оңой өскөн өсүмдүк.

arsızlık арсыздык, уятсыздык, абийирсиздик, ачкөздүк. ~ **etmek** уялбас-тан (*бир иш жасоо*).

arslan арстан. *к.* **aslan.**

arş I *аск.* марш.

arş II *дин* көктүн эң үстүнкү (*жетинчи*) кабаты.

arş III *тех.* жаа түрүндөгү электр

кабылдагыч, пантограф.
arşın аршин (=0,68 м узундук өлчөмү).
arşınlamak 1. аршын менен ченөө. 2. эч максатсыз аркы-терки басуу.
arşınlık 1. аршындап сатылган. 2. аршын менен өлчөнгөн.
arşiv архив.
art,-dı 1. арка, арт. 2. арка тарабы, аркы жүзү, тескери жагы. 3. аягы, уландысы. ~**ından** артынан. ~**ını almak (getirmek)** (бир ишти) бүтүрүү, аягына чыгаруу. ~**ı arkası kesilmemek** тынымсыз/үзгүлтүксүз болуп туруу. ~**a** удаама удаа, биринин артынан бири. ~**ı arkası gelmemek** бүтпөгөн, учу-түбү көрүнбөгөн. ~**ını bırakmamak** артынан калбоо, сары изине чөп салуу. ~**damağı** анат.көмөкөй. ~**damak ünsüzü** грам. көмөкөйчүл үнсүз. ~**ına düşmek** 1) артынан түшүү. 2) кубалап алуу. ~**düşünce/niyet** түпкү максат, жашыруун/арам ой. ~**ına kadar açık** аңырайта ачылган (терезе, эшик). ~**ı kesilmek** түгөнүү, бүтүү. ~**ını kesmek** токтотуу, үзүү. ~**ı sıra** артынан, удаалаш. ~**ından sapan taşı yetişmez** чымын-куюн болуп кетүү, тез жүрүү.
artağan жемиштүү, берекелүү, мол.
artan 1. арткан. 2. (барган сайын) көбөйгөн, өскөн.
artçı 1. аск. арьергард. 2. архаикалык, эскини жактаган/жактырган. 3. : ~**deprem** (катуу жер титирөөдөн кийин күчү бара-бара азайган) майда жер титирөөлөр.
arter 1. анат. артерия. 2. артериалдык. 3. кыймылдуу/жандуу көчө.
arterioskleroz мед. артериосклероз.
artezyen артезиан. ~**kuyusu** артезиан кудугу.
artı 1. мат. плюс, кошуу белгиси (+). 2. оң, позитив.
artık I,-ğı 1. таштанды. 2. артып калган нерсе, ашкан бөлүм. **kumaş** ~**ı**

арткан кездеме. 3. артык, мыкты.
altından ~ алтындан артык.
artık II 1. эми, мындан ары. ~**gelmez oldu** эми келбес болду. 2. натыйжада, аягында. **yeter** ~ ! жетишет! ~**gün** 29-февраль (сөзм. с. ашыкча күн). ~**yıl** 366 күндөн турган узун жыл.
artırma 1. арттыруу, көбөйтүү. 2. артырып калуу, үнөмдөө. 3. үстүнө коюу, күчөтүү, баасын көтөрүү (соодада, аукциондо). 4. илгерилөө, жакшыруу, алдыга кетүү.
artış өсүү, көбөйүү, өнүгүү. **nüfus** ~**ı** калктын санынын өсүшү.
artist,-ti актёр, артист. ~**gibi** татынакай, келишимдүү, сулуу.
artistik,-ği артисттик, көркөм, көркөмдүгү мыкты. ~**patinaj** музда көркөм тебүү.
artmak 1. артуу, жогорулоо, көбөйүү, өсүү. 2. артып / ашып калуу.
artrit,-ti мед. артрит, муундун сезгениши.
aruz 1. (Османлы поэзиясында) ыр өлчөмү. 2. чатырдагы негизги түркүк.
arya муз. ария.
arz I Жер, Жер жүзү. **küreî** ~ Жер шары.
arz II эск. эн, жазылык.
arz III 1. арыз, сунуу, билдирүү (өзүнөн үстүңкү кызматтагыларга карата). 2. көрсөтүү, кабардар кылуу, алдына коюу. ~**etmek** 1) сунуу, сунуш кылуу. 2) урмат көрсөтүү. ~**ve talep** сунуш жана талап.
arzu арзуу, каалоо, тилек ~**duymak/etmek** каалоо, арзуулоо, эңсөө. ~**su kalmak** арманда калыш. ~**sunu yerine getirmek** каалоосун орундатуу. ~**üzerine** каалоосу боюнча.
arzuhal,-li арыз, өтүнүч, петиция. сал. **dilekçe**. ~**vermek** арыз берүү.
arzuhalci иш кагаздарын жазган киши,

катчы.
arzulamak каалоо, эңсөө, дегдөө.
arzulu арзуусу күчтүү, каалаган, эңсеген, дегдеген.
as.аск. (**askerî** сөзүнүн кыск.) аскерий.
as I 1. (*карта оюнунда*) туз. **2.** эң мыкты, ас, чемпион.
as II (**ast** сөзүнүн кыск.) төмөнкү, ылдыйкы, кенже. **astegmen** кенже лейтенант. **asbaşkan** вице-президент.
asa аса (*таяк*).
asabî 1. ачуулуу, жинденген, кыжаалат. **2.** жинге байланыштуу. ~ **hastalık-lar** жин оорулары.
asabîleşmek жинденүү, кежирленүү, кыжаалаттануу, сиркеси суу көтөрбөө.
asabîlik кежирлик, чырлык, кыжаалаттык.
asabiye 1. нерв оорулары. **2.** неврология, невропатология.
asabiyeci невролог, невропатолог.
asabiyet ачуулуу болуш, тез ачууланыш.
asal негизги, башкы, фундаменталдык. ~ **sayı** жөнөкөй сандар.
asalak-ğı 1. мите, кан соргуч. **2.** өтм. мите, жатып ичер, жанбакты, жалкоо (*киши*).
asalet,-ti 1. ак сөөктүк, тектүүлүк, нарктуулук. **2.** өз атынан жасалган аракет.
asaleten 1. туруктуу, чыныгы (*убактылуунун каршысы*). **2.** өз атынан.
asamble ассамблея.
asansör лифт, элеватор.
asap,-bı нерв. ~ **ını bozmak** нерви бузулуу. ~ **ına dokunmak** жинине тийүү, ачуусун келтирүү.
asayiş коомдук тартип, коомдун коопсуздугу.
asbaşkan вице-президент, орун басар.
asbest, -ti геол. асбест.
aselbent,-di 1. бот. стиракс (*Styrax officinalis*). **2.** стиракс (*медици-*

нада, парфюмерияда колдонулган жыпар жыттуу чайыр).
aseptik мед. асептикалык.
asetilen хим. ацетилен.
aseton хим. ацетон.
asfalt, -tı 1. асфальт. **2.** асфальтталган.
asfaltlamak асфальттоо, асфальт төшөө.
asgarî минимум, эң аз. ~ **ücret** эң аз акы/айлык.
ashap,-bı 1. кожоюн, ээ. **2.** *дин* Мухаммед Пайгамбарды көргөндөр, аны менен сүйлөшкөндөр.
asık 1. асылуу, илинүү. **2.** түнөргөн, кабатыр, кабагы бүркөө. ~ **surat** кабагы бүркөө. ~ **suratlı/yüzlü** түнөргөн, томсоргон, кабагы бүркөө/салыңкы (*киши*).
asıl,-lı 1. негиз, негизги. **2.** маңыз, өзөк, маани. **3.** тек, тукум, чыгыш. **4.** оригинал. **5.** туура, чын. **6.** чыныгы. **7.** башкы, маанилүү. ~ **ında** чынында, негизинен. ~ **astarı** чыныгы жүзү, туурасы. ~ **ı astarı/fash olma-mak** жалган, төгүн, негизсиз. ~ **ına bakılırsa** чындап алганда, чынчынына келгенде. ~ **ı nesli belirsiz** ата-теги белгисиз. ~ **sayılar** жөнөкөй сандар. ~ **vurgu** уңгудагы басым. ~ **ı yok** негизсиз, жалган, ойдон чыгарылган.
asılı асылуу, илинүү.
asılmak 1. асылуу, илинүү. **2.** асылып өлтүрүлүү. **3.** асынуу, тутунуу, тартынуу. **boynuna** ~ мойнуна асылуу. **4.** асылуу, тынчын алуу, тийишүү. **kıza** ~ кызга асылуу/тийишүү. **5.** алек болуу, кармалоо. **6.** бүркөлүү, томсоруу (*жүз*).
asılsız негизсиз, ойдон чыгарылган, жалган.
asilzade к. **asilzade**.
asım асылган, тартылган (*нарда, көшөгө ж. б.*). ~ **takım** жасалга, шурумочок, тагылга (*аялдардын*).
asıntı 1. кечендетүү, кийинките калты-

руу. **2.** кайдыгерлик. **3.** ыксыз кийлигишүү, керексиз аралашуу.
asır, -sı 1. кылым. **2.** доор, чак, заман.
asırlık бир кылымдык, картаң.
asi 1. тайбас, тажаал. **2.** козголоңчу, көтөрүлүшчү.
asil 1. асыл, тектүү, ак сөөк. **2.** кең пейил, нарктуу (*аракет, мамиле*). **3.** негизги, туруктуу, башкы. **4.** анык, чыныгы (*vekil'дин каршысы*).
asillik тектүүлүк, ак сөөктүк, асылдык.
asilzade тектүү, асылзаада, ак сөөк, аристократ.
asimetri ассиметрия.
asimetrik ассиметриялык.
asistan ассистент.
asistanlık ассистенттик (*иш жана милдет*).
asit хим. кислота.
asitborik хим. бор кислотасы.
asitli хим. кислоталык.
asker 1. аскер. **2.** аскердик милдет. **3.** эли-журтун мыкты коруган, жоокер. **~e almak** аскерге алуу. **~e çağırma** аскерге чакыруу. **~e gitmek** аскерге кетүү. **~ kaçağı** аскер качкыны. **~ olmak** аскер болуу.
askerî аскерий, аскердик. **~ akademi** аскер академиясы. **~ bando** аскердик отряд. **~ bölge** аскердик аймак. **~ inzibat** аскер полициясы. **~ mahkeme** аскердик сот, трибунал. **~ şura** аскердик кеңеш. **Yüksek A-Şura** Жогорку Аскерий Кеңеш.
askerlik 1. аскердик (*кызмат, жумуш*). **2.** аскердик милдет. **~ çağ** аскердик мөөнөт/жаш. **~ dairesi** аскердик бөлүм. **~ hizmeti/görevi** аскердик кызмат. **~ şubesi** аскер бөлүмү. **~ yapma** аскердик кызмат өтөө. **~ yoklaması** аскерге жарактууларда каттоо.
askı 1. аскы, илгич, кийим илгич. **2.** тарткыч, боо. **3.** кулактандыруу тактасы. **4.** шакшак. **5.** поднос. **6.**

тарттырып жогору байлап койгон жемиш шагы. **üzüm ~sı** асылып коюлган жүзүм шагы. **7.** жасалга (*гүл, лента*). **8.** парда, көшөгө. **9.** аялдар тагынган жасалгалар. **10.** белгисиздик. **~ya almak 1)** тирөөч менен тирөө (*имаратты*). **2)** тыгылып калган кемени башка кеме менен сүйрөтүп чыгаруу. **3) өтм.** (*бир иштин*) чечилишин кийинкиге калтыруу. **~da bırakmak** бүтүрбөө, натыйжа албоо. **~ya çıkarmak** (*үйлөнө турганы жөнүндө*) кулактандыруу. **~da kalmak** (*бир иштин*) бүтүшүнө бөгөт коюлуу.
askılı аскысы/илгичи бар. **~ etek** сарафан, **~ pantolon** аскылуу шым, комбинезон.
askılık 1. вестнер, кийим илгич **2.** асылып сакталган жашылча-жемиштер. **3.** мергендер ууга чыкканда жанына алган илгичтер.
asla эч качан, таптакыр, караманча, дегеле.
aslan 1. зоол. арстан. **2.** өтм. кайраттуу, тайманбас, баатыр (*киши*). **~ın ağzında olmak** колго тийиши кыйын (*нерсе*). **~ gibi 1)** арстандай, күчтүү, сүрдүү, келишимдүү. **2)** ден-соолугу чың, чымыр. **~ kesilmek** күчтүү, чымыр болуу, жетилүү. **~ payı** үлүштүн чоңу. **~ sütü** арго рагы (*түрк аргы*). **~ yürekli** эр жүрөк, тартынбас, тайманбас.
aslanagzı,-nı бот. антирринум (*Antirrhinum*).
aslen 1. негизинен, жалпысынан. **2.** түбү, теги.
aslı негизги, башкы, түпкү, анык, накта, нак, чыныгы. **~ üye** анык мүчө.
asma I 1. асма. **2.** асылган, асылып турган, асылуу. **~ salıncak** асма селкинчек. **~ köprü** асма көпүрөө.
asma II бот. 1. жүзүм. **2.** чырмалып өскөн өсүмдүктөрдүн жалпы аты.

~ **bahçe** асма бакча (*чарная үстүндө чырмооктон же жүзүмдөн курулган бакча*). ~ **yaprağı** жүзүм жалбырагы. **kabağı** асма кабак (*Lageneria vulgaris*).

asmak 1. илүү, асуу. 2. асып өлтүрүү. 3. себепсиз калтыруу (*ишти, окууну*). 4. карызды төлөөдөн качуу. **astığı astık, kestiği kestik** айтканы айткан, дегени деген, мүнөзү катуу.

aspiratör 1. чаң соргуч. 2. мед. аспиратор.

aspirin аспирин.

asrî эск. жаңы, учурдаш, модерн.

asrîleşmek учурга ылайыкташуу.

ast,-tı 1. асты, алды. 2. кенже кызмат. 3. аск. кенже аскердик наам.

astar 1. астар, ич, ички кат (*калың кийимдердин*). 2. астар, одоно шыбак. 3. (*кемеде*) бир нерсени бекемдөө үчүн кыстырылган жыгач, чүпүрөк. ~ **boyası** астар боёк (*негизги боёктон мурун тартылат*). ~ **kaplamak/koymak** астар коюу, ичтөө. ~ **vurmak** астар боёк тартуу. ~ **yüzünden pahalı olmak** алынган натыйжанын чыгымынан улам өзүн актабашы.

astarlamak 1. астарлоо, ичтөө. 2. (*боёкчулукта*) астар сүрүү, астар боёгу менен боёо.

astarlı 1. астарлуу, ичи бар. 2. астар боёк тартылган.

asteğmen аск. кенже лейтенант.

astım мед. астма.

astigmat физ. астигмат.

astigmatizm астигматизм.

astragan каракүл (*тери/көрпө*).

astrolog астролог.

astroloji астрология.

astronom астроном.

astronomi астрономия.

astronomik 1. астрономиялык. 2. өтө жогору, ашкере көп/чоң. ~ **fiyat** ашкере кымбат баа.

astronot,-tu космонавт, астронавт.

astsubay аск. сержант.

asude токтоо, жоош, момун.

Asya Азия.

Asyalı 1. азиялык. 2. Азияга мүнөздүү/тиешелүү.

aş аш, тамак. ~ **ermek 1**) (*бир тамакка*) талгак болуу. 2) тамак жерүү (*боюнда бар аялдар*). ~ **evi 1**) ашкана, кафе. 2) жакырларга бекер тамак берилген жер. 3) убактылуу ашкана. 4) эск. кечилканада тамак бышырылган жер. ~ **ocağı** кемеге, очок.

aşağı 1. ылдый, төмөн. 2. ылдыйкы, төмөнкү. 3. асты, алды. 4. өтм. сапаты начар. 5. серт, одоно, жөнөкөй. 6. аз, кичине. 7. артта, кийин. ~**da** ылдыйда, төмөндө. ~**ya** ылдый жакка, төмөн жакка, артка. ~ **almak** кулатуу, жыгуу. ~**dan almak** (*чатакта*) үнүн жумшартуу, кичи пейилдик кылуу, теңелбөө. ~ **görmek** басмырлоо, кордоо, төмөнсүнтүү. ~ **kalır yeri/yanı olmamak** эч жери кем эмес. ~ **kalma-mak** (-дан) кем калбоо, теңтайлашуу. ~**sı kurtarmaz 1**) андан арзан болбойт. 2) өзүн андан төмөн түшүрө албайт. ~ **tabaka** карапайым калк, төмөнкү катмар. ~ **tükürsem sakalım, yukarı түkürsem bıyığım** мак. өйдө тартсам өгүз өлөт, ылдый тартсам араба сынат (*сөзм. с. өйдө түкүрсөм мурутум, ылдый түкүрсөм сакалым*). ~ **yukarı 1**) баш-аягы, болжол/орто эсеп менен, көбүнчө. 2) өйдө-төмөн, аркы-терки, өйдө-ылдый, жогору-төмөн. ... **aşağı ... yukarı** кайда барсаң да, ар жерде. **Hasan aşağı, Hasan yukarı** кайда барсаң Мамайдын көрү. ~**hı yukarılı 1**) өйдө-ылдый, ойку-кайкы. 2) асты-үстү (*эки кабатта*).

aşağılamak төмөнсүнтүү, кемсинтүү,

басмырлоо, кордоо, мазактоо.

aşağılık 1. төмөндүк, начардык, жамандык. **2.** сапаты начардык, кемчилдик. ~ **duygusu/ kompleksi** *психол.* кемсинүү, өзүн кем саноо/ кор тутуу.

aşağılamak, aşağılamak теңсинбөө, көтөрүлүү, менменсинүү, басмырлоо, бой көтөрүү.

aşama 1. баскыч, даража, кырдаал, абал, жагдай, шарт. **2.** стадия, фаза, доор.

aşçı ашпоз, ашчы.

aşçıbaşı, -nı ашпоз башы, шеф-повар.

aşçılık ашпозчулук, ашчылык.

aşı 1. вакцина. **2.** эмдөө. **3.** (өсүмдүктөрдө) кыйыштыруу. ~ **boyası 1)** кызыл охра (*сыр*). **2)** кирпич түсү. ~ **olmak** эмделүү. ~ **yarmak 1)** эмдөө. **2)** кыйыштыруу.

aşık *анат.* **1.** чүкө, ашык. **2.** оюн чүкөсү. ~ **atmak/oyunamak** чүкө/ ордо ойноо.

âşik 1. ашык. **2.** катуу берилген, фанатик. **3.** акын. ~ **ın gözü kördür** сүйүүнүн көзү көр. ~ **olmak** ашык болуу.

aşılama 1. эмдеме. **2.** кыйыштырма. **3.** оору жугузуу. **4.** *өтм.* (башкаларга) таасир/шык берүү.

aşılama 1. эмдөө. **2.** кыйыштыруу (өсүмдүктөрдү). **3.** оору жугузуу. **4.** таратуу, жайылтуу, таасир берүү (*тикирди, ойду*). **5.** аргындаштыруу (*малды*).

aşılı 1. эмделген. **2.** кыйыштырылган. **3.** аргындаштырылган (*мал*).

aşındırmak 1. (бир тышкы таасир алдында) эскирүү, жукаруу, сүзүлүү, жешилүү, чирүү, бузулуу. **2.** хим. эритүү, жеп жиберүү. **3.** *өтм.* (бир жерге) бара берип тажатуу.

aşınma 1. коррозия. **2.** геол. эрозия. **3.** эскирме, ыпыранма. **4.** *тех.* колдонуудан чыкма, жешилме. ~ **payı** амортизация, эскирүү даражасы.

aşınmak 1. жешилүү, желүү, кемирилүү, сүзүлүү. **2.** эскирүү, ыпыроо. **3.** быдыры калбоо, жылмалануу.

aşırı 1. ашкере, өтө, апыртылган. **2.** ашыкча, керегинен көп. **3.** (-нын) ары жагында. **dağ** ~ тоонун ары жагында. **deniz** ~ деңиздин ары жагында. **gün** ~ күн өткөн сайын. ~ **derecede** ашкере, өтө. ~ **gitmek** аша чабуу, катуу кетүү. ~ **uç** (*саясий көз караштардын*) ашкере карама-каршы жааттары.

aşırılık ашкерелик, аша чабуучулук ашкан, артып калган.

aşırmak ашыруу, өткөрүү, кечирүү (*моодон, суудан*), алып өтүү. **2.** уурдап алуу. **3.** куткаруу, аман алып калуу. **4.** көчүрүп алуу, плагиат. **5.** чыгарып салуу, кууп/кубалап жиберүү.

aşifte к. aşütte.

aşikâr ачык, так, даана. ~ **etmek** ачыкка чыгаруу, дайын кылуу. ~ **olmak** ачыкка чыгуу, белгилүү болуу.

aşına 1. ашына, тааныган-билген, жолдош, теңтуш. **2.** билинген, таанымал дайын. **3.** тажырыйбалуу, жатык, эптүү.

aşinalık 1. бири-бирин билүү, таануу, жолдоштук. **2.** эптүүлүк, жатыктык, сынаакылык, колу билгендик. ~ **göstermek** жакындык, жолдоштук кылуу.

aşiret, -ti (*көчмөн*) уруу.

aşk, -kı 1. ашыктык, сүйүү. **2.** энтузиазм, эргүү. ~ **ma ...** үчүн. **Allah aşkına** Кудай үчүн. ~ **çekmek** ашыктык азабын тартуу. ~ **etmek** ооз. чаап/уруп жиберүү. ~ **a gelmek** ашыктык отуна жануу. ~ **ile** эргүү/илхам менен. ~ **olsun** ооз. **1)** азамат! баракелде! (*ыраазы/маашыр болуу сезимин билдирген сырды. с.*). **2)** ошо кантип болсун (*нааразылык, жеме*). **3)** *дервиштердин саламдашуу сөзү.* ~

yarmak жыныстык мамиле жасоо.
aşkın 1. ашуун, көп. 2. ашкан, ары жагында. **otuzu** ~ отуздан ашкан.
aşmak 1. ашып өтүү, кечип өтүү (*моо-ну, сууну*). 2. өтүп кетүү, аяктоо, бүтүү. 3. (*эркек айбан ургаачысы менен*) жупташуу, ашуу. 4. чектен чыгуу. 5. *argo* качып кетүү.
aşna: ~ **fişne** *argo* 1. жашыруун дос, ойнош. 2. жашыруун достуктар.
aşure 1. ашуре (*буудай, нокот жана куру жемештерден кайнатылып бышырылган таттуу*). 2. өтм. ар нерсе аралашкан, ботко, маанисиз, маңызсыз.
aşüfte сойку, аягы суюк (*аял*).
at 1. ат (*айбан*). 2. (*шахмат оюнунда*) ат (*таш*). ~ **alan Üsküdarı geçti** болору болду. ~ **la arpayı dövüştürmek** чагымчылык кылуу, ара бузуу. ~ **başı beraber gitmek** бирдей абалда болуу. ~ **a binmek** атка минүү. ~ **çalındıktan sonra ahırın kapısını kapamak** төө кыядан өткөн соң «өх» дегениң курусун (сөзм. с. ат уурдалган соң акырдын эшигин бекитиш). ~ **gibi** аттай болгон, олбурлуу (*аял*). ~ **koşturmak** 1) чаап жөнөө, чапкан бойдон кетүү/келүү. 2) к. ~ **oynatmak**. ~ **meydanı** ат майданы, ипподром. ~ **nalı** аттын такасы. ~ **nalı kadar** өтө чоң, калдайган (*медальон, төөнөч, орден ж. б.*). ~ **oynatmak** 1) ат ойнотуу. 2) жарышуу, теңелүү. 3) өтм. оюна келгенди жасоо, билгенин кылуу. ~ **ın ölümü arpadan olsun** жакшы тамак калганча жаман курсак айрылсын. (сөзм. с. аттын өлүмү арпадан болсун). ~ **sineği** зоол. көгөөн (*Hippobosca equina*) ~ **lar tepişir, arada eşekler ezilir mak.** эки төө кармашса, ортосунда кара чымын кырылат. (сөзм. с. аттар алышса, арада эшектер эзилет.) ~ **tan inip, eşeğe binmek** жо-

горку кызматтан төмөндөтүлүү.
Ata I Ататүрк (*кыск.*).
ata II 1. ата. 2. ата-баба.
ataerki патриархат.
ataerki патриархалдык.
atak I 1. тентек, шок, тайбас. 2. ооз. тажаал, көшөкөр. 3. жалганчы
atak II чабуул, атака.
atamak дайындоо, чектөө (*бир ишке*).
atanmak дайындалуу, чектелүү, жиберилюү.
atardamar 1. *анат.* артерия. **büyük** ~ аорта. 2. магистраль.
atasözü, -nü макал.
ataş кагаз кыпчыткыч.
ataşe атташе.
Atatürk Мустафа Кемал Ататүрк (*Түркия Жумуриятынын куруучусу жана биринчи президенти*).
Atatürkçü Ататүрк доктриналарын жактоочу, кемалист.
Atatürkçülük Ататүрктүн саясий доктринасы, кемализм.
atçı жылкычы.
atçılık жылкычылык.
ateist,-ti 1. атеист. 2. атеисттик.
ateizm атеизм.
atelye к. **atölye**.
ateş 1. от. 2. очок. 3. өрт. 4. атыш. 5. дененин ысыгы. 6.(~!) атыш буйругу. 7. өтм. эргүү. 8. өтм. коркунуч. 9. өтм. чалпоолук, курчтук. 10. кайгы, азап. 11. жек көрүү, ачуу, кыжыр. 12. кызыл (*түс*). ~ **açmak** ок атуу. ~ **almak** 1) күйүү, жануу. 2) атылуу (*курал*). 3) өтм. ачуулануу, күйүп-жануу, эргүү, кызып кетүү. ~ **e atmak** өзүн билип туруп коркунуч алдында калтыруу, тобокелге салуу, бел байлоо. ~ **almaya mı geldin?** от алганы келдиңби? (эмне мынча шашасың?). ~ **bacağı/sacağı sarmak** ооз. жагдай курчумак, абал колдон чыкмак. ~ **basmak** каны дүргүү (*уялгандан, корккондон*), каны ба-

шына чыгуу. ~ **böceği** зоол. жаркырак коңуз (*Lampyrus noctiluca*). ~ **i çıkmak** эти ысуу. ~ **i düşmek** этинин ысыгы түшүү. ~ **düşüğü yeri yakar** мак. башы оорубагандын кудай менен иши жок (сөзм. с. от түшкөн жерин жагат). ~ **düşürücü** эттин ысыгын түшүрүүчү (дары). ~ **etmek** ок атуу. ~ **gibi 1)** өтө ысык, оттой. **2)** өтм. оттой ысык, жалындаган, өткүр, курч, акылдуу. **3)** кыпкызыл. ~ **ten gömlek** оор сыноо, оор абал, кыйын шарт. ~ **hattı/boyu** от тилкеси, коркунучтуу/кооптуу жер/иш. ~ **ler içinde** эти ысып-күйүү. ~ **kesmek** ок атууну токтотуу. ~ **kestanesi** бот. ат каштаны (*Aesculus hippocastanum*). ~ **olmayan yerden duman çıkmaz** мак. тегин жерден өрт чыкпайт. ~ **le oynamak** от менен ойноо. ~ **pahasına/pahası** өтө кымбат. ~ **parçası 1)** оттун бир бөлүгү. **2)** жандуу, тың, жаны тынбаган. **3)** тентек, шок (бала). ~ **püskürmek/saçmak 1)** оозунан от чачуу, катуу сөздөр сүйлөө. **2)** ачуулануу, кыжырлануу. ~ **sineği** зоол. көгөөн (*Hippobosca equina*). ~ **tuğlası** (очок жасоодо колдонулган) бышык кирпич. ~ **e tutmak 1)** отко кармоо, ысытуу. **2)** аткылоо, ок жаадыруу. ~ **e vermek 1)** жагуу, өрттөө. **2)** чаң-тополоң түшүрүү, тополоңдотуу. **3)** (өлкөнү) согушка кийирип, кыйынчылык жаратуу. ~ **yağdırmak** ок жадыруу. ~ **yakmak** от жагуу. ~ **i yükselmek** эти ысуу.

ateşçi көмүрчү, от жагар.

ateşkes ок атууну токтотуу, жарашуу.

ateşleme ок атуу.

ateşlemek 1. от жагуу, өрт коюу. **2.** ок атуу. **3.** чагым жасоо, бүлүк салуу.

ateşlenmek 1. өрттөлүү, от жагылуу. **2.** от алуу. **3.** эти ысуу. **4.** ачуулануу, кыжырдануу.

ateşli 1. эти ысыган. **2.** өтм. жалындаган, өткүр, курч, кызуу. **3.** өтм. жыныстык кудурети күчтүү.

ateşperest, -ti дин отко табынган.

atfen таянып, өрнөк алып, мисал келтирип (башка бирөөнөн).

atfetmek 1. таянуу, мисал кылуу. **2.** багыттоо, көргөзүү, көңүл буруу.

atıcı 1. (мылтык, тапанча ж. б.) атуучу, мерген. **2.** өтм. жалганчы, калпычы.

atıcılık 1. мергендик. **2.** өтм. калпычылык.

atıf, -tfi булагын көргөзүү, шилтеме/алынты берүү.

atık таштанды. ~ **su** кир / колдонулган суу.

atıl 1. жалкоо, жан бакты. **2.** физ. тургун, кыймылсыз, инерттүү. **3.** жараксыз, пайдасыз.

atılğan 1. эр жүрөк, тайманбас, коркпос. **2.** шамдагай, шылуун, чапчаң. **3.** орой, осол.

atılğanlık 1. эр жүрөктүк, тайманбастык, курчтук, өткүрлүк. **2.** шамдагайлык, чапчаңдык, шылуундук. **3.** оройлук, осолдук.

atılım 1. илгерилөө, жылыш. **2.** тез өнүгүш, прогресс, секирик. **3.** чабуул, атака. **4.** спорт секирүү.

atılmak 1. ташталуу, ыргытылуу. **2.** (ок) атылуу. **3.** басып жыгылуу, кол салуу. **4.** секирүү, жүткүнүү. **5.** (бир ишке) киришүү, баштоо. **6.** иштен чыгарылуу.

atım 1. (ок) атыш. **2.** дүрмөт. **3.** атыш узундугу. **4.** мед. (жүрөктүн) кагышы.

atış 1. таштоо, ыргытуу. **2.** (ок) атыш. **3.** мед. (жүрөк, тамырдын) кагышы. ~ **yeri** атыш жасалган жер, полигон.

atışma 1. (ок) атышма. **2.** ад. айтыш (акындардын).

atışmak 1. (ок) атышуу. **2.** жаакташуу, айтышуу. **3.** ад. (акындардын) ай-

тышы. 4. жарашууга аракеттенүү.
atıştırmak 1. шам-шум этүү. 2. ооз.
 кылт этип алуу (*ичкиликтен*). 3.
 (*жаан, кар*) себелей баштоо.

ati эск. келечек.

atik шамдагай, чапчан, шылуун.

atki 1. моюн орооч, шарф. 2. боолуу
 бут кийимдердин тили. 3. жыгач
 айры. 4. (*эшиктин/терезенин үс-
 түндөгү*) туура тоскуч. 5. (*өрмөк-
 тө*) энине тартылган жип.

atkuyrugu,-nu 1. *бот.* кырк муун, жүл-
 гүр (*Equisetum arvense*). 2. кыздар-
 дын чач түйүм шекили.

atlama 1. аттама, секирме. 2. *спорт*
 узундуктан/бийиктиктен аттама
 мелдеши.

atlamak 1. аттоо, секирүү. 2. аттап
 өтүү, тоскоолду ашуу. 3. (*шашы-
 лыш*) түшүү, минүү, отуруу (*ма-
 шинеге, атка, кемеге ж. б.*). 4.
 колдон чыгаруу/качыруу (*кабар-
 ды*). 5. (*окуу, жазуу, саноодо*)
 айрым бөлүмдөрдү аттап кетүү. 6.
 (*айрым класстарды*) окубастан
 аттап өтүү.

atlambaç,-cı эшек секирмей (*оюн*).

Atlantik Атлантика.

atlas I атлас (*кездеме түрү*).

atlas II 1. атлас, карта. 2. китептин
 аягындагы карталар, сүрөттөр. 3.
 атлас (*бир илим тармагы боюнча*)
 белги, сүрөттөрдөн турган китеп.
anatomi ~1 анатомиялык атлас.

Atlas: ~ **Okyanusu** Атлантика Океаны.

atlatmak 1. аттатуу. 2. коркунучту
 баштан өткөрүү, оңой кутулуу. 3.
 алдоо, көз жазгыруу. 4. башкалар-
 дан мурун жетишүү (*басма сөздө*).

atlayış 1. атташ. 2. аттоо ыкмасы.

atlet, -ti 1. атлет. 2. (~ *fanilası*) майка.

atletik 1. атлет тулкусунда/ кейпинде.
 2. атлетикалык.

atletizm 1. жеңил атлетика. 2. атле-
 тизм.

atlı 1. атчан. 2. атчандар бирими. ~ **polis**

атчандар полициясы. 3. кавале-
 рия. ~ **araba** ат арабасы. ~ **kovalar-
 casına** дүрбөлөңгө түшүп, пашка-
 лактап. ~ **tramvay** ат трамвайы. ~
karınca 1) ири кумурска. 2) кару-
 сель (*оюнчук*).

atmaca зоол. карчыга (*Accipiter nisus*).

atmak 1. ыргытуу, таштоо. 2. (*ок*) атуу.
 3. учуруу (*ракеты/спутник-
 ти*). 4. кагуу (*жүрөк, тамыр*). 5.
 (*иштен, үйдөн ж. б.*) чыгарып
 салуу. 6. кошуу, татытуу. **tuz** ~ туз
 татытуу. 7. өңү өчүү. **benzi** ~ өңү
 кубаруу. 8. сабоо, уруу, тепкилөө.
tekme ~ тепкилөө. 9. кийинкиге
 жылдыруу. **sonraya** ~ кийинкиге
 калтыруу. 10. туумак, чыкмак
 (*таң, күн*). **tan** ~ таң атуу. 11.
 калп айтуу. **atıyor be!** жанын
 жейт! 12. жамынуу. **üzerine** ~ үс-
 түнө жамынуу. 13. шылтап салуу,
 мойнуна коюу. **suçu onun üzerine**
attılar күнөөнү ага жүктөп ко-
 юшту. 14. ичкилик ичүү. 15. ыды-
 роо, сөгүлүү. 16. чечип салуу
 (*кийимди*). 17. белги коюу. **imza** ~
 кол коюу. 18. сабоо, тытуу. **pamuk**
 ~ пахта/кебез сабоо. 19. салуу,
 жиберүү. **mektup** ~ кат салуу. **atıp**
tutmak 1) болжол айтып коюу. 2)
 оозун көптүрүү. **attığı taş boşa**
çıkmadı көздөгөнүнө жетти. **atsan**
atılmaz, satsan satılmaz же ата ал-
 байсың, же сата албайсың
 (*кутулбас балаа*).

atmasyon калп, жалган, беш өрдөк.

atmik бел суусу, сперма.

atmosfer атмосфера.

atmosferik атмосфералык.

atom атом. ~ **bombası** атом бомбасы. ~
çağı атом доору. ~ **enerjisi** атом
 энергиясы. ~ **reaktörü** атом реак-
 тору.

atomik атомдук.

atölye 1. ателье, өнөркана. 2. студия.

atraksiyon аттракцион.

atrofi мед. атрофия.

aut,-tu спорт аут (тонтун талаадан чыгып кетиши).

av 1. уу, аң, аңчылык, мергенчилик. 2. аң (айбандын жем таап жеши). 3. өтм. тузакка түшүрүлгөн, бирөөлөргө жем болгон киши. ~а **çik-mak** ууга чыгуу. ~ **eti** аң эти. ~а **giden avlanır** мак. өзү казган чуңкурка түшүү. ~ **köpeği** аңчы ит. ~ **kuşu** аңчы куш. ~ **tüfeği** аңчы мылтыгы.

avadanlık тетик/курал-жабдыктар салынган куту.

aval дөдөй, аңкоо. ~ ~ аңырайып, аңкоочо. ~ ~ **bakmak** аңырайып/аңкоочо кароо.

avam 1. калк. 2. калктын караңгы катмары.

avanak макоо, кеңкелес, маңбаш, маңыроо.

avanakça макоочо, кеңкелесче, маңырайып, келесоолонуп.

avanaklık макоолук, кеңкелестик, маңыроолук. ~ **etmek** маңыроолук кылуу.

avangart,-di авангард, алдыңкы.

avanproje эскиз.

avans аванс. ~ **almak** аванс алуу. ~ **çekmek** аванска акча чегүү. ~ **vermek** аванс берүү.

avanta бекер олжо. ~**dan** бекер келген (акча, киреше).

avantacı бекер олжого кызыккан (киши).

avantaj авантаж, пайда.

avantajlı 1. пайдалуу, кирешелүү. 2. кирешеси көп, жолдуу, табышкер (киши).

avare 1. иштебеген, жатып ичер, жанбакты, бекерчи. 2. катуу соккон (шамал). ~ **dolaşmak** бош жүрүү, бекерчилик менен күн өткөрүү. ~ **etmek** бирөөнү иштен алаксытуу. ~ **olmak** жанбактылык кылуу.

avarelik бекерчилик, жатып ичерлик.

avarya дең. авария (кемеге, жүктөргө келген зыян).

avaz аваз, кыйкырык, чаңырык. ~ ~ **bağırmaq** бакырып-өкүрүү. ~ **ı çıktığı kadar** үнүнүн жетишинче.

avcı 1. мерген, аңчы, балыкчы. 2. аск. аткыч. 3. алгыр. ~ **kuş** алгыр куш. 4. (бир ишке) ынтызар, сүйүүчү, кумар. **antikvar -ları** антиквариат аңчылары.

avcılık 1. аңчылык. 2. аткыч учактардын аракети. ~ **etmek** аңчылык кылуу.

avdet,-ti кайтуу, кайра келүү. ~ **etmek** кайра кайтуу.

aven (avn'дын көптүк т.) шериктер, ортоктор.

averaj 1. орто эсеп. 2. спорт упай айырмасы.

avize люстра.

avlak аңчылыкка/ууга жайлуу жер.

avlamak 1. аңчылык кылуу. 2. өтм. тузакка түшүрүү, колго түшүрүү.

avlanmak 1. аңчыга (же алгыр айбандарга) жем болуу. 2. колго түшүү, тузакка түшүү. 3. аңчылыкка чыгуу, аң уулоо, балык уулоо.

avlu короо.

avn санаалаш, шерик, кылмыш ортогу.

avokado бот. авокадо (америка алмуруту; *Persea americana*).

Avrasya Евроазия.

avrat,-dı ооз. 1. катын. 2. аял, жубай

Avrupa 1. Европа. 2. Европалык. **A~ Birliği** Европа Бирдиги. **A~ Ekonomik Topluluğu** Европа Экономикалык Шериктештиги.

Avrupaî европалык, Европага мүнөздүү/тиешелүү.

Avrupalı европалык.

avuç,-cu 1. алакан 2. ууч. 3. уучка бата турганчалык. ~ **açmak** кайыр сууроо, тилемчилик кылуу. ~ ~ ууч-ууч, уучтап-уучтап. ~ **dolusu** уучу толо. ~ **içi** алакан. ~**unun içine almak** өз колуна/ көзөмөлүнө

алуу. ~**unun içi gibi bilmek** (бир жерди) алаканга салгандай/коён жатагына чейин билмек. ~ **içi kadar** алакандай, кичине, тар (жер). ~**u kaşınmak** алаканы кычышуу (акча келе тургандыктын белгиси). ~**unu yalamak** кур жалак калуу.

avuçlamak уучтоо, уучтап алуу.

avukat,-tı адвокат, актоочу/ жактоочу.

avukatlık 1. адвокаттык. 2. өтм. керексиз жактоо/ болушуу.

avunç көңүл сооротмо/ жубатма.

avundurmak 1. сооротуу, жубатуу. 2. үмүттөндүрүү.

avunmak 1. сооронуу, алагды болуу, тынчтануу, өзүн алаксытуу, үмүттөнүү. 2. (айбандар) желиндөө.

avuntu алаксуу, көңүл жубаткан нерсе, эрмек.

avurt уурт. ~**ları çökmüş** жаагы шимирлүү, арыктоо. ~ **zavurt etmek** 1) көтөрүлүп сүйлөө. 2) опузалап/ коркутуп сүйлөө.

Avustralya Австралия.

Avustralyalı австралиялык.

Avusturya Австрия.

Avusturyalı австриялык.

avut, -tu к. **aut**.

avutmak 1. сооротуу, көңүл жубатуу/ көтөрүү/улоо. 2. алаксытуу, ойнотуу (баланы). 3. алдоо, жалган үмүттөндүрүү.

ay I 1. ай. ~ **aydınlığı** ай айдыңы/ жарыгы. 2. ай (жылдын 12 айынан бири). ~**da bir** айда бир жолу. ~**dan aya** айдан айга. ~ **başı** ай башы. ~ **dede** (балдардын тилинде) ай. ~ **hâli** этек кир. ~ **ışığı** ай жарыгы. ~**in kaçı?** айдын канчасы? ~**in on dördü gibi** толгон айдай (сулуу кыз/аял тууралуу). ~ **parçası** сулуу. ~ **tutulması** Ай тутулуу. ~**da yılda bir** айда жылда бир, өтө сейрек. ~ **yıldız** ай, жылдыз (Түркия Жумуриятынын эмблемасы).

ay II 1. ай (чочуу билдирген сырда. с.). ~ , **burada biri var!** ай, бул жерде бирөө бар! 2. ох! (ооруну билдирген сырда. с.). ~ **ayağım!** ай, бутум!

aya I алакан.

aya II ыйык. **Aya Sofya** Ыйык Софья (Стамбулдагы музей).

ayak,-ğı 1. бут. 2. аяк (жаныбарлардын). 3. тирөөч, таяк, бут (буюмдардын). 4. (суунун, дарыянын) куймалары. 5. баскыч. 6. ад. (фольклордо) кыска саптуу кошок. 7. эск. фут (=30,5м узундугундагы өлчөм бирдиги). 8. төмөнкү деңгээлде, жөнөкөй, катардагы. ~**ta 1)** тикесинен тик туруп. 2) мед. ооруканага жатпастан. ~**ı alışmak** үйүр алуу, жолу ачылуу. ~**ının altına almak** тепкилөө. ~**ının altında dolaşmak** бутка илээшүү, жолтоо болуу. ~ **altında kalmak/ ezilmek** тепсендиде калуу. ~ **atmak 1)** биринчи жолу баруу. 2) аяк басуу. ~ **atmamak** (бир жерге) басып барбоо. ~ ~ **üstüne atmak** бутун кайчылаштырып отуруу. ~ **bağı 1)**бөгөт, жолтоо, тоскоолдук. 2) жоопкерчилик. ~ **basmak 1)** аяк басуу, жетүү. 2) кирүү, баруу, баштоо (ишке). ~ **basmamak** эч барбоо, жолобоо. ~ **bileği** кызыл ашык. ~**ları birbirine dolaşmak** чалыштоо, мүдүрүлүү. ~**ına çabuk** тез баскан, жүрүшү катуу. ~**ını çabuk tutmak 1)** бат-бат басуу. 2) шашуу, убакыт жоготпоо. ~**ına çağırmaq** алдына келүүсүн буюруу. ~**ını denk almak** этият болуу, чебердеп жүрүү. ~ **diremek** каршы чыгуу, айтканынан кайтпоо. ~**ları dolaşmak** буттары чалыштоо. ~**ta durmak 1)** аякта/ бутунда туруу. 2) чыдоо, кыйынчылыктарды жеңүү. ~**a düşmek** күчүн жоготуу, жакырдануу. ~**ına düşmek** бутуна жыгылуу. ~**a**

fırlamak учуп тура калуу. ~ **freni** тормоз. ~**ına geçirmek** (бутуна) шаша-буша кийүү/ сала коюу. ~**ına (kadar) gelmek 1**) астына келүү, улук башын кичик кылуу. **2)** издегени табылуу, ойлогону келүү. ~**ları geri geri gitmek** мойнунан байлагандай болуп баруу. ~**ına götürmek** (бир кабарды) жеткирип баруу. ~**a kaldırmak** дүрбөлөң түшүрүү. ~**a kalkmak 1)** тура калуу. **2)** дүрбөлөң түшүү. **3)** (оорулуу киши) айыгуу. ~**ına kara su inmek** көп баскандан бутун тарта албай калуу. ~**ı karıncalı** аягы суюк. ~**ını kaydırmak 1)** бут тосуу, бөгөт болуу. **2)** иштен бошоттуруу. ~**ını kesmek 1)** (бир жерге) барбас болуу. **2)** (бирөөнү) келгис кылуу. ~ **kirası** (чабарманга, кызматчыга берилген) чай пул. ~ **parmağı** буттун бармагы. ~ **sesi** буттун дабышы. ~**ına sarılmak** бутун кучактоо. ~**ına sıcak su mu dökelim, soğuk su mu?** башыңа чөп сындыралыбы? ~ **sürümek** аягын сүйрөп калуу. ~ **şaşı** аягынан жаңылды. ~ **takımı** караңгы эл. ~**ına taş değmek** кыйынчылыктарга туш болуу. ~**ta tedavi** барып-келип дарылануу. ~ **topu** футбол. ~**ının tozu ile** келер замат, келер-келбес, келе сала. ~**ta tutmak 1)** аякта кармап туруу. **2)** колдоо, жардам берүү. **3)** улантылышына себеп болуу. ~ **ucu 1)** кроваттын буту. **2)** буттун учу. ~**ı uğurlu** ак жолтой. ~ **uydurmak 1)** башкалардан артта калбоо. **2)** (аракетинде, жашоосунда) башкалар менен тең тайлашуу. ~**ta uyumak** басып жүрүп уктоо. ~ **üstü/üzeri** туруп туруп (отурбастан). ~**ını vurmak** бутун өйкөө. ~**ı yere değmiyor** аягы жерге тийбөө. ~**ı yerden kesilmek** бир унаага минүү/ээ болуу. ~**ını**

yorganına göre uzat мак. жылкына ченеп ышкыр (сөзм. с. бутуң жуурканыңа ченеп сун). **ayakaltı,-nı** келим-кетимдүү жер. ~**ında bırakmak** көңүл бурбоо, кайдыгер мамиле жасоо, көз жумуу. ~**ında dolaşmak** бутка илээшип жүрүү. **ayakbastı,-yı** аякбасты салыгы (тыштан келгендерден алынат). **ayakkabı,-yı** бут кийим, туфли. **ayakkabıcı 1.** бут кийим сатуучусу. **2.** өтүкчү. **ayakkabılık** бут кийим шкафы. **ayaklandırmak** элди дүрбөтүү/козголоң/көтөрүлүш чыгартуу. **ayaklanma 1.** туруу. **2.** козголоң, дүрбөлөң, көтөрүлүш. **ayaklanmak 1.** козголоң/дүрбөлөң түшүү, көтөрүлүшкө чыгуу. **2.** (оорулуу) сакайып, бутуна туруу. **3.** (бала) баса баштоо. **ayaklı 1.** буту/аягы болгон, аяктуу. **2.** бут менен иштеген. ~ **dikiş makinesi** бут машине. **ayaklık 1.** педаль. **2.** бут койгуч. **3.** балдак. **4.** тирөөч. **ayaktaş** жолдош. **ayakyolu,-nu** туалет, даараткана. ~**na gitmek** дааратканага баруу. **ayar 1.** эталон, үлгү, өрнөк. **2.** аяр, карат (асыл металлдар үчүн). **3.** тех. жөнгө салуучу механизм. **4.** өлкөгө тиешелүү саат өлчөмү. **5.** сапат, мүнөз. ~**ı bozuk 1)** туураланбаган. **2)** өтм. адеби, мүнөзү жайында эмес. **ayarlamak 1.** тууралоо (саатты). **2.** текшерүү, оңдоо. **3.** стандартка ылайыкташтыруу. **4.** муз. күүлөө. **ayarlı 1.** туураланган (саат). **2.** текшерилген, оңдолгон. **3.** (алтын, күмүш ж. б.) белгилүү аяры болгон. **ayartmak 1.** түз жолдон чыгаруу/адаштыруу, бузуу. **2.** (бирөөнүн) бүлөсүн/кызматкерлерин бузуп/тартып алуу.

ayaz 1. аяз. 2. катуу суук. **hava ~a çekti** күн сууктай баштады. **~da kalmak** 1) суукта калуу. 2) *арго* куру жалак калуу.

ayazma урумдар ыйык деп эсептеген кайнар булак.

aybaşı,-nı 1. айбашы. 2. айлык алчу күн. 3. этек кир. **~ olmak** этек кир көрүү.

ayça жаңырган ай. *сал.* **hilâl.**

ayçiçeği,-ni 1. *бот.* күн карама, чемичке (*Helianthus annuus*). 2. күн караманын даны. **~ yağı** чемичке майы.

aycöreği,-ni ай чөрек (*ичине жаңгак, тарчын коюлуп жасалган ай шекилиндеги чөрек/нан*).

aydın 1. жарык, айдың. 2. сулуу, даана (*жазуу, кол жазма*). 3. акылдуу, айдың, билимдүү, интеллигент.

aydinger чийме, басма иштеринде колдонулган жалтырак кагаз.

aydınlanma 1. жарык, иллюминатор. 2. *өтм.* маалымат алма, сабаттуулук, агартуу. **~ devri** Агартуу доору.

aydınlanmak 1. жарыктандырылуу, айдындануу. 2. ачыкка чыгуу, аныкталуу. 3. маалымат /билги алуу.

aydınlatıcı 1. жарык кылуучу, айдындагуучу, иллюминатор. 2. маалымат берүүчү, агартуучу.

aydınlatma жарыктандыргыч, жарык бергич.

aydınlatmak 1. жарык берүү, айдындатуу. 2. түшүндүрүү, агартуу, маалымат берүү, ачыктоо.

aydınlık 1. жарыктык, айдыңдык. 2. жарык. 3. так, ачык, түшүнүктүү (*сөз, жазуу, пикир*). 4. ачык, таза, аруу (*жүз*).

ayet, -ti аят (*Куран-ы Керимден*).

aygın: **~ baygın** 1. алсыз, күчсүз, чарчаган. 2. ашыктыктан өзүн жоготкон.

aygır айгыр. **~ gibi** чоң, олбурлуу, күчтүү.

aygıt,-tı 1. жабдуу, аппарат, курал-жаб-

дык. 2. *физиол.* орган, дене мүчөлөрү.

ayı 1. аюу. 2. *өтм.* аюу (*олбурлуу/олдоксон кишилер үчүн*). **~ balığı** зоол. түлөн (*Phoca vitulina*). **~ gibi** аюудай.

ayıcı 1. аюу ойноткон киши, дрессировщик. 2. орой, түркөй (*киши*).

ayık 1. соолуккан, соо, масы тараган. 2. өзүнө/эсине келген (*эси оогон бирөө жөнүндө*), акыл-эси жайында 3. зээндүү, түшүнүктүү. 4. токтоо, оор басырыктуу.

ayıklamak 1. тазалоо, терүү (*куруч, таруу ж. б.*), сорттоо, бөлүү. 2. тазалоо, душмандардан арылтуу (*партияны, уюмду, ишти ж. б.*). **ayıkla (şimdi) pirincin taşını!** эми бул иштин ичинен чыгып көр!

ayılmak 1. соолугуу, масы тароо. 2. өзүнө/эсине келүү (*эси оогондон кийин*). 3. *өтм.* көзү ачылуу, чындыкты көрө баштоо. **~ bayılmak** 1) (*бирөөнү*) өлүп-талып сүйүү. 2) башынан оор күндөр өткөрүү.

ayıltmak 1. соолуктуруу. 2. эсине келтирүү.

ayıp 1. уят, шермендечилик. 2. кемчилик, жетишпегендик, кемдик, өксүктүк. **~ etmek/yapmak** туура эмес иш кылуу. **~tır söylemesi ...** 1) улуу сөздө уят жок, бирок ... 2) мактаныч эмес, бирок ... **~ yerler** (*кишинин*) уяттуу жерлери. **~ını yüzüne vurmak** (*бирөөнүн*) кемчилигин чукуу, ашкерелөө.

ayıplamak 1. сындoo, нааразы болуу, уяткаруу. 2. *саяс.* айыптоо, нааразычылык билдирүү.

ayırmak 1. бөлүү, ажыратуу, бөлүп кароо, айыруу. 2. өзгөчөлүк, бөтөнчөлүк, айырмачылык. 3. дискриминация. 4. салаа, айрылыш.

ayırma 1. бөлүү/ажыратуу иши. 2. *элек.* ажыратуу, өчүрүү.

ayırmak 1. бөлүү, ажыратуу. 2. тандоо,

сорттоо. **3.** ажыраштыруу, арасын ачуу (*жубайлардын*). **4.** айырма-лоо, бөлүп кароо. **5.** бөлүп коюу, арнап коюу, брондоо. **6.** *хим.* ажыратуу, бөлүү (*айрым бөлүктөргө*). **7.** жаруу, бөлүп тароо (*чачты*).

ayırt бөтөнчөлүк, мүнөздүүлүк, өзгөчөлүк, айырма. ~ **etmek** айырмалоо, өзгөчөлүгүн билүү.

ayırtı айырма, өзгөчөлүк, нюанс.

ayırtmak бөлдүрүп коюу, резервде кармоо.

âyin **1.** диний ырасми, диний азем. **2.** *муз.* айин (*мевлевилер тарабынан ырдалган салмактуу ырлар түрү*).

aykırı **1.** тескери, терс, айкыры. **2.** мыйзамга/адатка каршы, тыюу салынган. **3.** карама-каршы, жөнсүз, орунсуз, ылайыксыз. ~ **düşmek** терс түшүү, тескери болуу. ~ **olmak** карама-каршы келүү.

aykırılık карама-каршылык, ылайык келбөө, жөнсүздүк, орунсуздук, тескерилдик.

ayla **1.** *астр.* гало, жарык алкагы. **2.** ореол, ыйык кишилердин башын курчаган жарык.

aylak бекерчи, жан бакты, жатып ичер. ~ ~ **dolaşmak** башы ооган жакка басып жүрүү.

aylık **1.** айлык, эмгек акы. **2.** бир айга созулган. **3.** айда бир жолу жасалган. ~ **toplantı** ай сайын өткөрүлгөн чогулуш. **4.** ... ай болгон. **dört** ~ **çocuk** төрт айлык бала. ~ **almak** айлык алуу. ~ **bağlamak** айлык төлөп туруу.

aylıkçı **1.** айлык алган. **2.** айлык менен жанын баккан.

aylıklı айлыктuu (*иш*).

aymak **1.** эсине келүү, соолугуу. **2.** көзү ачылуу.

aymaz көңүл кош, кайдигер, бейгам, санаасыз, кенебес.

aymazlık кенебестик, бейгамдык, кайдыгерлик.

ayna **1.** күзгү. **2.** телескоп. **3.** кемелерде колдонулган дүрбү. **4.** кайык күрөгүнүн жазы уч жагы. **5.** (*аттарда*) тизе. **6.** *арго иши* жолунда болуу, жолдуу болуу. **işimiz** ~ ишибиз жолунда. **7.** *өтм.* так өзүндөй чагылдырган. **yüz ruhun ~sıdır** жүз көңүлдүн күзгүсү. ~ **gibi 1**) түптүз, жаркыраган, таза, күзгүдөй. **2.** (*деңиз*) көйкөлгөн, кыймылсыз.

aynalı **1.** күзгүлүү. **2.** сулуу. татынакай, келишкен.

aynasız **1.** күзгүсүз. **2.** серт, ыраңы суук, жылдызы жок. **3.** *арго* полиция.

aynen **1.** так өзүндөй, дал өзүндөй, болгонун болгондой. **2.** сөзмө сөз. **3.** өзгөрүүсүз.

aynı **1.** дал өзү, бир, окшош, бирдей, өзүндөй. **2.** айырмасыз, өзгөчөлүгү болбогон. ~ **ağzı kullanmak** бир ооздон. ~ **fikirde olmak** бир пикирде болуу. ~ **kapıya çıkmak** баары бир/жыйынтыгы бир болуу. ~ **şekilde** бирдей жол менен, бирдей ыкма менен. ~ **telden çalmak** бирдей ойдо болуу. ~ **yolun yolcusu olmak** (ачуу) тагдыры окшош болуш, жамандык шериги болуш. ~ **zamanda 1**) бир убакытта. **2**) ошону менен катар...

aynılık окшоштук, бирдейлик.

ayniyla болгону болгондой, көргөнү көргөндөй, дал өзүндөй.

aynî накталай, буюмдата (*акчалай эмес*). ~ **yardım** буюм/ азык-түлүк /материалдык жардам.

ayniyat **1.** козголмо мүлк. **2.** инвентарь, материалдык бөлүк. **3.** аскердик мүлк/ буюмдар. ~ **iyle** буюмдата, буюм түрүндө.

ayol ай, ай-уй, капырай! (*аялдар тарабынан колдонулган сыр*д. с.). **ayol, nerede kaldın?** капырай, кайда калдың?

ayraç кашаа (*белги*).

ayran **1.** чалап. **2.** майы алынган жуу-

рат. ~ı **kabardı 1)** ачуудан өзүн жоготуу, ашыры жинденүү. **2)** ашкере жыныстык арзуу туюу. ~ım **budur, yarıı sudur** чала-була жасалган иш. ~ı **yok içmeye, atla gider sıçmaya мак.** айдаганы беш эчки, ышкырыгы таш жарат (сөзм. с. айраны жок ичкенге, атчан барат чыкканга).

ayrı 1. бөлөк, башка. **2.** өзгөчө, айырмалуу, түрдүү. **3.** өзүнчө, жалгыз. ~ ~ өз өзүнчө, бөлөк-бөлөк. ~ **basım** өзүнчө басылыш (мис. макаланын). ~ **düşmek 1)** бири-биринен бөлүнүп калуу. **2)** ыркы-пикири келишпөө. ~sı **gayrısı olmamak/ ~ gayrı bilmemek** өз-жат дебей/деп бөлбөй. ~ **tutmak** өзгөчө мамиле жасоо.

ayrıca 1. айры-айры, бөлөк-бөлөк, өзүнчө. **2.** айрыкча, өзгөчө, мындан тышкары, муну менен бирге эле.

ayrıcalı өзгөчө, башкаларга окшобогон, айырмалуу, артыкча.

ayrıcalık,-ğı бөтөнчөлүк, өзгөчөлүк. ~ **tanımak/göstermek** артыкчылык/өзгөчөлүк таануу/көрсөтүү.

ayrıcalıklı өзгөчө укук таанылган, артыкчылык берилген, привилегиялуу.

ayrık 1. артык, өзүнчө тутулган, башкалардан өзгөчө, адаттан тышкары. **2.** арасы ачык коюлган. **3.** арасы бөлүнгөн, бөлүнүп таралган (мис. чач).

ayrık,-ğı 1. өзгөчөлүк, башкачалык. **2.** бөлөк калуу, бөлүнүп калуу ажырашып кетүү. **3.** пикир келишпөөчүлүк. **4.** карама-каршылык, контраст. **5.** ук. сот аркылуу ажырашуу. ~ **otu бот.** буудайык, тарак баш (*Agropyron repens*).

ayırıksı 1. өзгөчө, башкача. **2.** керемет, укмуш, таң каларлык.

ayrılıkçı саяс. бөлүүчү, сепаратист.

ayrılıkçılık бөлүүчүлүк, сепаратизм.

ayrılış ажырашуу, бөлүнүү.

ayrılmak 1. бөлүнүү, ажыроо. **2.** чектелүү, дайындалуу, бөлүнүп коюлуу. **3.** чыгуу, жөнөө. **4.** ажырашуу (*жубайлар*). **5.** башка көз караш/пикирде болуу.

ayırım 1. бөлүү, ажыратуу, бөлүп кароо, айырмалоо. **2.** өзгөчөлүк, бөтөнчөлүк, айырмачылык. **3.** дискриминация. **4.** бөлүм, бап (*китептин ж. б.*). ~ **yarmak** бөлүп-жаруу. өзгөчө мамиле жасоо.

ayırımsamak айырмачылыктарды көрө билүү, айырмалоо.

ayrıntı майда-чүйдө, деталь, ыкы-чыкы, нюанс. ~lar деталдары, майда-чүйдөсү. ~larına **inmek** майда-чүйдөсүнө чейин териштирүү, кылдат карап чыгуу.

ayrıntılı баштан-аяк, кең-кесири, толук.

ayrışmak физ., хим. бөлүктөргө ажыроо.

ayrıştırmak хим. 1. бөлүктөргө ажыратуу. **2.** анализ жасоо.

aysberg айсберг.

ayşekadın: ~ fasulyesi жашыл фасоль.

ayva 1. бот. айва дарагы (*Cydonia vulgaris*). **2. айва(мөмөсү).** ~ **tüyü 1)** айва түгү. **2)** жүз түгү. ~yı **yemek арго** кыйын абалда калуу.

ayyaş мас, пьянкеч, алкоголик, ичкич.

ayyaşlık,-ğı ичкичтик, алкоголизм, мастык.

ayyuk,-ku 1. астр. Капелла жылдызы.

2. көктүн эң төбөсү. ~a **çıkarmak 1)** көкөлөтүп мактоо. **2)** үнүнүн бардыгынча кыйкыруу. **3)** жама-наттысы жайылып кетүү.

az 1. аз, кичине, жетерсиз. **2.** сейрек, анда-санда. ~ ~ аз-аз. ~dan аз-аздан. ~ **buçuk** бир аз, бирди жарым. ~ **bulmak** аз көрүү, ыраазы болбоо. ~ **bulunur** аз жолуккан. ~ **buz olmamak** аз эмес, жетишерлик. ~a **çoğa bakmamak/~ çok dememek** аз

да болсо көптөй көрүү. ~ **çok** аздыр-көптүр. ~ **daha** ... аз калды, ... кете жаздады. ~ **değil!** аз эмес, кем калышпайт. ~ **gelmek** аз көрүнүү, жетишерлик болбоо. ~ **görmek** аз көрүү. ~ **kaldı/ kalsın** ... – а/кете жаздады. ~ **kalsın boğula-caktı** чөгүп кете жаздады. ~ **maz** азмаз. ~ **önce** бир аз мурун, жаңы эле. **en ~ından** эч болбосо. ~ **tamah çok ziyan/zarar getirir** кичине сараңдык чоң зыян алып келет.

aza 1. мүчө (*уюмдун, клубдун ж. б.*). 2. *анат.* мүчө, орган (*дененин*).

azade 1. азат, эркин, бош, көз каранды эмес, эгемен. 2. азаттыкка чыгарылган, эркин жашаган. ~ ~ ээн-эркин, каалагандай, жыргап-куунап.

azalma азайыш, төмөндөш, түшүш.

azalmak 1. азаюу, төмөндөө, кичирейүү, түшүү, ылдыйлоо. 2. таасири начардоо.

azamet,-ti 1. улуулук, зоболосу бийиктик. 2. сөөлөттүүлүк, көркөмдүүлүк, шаңдуулук. 3. текебердик, менменсиниш. 4. сыймыктуулук.

azametli 1. сөөлөттүү, менменсинген, шаңдуу. 2. улуу, наабаттуу. 3. текебер, кыйынсынган.

azamî 1. максимум, эң жогорку, эң бийик, эң чоң. 2. *мат.* максимум. ~ **derecede** эң жогорку даражада. ~ **ve asgarî** максимум жана минимум.

azap 1. азап, кайгы. 2. *дин (мусулман-чылыкта)* бул дүйнөдө күнөө кылгандарга акыретте бериле турган жаза. ~ **çekmek** азап тартуу. ~ **vermek** азап чектирүү/ тарттыруу.

azar I жеке, кордоо, тилдөө, нааразычылык. ~ **işitmek/yemek** жеке/ тил угуу.

azar II: 1. ~ ~ аз-аздан, кичинеден. 2. бара-бара, уламдан улам.

azarlamak жемелөө, тилдөө.

azat,-tı 1. азаттыкка/боштондукка/эркиндикке чыгарыш. 2. таратыш (*мектепти*). 3. эркин, бош, азат. ~ **etmek** 1) боштондук /азаттык бериш. 2. *эск.* кулдарга эркиндик бериш.

azdırmak 1. көптүрүү, тукуруу, желиктирүү, ачуусуна/кыжырына тийүү. 2. жолдон чыгаруу, адаштыруу. 3. *өтм.* азгыруу, бузуу, жаман жолго түшүрүү.

Azerbaycan Азербайжан.

Azerbaycanlı азербайжан (*улу-тунан*), азербайжандык.

Azerî 1. азербайжан (*улу-ту*). 2. азербайжандарга мүнөздүү/тийиштүү.

Azerice 1. азербайжан тили. 2. азербайжанча.

azgelişmiş начар өнүккөн, артта калган.

azgın 1. жиниккен, көпкөн, жаалдуу (*киши*), азоо (айбан) 2. ташкындаган, көбүргөн, толкундуу (*суу, көл, деңиз*). 3. тентек, шок (*бала*). 4. ырбаак (*тери*). 5. жыныстык эңсөөсү күчтүү (*киши, айбан*).

azgınlık 1. кыжыр, жин, көпкөндүк. 2. ташкын. 3. тентектик. 4. сексуалдык токтомсудук.

azi азуу.

azıcık аз, болор-болбос, кенедей, бир аз.

azi dişi, -ni азуу тиши.

azık 1. азык. 2. жол азыгы, күл азык. ~ **torbası** азык баштыгы.

azılı азуулуу, жырткыч, жапайы.

azımsamak 1. аз көрүү, азсынуу. 2. баа бере албоо, баркын билбөө, тоотпоо.

azınlık азчылык. ~ **lar** азчылыктар. ~ **hükümeti** азчылык өкмөтү. ~ **ta kalmak** азчылыкта калуу, аз санда болуу.

azışmak күчөө, алоолонуу, курчуу.

azıtmak 1. көптүрүү, желиктирүү. 2. чыйырынан чыгаруу.

azil,-zli иштен чыгаруу, кызматынан

бошотуу.
azim чечкиндүү, эрктүү, өжөр, айтканынан кайтпаган.
aziz 1. азиз, сүйүктүү. 2. ыйык, куттуу. 3. урматтуу, ардактуу. ~ **gibi** касиеттүү.
azizlik 1. азиздик, ыйыктык, касиеттүүлүк. 2. капшап, шылдың, тамаша. ~ **etmek** шылдыңдоо, мазактоо. ~ **ine uğramak** капшабына учуроо.
azletmek иштен бошотуу, кызматынан алуу.
azlık азчылык, аздык.
azmak I 1. жаалдануу, ачуулануу, кыжырдануу (*киши*). 2. буркан-шаркан түшүү, бууракандоо, көбүрүү, ташуу (*деңиз, көл*). 3. ырбоо, күчөп кетүү (*жара*). 4. күчөө, улупуңшуу (*шамал*). 5. адашып кетүү,

азып-тозуу. 8. шоктонуу, делирүү (*балдар*). 9. эскирүү, сүзүлүү, кирри чыкпоо (*кир*). 10. аргын туулуш (*айбан*).
azmak II 1. көлчүк, токтогон суу. 2. канал, арык. 3. куруган сай.
azman 1. чоң, опаасыз, зор, гигант. 2. бычылган (*айбан*). 3. аргын.
azmetmek каалоо, эңсөө, чымыркануу, белсенүү.
azmettirmek кылмыш жасоого түртүү/көз жумуу, көкүтүү.
azot, -tu хим. азот.
Azrail дин Азирейил (*жан алуучу периште*). ~ **le burun buruna gelmek** Азирейилдин алдынан чыгуу, аз жерден өлүмдөн калуу. ~ **in elinden kurtulmak** Азирейилдин колунан кутулуу.

B

B,b 1. түрк алфавитинин экинчи тамгасы. 2. (*bay* сөзүнүн кыск.) мырза. 3. муз. «си» нотасынын тамгалай белгилениши жана ага негизделген ачкыч. 4. муз. (*basso* сөзүнүн кыск.) бас.

baba 1. ата. 2. дин дервиштер теккесинин аксакалы. **Bektaşî** ~**sı** Бекташи (к.**Bektaşî**) аксакалы. 3. улгайган эркектерге кайрылуу. **Nadir Baba** Надир ата. 4. мафия башчыларына берилген ат. 5. (*бир агымдын/окуунун*) баштоочусу. **Herodotos tarihin** ~**sıdır** Геродот - тарыхтын атасы. 7. дең. кемеде тросс байланган бакан. 8. (*казуу иштеринде чыккан топуракты өлчөө үчүн орнотулган*) мамы. ~**m 1**) эки буйрук этиши арасында келип, аракеттин узун сүргөнүн билдирет. **gît ~m, gît, yol bitmez ki** кете бересиң, кете түгөнбөйт го. 2) этиштин маанисин күчөтөт. **söylüyor ~m söylyyor** сүйлөп эле атат, сүйлөп эле атат. ~ **adam** ак ниет, кадырлуу киши. ~**sının/ ~lارının çiftligi** жеке басарлык кылуу. ~ **değil, tirabzan ~sı** аталык милдетин аткара албаган киши. ~ **evi/ocağı** ата-бабасынан калган үй/журт/жер. ~**sının hayrına** атасынын арбагы үчүн, бекер, эч пайда күтпөстөн. ~ **hindi** семиз үндүк. ~ **hindi gibi kabarmak** эркек үндүктөн бетер үрпөндөө. ~**dan kalma** атасынан калган. ~**dan oğula** атадан балага. ~**sının oğlu** атанын баласы. ~**sına rahmet okumak** бирөөгө жакшылык ойлобоо. ~**ına rahmet!** атасына ырахмат! ~ **tarafından** атасы тарабынан. ~**sı tutmak** аруусу кармоо. ~**ları üstünde olmak**

жаалдануу, шайтаны башына чыгуу.

babaanne чоң эне.

babacan кең пейил, мээримдүү, ишенмдүү (*киши*).

babalanmak жинденүү, каардануу, кыжырдануу.

babalık 1. аталык (*милдет*). 2. өгөй ата.

3. ооз. кайын ата. 4. атакеси, ата сөрөй (*теңсинбеген, орой кайрылуу*). ~ **davası** ук. аталык укугу. ~ **etmek** атасындай багып чоңойтуу.

babayani 1. жөнөкөй, карапайым. 2. атадай мээримдүү.

babayigit 1. баатыр, азамат. 2. жүрөктүү, кайраттуу, чечкиндүү.

Babiâli 1. (*Османлы Императорлугу учурунда*) Стамбулдагы өкмөт, айрым башкаруу органдарына жана алар жайгашкан имаратка берилген ат. 2. бул жерде негизделген басма сөз органдарынын жалпы аты.

bacâ 1. мор, керней. 2. *анат.* угуу каналы. 3. (*шахтада*) аба тешиги, вентилятор. ~ **temizleyicisi/ süpürücüsü** мешчи. ~**sı tütme** (*үй-бүлө үчүн*) оту күйүшүү, ынтымактуу жашоо. ~**sı tütmez olmak** оту күйүшпөө.

bacak I 1. бут, аяк, туяк. 2. бут (*үстөлдүн, отургуштун ж. б.*) 3. аңчы иттердин бир түрү. ~ ~ **üstüne atmak** бутун кайчылаштырып отуруу. ~ **kadar** тырмактай (*бала*), кыска бойлуу (*киши*). ~**ları kopmak** бутун тарта албай калуу, чарчоо. ~**ları tutmamak** бутуна тура албоо.

bacak II (*карта ойнууда*) валет.

bacaksız 1. буту жок. 2. буту кыска, бою кыска (*киши*). 3. өтм. өз

жашынан чоң иштер жасаган бала.
basanak бажа.

bası 1. эже, синди, карындаш. 2. аял-дарга кайрылуу. 3. ооз. үй кыз-матчысы, бала багуучу катары үйдө көпкө жашаган аялдарга берилген наам. 4. дин секта шейхинин аялы.

badana (үйдүн дубалдары үчүн) акиташ же боёк. ~ **etmek**/~ **vurmak** (үйдү) актоо, сырдоо, боёо.

badanacı боёкчу, маляр.

badanalamak актоо, боёо (үйдү).

badem 1. бот. бадам (дарагы) (*Amygdalus communis*). 2. бадам (жемиш). ~ **ezmesi** жанчылган бадам жана шекерден жасалган таттуу. ~ **gibi** жаңы (бадыраң). ~ **gözlü** бадам көздүү. ~ **şekeri** шекер капталган бадам. ~ **yağı** бадам майы.

bademcik анат. бадам сымал без, тамак бези.

badî өрдөк. ~ ~ **yürümek** чайпалып (өрдөкчө) басуу.

badire күтүлбөгөн кырсык, каргаша.

badya оозу кенен, жалпак суу куйган идиш.

bagaj 1. багаж, кол жүгү. 2. багаж (машинанын). ~ **a vermek** багажга өткөрүү.

bağ I 1. боо (жип, кыл, шнур, чүпүрөк). 2. таңуу. 3. тутам, боо, десте. **iki** ~ **dereotu** эки боо ашкөк. 4. өтм. байланыш, мамиле. 5. анат. таралыш.

bağ II 1. жүзүмзар, жүзүм багы. 2. жемиш бакчасы. ~ **bahçe** короо-жай. ~ **basmak** жүзүм топтоо. ~ **bozumu** 1) жүзүм жыйноо. 2) күз, жүзүм жыйнаган учур.

bağa ооз. 1. таш бака. 2. таш баканын кабыгы. 3. таш бака кабыгынан же ага окшош нерседен жасалган.

bağcı багбан.

bağcık, -ğı боо, шнур, тасма.

bağcılık жүзүм өстүрүү, сатуу иши.

bağdaş мандаш. ~ **kurmak** мандаш токунуп отуруу.

bağdaşık 1. макулдашылган, келишилген. 2. бирдей касиеттерге ээ, гомогендүү.

bağdaşmak 1. келишүү, ылайыкташуу, жарашуу, ыркы келишүү, оту күйүшүү. 2. (балдар оюнунда) шерик табуу. 3. мандаш токунуп отуруу.

bağdaşmazlık карама-каршылык, келишпестик, ыркы жоктук.

bağdaştırmak жараштыруу, эпке келтирүү, көндүрүү, ылайыкташтыруу.

bağıl 1. көз каранды. 2. салыштырмалуу. ~ **değer** мат. салыштырмалуу чоңдук.

bağım көз карандылык, баш ийүү.

bağımlı 1. көз каранды, багынган, баш ийген. 2. берилген (банги заттарга, ичкиликке ж. б.).

bağımsız эркин, көз карандысыз, эгемендүү, багынбаган.

bağımsızlık, -ğı эркиндик, көз карандысыздык, эгемендүүлүк, багынбастык.

bağıntı 1. байланыш, мамиле. 2. филос. байланыш, мамиле. 3. мат. пропорция, катыш.

bağıntılı 1. салыштырмалуу. 2. (башка нерсеге) көз каранды.

bağır I, -ğı 1. боор (кишинин). 2. боор (тоонун, жаанын). 3. ички органдар, ич көңдөйү (кишинин). 4. өтм. жүрөк. ~ **ına basmak** бооруна басуу. ~ **ını delmek** сөөгүнө батыруу. ~ **ına taş basmak** үн чыгарбай чыдоо. ~ **ı yanık** кайгылуу, күйүттүү, муңдуу. ~ **ı yanmak** ичи өрттөнүү, ичинен сыздоо.

bağır II: ~ ~ **bağırmaq** бакырып-өкүрүү.

bağırış бакырык, кыйкырык. ~ **çağırış** бакырык-өкүрүк.

bağırmaq 1. кыйкыруу, бакыруу, аңкылдоо, чаңкылдоо. 2. чакыруу. 3. өтм. даана/ачык көрүнүү. 4. ба-

кыруу, үндөрүн катуу чыгаруу (*айбандар*). **5.** жемелөө, тилдөө. **bağırıp çağırmaq** бакырып-өкүрүү. **bağırsak** *анат.* ичеги. **~ларını deşmek** ичегисин эшүү (*коркутуу*). **~ düğülenmesi** ичеги түйүлүү. **~ tıkanması** ич катуу. **on iki parmak ~ı** он эки эли ичеги. **~ solucanı** зоол. аскарида (*Ascaris lumbricoides*). **bağırtı** бакырык (*кишинин, малдын*). **bağış** **1.** тартуу. **2.** садага, кайрым, багыш, соопчулук. **~ yapmak** садага кылуу, кайрым жасоо, соопчулук кылуу. **bağışık** **1.** жеңилдиктер/артыкчылыктар берилген (*киши*). **2.** мед. микропторго каршы табигый же жасалма тиренчи (*иммунитети*) болгон. **bağışıklamak** мед. эмдөө. **bağışıklık, -ğı** **1.** жеңилдик, артыкчылык. **2.** иммунитет, дененин тиренчи. **bağışlama** **1.** тартуу. **2.** садага, соопчулук. **3.** кечирүү, кечүү (*күнөөнү*), мунапыс. **4.** дин күнөөдөн арылтуу. **bağışlamak** **1.** тартуу кылуу. **2.** садага берүү, соопчулук кылуу. **3.** кечирүү, кечүү (*күнөөнү*), мунапыс берүү. **4.** дин күнөөдөн арылтуу. **Allah bağışlasın** Кудай өзү кечирсин. **bağıt, -dı** ук. макулдашуу, келишим, контракт. **bağlaç, -cı** грам. байламта. **~ grubu** сүйлөмдүн бир өңчөй мүчөлөрү. **bağlam** **1.** боо, тутам, десте. **2.** ад. куплет. **3.** окуялар чынжыры. **4.** контекст. **bağlama** **1.** байлоо. **2.** баглама (үч кылдуу музыкалык аспап). **3.** (*курулушта*) дубалдарды бири-бирине байлаган устун. **bağlamak** **1.** байлоо, түйүү. **2.** (*жараны*) таңуу. **3.** пайда болуу, баш алуу. **buğday baş bağladı** буудай

баш байлады. **4.** чектөө, бөлүп коюу. **maaş** ~ айлык чектөө. **5.** келишим/макулдашуу түзүү. **işi sözleşmeye** ~ ишти келишим менен бүтүрүү. **6.** жакындатуу, сүйдүрүү, өзүнө байлоо (*бирөөнү*). **7.** аткарылышын милдеттүү/ зарыл кылуу. **8.** бүтүрүү, аягына чыгуу. **9.** буу, токтотуу. **10.** оогон, караган. **çarşambayı perşembeğe bağlayan gece** шаршембиден бейшембиге караган түнү. **bağlanmak** **1.** байлануу, түйүлүү, буулуу. **2.** өтм. байлануу, сүйүп калуу. **3.** көз каранды болуу. **4.** милдеттүү болуу. **5.** үзүлүү, кесилүү, токтоо. **6.** дайындалуу, чектелүү. **emekli maaşına** ~ пенсия чектелүү. **bağlantı** **1.** байланыш. **2.** тех. нерселерди бири-бирине кошкон тетик. **~ kurmak** байланыш куруу. **~ yapmak** макулдашуу, келишим түзүү. **bağlantılı** **1.** байланыштуу. **2.** (*бир уюмга, коомго*) караган, тиешеси бар (*өлкө*). **bağlantısız** **1.** байланышсыз, мамилеси болбогон. **2.** (*бир уюмга, коомго*) карабаган, тиешеси болбогон (*өлкө*). **bağlaşık** **1.** союздаш, шериктеш. **2.** байланышта болгон, ажырагыс, тиешелүү. **bağlaşmak** **1.** байланышуу. **2.** союздаш болуу, келишим/макулдашуу түзүү. **bağlayıcı** **1.** байлаган, байланыштырган, бириктирген. **2.** таңуу. **3.** аткарылышы милдеттүү. **bağlı** **1.** байланган, түйүлгөн. **2.** (*бирөөгө же бир жерге*) көз каранды, тиешелүү, алдындагы, караган. **bakanlığa** ~ министрликке караштуу. **3.** шартталган (*бирөөгө байланыштуу*). **geleceği sana** ~ келечеги сага байланыштуу. **4.** көзөмөлү

алдында, чектелген. **tüzüğe** ~ уставга байланыштуу. **5.** чындап берилген, байланган, ынтызар. **6.** жабык, тосулуу. **7.** дуба менен байлатылган (*эркектин жыныстык аракети*). ~ **kalmak** ишенүү, туруктуу болуу. ~ **olmak** караштуу болуу.

bağlılık 1. байланыштуулук, көз карандылык, караштуулук. **2. өтм.** байлануу, туруктуу болуу, ишеним туюу.

bağnaz көшөкөр, фанатик.

bağnazlık көшөкөрдүк, фанатизм.

bağrısmak 1. бакырышуу, кыйкырышуу. **2. (мал үчүн)** ызы-чуу түшүү.

bağırışa çağırışa бакырышып-өкүрүшүп.

bahane шылтоо. ~ **siyle** шылтоосу менен. ~ **aramak** шылтоо издөө. ~ **bulmak** шылтоо табуу. ~ **etmek** шылтоо кылуу.

bahar I 1. жаз, баар. **2.** жазда гүл ачкан гүлдөр, бүр ачкан жалбырактар. **3. өтм.** жаштык курак. ~ **açmak** дарактар/гүлдөр гүлдөө. ~ **1 başına vurma 1)** жаштык-мастык кылуу. **2) (карыган кишилер үчүн)** жашына ылайыксыз аракеттер жасоо.

bahar II (аш) татым.

baharat (аш) татымдар.

baharatçı татымдар саткан (*киши*).

baharatlı татымы мол, татымдуу.

bahçe бакча. ~ **makası** бакча кайчысы. ~ **mimarı** бакча архитектурасы.

bahçıvan 1. багбан. **2.** аскылуу шым, комбинезон.

bahçıvanlık багбандык.

bahis, -hsi 1. тема, маселе. ~ **mevzuu** сүйлөшүлгөн тема. **2.** талаш, мелдеш. ~ **açmak** сөз козгоо, сөз кылуу. ~ **i geçen** аты аталган. ~ **e girmek** мелдешүү. ~ **i kapamak** мелдеште жеңилүү. ~ **i kazanmak** мелдеште утуу. ~ **tutmak** мелдешүү.

Bahrein 1. Бахрейн. **2.** Бахрейнге

тиешелүү/мүнөздүү.

Bahreynli бахрейндик.

bahriye (*бир мамлекеттин*) деңиз күчтөрү жана деңизге тиешелүү мекемелери.

bahriyeli 1. деңиз күчтөрү аскери. **2.** деңиз аскердик окуу жайы окуучусу.

bahsetmek кеп кылуу, сөз кылуу, маселе козгоо.

bahşiş чай пул, бакшиш. ~ **vermek** чай пул берүү.

baht 1. бакыт. **2.** тагдыр, таалай, жазмыш. ~ **1 açık** бактысы ачык. ~ **1 açıl-mak** бактысы ачылуу. ~ **1 kara** таалайы тайкы. ~ **1na küsmek** таалайына таарынуу.

bahtiyar бактылуу, бактыяр.

bahtlı бактылуу, таалайлуу, жолдуу.

bahtsız бактысыз, таалайсыз, жолсуз.

bahtsızlık бактысыздык, жолсуздук.

bakakalmak селдейип/сенейип калуу, оозун ачып калуу.

bahalit, -di к. bakalite.

bakalorya бакалавр сыноосу.

bakan министр. **Dış İşleri B-ı** Тышкы Иштер Министри.

bakanlık 1. министрлик (*милдет, абал*). **2.** министрлик (*орган*).

bakar: ~ kör 1) сокур (*көздөрү соодой көрүнгөн*). **2) өтм.** шалакы, унутчаак.

bakaya 1. калдык. **2. экон.** убагында чогултулбай калган салык. **3. аск.** аскер качкындары.

bakıcı 1. (*бала же оорулууга*) баккан (*киши*). **2.** буюм сатып албастан карап тим болгон (*киши*). **3.** төлгөчү.

bakım 1. багуу, кароо, көз салма. **2.** көз караш. **3. тех.** ремонт, текшерүү. ~ **ından** көз караштан. ~ **evi 1)** диспансер. **2)** багар-көрөрү жоктор үчүн курулган жай. ~ **yapmak** текшерүү, оңдоо. ~ **yurdu** багар-көрөрү жок картаңдар/ майыптар

үйү.

bakımlı 1. багуусу жакшы, жакшы каралган. **2.** өзүн мыкты алып жүргөн (*киши*).

bakımsızlık кароосуздук, багуусуздук.

bakınmak кылчактоо, көз жүгүртүү, (*эки жагын*) карануу.

bakır 1. жез. **2.** жез идиш. **3.** жезден жасалган. ~ **çalmak/çalığı olmak** жездин даты өтүп уулануу (*тамак*). ~ **kaplama** жез капталган.

bakırcı жез устасы.

bakış 1. караш. **2.** өтм. көз караш. ~ **acı** көз карашы.

bakışık к. **bakışım**

bakışksız к. **bakışimsız**.

bakışım симметрия.

bakışım симметриялуу.

bakışimsız асимметриялуу.

bakışmak 1. бири-бирин кароо, тикте-шүү. **2.** алдыртан/билгизбей карашуу.

baki 1. түбөлүк, туруктуу. **2.** эск. артык, калдык. ~ **kalmak 1)** түбөлүк/туруктуу калуу. **2)** артып калуу, ашып калуу.

bakir 1. жыныстык байланышка кире элек (*эркек*). **2.** кол тийбеген, жаңы. **3.** бузулбаган, айдалбаган, дың (*жер*).

bakire жыныстык байланышка кире элек (*ургаачы*).

bakirelik тазалык, аруулук.

bakiye 1. артып калган, артык. **2.** өлүк (*сөөгү*). **3.** бухг. баланс.

bakkal 1. бакал, бакалея, майда дүкөн. **2.** бул дүкөндө иштеген киши, дүкөнчү. ~ **çakkal** бакал-макал. ~ **defteri (gibi)** баш-аягы жок, өйдө-ылдый түшүнүксүз жазылган (*жазуу*). ~ **dükkanı** бакалея.

bakkaliye 1. бакалда сатылган буюмдар. **2.** чоң бакалея.

bakla 1. буурчак, буурчак тукуму. **2.** буурчактын көк же кургатылган даны. **3.** чынжырдын ар бир алка-

гы. ~ **yı ağzından çıkarmak 1)** жашырган нерсесин акырында айтуу. **2)** сырды айтып салуу. ~ **falı** буурчак төлгө. ~ **kadar** (*бит, курт сыяктуу кичинекей жандыктар үчүн*) буурчактай, при.

baklava баклава (*жупка, куру жемиштен шире төгүлүп жасалган таттуу*). ~ **biçimi** ромб түрүндө. (*yanında*) ~ **börek 1)** (*бир караганда*) оңой, оюнчук. **2)** таттуу да болсо (*жей албайм маанисинде*).

bakliyat,-dı буурчак тукумундагы өсүмдүктөрдүн даны.

bakmak 1. кароо, тиктөө. **2.** (*бир тарапка*) кароо, чыгуу. **penceresi denize** ~ терезеси деңизге кароо. **3.** издөө, кароо. **4.** багуу (*баланы, ноокасты*). **5.** багуу, камсыз кылуу (*үй-бүлөнү, ата-энени*). **6.** милдетин алуу. **7.** көңүл буруу, тууроо, өрнөк алуу. **sen bana bakma** сен мага караба. **8.** текшерүү, байкоо. **şu hesaba sen de bak** эсепти сен да бир текшерип көр. **9.** ниеттенүү, учурун күтүү. **10.** (*түстөр үчүн*) чалуу, окшоо. **11.** көз каранды/байланыштуу болуу. **bu iş sizin bir sözünüze bakar** бул иш сиздин бир эле сөзүңүзгө байланыштуу. **12.** алектенүү, аткаруу. **derslerine bak** сен окууңу кара. **bak! 1)** карасаң! **bak, tam söyledigim gibi oldu** карасаң, так эле айтканымдай чыкты. **2)** көрбөйсүңбү (*таңдануу, кейүү*). **lâfa bak!** айтып турганын көрбөйсүңбү! **bak bak!** карабайсыңбы, көрчү/карасаң муну! (*таңданууну билдирет*). **bak bak neler olmuş haberimiz yok** карабайсыңбы эмнелер болуп атыптыр, эч туйбаппыз. **bakalım** көрөбүз, көрө жатарбыз. **bakarak** караганда, көрө. **bakar mısınız?** (*бир өтүнүч үчүн кайрылуу*). **bakarsın** балким ... мүмкүн

kendisine sor, bakarsın kabul eder өзүнөн сура, балким макул болот.
baktıkça көргөндө, көргөн сайын.
baktım ki ... карасам ..., байкасам...
bakraç 1. кичинекей жез чака. **2.** бул чака көлөмүндөгү (*зам*).
bakteri бактерия.
bakteriyolog бактериолог.
bakteriyoloji бактериология.
bal 1. бал. ~ **arısı** бал аарысы. **2.** анжыр ширеси. **3.** чайыр. ~ **olacak çiçeği bilmek/bulmak** майлуу (*кирешелүү*) жер табуу. ~ **dök de yala** таптаза, жалап койгондой. ~ **gibi 1)** балдай таттуу. **2)** эң сонун, шексиз, кынтыксыз. ~ **kabağı bot. 1)** ири ашкабак (*Cucurbita moschata*). **2)** орой, мээси жок, көк мээ. ~ **mumu 1)** аары мому. **2)** момдун өнөр жайда жасалма даярдалган түрү. ~ **mumu gibi erimek** арыктоо. ~ **mumu yapıştırmak** көңүлдөрдү буруу үчүн сөзгө өзгөчө басым жасоо. ~ **özü** нектар, шире. ~ **peteği** аарылар бал толтурган көзөнөктөр. ~ **rengi** бал түстүү (*коюу сары*). ~ **tutan parmağını yalar mak.** бал кармаган бармагын жалайт.
bala диал. бала (*кишинин, айбандын*).
balad баллада.
balalayka балалайка.
balans баланс. ~ **ayarı** (*автомобилдин*) балансын тууралоо.
balast балласт.
balata : ~ **kayıtı** *тех.* айландыруучу кемер.
balayı бал айы (*жаңы үйлөнгөндөр үчүн*).
balcı 1. балчы, бал челекчи. **2.** бал сатуучу.
balçık 1. балчык. **2.** *өтм.* кыйынчылык туудурган, татаал. **3.** чопо.
baldır 1. балтыр. **2.** буттун кызыл ашыктан тизеге чейинки бөлүгү. ~ **bacak meydana** өтө кыска этек кийген аял. ~ **ı çıplak** селсаяк,

бекерпоз.
baldıran bot. балтыркан (*Conium maculatum*). ~ **şerbeti** азап менен табылган (*байлык, мүлк ж. б.*).
baldız балдыз.
bale балет.
balerin балерина.
balet, -ti балерон.
balgam какырык. ~ **atmak** жалаа жабуу, каралоо. ~ **söktürücü** какырык чыгаруучу (*зам, дары*). ~ **taşı** яшма.
balık балык. ~ **adam** суучул. ~ **ağı** балык тору. ~ **avı** балык уулоо. ~ **baştan kokar mak.** балык башынан сасыйт. ~ **a çıkmak** балыкка чыгуу. ~ **eti 1)** сууда жашоочулардын эти. **2)** *өтм.* эттүү, болук, толук. ~ **kılçığı** балык кылканы. ~ **oltası** кайырмак. ~ **pazarı** балык базар. ~ **yağı** балык майы. ~ **yumurtası** балык уругу, икра.
balıkçı 1. балыкчы. **2.** балык саткан киши/дүкөн. ~ **gemisi** балыкчылар кемеси.
balıkçıl 1. балык жеген. **2.** зоол. көк кытан (*Ardea cinerea*).
balıkçılık балыкчылык.
balıkçın зоол. деңиз карлыгачы (*Sterna hirundo*).
balıkhane балыккана, балык склады.
balıklama 1. (*сууга*) башы ылдый, түптүз кирүү. **2.** *өтм.* (*бир ишке*) алды-кийинин ойлобой кирүү.
balıksırtı 1. балык жон. **2.** балык сөөгү сымал кайчы гүлдөрү бар кездеме. **3.** бүдүрлүү.
balina 1. зоол. кит (*Balaena mysticetus*). **2.** кийимдерди тик кармоо үчүн кийилген чыбык, корсет. ~ **çubuğu** кит тиши.
balistik,-ği 1. баллистика. **2.** баллистикалык.
Balkan Балкан. ~ **lar** Балкандар. ~ **yarım adası** Балкан жарым аралы.
Balkanlı Балкан өлкөлөрүнөн, балкандык, Балкандарга тиешелүү.

Balkar к. **Malkar**.

Balkarca к. **Malkarca**.

balkon **1.** балкон (*үйлөрдө*). **2.** балкон (*театрда*).

ballandırmaq **1.** бал кошуу. **2.** мактоо, көкөлөтүү, жерге тийгизбөө.

ballanmaq **1.** бал жугуу, бал аралаштыруу. **2.** өтм. таттуу тартуу, бал татуу, бышуу (*момолор*).

ballı балдуу, бал менен жасалган. ~ **börekli olmak** коюн-колтук алышуу, балдай таттуу болуу.

ballıbaba бот. ак гүлдүү көп жылдык өсүмдүк (*Lamium album*).

balo бал, кече. ~ **vermek** кече уюштуруу

balon **1.** балон. **2.** хим. колба. **3.** дирижабль. ~ **uçurmak/uçurtmak** жалган каңшаар таратуу.

baloncu **1.** балон сатуучу. **2.** аэронавт.

balsam бальзам.

balta балта. ~ **değmemiş/girmemiş/görmemiş** чытырман (*токой*). ~ **sı kütükten çıkmak** бир балаадан кутулуп кетүү. ~ **yı taş a vurmak** оозунан чыгып кетүү, оңтойсуз сөз сүйлөп алуу. ~ **vurmak** балта чабуу.

baltalamak **1.** балталоо. **2.** өтм. кыянатчылык кылуу, саботаж жасоо, балта чабуу.

baltalayıcı кыянатчы, бузуку, жөөт.

Baltık Балтика. ~ **Denizi** Балтика деңизи.

balya таңылчак. ~ **yapmak** таңылчак таңуу.

balyalamak таңылчактоо.

balyoz барскан. ~ **gibi** өтм. өтө оор.

bambaşka таптакыр башка.

bambu **1.** бамбук. **2.** бамбук камышы.

bam: ~ **teli** **1.** муз. бас кылы. **2.** сакалдын оозго эң жакын бөлүгү. ~ **teline basmak/dokunmak** (*бирөөнүн*) жинине тийүү, жарасын козгоо.

bamya бот. бамия, гомбо (*Hibiscus esculentus*). ~ **tarlası** көрүстөн.

bana мага. ~ **bak!** бери карачы! мени кара! ~ **mısın dememek** **1)** кабагым-кашым дебөө. **2)** эч көңүл бурбоо. **3)** кулагынын сыртынан кетирүү. ~ **da ... demesinler ...** (болсо) атым өчсүн. ~ **dokunmayan yılan bin yaşasın** көзүм көрбөсүн, көчүтүмү бөрү жесин. ~ **göre** менимче. ~ **göre hava hoş** мага эмне. ~ **kalırsa** менден сурасаңар.

banço муз. банчо (*гитара шекилиндеги беи кылдуу музыкалык аспап*).

bandaj мед. бандаж, ороо.

bandıra **1.** кемедеги өлкө байрагы. **2.** чет өлкөнүн туусу.

bandıralı байрагы / туусу алдында.

bando оркестр.

bandrol, -lül **1.** пакет же шишелердин оозуна коюлган этикет. **2.** өкмөт салыгы төлөнгөнүн билдирген белги. **3.** туу мамысынын учуна жабыштырылган узун чүпүрөк тилкеси.

bangır: ~ ~ бакырык-өкүрүк. ~ ~ **ağlamak** бакырып-өкүрүп ыйлоо.

bank, -kı скамейка.

banka банка. ~ **cüzdanı** банка дептери. ~ **çeki** банка чеги. ~ **hesabı** банка эсеби. ~ **şubesi** банка филиалы. ~ **ya yatırmak** банкага (*акчаны*) жаткыруу.

bankacı банкачы, банкир, банка кызматкери.

bankacılık, -ğı банкачылык.

banker **1.** банкир. **2.** банка кызматкери. **3.** акча, алтын сыяктуу ташынма мүлктөрдүн соодасын кылган (*киши*). **4.** ооз. өтө бай (*киши*).

banket, -ti асфальт жолдун четиндеги кошумча жол.

banknot, -tu банкнот, кагаз акча.

banko **1.** скамейка. **2.** (*дүкөндө*) буюмдарды ороо/коюу үчүн орнотулган узун үстөлдөр. **3.** (*карта оюнунда*) ва-банк.

banliyo шаардын чет-жакасындагы эл-

дүү пункт. ~ **treni** шаардын чет-жакасына жүргөн поезд.

banmak малуу, матыруу.

bant **1.** тасма, бант. **2.** бинт. **3.** магнит тасмасы. **4.** чач лентасы/банты. ~ **almaq** тасмага жазып алуу. ~ **doldurmak** тасманы жазып толтуруу. ~ **karikatür** карикатура тасмасы.

bantlamak (*пакетти/кутуну ж. б.*) бант ороп жабыштыруу, клейлөө.

banyo **1.** мончо, ванна. **2.** жуунуу, киринүү. **3.** (*дарылык максат менен жасалган*) мончо. ~ **almak** киринүү. ~ **etmek** сүрөт плёнкасын дарыга чылоо. ~ **yarmak** киринүү.

bar **I** **1.** бар. **2.** салондун ичкилик сакталган/берилген бөлүмү.

bar **II** : *сырд.с.* ~ ~ бар-бар (*кыйкырык*), бакырык-өкүрүк.

baraj **1.** суу сактагыч. **2.** *өтм.* бир тармакта өтүлүшү керек болгон шарт. **3.** *спорт* бөгөт, тоскоол. ~ **aşmak/geçmek** сыноодон өтүү, шарттарды жеңүү.

barak *ооз.* **1.** барак, үксөгөй. **2.** аңчы ит түрү.

baraka барак (*үй*).

barbar варвар.

barbarca варварлык/жырткычтык менен, аёосуз.

barbarlık,-ğı варварлык, түркөйлүк, жырткычтык.

barbekü барбекю (*балкондорго ийишкебек бышыруу үчүн жасалган очок*).

barbunya **1.** зоол. барабулька, султанка балыгы (*Mullus barbatus*). **2.** бот. кызыл фасоль.

bardak, -ğı **1.** стакан, чөйчөк. **2.** бир стакан (*өлчөм*). **3.** *диал.* кумура. ~ **tan boşanırcaşına yağmak** (*жамгыр*) чакалап/ төгүп жаамак. ~ **taşırان damla** чөйчөктү ташыткан тамчы. **bir** ~ **suda fırtına** арадай жерге чарадай чуулган. **bunun üzerine bir** ~ **soğuk su iç** муну капарыңа алба, унут.

barem *өкмөт белгилеген айлык төлөө системасы.*

barfiks *спорт* турник.

barınak баш калкалоочу жай, баш паанек, баш батырчу жер.

barındırmak баш калкалатуу, корголотуу, башын батыруу.

barınmak баш калкалоо, корголоо, башын батыруу.

barış **1.** тынчтык. **2.** жарашуу, элдешүү. ~ **görüş olmak** ынтымакка келүү, элдешүү.

barışçı **1.** тынчтык орноткон. **2.** тынчтыкты сүйгөн.

barışık ынтымактуу, өз ара түшүнүшкөн. ~ **renkler** бири-бирине жарашкан түстөр.

barışmak жарашуу, элдешүү.

barışsever тынчтыкты сүйгөн.

barıştırıcı элдештирүүчү, жараштыруучу.

barıştırmak элдештирүү, жараштыруу.

bari эң/эч болбосо, жок дегенде.

barikat, -tı баррикада.

bariton *муз.* баритон.

bariz ачык, даана, так.

bark, -kı : **ev-bark** үй-жай.

barmen бармен.

baro адвокаттар коллегиясы.

barok барокко. ~ **müzik** барокко музыкасы.

barometre барометр.

baron барон.

barones баронесса.

barut, -tu мылтык дарысы. ~ **fıçısı** дары сакталган куту. ~ **fıçısı gibi** жарылып кетчүдөй (*абалда*), чын тийбес. ~ **kesilmek/olmak** кыжыры кайноо, жинденүү. ~ **kokusu gelmek** согуш коркунучу пайда болуу. ~ **la oynamak** от менен ойноо.

bas *муз.* бас.

basamak **1.** баскыч. **2.** *мат.* сандардын ирети (*ондук, жүздүк ж. б.*). **3.** *мат.* белгисиз теңдемеде эң жогорку даража. ~ ~ баскыч-баскыч. ~

yapmak илгерилөө, баскыч катары колдонуу.

bas : ~ ~ **bağırmaq** бакырып-өкүрүү.

basbayağı жөпжөнөкөй, кадыресе, картардагы.

basen 1. *анат.* жамбаш. 2. океандын 4000-5000 метрлик тереңдиги.

bası 1. басма. 2. *полигр.* клише.

basık 1. жалпак, былчийган, бучук (*мурун*). 2. жапыз, бөксө (*моо*). 3. кысылган (*үн*).

basılı 1. басылган, жалпайган. 2. басылган, жарыяланган.

basılmak 1. басылуу, жалпаяу. 2. жарыялануу.

basım китеп чыгаруу, типография, басма иши. ~ **evi** басмакана.

basımcı типографист, басмаканачы.

basın басма сөз, пресса. ~ **ataşesi** басма сөз атташеси. ~ **toplantısı** пресс-конференция.

basınç басым.

basınçölçer басым өлчөгүч.

basil бацилла.

basiret,-ti көрөгөчтүк, даанышмандык, көсөмдүк. ~ **i bağlanmak** акылы мокоо, акылы/мээси жетпөө, түшүнө албоо.

basiretli көрөгөч, көсөм, даанышман.

basiretsiz акылы кыска, ою жок, санаасыз.

basit,-ti 1. жөнөкөй, карапайым, оңой, түшүнүүгө жеңил. 2. жупуну. 3. *өтм.* билимсиз, караңгы, тарбиясыз. ~ **cümle** жөнөкөй сүйлөм.

basitleşmek 1. жөнөкөйлөшүү, оңойлошуу. 2. жупуну тартуу, көзгө коомо көрүнүү.

basitleştirmek 1. жөнөкөйлөштүрүү, оңойлотуу. 2. жупунулаштыруу.

basitlik,-ği 1. жөнөкөйлүк, жупунулук, оңойлук. 2. караңгылык, түркөйлүк, тарбиясыздык.

basket,-ti (*баскетболдо*) урулган топ. ~ **yapmak** топ киргизүү.

basketbol, -lü баскетбол.

basketçi баскетболчу.

baskı 1. пресс, басуу, басма. 2. тираж. 3. басылыш. 4. *өтм.* зордук, зомбулук, баскы, эзүү. 5. (*кийимдин*) кайрылып тигилген каттамасы. 6. чабуул, кол салуу. ~ **altında olmak** зомбулук алдында болуу. ~ **altında tutmak** баскы алдында кармоо. ~ **sayısı** тираж саны. ~ **yapmak** 1) зордуктоо, мажбурлоо. 2) ...чы басылышы чыгуу (*мис. китептин/журналдын*).

baskın 1. баскын, басып калуу, үстүнөн түшүү. 2. кол салуу, чабуул. 3. күчтүү, мыкты, дурус. 4. *биол.* доминант. ~ **çıkmağ/ gelmek** кыйын чыгуу, артыкчылык көргөзүү. ~ **a uğramak** 1) баскыга/чабуулга учуроо. 2) басылуу, бети ачылуу. 3) күтүлбөгөн жерден конок келүү.

baskısız 1. укугу тепселбей, эркин (*жашоо*). 2. тарбиясыз, адепсиз. ~ **büyümek** тарбия көрбөй чоңоюу.

baskül (*оор жүктөрдү тарткан*) тараза.

basma 1. басым. 2. басма иши. 3. чыт, чыттан тигилген. 4. басылып чыгарылган (*китеп, газета, журнал ж. б.*). ~ **kalıbı** 1) басма калыбы/калып менен басылган. 2) басма-калып, стереотип. ~ **kalıp sözler** штамп, тарпы чыккан сөздөр.

basmak 1. басуу, жүрүү, кадам шилтөө. 2. басуу, күч колдонуу. 3. басуу, башталуу. **karanlık bastı** караңгылык басты. **uyku** ~ уйку басуу. 4. *полигр.* басып чыгаруу. 5. тебелөө. 6. басып калуу, тинтүү жүргүзүү. 7. (*жашка*) чыгуу, аяк басуу. **çocuk yedisine bastı** бала жетиге аяк басты. 8. *арго* жоголуу, кетүү. **bas!** жогол! 9. каптоо, басуу. **yollarını ot basmış** жолдорун чөп баскан. 10. басуу (*мөөр, штамп*). 11. *бир аракеттин ашыкча жасал-*

ганын көргөзөт. **kahkahayı** ~ каткырып коё берүү. **tokadı** ~ жаактан ары берип калуу. **12.** (*жумуртка*) басуу. **13.** (*бир сезимдин*) таасиринде калуу. **kaygı** ~ санаа басуу. **basıp geçmek 1)** басып өтүү, артта калтыруу. **2)** басып барбоо. **basıp gitmek** басып кетүү, кетип калуу. **bastığı yeri bilmemek** катуу сүйүнүү, буту бутуна тийбөө. **bastığı yerde ot bitmez** баскан жеринде чөп чыкпайт, кара жолтой.

Basra Басра (*Иракта*). ~ **Körfezi** Басра булуңу.

basso муз. бас.

bastı басты (*түрдүү жашылчалардан, фарштан жасалган тамак*).

bastıbacak 1. буту кыска (*киши*). **2.** тентек (*бала*).

bastırmak 1. бастыруу. **2.** (*бир окуяга*) тоскоол болуу, алдын алуу. **3.** артыкчылык көргөзүү. **4.** (*кездеменин*) чекесин кайырып/бастырып тигүү. **5.** күтүлбөгөн жерден пайда болуу, басып калуу. **6.** башталып кетүү. **soğuk birden bastırdı** суук башталып кетүү. **7.** (*жумуртка*) бастыруу. **8.** күч көргөзүү, мажбурлоо, зордуктоо.

baston чыбык, таяк. ~ **francala** ичке узун франсуз наны. ~ **yutmuş gibi** казык жутуп алгансып (*какайып баскан / турган киши*).

basur мед. геморрой.

baş 1. баш. **2.** башчы, лидер. **3.** башталыш. **4.** негиз. **5.** баш жак, чоку, төбө. **6.** уч, аягы-башы. **7.** даана, баш. **on ~ koyun** он баш кой, **beş ~ soğan** беш баш пияз. **8.** (*бир нерсенин*) айланасы, тегереги. **havuz ~ı** көлмөнүн башы. **9.** башкы, негизги. **başbakan** премьер-министр. **başhekim** башкы врач. **10.** (*күрөштө*) эң жогорку даража. **11.** ар бири. **kişi ~ına** киши башына. **12.** (*бир нерсенин*) эң алдынкы учу.

teknenin ~ı кеменин башы. **~ında 1)** тегерегинде. **2)** колунда, багуусу алдында. **saat ~ı** саат сайын. **~ından 1)** башынан. **2)** жанынан. **başımдан git!** жолобо жаныма. **~ta** эң башта, баарыдан мурун. **~ı açık** башы ачык. **~ı açılmak** чачы түшүү, таз болуу. **~ ağrısı 1)** баш оорусу. **2)** түйшүк, убара, санаа. **~ ağrısı olmak** башын оорутуу, убара кылуу. **~ını alamamak** башы/колу бошобоо. **~ını alıp gitmek** чыгып кетүү, качып жоголуу. **~ının altından çıkmak** (*бирөөнүн*) башынан чыгуу, ою/планы/уюштуруусу менен болуу. **~ aşağı** аягын башына каратып. **~tan aşağı** баштан ылдый. **~tan aşağı gitmek** жолу болбоо, иши тескери кетүү. **~ından aşağı kaynar sular dökülmek** баштан ылдый кайнак суу төгүп жибергендей болуу, күтүлбөгөн окуяга туш келүү. (*işi*) **~ından aşkın** иши чачтан көп. **~ından atmak 1)** эсинен/оюнан чыгаруу. **2)** кутулуу. **~tan ayağa kadar** баштан-аяк, бүтүндөй. **~ını bağlamak** баш байлоо, үйлөнтүү. **~ı bağlı 1)** башы бош эмес, үй-бүлөлүү. **2)** башына жоолук салынган. **~a baş** тепетең, чак, туура. **~a baş gelmek 1)** чак келүү. **2)** тең чыгуу (*оюнда*). **~ başa** жекеме-жеке. **~tan başa** баштан аяк, толугу менен. **~ başa kalmak** жекеме-жеке калуу. **~ başa vermek** (*бир канча киши*) кеңешип иш кылуу. **~ında beklemek** башында туруу, көзөмөлгө алуу. **~ belâsı** башынын балаасы. **~ı belâya girmek** башы балаага туш болуу. **~ına belâ kesilmek** башына балаа болуу. **~ı belâda olmak** башына кыйынчылык түшүү. **~ını belâya sokmak/uğratmak** башын балаага калтыруу. **~ımla beraber** жандилим менен. **~ına bir hâl gelmek**

башына бир иш түшүү. ~**ını bir yere bağlamak** (*бирөөнү*) турук алдыруу, ишке киргизүү. ~**ına bitmek** (*бирөөгө*) жабышып алуу, тажатуу. ~**ını boş bırakmak** кароосуз/жалгыз калтыруу. ~**ta/~ında bulunmak** башында туруу. ~**ına buyruk 1)** сөз укпаган, көк, кежир. 2) өзүмбилем, эркин. ~**ı bütün** жубайы тирүү, башы бүтүн. ~**ından büyük işlere girişmek/kalkışmak** колунан келбеген ишке киришүү. ~**ına çal!** *орой башыңа кийип ал! (бир буюмду кайра берүүгө мажбурлаганда айтылат).* ~**ının çaresine bakmak** башына келгенди көрүү. ~**ı çatlamak** башы сынуу (*ооруу*). ~**çekmek 1)** демилгечи болуу. 2) (*оюнду*) башкаруу. ~**çevirmek** баш тартуу. ~**ına çıkarmak** башына чыгаруу. ~**tan çıkarmak** азгыруу, жаман жолго түртүү. ~**a çıkmak** башына чыгуу, бийлеп алуу. ~**tan çıkmak** бузулуу, жаман жолго түшүү. ~**ına çorap örmek** чагым салуу, тузак куруу. ~**ı darda** муктаждык ичинде болуу, акчадан кыйналган. ~**ı dara düşmek** башына кыйынчылык келүү. ~**ına dert açmak** башына балаа ачуу. ~**ının derdine düşmek** өз башынын айласын таппай калуу. ~**ına dert etmek** оюнан кетпөө, санааркоо. ~**ına devlet kuşu konmak** башына дөөлөт кушу конуу. ~**ını dik tutmak** башын тик тутуу, моюн бербөө. ~**ına dikilmek** тиктеп туруп алуу. ~**ının dikine gitmek** өжөрлөнүү, көшөрүү. ~**ına dikmek** (*бирөөнү*) башына коюп коюу. ~**ı dinç** бейкапар, жаны тынч. ~**ını dinlemek** башын эс алдыруу, мээсин сергитүү. ~**ına dolamak** (*бир нерсени*) жабыштыруу. ~**döndürücü 1)** баш айландыруучу. 2) таң каларлык, укмуштай. ~**ı dönmek**

башы айлануу. ~**dönmesi** баш айланма. ~**ını dövmek** башын койгулоо. ~**ı dumanlı 1)** чокусун туман баскан (*моо*). 2) ичкиликтен/кубанычтан мас болгон (*киши*). ~**edememek** тыя албоо, күчү жетпөө. ~**eğmek 1)** баш ийүү, жүгүнүү. 2) *өтм.* баш ийүү, моюн сунуу. ~**eğmez** баш ийбес, эр көкүрөк. ~**ının etini yemek** жанын койбоо, мээсине чай кайнатуу. ~**ını ezmek** тынчытуу, зыянсыз кылуу. ~**ına geçirmek 1)** башына кийүү. 2) башка уруу. ~**a geçmek** башчылык кылуу, көзөмөлгө алуу. ~**ından geçmek** башынан өтүү. ~**a gelen çekilir** башка түшсө, айла жок. ~**ına gelen pişmiş tavuğun başına gelmedi** башынан эмнелер өтпөдү. ~**ta gelen** алдыңкы, мыкты. ~**a gelmeyince bilinmez** *мак.* баштан өтмөйүнчө билинбейт. ~**ta gitmek** алдыда болуу, башчылык кылуу. ~**ı göğе değmek/ ermek** төбөсү көккө жетүү. ~**göstermek** пайда болуу, көрүнө калуу (*окуялар, кубулуштар*). ~**göz etmek** үйлөнтүү. ~**ının gözünün sadakası** башы-көздөн садага. ~**ını gözünü yarmak 1)** башы-көзүн жарып алуу. 2) (*бир ишти*) ойрон кылуу. ~**a güreşmek** *sport* баш байге үчүн күрөшүү. ~**ı havada өтм.** көөдөнү көктө. ~**ı havalanmak** (*сүйүнгөндөн*) учуп калуу. ~**ı hoş olmak** кең-кесири жашоо. ~**ı için** бирөө үчүн. ~**tan inme** көктөн түшкөндөй. ~**ını istemek** башын суроо, өлүмүн тилөө. ~**ına iş açmak 1)** башына иш ачуу. 2) (*бирөөнү*) санааркатуу. ~**a kaka kaka anlatmak** башка-көзгө койгулап түшүндүрүү. ~**ı kalabalık** башында сагаалагандар/тегеректегендер көп. ~**kaldırmak** баш көтөрүү. ~**kaldırmamak** баш көтөрдөй иштөө. ~**kaldıramamak**

башын көтөрө албоо (*оорулуу*). ~**ına karalar bağlamak** кайгы тартуу, аза күтүү. ~**ını kaşımaya eli değmemek/vakti olmamak** башын тырмаганга убактысы болбоо. ~**ında kavak yelleri esmek 1)** башында шамал ойноо, ойноп-күлүп убакыт өткөрүү. **2)** куру кыялдарга батуу. ~**ı kazan gibi olmak** башы казандай болуу. ~**ım kel mi benim?** менин эмнем кем? ~**ını kesmek** (*бирөөнүн*) башын кесүү. ~**ına kına yakmak 1)** чачына хна сүйкөө. **2)** сүйүнүү, төбөсү көккө жетүү. ~ **komak/koymak 1)** баш коюу, киришүү. **2)** өзүн (*бир нерсеге*) арноо. **3)** макул болуу. ~**ından korkmak** өз жанынан коркуу, өз башын ала качуу. ~**köşe** к. **başköşe**. ~**ını kurtarmak** өз башын куткаруу. ~**ı nara yankmak** (*бирөөнүн айынан*) зыян тартуу. ~ **nereye giderse, ayak da oraya gider mak** мурунку көч кайда барса, кийинки көч да ошол жакка барат. ~**ından nikah geçmek** мурун үйлөнгөн (*турмушка чыккан*). ~ **ol da, istersen eşek başı ol** эшек башы болсоң да болгондой бол. ~ **olmak 1)** (*бир жерге*) башчы болуу. **2)** (*бир иштен*) майнап чыгаруу. ~**ını ortaya koymak** башын ортого коюу, өз жанын тобокелге салуу. ~**ı önünde** жоош, момун, эч нерсеге көз артпаган. ~**ına patlamak 1)** (*жагымсыз окуя*) башына түшүү. **2)** иштин баары (*бирөөнүн*) башына үйүлүп калуу. ~ **sağlığı** көңүл айтма. ~ **sağlığı dilemek** көңүл айтуу. ~**ınız sağ olsun** (*көңүл айтуу*) арты кайрылуу болсун (*сөзм. с. башыңыз аман болсун*). ~ **sallamak** баш ийкөө. ~**ına sarmak** (*бирөөнүн*) башына иш ачуу, жоопкерчилик жүктөө. ~**tan savma** жүр нарыга салуу, эптеп кутулуунун

айласын кылуу. ~**ından savmak** бир шылтоо айтып (*бирөөнүн*) өтүнүчүнөн баш тартуу. ~**ı sıkılmak** кыйын абалда калуу. ~**ı sıkışmak** үстүнө иш үйүлүп калуу. ~**ı sıkıya gelmek 1)** кыйынчылыктардан шайы оо. **2)** башына коркунуч келүү. ~**ını sokacak yer** баш калкалай турган жер. ~ **tacı 1)** таажы. **2)** өтө урматталган, сыйлуу (*киши*). ~ **tacı etmek/~ına tac etmek** башына туу кылуу, ардактоо. ~**ını taştan taş vurmak** башын ташка койгулоо. ~**ına teller takınmak** катуу сүйүнүү. ~**tan tırnağa** башынан (*чачынан*) тырмагына чейин. ~**ı tutmak** (*ызычуудан*) башы ооруп чыгуу. ~ **ucu** жаны, жакыны. ~ **ucunda** (*оорулуунун*) төшөгүнүн башында, жанында. ~**ını uçurmak** башын учура коюу. ~**ım üstüne!** жарайт! макул! жандилим менен! ~**ı üstünde taşımak/tutmak** катуу сыйлоо, кадырлоо. ~**ı üstünde yeri olmak** ар дайым урмат, сыйга ээ болуу. ~ **üstüne!** жарайт! ~**ını ütülemek** тилдөө, жемелөө. ~ **vermek 1)** (*сыздоок*) толуп чыгуу. **2)** (*эгин*) баш алуу. **3)** (*кемени/ кайыкты*) буруу. ~ **vurmak 1)** кайрылуу, арыз берүү, жардам суроо. **2)** (*бир нерседен*) пайдалануу. **3)** (*балык*) торго/кайырмакка түшүү. ~**ına vurmak 1)** (*ичкилик*) эңги-деңги кылуу, башына чыгуу. **2)** (*ысык*) башына өтүү. ~**ına vur, ağzından lokmasını al** башка чапсаң кыңк эптес, жоош, момун (*киши*). ~**ını yakmak** (*бирөөнүн*) башына балаа алып келүү. ~**ı yastık yüzü görmemek** уйку бетин көрбөө. ~ **yemek** негизги тамак. ~**ını yemek** башын жеш, өлүмүнө себеп болуш. ~**ına yıkamak 1)** ойронун чыгаруу. **2)** (*бир ишти*) бирөөгө жаап/түртүп

салуу. ~1 **yukarıda 1)** кекирейген, текебер. **2)** уялбас, тартынбас, тайбас. ~**ına zindan etmek** (*бирөө-нүн*) көргөн күнүн көр кылуу.

başak машак, баш, дан. ~ **bağlamak** (*эгин*) баш / дан алуу.

başaklanmak баш алуу, дан байлоо.

başarı ийгилик, артыкчылык. ~ **belgesi** артыкчылык белгиси. ~ **göstermek** артыкчылык көргөзүү.

başarılı ийгиликтүү.

başarısız ийгиликсиз.

başarısızlık, -ğı ийгиликсиздик, колдон келбестик, жолсуздук.

başarmak ишке ашыруу, орундатуу, аткаруу.

başasistan баш ассистент.

başat, -dı өкүм, бийлеген, башкарган.

başbakan премьер-министр. ~ **yardımcısı** вице-премьер.

başbakanlık 1. премьер-министрлик (*кызматы жана милдети*). 2. өкмөт үйү.

başbuğ 1. (*байыркы түрктөрдө*) кол башчы. 2. *тар.* тандалма отряддын командир.

başçavuş *аск.* старшина.

başçık, -ğı *бот.* гүлдөрдүн эркектик органдарындагы гүл чаңы баштыкчасы.

başgarson баш официант.

başhekim баш доктур.

başhemşire баш медсестра.

başheykeli, -ni бюст.

başiboş 1. (*бирөөгө*) көз каранды болбогон, эркин. 2. байланбаган, бош (*айбандар*). 3. *өтм.* башкаруусуз, көзөмөлсүз, тартипсиз. ~ **birakmak** 1) ээн-жайкын коюу, каалаганын жасатуу. 2) байлабоо, бош коюу (*айбандарды*). ~ **kalmak** кой-ай деген болбоо, эркинче болуу.

başiboşluk, -ğu көзөмөлсүздүк, тартипсиздик, бейбаштык.

başibozuk, -ğu 1. аскерлердин арасындагы штат адамы. 2. анархист. 3.

ачылган-чачылган, чаташкан абал.

başıkabak 1. таз. 2. башын жылтырата кырдырган (*киши*).

başka 1. башка, бөлөк, бөтөн. 2. башкача, бөтөнчө, бөлөкчө. 3. (**-dan ~**) мындан башка, муну менен катар, ошону менен бирге эле. ~ ~ башка-башка, өз-өзүнчө. ~ **biri** башка бирөө. ~ **işi yok mu?** башка иши жокпу?

başkahraman баш каарман.

başkalaşım *геол.* метаморфизм.

başkalaşma 1. *биол.* метаморфоза. 2. өзгөрүү.

başkalaşmak 1. өзгөрүүгө учуроо, көзгө жат болуу. 2. *өтм.* начардоо.

başkaldırı, başkaldırma баш көтөрүү, козголоң, көтөрүлүш.

başkalık 1. башкалык, өзгөлүк, бөтөндүк. 2. өзгөрүү, өнүгүү.

başkan 1. башчы, шеф, төрага. 2. президент.

başkanlık 1. президенттик (*кызмат, милдет*). 2. президенттик аппарат. ~ **etmek** башчылык кылуу, башкаруу.

başkası, -nı башкасы.

başkent, -ti баш калаа, борбор.

başkişi *ад.* баш каарман.

başkomutan башкы командачы.

başkonsolos баш консул.

başkonsolosluk башкы консулдук.

başkoşul башкы талап.

başköşe төр (*үйдө*).

başkumandan *аск.* баш командачы.

Başkurt башкыр.

Başkurtça 1. башкыр тили, башкырча. 2. башкырларга мүнөздүү, башкырларча.

başlâhana *бот.* капуста түрү (*Brassica oleracea*).

başlamak баштоо. **başlama!** баштаба! (*жеме*).

başlangıç 1. башталгыч, башталыш, старт. 2. *ад.* кириш сөз. ~ **noktası** башталыш чекити.

başlanmak 1. башталуу. 2. баш/ дан алуу (өсүмдүктөр).

başlatmak баштатуу.

başlı баштуу. ~ **başına** өзүнчө эле ..., тим эле ... **onun yemek yemesi ~ başına bir sorun** анын тамак жеши өзүнчө эле азап.

başlıca башкы, маанилүү, негизги.

başlık 1. баш кийим. 2. каска, туулга, шлем. 3. башчы, башкарма, бийлик, төбөл. 4. тема, ат. 5. *архит.* капитель. 6. *полигр.* калып, клише. 7. *этн.* калың. ~ **atmak/koymak** тема коюу. ~ **vermek** калың берүү.

başmakale баш макала

başmakçı 1. өтүкчү. 2. (*жаамиде*) чечилген бут кийимдерди караган киши.

başmal *экон.* негизги капитал.

başoda төркү үй.

başoyuncu кино, театр баш(кы) оюнчу, баш артист.

başöğretmen *эск.* (*башталгыч класс-тарда*) директор.

başörtü,-yü, başörtüsü, -nü жоолук.

başörtülü жоолукчан.

başparmak баш бармак.

başrol, -lül баш роль.

başsavcı баш прокурор.

başsayfa титул барагы (*китептин*).

başşehir, -hri баш калаа, борбор.

baştankara 1. зоол. чоң көк чымчык (*Parus maior*). 2. *өтм.* тобокелчи (*киши*).

başvekil *к.* **başbakan**.

başvurmak кайрылуу, арыз берүү. **öğrenci işlerine başvurun** окуу бөлүмүнө кайрылыңыз.

başvuru кайрылуу, арыз.

başyapıt,-dı 1. (*бирөөнүн*) негизги чыгармасы. 2. шедевр.

başyaver баш адъюдант.

başyazar баш(кы) редактор.

başyazı баш макала.

batak 1. саз. 2. (*мончодо*) бассейн. 3. *өтм.* бузулган, азган-тозгон. ~ **a saplanmak** 1) кыйын абалда калуу.

2) токтоп калуу, тоскоолго учуроо (*проект*).

batakçı 1. карыз төлөөөнү көнүмүшкө айландырган. 2. ысырапкор.

batakhane 1. ууру-кескилердин уюгу. 2. иши жүрбөгөн мекеме.

bataklık,-ğı 1. саз. 2. *өтм.* ахлаксыз, бузулган чөйрө, уюк. ~ **gazi** метан.

batarya 1. *аск.* батарея. 2. *элек.* батарея.

bateri *муз.* оркестрдеги урма аспаптар ансамбли.

baterici *к.* **baterist**.

baterist, -ti добулбасчы, батерист.

batı I 1. батыш. 2. батышка байланыштуу/мүнөздүү. 3. Батыш, Европа жана Түндүк Америка. ~ **ülkeleri** Батыш өлкөлөрү. ~ **bloku** Батыш блогу.

batı II батыш (*багыт*). **Kuzey** ~ түндүк батыш. **güney** ~ түштүк-батыш.

batıcı батыш жактоочусу, батыштыктарды туураган.

batık 1. чөккөн (*кеме*). 2. суу баскан (*жер*). 3. чүнүрөйгөн, ичине кирген (*көздөр*). 4. *өтм.* сабыры суз, көңүлү чөккөн (*киши*).

batıl 1. жалган, ойдон чыгарылган, жасалма. 2. пайдасыз, туура эмес. ~ **inanç** ырым-жырымдар. ~ **inançlı** ырым-жырымдарга ишенген (*киши*).

batılı 1. батыш өлкөлөрүнүн журтташы. 2. батыш маданиятын жактырган/жактаган (*киши*).

batılılaşmak батышташуу, батышка ылайыкташуу, батышты тууроо.

batılılaştırmak батышташтыруу, батышка ылайыкташтыруу.

batın,-tını *эск.* 1. карын, курсак, жатын. 2. муун, тукум. **iki ~ evvel** эки муун мурун. **bir ~ üç çocuk doğurdu** бир жатындан үч бала төрөлдү.

batırmak 1. чөктүрүү (*кемени*), каптауу. 2. матыруу, малуу. 3. саюу (*бычакты, кылычты ж. б.*). 4. (*ишти, акчаны*) ойрондотуу, чы-

гашага учуратуу, банкротко алып баруу. **5.** кирдетүү, чачуу (*үйдү, кийимди*). **6.** өтм. (*бирөөнү*) жаманатты кылуу.

batik,-ği (*кездеме, тери, кагаз*) кооздоодогу ыкма.

batkı банкрот, батуу, чөгүү, бүлгүн.

batkın чыгашага учураган, банкрот болгон, карызга баткан (*киши*).

batmak 1. чөгүү (*кеме*). **2.** батуу (*Күн, Ай*). **3.** (*чыгашага, карызга*) батуу, банкрот болуу. **4.** сайылуу (*ийне, кылыч, бычак*). **5.** кирдөө. **üstüm-başım battı** үстү-башым кирдеди. **6.** көңүл оорутуу, катуу тийүү. **7.** чүңүрөйүү, ичине кирүү (*көздөр*). **8.** кулоо, бийлигинен ажыроо (*мамлекет, өкмөт*). **bata çıka** жыгылып-кооп, илкип-калкып. **battı balık yan gider** болору болду, боёсу канды.

batonsale туздуу камырдан жасаган узун чыбык түрүндөгү нан.

battal 1. ишке жарабаган, колдонулбаган. **2.** опсуз чоң, опсуз узун. ~ **boy** опсуз чоң, колдонууга ыңгайсыз. ~ **etmek** колдонуудан чыгаруу, ыргытып ийүү.

battaniye одеяло.

batur баатыр.

bavul жол сумкасы, чоң сумка. ~ **ticaret-i** аз өлчөмдө жасалган бажысыз жана салыксыз эл аралык соода түрү.

Bavyera Бавария.

Bavyeralı 1. бавариялык. **2.** Баварияга тиешелүү/мүнөздүү.

bay мырза (*кайрылуу*). ~ **ım** мырзам. **evet, ~ım** куп болот, мырзам.

bayagi 1. жөнөкөй, катардагы, карапайым. **2.** одоно, уятсыз, адепсиз. **3.** сапаты начар, жупуну, орой. **4.** кадимки, адаттагы. **5.** бир далай, бир топ, чынында. ~ **kanacak gibi oldum** бир далай азгырылып барып токтодум. **6.** (*ботаникалык,*

зоологиялык аттарда) кадимки. ~ **ardıç** кадимки арча. ~ **gün** апта ичиндеги күндөр. ~ **kabak** кадимки ашкабак. ~ **kara kurbağası** кадимки бака. ~ **kaçmak** (*сөз, мамиле, кийим*) жарашпоо, ылайыксыз/орунсуз болуу. ~ **kesir** мат. жөнөкөй бөлчөк.

bayagılaşmak жөнөкөйлөшүү, карапайым тартуу, оройлонуу.

bayagılık 1. жөнөкөйлүк, жупунулук, одонолук. **2.** оройлук, уятсыздык, адепсиздик. **3.** начар сапат. ~ **etmek** оройлук/адепсиздик кылуу.

bayan 1. айым (*кайрылуу*). **2.** аял.

bayat 1. эскирген, каткан, бузулган (*тамак-аш*). **2.** өтм. эскирген, актуалдуулугун жоготкон (*кабар, окуя*).

bayatlamak эскирүү, катуу, бузулуу (*тамак-аш*).

baygın 1. эси оогон, эсин жоготкон, талып калган. **2.** сүзүлгөн, кылгырган (*көз караи*). **3.** алсыз, чарчаңкы (*көрүнүш*). **4.** мас кылган, аңкыган (*жыт*). **5.** ышкысы түшкөн, кумар болгон. **6.** солуган (*өсүмдүк*). ~ **düşmek** эси ооп калуу, талып калуу.

baygınlaşmak 1. эси оо, талып калуу. **2.** сүзүлүү, кылгыруу (*көз караи*).

baygınlık,-ğı 1. эсин жоготуу, талма. **2.** алсыздык, чарчоо, мууну боштук. **3.** сүзүлгөн, кылгырган (*көз караи*). **4.** солуган абал (*өсүмдүктөрдө*). ~ **geçirmek** эси оош, эсин жоготуш. ~ **gelmek** зериктирүү, тажатуу.

baygıntı 1. к. **baygınlık**. **2.** жибек курттун оорусу.

bayılmak 1. эси оо, эстен тануу, талып калуу. **2.** өтм. абдан жактыруу, талып калуу, эси ооп калуу. **3.** солугуу (*өсүмдүктөр*). **4.** арга төлөө, карызын берүү. **bayıla bayıla** куштарлана, таңыркай, кызыгуу менен.

bayıltıcı 1. эстен тандырган, эсин жоготтурган (*дары*), наркоз, анестезия. **2. өтм.** эстен тандырган, катуу таасир берген.

bayıltmak 1. эстен тандыруу, эсин жоготтуруу, наркоз берүү. **2. өтм.** жагымдуу таасир берүү, таң калтыруу, суктандыруу.

bayındır гүлдөгөн, өркүндөгөн, өнүгүп өскөн.

bayındırlık,-ğı 1. гүлдөгөн/ өркөнү өскөн жырлаган абал. **2.** коммуналдык чарба иштери. ~ **Bakanlığı** Коммуналдык Чарба Министрлиги.

bayır бөксө, адыр, кыр. ~ **aşağı** жон ылдый, кыр ылдый. ~ **turpu 1)** түрп (*Cochlearia armoracia*). **2) өтм.** орой, адепсиз (*эркек*).

bayi,-i 1. сатуучу. **2.** (белгилүү компаниялардын товарын белгилүү аймакта сатууга уруксаты болгон) майда соода түйүнү.

bayilik 1. (белгилүү товарларды) сатуучу жер. **2.** (белгилүү компаниялардын) сатыш түйүнү.

baykuş зоол. үкү. ~ **gibi** каражолтой.

bayrak 1. байрак, туу, желек. **2. өтм.** жолбашчы. **3. өтм.** өрнөк, символ. ~ **açmak 1)** туу көтөрүү. **2)** көңүлдүү аскер топтоо. **3)** козголоң чыгаруу, каршы чыгуу. ~ **ları açmak** ызы-чуу салуу, (...-ны) төбөсүнө көтөрүү. ~ **çekmek/asmak** туу көтөрүү. ~ **direği** туунун сабы. ~ **ı indirmek** туу түшүрүү. ~ **ı yarıya indirmek** (аза күтүү учурунда) тууларды жарымына түшүрүү. ~ **töreni** туу көтөрүү салтанаты. ~ **yarışı спорт** эстафета.

bayraktar 1. туу көтөргөн (*киши*). **2.** (*согушта*) колбашы.

bayraktarlık,-ğı жолбашчылык, лидерлик. ~ **etmek** жол башчылык/көсөмдүк кылуу, жол көрсөтүү. ~ **ını yapmak** (*бир иште*) алдыда болуу,

жол көрсөтүү.

bayram 1. майрам, айт. **2.** кубаныч, сүйүнүч. **3.** өзгөчө маанилүү күн. ~ **arifesi** арапа, майрамдан мурунку күн. ~ **dan bayrama** майрамдарда гана. ~ **ın ertesi** майрамдын эртеси. ~ **etmek/yapmak 1)** майрамдоо. **2)** майрамга күн кошуп коюу. **3.** жыргоо, ырахаттануу. ~ **havası** майрамдык маанай. ~ **ınız kutlu/mübarek olsun!** майрамыңыз куттуу/маарек болсун. ~ **da seyranda** анда-санда. ~ **namazı** айт намазы. ~ **şekeri** майрам конфети. ~ **tebriği** майрамдык куттуктоо. ~ **topu** (*диний майрамдардын башталганын билдирген*) замбирек атышы. ~ **üstü** майрамдын алдында. ~ **yeri** майрам күндөрү оюн курулган жер. ~ **ziyareti** майрамда жасалган зыяраттар.

bayramlaşmak өз ара куттукташуу.

bayramlık,-ğı 1. майрамда колдонулган, майрамга мүнөздүү. **2.** майрамдык белек. ~ **ağız argo** сөгүнүү. ~ **ağzını açmak** сөгүнүү, орой/оргу-баргы сүйлөө.

baytar мал доктур, ветеринар.

baz 1. база, базис. **2.** *хим.* негиз. **3. өтм.** таман, жер.

bazan к. bazen.

bazen кээде, кез-кезде, анда-санда, кай/кээ бирде.

bazı 1. айрым, кээ бир. **2.** кээде, айрым учурда, кез-кезде. ~ ~ мурун кийин, анда-санда. ~ **ları/~sı** айрымдар, кээ бирөөлөр.

bazilika 1. король сарайы. **2.** Базилика, Рим соту. **3. тар.** чиркөө.

bazlama, bazlamaç 1. калың калама. **2.** (*вареньелүү*) оладьи.

bazuka *аск.* ракета аткыч.

be ой, ай, дейм (*нааразы болуу, наалуу үчүн колдонулган сыр.* с.). **neredesin ~!** кайдасың ой! **yarma ~!** антпечи эй! антпе дейм! **2. өтм.**

haydi ~! бол эми! **ne ettik** ~! эмне кылып коюптурбуз!

bebe, bebek 1. ымыркай, жаш бала, бөбөк, наристе. 2. куурчак. ~ **beklemek** боюнда бар, бой кат (болуу). ~ **gibi** бала жүздүү, сүйкүмдүү (аял).

bebekleşmek эркелөө, бала кыял болуу.

bebeklik, -ği 1. ымыркайлык, наристелик. 2. жаш бала сыяктуу кыялдар. ~ **etmek** бала кыялдык кылуу.

becayış tar. кызмат алмаштыруу, орун алмаштыруу.

becelleşmek (бири-бири менен) талашуу, арыздануу.

beceri 1. жөндөм, талант, эп. 2. спортшык, ийкем.

becerikli жөндөмдүү, таланттуу, эптүү, шыктуу, ийкемдүү.

beceriksiz жөндөмсүз, шыксыз, эпсиз, ийкемсиз.

becermek 1. колунан келүү, күчү жетүү, аткара алуу, орундатуу. 2. кыйратуу, ойрондотуу, бузуу. 3. арго зордуктоо (аялды). 4. арго көзүн тазалоо, өлтүрүү.

bedava бекер, акысыз. ~**dan/~sına** бекер. ~**ya** бекер, бекер катары. ~ **sirke baldan tatlı mak.** бекер уксус балдан таттуу. ~**dan ucuz** текейден арзан.

bedavacı бекерчи, жатып ичер, жанбакты.

bedbaht бактысыз, каражолтой, бейтаалай.

bedbahtlık, -ğı бактысыздык, таалайсыздык.

bedbin пессимист, кайгыбаш.

bedbinlik пессимизм, кайгыбаштык.

beddua каргыш. ~**sını almak/~sına uğramak** каргышына калуу. ~ **etmek** каргоо. ~**sı tutmak** каргышы кабыл болуу.

bedel 1. бедел, нарк, баа. 2. эквивалент. 3. тең, барабар. 4. аскерлик кызмат ордуна төлөнгөн акча. 5. би-

рөөнүн ордуна Меккеге ажылык-ка барган киши.

beden 1. дене. 2. тулку (баш, кол, буттан башка). 3. чептин дубалы. ~ **cezası** таяк, балак. ~ **eğitimi** дене тарбиясы.

bedenen 1. денеси/тулкусу менен, физикалык түрдө. 2. жекече, жеке өзүнө, керт башына.

bedenî, bedensel денеге байланыштуу, физикалык, соматикалык.

bedesten кымбат баалуу буюмдар сатылган жабык базар.

bedevî 1. бедөө, бедун, көчмөн арап. 2. көчмөн. 3. бедеви сектасына тиешелүү дервиш.

begonya bot. бегония (*Begonia*), декорация өсүмдүгү.

beğendi бегенди (баклажандан жасалган тамак).

beğeni 1. табит. 2. жактыруу. 3. сулуулук түшүнүгү.

beğenilmek жактырылуу, сүйүлүү, артыкчылык берилүү.

beğenmek 1. жактыруу, артык көрүү, мыкты деп табуу, рахат алуу. 2. тандоо. **beğenemedim** жактырбадым, тандай албадым.

beher ар бир. ~**i** ар бири. ~**ine** ар кимисине.

beis, -e'si 1. тоскоол, жолтоо. 2. эск. жамандык, зыян, залал. ~ **görmemek** зыян тартпоо, жамандык көрбөө. ~ **yok** зыян жок.

bej беж, саргыч-күрөң (түс).

bek бек, ооз. бек, катуу, серт.

bekâr 1. бойдок (турмушка чыкпаган, үйлөнбөгөн). 2. үй-бүлөсүнөн башка жашаган. 3. жубайы өлгөн же ажырашкан. ~ **odası** бойдокторго берилген үй.

bekâret, -ti 1. кыздык, кыздык белги. 2. тазалык, аруулук. 3. табигыйлык, нукуралык.

bekârlık, -ğı бойдоктук. ~ **sultanlık** бойдоктук-султандык.

bekçi кароолчу, нөөмөтчү, сакчы. ~ **köpeği** кароолчу ит.
bekçilik,-ği кароолчулук, сакчылык. ~ **etmek** кайтаруу.
bekleme күтмө. ~ **odası/salonu** күтүү бөлмөсү/залы.
beklemek 1. күтүү. 2. кароолдоо, күзөтүү. 3. үмүт этүү.
beklenmedik капысынан, күтүлбөгөн жерден.
beklenmek күтүлүү.
beklenti күтүлгөн/үмүт кылынган (*нерсе, окуя*).
bekleyiş күтүш.
bekri 1. аракеч, алкоголик. 2. мас, кызуу.
bel I 1. бел (*кишинин, айбандын*). 2. бел (*тоонун*). 3. (*кеменин*) ортоңку бөлүгү. 4. сперма. ~ **ağrısı** бел оорусу. ~ **bağı** белбоо. ~ **bağlamak** бел байлоо. ~ **ini bükme** белин бүгүү, карытуу, кыйын абалда калтыруу. ~ **ini doğrultmak** белин түзөө, ишин (*кайрадан*) оңоо. ~ **i gelmek** белинен суу келүү. ~ **gevşekliği** мед. бели бошоо, жыныстык күчтүн жоголушу. ~ **kemiği 1)** анат. омуртка, бел сөөгү. 2) өтм. (*бир нерсенин*) эң негизги бөлүгү, тирөөчү, түркүгү. ~ **ini kırmak** өтм. (*бирөөнүн*) белин сындыруу, мукуратуу, дарманын кетирүү. ~ **soğukluğu** мед. гонорея, триппер. ~ **vermek** бел болуу, колдоо.
bel II күрөк. ~ **bellemek** күрөк менен казыш.
bel III: ~ ~ **bakmak** аңырайып/аңкайып кароо.
belâ балаа, балакет, каргаша. ~ **aramak** (*чатак үчүн*) шылтоо издөө. ~ **sını bulmak** тиешелүү жазасын алуу. ~ **ya çatmak /düşmek/girmek/uğramak** балаага калуу, балакетке учуроо. ~ **sını çekmek** азабын/жазасын тартуу. ~ **geliyorum demez** мак. кырсык келатам дебейт. ~ **okumak**

(*бирөөнү*) каргоо. ~ **yı satın almak** билип туруп бир балаага түш болуу. ~ **yı savmak** балаадан кутулуу. ~ **ya sokmak** балаага калтыруу.
belâgat,-tı 1. эск. чечендик. 2. эск. сөз санаты, риторика.
belâlı 1. балакеттүү, балаалуу. 2. чатак, чыр, бейжай. 3. тажатуучу, түйшүктүү, убарасы көп (*иш*).
Belçika Бельгия.
Belçikalı 1. бельгиялык. 2. Бельгияга мүнөздүү/тиешелүү.
belde эск. 1. шаар. 2. өтм. мекен, чөйрө, жер.
belediye 1. (*райондук, шаардык*) акимчилик. 2. акимчилик имараты, акимият. ~ **başkanı** аким.
belermek акшыюу (*көздөр*).
beleş арго бекер, акысыз. ~ **ten** бекер жерден. ~ **e konmak** бекер жерден ээ болуу.
beleşçi бекерге конгон, мите, бекерпоз.
belge белге, документ, сертификат. ~ **almak** (*эки жыл ордунда калган окуучуну*) окуудан чыгаруу.
belgelemek, belgelendirmek белгеге/документке/фактыга таёо.
belgeli 1. белгеси/документи бар, документал(дык). 2. окуудан чыгарылган (*окуучу*).
belgesel 1. документал(дык). 2. кино документал(дык) фильм.
belgi белги.
belgisiz белгисиз. ~ **adıl грам.** белгисиз ат атооч. ~ **sıfat грам.** белгисиз сын атооч.
belgit 1. документ, ишеним кат, тилкат. 2. далил, күбө.
belirgin ачык, даана, белгилүү, так.
belirlemek 1. белгилөө. 2. аныктоо, чектөө.
belirleyici белгилөөчү, мүнөздөөчү, аныктоочу.
belirli 1. белгилүү, дайындуу, мүнөздүү, тийиштүү. 2. анык, так. ~ **belirsiz** билинер билинбес, белгилүү

белгисиз.

belirmek 1. белилүү болуу, аныкталуу, пайда болуу. **2.** (*ой, пикир, сунуш*) жаралуу, туулуу. **3.** ачык көрүнүү, даана билинүү.

belirsiz 1. белгисиз, аныкталбаган, түкшөмөлдүү. **2.** тааныш эмес, дайынсыз.

belirsizlik белгисиздик, дайынсыздык.

belirteç грам. аныктооч.

belirti 1. белги, символ, жышаана, көрүнүш. **2. мед.** симптом.

belirtme 1. белгилеме. **2. грам.** аныктооч. ~ **durumu** табыш жөндөмө.

belirtmek 1. белгилөө, аныктоо, тактоо, далилдөө, түшүндүрүү, ачыктоо. **2.** мүнөздөө, сыпаттоо.

belit лог. аксиома.

belki балким. ~ **de** а балким.

bellek,-ği 1. эс, эске тутуу, жат. **2. комп.** эске сактоо мүмкүнчүлүгү/мээси. ~ **yitimi** эсин жоготуу, амнезия.

bellem эске сактоо/тутуу, эстөө жөндөмү.

bellemek 1. жаттоо, эстөө. **2.** ойлоо, эсептөө, саноо.

belleten бюллетень, илимий макалалар жыйнагы.

belli 1. белгилүү, билинген, дайындуу, маалым. **2.** ачык, так, даана. ~ **başlı 1)** белгилүү, атактуу, таанымал. **2)** маанилүү. ~ **belirsiz** билинер билинбес. ~ **etmek 1)** белгилүү кылуу, ачыкка чыгаруу. **2)** өтм. сездирүү, туйдуруу, байкатуу. ~ **olmak 1)** белгилүү болуу. **2)** ачыкка чыгуу. ~ **olmaz** алда кандай болот, ким билет, балким...

bembeyaz апапнак, аппак.

bemol, -lî муз. бемоль.

ben I 1. мен. **2. филос.** мендик, эго. ~ **bu işte yokum** мен бул иште жокмун/аралашпайм. ~ **den bu kadar** менин айтарым ушу. ~ **den günah gitti** мен айтарымы айттым, жасарымы жасадым. ~ **den söylemesi** айтып

коёюн, айтып коюшум парз. ~ **im diyen** менменсинген, көкүрөгүн койгулаган.

ben II 1. мең. **2.** жемиште (*айрыкча жүзүмдө*) бышканынын белгиси, чаар. **3.** (*сакалда, чачта*) ала. **4.** (*көздө*) так.

ben III тузакка/кайырмакка коюлган жем.

benbenci менменсинген, көтөрүлгөн.

bence менимче, менин оюмча.

bencil өзүмчүл.

bencillik,-ği 1. өзүмчүлдүк, эгоизм. **2. филос.** субъективизм. ~ **etmek** өзүмчүлдүк кылуу.

bende пенде, кул. ~ **niz/-leri** пендеңиз, кулуңуз (*сыпайыгерчилик үчүн мен сөзүнүн ордуна колдонулат*). **bendeniz saat onda hazır olacak** пендеңиз саат 10до даяр болот.

benek 1. чаар, ала, темгил. **2. астр.** күндүн тагы. ~ **1)** чаар ала, темгил-темгил, ала-була. **2)** топ-топ.

benekli чаар, ала, темгилдүү.

bengi түбөлүк, өлүмсүз. ~ **su** мүрөктүн суусу.

benim менин. ~ **le** мени менен. ~ **için** мен үчүн.

benimki, -ni меники.

benimsemek 1. менчиктөө, карамагына алуу, кабыл алуу, көнүү, өзүнө ыйгаруу, энчилеп алуу, ээлеп алуу. **2. тех.** өздөштүрүү. **3.** сиңдирүү, аралашып кетүү, ассимиляция жасоо.

beniz, -nzi жүз, ыраң, өң. ~ **i atmak** өңү кубаруу. ~ **ağarmak/uçmak** өңү өчүү. ~ **ine kan gelmek** жүзүнө кан жүгүрүү. ~ **i kül gibi olmak** өңү күлдөй бозоруу. ~ **i sararmak/sararip solmak/solmak** өңү саргаруу.

benlik,-ği 1. мендик, кимдик, кишилик. **2.** өзүмчүлдүк, эгоизм. ~ **inden çıkmak** өзгөрүү, өзүнө жат болуу.

benmari 1. бир идиштеги кайнак сууга башка идиштеги затты матырып

ысытуу/эритүү ыкмасы. 2. кайра-кайра кайнатуу.

bent, -di 1. байланыш, мамиле. **2. ук.** мыйзам беренеси. **3. (китеп)** абзац. **4. эск.** газета макаласы. **5. ад.** уйкаштык, сап. ~ **etmek 1)** байланыштыруу, көз каранды кылуу, көңүлүн тартуу. **2)** кумарлантуу.

benzer 1. окшош, түспөлдөш, бирдей, тең. **2. кино** дублер.

benzerlik, -ği 1. окшоштук, түспөлдөштүк, бирдейлик. **2. геол.** окшоштук.

benzersiz теңдешсиз, (*эч кимге, эч нерсеге*) окшобош.

benzeşmek окшошуу, түспөлдөшүү.

benzetme 1. окшотуу, түспөлдөтүү. **2.** тууроо, имитация. **3.** окшоштуруу, талкалоо. **4. өтм.** сындыруу, талкалоо. **çocuk oyuncağını benzetti** бала оюнчугун талкалады. **5. (башы-көзүн)** көгала кылып уруу. ~ **gibi olmasın** салыштыргандай болбосун (*салыштыруунун ыңгайсыздык жаратпашы үчүн айтылат*).

benzin бензин. ~ **deposu** бензин багы. ~ **göstergesi** бензин көрсөткүч. ~ **istasyonu** бензин станциясы. ~ **motoru** бензин менен иштеген мотор.

benzinci 1. бензин станциясы. **2.** бензин куйган (*киши*).

benzinlik, -ği ооз. бензин станциясы.

beraat, -tı ук. акталуу. ~ **etmek** акталып чыгуу, күнөөсүз деп эсептелүү.

beraber 1. бирге, бирдикте, кошо, чогуу. **2.** бир деңгээлде, бирдей, тең. **3.** карабастан, ...са да. **4.** тең (*эсен*). ~ **inde** ... менен кошо, ... менен бирге. **olmakla** ~ болуу менен бирге, ... болгону менен, ... болсо да. **hep** ~ баары чогуу, бирдикте. **olması ile** ~ болору менен, болор замат. **güneşin batması ile** ~ күн батар замат. ~ **e bitmek (оюнда)** тең чыгуу.

beraberce бирге, бирдикте, чогуу.

beraberlik 1. бирдик, биргелик. **2.** тилектештик, жалпылык, жакшы санаалаштык. **3.** бирдейлик, окшоштук. **4. спорт** тең эсеп.

berat, -ti 1. тар. султан тарабынан чыгарылган жардык. **2.** өкмөт тарабынан берилген күбөлүк, патент. ~ **gecesi /kandili** *Азирети Мухаммедге пайгамбарлык берилген түн, Шаабан айынын он беши.*

berbat, -tı 1. эң жаман, начар. **2.** таш талканы чыккан, талкаланган, чаң-тополоң, баш-аламан. **3.** кир, балтак-шалтак, балит. ~ **etmek 1)** талкалоо, төгүп-чачуу, чаң-тополоң салуу. **2)** (*бир ишти*) бузуу.

berber чачтарач (кесип). ~ **dükkanı** чачтарач (*жай*).

berbuş бейбаш, селсаяк.

bere I 1. (*денедеги таяктан калган*) жара, так, из, көгөрүү. **2.** (*бир нерседеги*) сызык, чийин, так. **yara** ~ **içinde** бетинде/денесинде тамтык жок.

bere II беретка.

bereket 1. береке, молдук. **2.** бактыбызга..., Кудайдан болуп..., Кудай жалгап, дагы жакшы... **3.** жамгыр. ~ **ki** же ~ **versin ki** Кудайга шүгүр, Кудайдан болуп. ~ **versin 1)** (*бир нерсе үчүн акча алган кишинин батасы*) береке берсин. **2)** Кудайга шүгүрчүлүк.

bereketli 1. берекелүү, мол. **2.** жемиштүү, түшүмдүү. **3.** (*акча үчүн*) кирешелүү, акжолтой. ~ **ola!** ~ **olsun!** береке толсун! берекеси артсын!

berelemek уруп-согуу, бети-башын көгала кылуу.

bergamot, -tu 1. bot. бергамот (*Citrus bergamia*). **2.** бул дарактын мөмөсү.

beri бери. ~ **ye geliniz** бери келиңиз... ~ **-dan beri** ...-дан бери. **sabahtan** ~ эртеден бери. ~ **de** бериде, бери жакта.

beriki,-ni берки. ~ **ev** берки үй . ~**ler** беркилер.

berk,-ki **1.** серт, катуу. **2.** чың, бышык, бекем.

berkitmek **1.** бекитүү, чыңдоо, күчөтүү. **2.** колдоо, бекитүү.

bermuda бермуда (*шорта*).

berrak **1.** таза, тунук, ачык (*суу, күн ж. б.*). **2.** жаркыраган, мизилдеген. **3.** тунук, уккулуктуу (*үн*). **4.** даана, ачык, сулуу (*сүйлөө, жазуу*).

berraklık,-ğı тазалык, тунуктук, жаркырактык.

bertaraf **1.** четке каккан, ишин бүтүргөн, жок кылган. **2.** мындай турсун ..., биякта калсын, ... мындай коёлу. **şaka** ~, **insanın günaha gireceği geliyor** тамаша эмес/чындап эле, (*кээде*) кишинин күнөөгө баткысы келет. ~ **etmek** жок кылуу, жоюу.

berzah **1.** *геогр.* мойнок. *сал.* **kistak**. **2.** *дин* даанышман. **3.** чочуткан, санааркаткан (*нерсе*).

besbelli **1.** апачык, айдан ачык. **2.** түшүнүктүү. ~ **artık gelmiyecek** келбей турганы ачык/ түшүнүктүү.

besbeter бешбетер, эң жаман/ начар.

besi **1.** азык-түлүк берүү, тойгузуу, жем-чөп берүү. ~ **ye almak/çekmek** семиртүү, бордоо. **2.** азык, жем-чөп, тамак. **3.** акыр. ~ **suуu** *бот.* (*өсүмдүктөрдүн*) маңызы, ширеси, согу.

besici мал бордоп саткан киши.

besili семиз, бордолгон (*мал*).

besin **1.** азык зат, тамак-аш. **2.** *өтм.* жашоо/өмүр булагы.

besleme **1.** тамактандыруу, азыктандыруу. **2.** *өтм.* бакма кыз (*үй жумуштары үчүн багып алынган*). **3.** бордолгон (*мал*).

beslemek **1.** тамактандыруу, тойгузуу (*кишини*), семиртүү (*жерди*), бордоо (*малды*). **2.** багуу, күтүү. **tavuk**

~ тоок багуу. **3.** багуу, тарбиялоо, кароо. **4.** бекемдөө, толуктоо, калыңдоо. **5.** (*бир сезим*) туюу. **hayal** ~ кыял куруу. **besle kargayı, oysun gözünü** карганы бак, көзүнү ойсун (*жакшылык билбегендер үчүн айтылат*).

beslenme азык зат, тамак-аш. ~ **çantası** азык торбосу.

beslenmek **1.** азыктануу, тамактануу. **2.** семиртилүү, бордолуу (*мал, жер*).

besleyici **1.** багуучу, тамактандыруучу, өстүрүүчү. **2.** *өтм.* тойгузуучу, бай.

besmele *дин* бисмиллах/бысмылда (**bismillâhirrahmanirrahim**’дин *кыск.*) “*кайрымдуулардын кайрымдуусу Аллаанын атынан*». ~ **çekmek/demek/okumak** бисмиллах/бысмылда демек/деп келме келтирмек.

beste **1.** обон, музыка (*ырдын*). **2.** *муз.* композиция. ~ **yarmak** обон чыгаруу, музыка жазуу.

besteci **1.** обончу. **2.** композитор.

bestekâr *к.* **besteci**.

bestelemek **1.** обон чыгаруу, музыка жазуу. **2.** обонго салуу, музыкалаштыруу.

beş беш. ~ **aşağı** ~ **yukarı!** макулдаштык! иш бүттү! (*соодалашуу бүткөндө айтылат*). ~ **beter** бешбетер. ~ **duyu** беш туюм. ~ **on** беш-он (*бир канча*). ~ **on kuruş çıkarmak** беш-он тыйын таап алуу. ~ **para almamak** беш тыйын албоо. ~ **para etmez** беш тыйынга турбас. ~ **paralık etmek** абийирин төгүү, уят кылуу. ~ **paralık olmak** айыбы ачылуу, жүзү ашкереленүү. ~ **parasız** бир тыйыны жок. ~ **vakit namaz** беш убак намаз. ~ **para ver söylet, on para ver sustur** *мак.* бир сом берип сүйлөтө албай, миң сом берип токтото албай.

beşer **I** бештен. ~ ~ беш-бештен.

beşer II адамзат, адам баласы. ~ **şaşar** адам (болгон соң) жаңылат.
beşeriyet, -ti адамзат, адам баласы.
beşgen геом. беш бурчтук.
beşibirlik, -ği беш алтын лира наркында болгон аялдардын жасалгасы.
beşik, -ği 1. бешик. 2. (бир нерсенин) туулган/жаралган жери. **uygarlığın ~i** цивилизациянын бешиги. ~ **kertiği/~ kertme nişanlı** бел куда. ~ **ten mezara kadar** өмүр бою. ~ **ini sallamak** өтм. (бирөөнү) жакшы билүү, беш колундай таануу.
beşinci бешинчи.
beşiz беш түгөй (бир тууган), беш эм (жаныбарларда).
beştaş беш таш, чакмак (оюн).
bet I, -ti бет, жүз. ~ **beniz** бет, өң, жүз. ~ **i benzi atmak** өңү/жүзү кубаруу. ~ **bereket** береке, молдук. ~ **i bereketi kalmamak/kaçmak** берекеси кетүү, бат түгөнүү.
bet II, -di түрү суук, ажарсыз, жаман. ~ **bakmak** жаман көзү менен кароо. ~ **ine gitmek** ыза болуу, жини келүү, ардануу. ~ **suratlı** сумсайган, сустайган.
beter бетер. ~ **in beteri** начардын начары. ~ **in beteri var** мындан да бетер болушу мүмкүн (көңүл сооротуу үчүн айтылган сөз).
beti 1. шекил, фигура. 2. сүрөттөмө, элес.
betik, -ği жазуу түрүндөгү нерселер (китеп, кат, документ ж. б.).
betim сүрөттөмө, чагылдырма, мүнөздөмө.
betimlemek сүрөттөө, чагылдыруу, мүнөздөө.
beton бетон. ~ **gibi 1)** бекем, бышык. 2) күчтүү.
betonarme темир бетон.
betoniyer бетон аралаштыргыч машина.
bevliye урология.
bevliyeci уролог.

bey 1. (эркектерге кайрылуу) мырза. **Bülent B~** Бүлент мырза. 2. эркек. 3. эр, күйөө. 4. эск. бай, бек. 5. уруу башчысы. 6. (карта оюнунда) туз. ~ **erki тар.** плутократия (мамлекеттик бийлик түрү). ~ **gibi yaşamak** кең-кесир жашоо.
beyan 1. ачыктама, маалымдама, кабар, баян. 2. билдирүү, декларация. ~ **etmek** жарыялоо, ачыктоо.
beyanat, -tı ачыктама, билдирүү, кабар. ~ **ta bulunmak** ачыктоо, түшүндүрүү, маалымдоо.
beyanname билдирүү, жарыялоо, декларация, коммюнике.
beyaz 1. ак. 2. ак жүздүү, европалык (раса). 3. (шахматта) ак таштар. 4. (басмада) нормалдуу коюулуктагы тамгалар. ~ **a çekmek** таза көчүрүп жазуу. ~ **a çıkarmak** актоо, жактоо. ~ **diken** актикен (*Crataegus oxyacantha*). ~ **eşya** электр үй буюмдары. ~ **et** ак эт (куш/балык эти). ~ **iş** ак иш. ~ **kadın ticareti** ак жүздүү күндөр менен кылынган соода. ~ **kitap** «Ак китеп». ~ **perde 1)** киноэкран. 2) кино. ~ **peynir** быштак. **B~ Rus** белорус. **B~ Rusya** Белоруссия. **B~ Saray** Ак Үй.
beyazımsı, beyazımtırak агыш, акчыл.
beyazlanmak, beyazlaşmak агаруу (чач, сакал).
beyazlatmak агартуу.
beyazlık актык.
beybaba ата (балдар урматтоо иретинде колдонот).
beyefendi 1. мырза (кайрылуу). 2. эркек (сылыкча).
beygir 1. ат. 2. спорт эшек (аттоо үчүн). ~ **gücü** физ. ат күчү.
beyhude 1. бөөдө, бекер, калп/жөн эле. 2. пайдасыз, маанисиз. ~ **yere** бекерден бекер.
beyin, -yni 1. анат. мээ. 2. акыл, эс. 3. өтм. (бир ишти) ойлоп тапкан, башкарган (киши). 4. билимдүү,

акылдуу. **~i atmak** жини келүү, жаалдануу. **~i bulanmak 1)** мээси айлануу. **2)** жамандыкты сезүү. **~ edisi** психол. мээнин иштеши. **~ göçü** акыл көчү (акылдуулардын өлкөдөн кетиши). **~ kanaması** мед. мээнин канамасы. **~i karıncalanmak** мээси/башы катмак. **~i kaynamak** мээси кайноо. **~ine kurşun sıkamak** мээсин чачыратуу/былчыйта коюу (опуза). **~i patlamak** мээси чачыроо/башы жарылуу. **~ sarsıntısı** мээси чайкалуу. **~i sulanmak** алжымак, мээси айнымак. **~inde şimşekler çakmak 1)** өтө капа болуу. **2)** капысынан башына бир ой/пикир келүү. **~ine varmak** башына чыгуу (ичкилик). **~inden vurulmuşa dönmek** карайлап калуу (күтүлбөгөн кабардан). **~ini yıkamak** мээсин айландыруу.

beyincik, -ği *анат.* жүлүн.

beyinsiz *орой* мээси жок, көкмээ.

beyit, -yti *поэз.* бейт, эки саптык.

beylik, -ği 1. мамлекеттик, казынага тиешелүү. **2.** калыпка салынган, стереотип, көп колдонулган. **3.** бейдин карамагындагы жер, бейлик. **4.** бектик, мырзалык, ак сөөктүк. **5.** жергиликтүү эгемен башкаруу, эмирлик. **6.** *эск.* өкмөт. **7.** аскер одеалы.

beynamaz *дин* намаз окубаган, мусулманчылык шарттарын бузган киши.

beynelmilel эл аралык, интернационалдык. *сал.* **uluslar arası.**

beysbol бейсбол.

beysbolcu бейсболчу.

beyzade бекзаада, ак сөөк, аристократ.

beyzhol *к.* **beysbol.**

beyzî сүйрү, овал, эллипс, жумуртка шекилинде.

bez 1. бөз, чүпүрөк, кездеме. **Amerikan ~i** одоно токулган/кендир кездеме (*холст*). **branda ~i** брезент. **2.**

(*кир, чаң*) аарчыган чүпүрөк. **ıslak ~** суулуу/нымдуу чүпүрөк. **3.** кездеме айрыгы. **sargı ~i** таңуу. **4.** чүпүрөктөн жасалган. **~ bebek** чүпүрөк куурчак. **~ top** чүпүрөк топ. **~ kaplı** чүпүрөк капталган.

bez II *анат.* без. **tükürük ~i** шилекей бези. **kalkan ~i** калкан бези.

bezdirmek бездирүү, тажатуу, жада-туу, зериктирүү.

beze I 1. *анат.* без. **2.** шишик (*жара же сыздоок жараткан*).

beze II тоголок тамыр, пазы.

bezek оюу, жасалга, кооздук, декорация.

bezekçi 1. дубал кооздогон уста. **2.** ооз. колуктуну жасанткан аял.

bezelye 1. *бот.* буурчак (*Pisum sativum*). **2.** буурчактын даны.

bezemek жасалгалоо, кооздоо, декорациялоо.

bezenmek 1. жасалгалануу, кооздолуу. **2.** жасануу, кооздонуу.

bezgin маанайсыз, көңүлү чөккөн, жашоодон безген.

bezginlik, -ği көңүл чөккөндүк, кош көңүлдүк, үмүтсүздүк, пессимизм.

bezik, -ği безик (*карта оюну*).

bezir, -zri 1. урук, тукум. **2.** айдоо. **3.** зыгыр майы. **~ yağı** зыгыр май.

bezirgân 1. соодагер, көпөс. **2.** көчмө дүкөн, боёкчу. **3.** *өтм.* кызыл кулак, алып сатар.

bezmek зеригүү, тажоо, (...-дан) аша кечүү. **canından ~** жанынан аша кечүү.

bıcı: *туур.с.* ~ ~ (*бала тилинде*) киринүү. ~ ~ **yarmak** киринүү, сууга түшүү.

bıcıl 1. *анат.* томук сөөгү. **2.** томук менен ойнолгон оюн.

bıcır: *туур.с.* ~ ~ быжы-быжы (*көп сүйлөө*).

bıçak 1. бычак. **2.** (*ар түрдүү техниканын*) кесүүчү бөлүгү. **~ ağzı** бычак мизи. **~ altına yatmak** бычак

алдына жатуу, операция болуу. ~ **atmak** бычактоо, бычак саюу. ~ **çekmek** бычак сууруу. ~ **gibi kesmek** 1) бычактай кесип кетүү. 2) дароо жок кылуу. ~ **kemiğe dayanmak** чегине жетүү, чыдамы түгөнүү. ~ **sırtı kadar fark** болор-болбос айырма. ~ **vurmak** бычак уруу, бычактоо. ~ **yemek** бычак жеmek.

bıçakçı бычак жасаган/саткан киши.

bıçaklamak бычактоо.

bıçaklık,-ğı 1) бычак сакталган жер.

2) бычак жасаганга жарактуу (*нерсе*).

bıçkı 1. эки саптуу араа. 2. электр араа.

3. бак бутаган тиштүү бычак. ~ **tozu** таарынды.

bıçkın 1. бекерпос, куу чирен. 2. жүрөктүү, кайраттуу, тайманбас, көйкашка.

bıkkın тажаган, жадаган.

bıkkınlık,-ğı тажама, зерикме, кусалык. ~ **lık gelmek** жадоо, тажоо. ~ **vermek/getirmek** тажатуу, зериктирүү.

bıkmak тажоо, жадоо, көңүлү калуу. **bıkıp usanmak** тажоо, айласы түгөнүү.

bıktırıcı тажатма, көңүлсүз.

bıktırmak тажатуу, көңүл калтыруу, жадатуу, айланы кетирүү/ түгөтүү.

bıldır ооз. былтыр. ~ **ki** былтыркы.

bıldırcın зоол. бөдөнө (*Coturnix*). ~ **gibi** кыска болук (*аял*).

bingil : туур.с. ~ ~ толук, көпшөк.

bingıldak анат. (*жаш баланын*) төбөсүндөгү эмгеги.

bingıldamak былкылдоо.

bırakmak 1. таштоо, калтыруу, токто-туу, таштап салуу. **aç** ~ ачка калтыруу. **utanmayı bırak** уялганды кой. **iz** ~ 1) из калтыруу. 2) өтм. өчпөс из калтыруу. **kadın** ~ аялын таштап кетиш. **tütün** ~ тамекини

таштоо. 2. коюу, салуу. **parayı banka-kaya bırak** акчаны банкага кой. 3. кийинкиге калтыруу. 4. чыгаруу, коё берүү. **serbest** ~ эркин коё берүү. 5. өстүрүү, коюу. **bıyık** ~ мурут коюу. 6. уруксат берүү, жолтоо болбоо. **sözü size bırakıyo-rum** сөздү сизге берейин. 7. жеткирүү, таштап коюу. 8. ордунда калтыруу (*окуучуну*). 9. аркасында калтыруу. **miras** ~ мурас калтыруу. 10. ажырап кетүү, сыйрылуу. **masanın kaplaması bırak-mış** үстөлдүн каптамасы сыйрылып калыптыр. **bıraktığı yerde** мурунку ордунда, илгерилебей. **bırak, gitsin!** жөн кой, кете берсин!

bıyık 1. мурут, мыйык. 2. (*өсүмдүктөрдө*) мурут. ~ **altından gülmek** мыйыгынан күлүү. ~ **ını balta kesmez olmak** мурдун балта кеспөө, эч кимден жазганбоо, эч кимди тоотпоо. ~ **bırakmak** мурут коюу. ~ **burmak** мурутун чыйратуу. ~ **ı terlemek** мурут чыга баштоо (*жаш өстүрүмгө*).

bıyıklı муруттуу, мурутчан.

bızdık ооз. жаш бала.

bızır анат. клитор. сал. **dılak**.

bî- бей- (*фарсчада жоктукту билдирген префикс*). **biedep** бейадеп, тартипсиз, адепсиз.

biber 1. бот. калемпир (*Capsicum annuum*). 2. калемпир, мурч (*татым*). ~ **dolması** фаршталган калемпир. ~ **gibi** калемпирдей (*ачуу*). ~ **tanesi** калемпирдин уругу. ~ **turşusu** туздалган калемпир.

biberli 1. калемпир кошулган. 2. өтм. ачуу.

biberlik,-ği 1. мурч/калемпир салгыч. 2. калемпир талаасы.

biberon упчулуу шише, упчу.

bibliyografi, bibliyografya библиография.

biblo библо (*майда-бараат жасал-*

галар/ буюмдар).

biçare 1. бечара, байкуш, шордуу. **2.** чарасыз, айласыз.

biçem ыкма, стиль.

biçerdöver комбайн (сөзм. с. ормо-бастырма).

biçilmiş бычылган. ~ **kaftan** туура, ылайык. **bu kız senin için biçilmiş kaftan** бул кыз сага эң ылайык.

biçim 1. бычим, шекил, форма. **2.** түр, ыкма. **ne ~ şey bu?** бул кандай неме? **güzel ~de söylemek** келиштирип айтуу. **3.** комп. формат, көлөм. ~ **almak** шекил алуу. ~**ini almak** шекилин алуу, формасына кирүү. ~**ine getirmek** түргө келтирүү. ~**e sokmak /koymak/ ~ vermek** шекил берүү.

biçimci формалист.

biçimlendirmek бычим берүү, түргө алып келүү.

biçimlenmek бычимдануу, түргө келүү, шекил алуу.

biçimli 1. бычимдуу, жарашыктуу. **2.** шекилдүү, түрүндө болгон.

biçimsel шекилге байланыштуу, шекил/бычим жөнүнөн.

biçimsiz 1. шекили бузук, бычимсыз. **2.** жарышыксыз, көрүнүшү жаман.

biçimsizlik,-ği 1. бычимсыздык, шекилсиздик. **2.** жарашыксыздык, комсоолук.

biçki бычыш. ~ **dikiş yurdu** бычмачылык-тикмечилик окуу жайы.

biçmek 1. бычуу. **2.** кесүү. **3.** эгин оруу. **4.** өтм. атуу, өлтүрүү (тынымсыз ок атуу менен). **5.** өтм. баа берүү.

bide бидет.

bidon бидон.

bidüzye тынымсыз, үзгүлтүксүз.

bienal, -li эки жылда бир.

biftek бифштекс.

bîgâne 1. чоочун, чет элдик, тааныш эмес. **2.** кайдыгер, кош көңүл.

bigudi бигуди.

bîhaber бейкапар, капарсыз, кабарсыз.

bikarbonat, -tı бикарбонат.

bikini аялдардын эки бөлүктүү суу кийими.

bikir,-kri 1. тазалык, аруулук, пакизатлык. **2.** кыз.

bilâhara к. **bilahare**.

bilâhare кийин, андан соң, соңунда, аягында.

bilâistisna бирдей, тең, айырмасыз.

bilâkis тескерисинче, кайта, кайра.

bilânço фин. баланс.

bilârdo бильярд. ~ **salonu** бильярд салону. ~ **topu** бильярд тобу.

bildik 1. тааныш, тааныган-билген. ~ **çıkmaк** тааныш чыгуу.

bildirge 1. билдирме, рапорт. **2.** арыз.

bildiri 1. билдирүү, коммюнике. **2.** доклад. **3.** массаж, кабар. ~ **tahtası** кабар тактасы.

bildirim билдирүү, туйдуруу, эскертүү. ~**de bulunmak** билдирүү/эскертүү жасоо.

bile I да, дагы, ал турсун, ал түгүл. **Ahmet ~ vermedi** ал түгүл Ахмет/Ахмет деле берген жок.

bile II: ~ ~ билип туруп. ~ ~ **vermedi** билип туруп эле бербеди.

bileği бүлөө. ~ **taşı** бүлөө таш, чарык.

bilek 1. билек (кишинин). **2.** билек (ай-бандын). **3.** өтм. күч, кубат. ~**inde altın bileziği olmak** майлуу кызматка орношуу. ~ **gibi** билектей, жоон. ~**ine güvenmek** билегине ишенүү. ~**inin hakkı ile** билеги менен, өз күчү менен. ~ **kuvveti** билек күчү, карылуулук.

bileklik,-ği карыпчын (билекке чейин кийилген жоо кийими).

bilemek бүлөө, чарыкка тартуу.

bileşen физ. кошулма күч, компонент.

bileşik татаал, бириккен, биргелешкен, кошмо. ~ **faiz** фин. кошмо пайыз. ~ **kesir** мат. буруш бөлчөк. ~ **sözcük** грам. татаал сөз.

bileşim хим. кошулма.

bileşke физ. теңдеш күч.

bileşmek *хим.* кошулуу, кошунду пайда кылуу.

bileştirmek кошуу, бириктирүү.

bilet,-ti билет. ~ **gişesi** билет кассасы.

biletçi билетчи.

bileyici чарыкчы.

bilezik **1.** билерик. **2.** түтүктөрдү бириктирген металл шакекче. **3.** *argo* кишен.

bilfiil чындыгында, акыйкатта, иш жүзүндө.

bilge билимдүү, билгиликтүү, көсөм, даанышман, акылман.

bilgi **1.** билим, билги. **2.** маалымат, информация. ~ **bankası** *комп.* маалымат банкасы. ~ **edinmek** билги/маалымат алуу.

bilgiç,-ci **1.** билимдүү, билгич. **2.** *өтм.* билимдүү сөрөй, билерман.

bilgiçlik билермандык.

bilgi ~ **işlem** *комп.* билгилерди/маалыматтарды (ырааттуу) иштетүүчү сервис.

bilgin билимдүү, окумуштуу, илимпоз, адис.

bilgisayar компьютер. ~ **faresi** компьютер жөндөгүч. ~ **mühendisi** инженер-компьютерщик. ~ **operatörü** компьютер оператору. ~ **programcısı** программист.

bilgisayarcı **1.** компьютерщик. **2.** компьютер сатуучу.

bilgisizlik билимсиздик, түркөйлүк, караңгылык.

bilhassa өзгөчө, айрыкча, атайы.

bili: *сырд.* с. ~ ~ түтү-түтү (*тоок чакыруу үчүн колдонулат*).

bilim илим. ~ **adamı** илимпоз, илим адамы. ~ **kurgu** фантастика.

bilimsel илимий, илимге таянган.

bilimsellik,-ği илимий негиздүүлүк.

bilinç акыл-эс, эс. ~ **dışı** билбей (*эс-учу ордуна эмес кезинде жасалган*). ~ **ine varmak** түшүнүү, ойго/пикирге келүү.

bilinçaltı *психол.* эсинин/акылынын

учунда.

bilinçlendirmek маалымат/түшүнүк берүү, түшүндүрүү.

bilinçlenmek аң-сезимдүү болуу, түшүнүккө ээ болуу.

bilinçli аң-сезимдүү, түшүнүктүү, маалыматтуу.

bilinçsiz аң-сезимсиз, түшүнүксүз, маалыматсыз.

bilinmek **1.** билинүү, ачыкка чыгуу. **2.** таанылуу.

bilirkişi билген киши, адис, эксперт, консультант.

bilişim информатика. ~ **ağı** информация түйүндөрү.

billah *к.* **billâhi.**

billâhi Кудай алдында, Кудай урсун, ишениңиз ... **vallahi** ~ Кудай алдында, Кудай күбө (*карганма*).

billur **1.** кристалл. **2.** хрусталь. ~ **gibi** **1)** таза, тунук, мөлтүр (*суу, үн*). **2)** аппак, жумшак (*кол, моюн*). **3)** ак ниет, чынчыл.

billurlaşma кристаллдашуу.

billursu кристалл сымал/түспөл, мөлтүрөгөн.

bilmece табышмак. ~ **yi çözmek** табышмакты табуу/жандыруу.

bilmek **1.** билүү. **2.** (*бир тармакта*) жетишерлик/каныккан/дасыккан маалыматы болуу. **3.** (*бир иште*) тажырыйбасы болуу. **ütüyü bilen kadın** үтүктөгөндү билген аял. **4.** таануу, эстөө. **5.** ойлоо, эсептөө. **ben onu dost biliyordum** мен аны досум деп эсептечүмүн. **6.** түшүнүү, билип коюу. **kuşların tüylerinin renginden bilirim** куштардын түгүнүн түсүнөн билем. **7.** жоопкерчилик тагуу, ишенүү. **senin arkadaşını bilmem, seni bilirim** сенин жолдошуңу билбейм, сени билем. **8.** (*a/e чакчыл мүчөлөрү жалганган этиштер менен бир ишти жасоого жөндөмдүүлүктү билдирет*). **yazabilmek** жаза алуу.

okuyabilmek окуй алуу. **bileme-din(iz)** ... , биле албадың дейли/деп коёлу. **bilerek** билип туруп, атайлап. **bilmeden** билбей, атайлабай, байкабай. **bile bile** билип туруп эле, атайын эле. **bildim bileli** мен билгенден. **bilir bilmez** билер замат. **bilmezlikten gelmek** билмемиш болуу. **bilidiğinden kalmamak/bilidiğini okumak** өз билгенин кылуу, билген намазын окуу. **bilidiğinden şaşmamak** өз билгенин бербөө. **bilidiğini yapmak** билгенин кылуу. **bilidiğini yedi mahalle bilmez** билбегени жок, биттин ичегисине кан куят. **bilmem hangi** кайсы бир. **bilmem nasıl** кандай экенин билбейм. **bilmiş ol!** билип кой! **kim bilir!** ким билет! **sen bilirsin** өзүң бил, өз эркиң.

bilmez 1. билбес, караңгы. **2.** (татаал сөздүн экинчи бөлүгү катары келип, “билбес”, “жараксыз”, “колунан келбес”, “жөндөмсүз” маанилерин кошот). **kendini bilmez** өз ордун билбеген. **hatırbilmez** кадырды билбес.

bilmezlik,-ği билбестик. **~ten gelmek** билмемиш болуу.

bilmukabele 1. жооп катары, дал ошондой эле. **2.** сизге да ..., мен да ... (бирдей тилекте/ойдо экенин билдирет).

bilumum бүтүн, бардык.

biyle 1. шар менен ойнолгон балдар ойну. **2.** (таштан, металлдан жасалган) шар.

bilyon биллион, миллиард.

bin 1. миң. **2.** эсепсиз, сансыз, көп. **~bir zorlukla** миңдеген кыйынчылыктар менен. **~bir ayak bir ayak üstüne** тыгылышып, сыгылышып, түртүшүп. **~lerce/ ~lerle** миңдеген, көп сандаган. **~bir** миң бир, түркүн-түрдүү. **~i bir paraya 1)** көп, мол. **2)** абдан арзан. **~dreden**

su getirmek миң шылтоо айтуу. **~can ile** чын дилинен, жан дилден. **~derde deva** миң дартка дабаа, шыпаалуу. **~kalıba girmek** миң түрлөнүү/кубулуу. **~kat** миң жолу. **~pişman olmak** абдан өкүнүү. **~tarakta bezi olmak** бир убакта бир катар иш менен алек болуу. **~yaşa!** миң жаша! **~ölçüp, bir biçmeli** мак. миң/жети өлчөп, бир кес. **~işi bir söyle** мак. миң (жолу) угуп, бир (жолу) сүйлө.

bina 1. имарат, курулуш. **2.** негиз. **3.** грам. мамиле. **4.** эск. арап грамматикасы китеби. **~etmek 1)** куруу, тургузуу, салуу (имаратты). **2)** өтм. негиздөө, куруу (уюмду, коомду ж. б.). **~vergisi** курулуш салыгы.

binaenaleyh ошондуктан, ошол себептүү, андыктан.

bînamaz к. beynamaz.

binbaşı, -у аск. майор.

bindirim баа көтөрүү, кымбаттатуу.

bindirmek 1. миндирүү. **2.** жүктөө. **3.** сүзүшүү, кагышуу. **4.** кошуу, көбөйтүү.

binek 1. мингич (айбан). **2.** унаа. **~arabası** ат араба. **~atı** мингич ат.

biner миңден, миңдеп.

binici атка минүү өнөрү/адистиги. **~okulu** атчандар мектеби.

bininci миңинчи.

binlik миңдик (акча).

binmek 1. минүү (атка, төөгө ж. б.).

2. түшүү, отуруу (машикеге, кемеге, учакка). **3.** минүү (велосипедге, мотоциклге). **4.** (иши) терс кетүү, ойдогудай чыкпоо. **5.** учкашып калуу, үстүнө чыгуу. **6.** баасы көтөрүлүү. **7.** кошулуу, көбөйүү. **bin-diği dalı kesmek** ичкен кудугуна түкүрүү, өз тамырына балта чабуу.

bir 1. бир (сан). **2.** жалгыз, жалкы. **3.** кимдир-бирөө, бирөө. **4.** бир,

окшош, бирдей, тең. 5. жалпы, бирге. 6. эле, гана. ~ **bu eksikti** ушул эле жетишпей жатты эле. **bunu ~ tek o yapabilir** муну ал гана жасай алат. 7. ушундай, ушинтип. ~ **düştüm ki...** ушундай бир жыгылдым дейсиң... . ~ **tuhaf bakıyor** бир кызыктай карайт. ~ **ağızdan** бир ооздон. ~ **alan pişman**, ~ **almıyan** алган да, албаган да арманда. ~ **alay** жоон топ. ~ **âlem** тири укмуш, тири шумдук. ~ **an** бир жолу, бир маалда. ~ **an evvel/önce** баарыдан мурун, тез арада. ~ **ara 1)** бир учурда. 2) бош болсоң. ~ **araba 1)** бир араба. 2) толо, толтура. ~ **arada** чогуу, бирге. ~ **araya gelmek** чогулуу, жолугуу. ~ **aşağı ~ yukarı** өйдө-ылдый, аркы-терки. ~ **atımlık barutu kalmak/ olmak** акыркы дүрмөтү калуу. ~ **avuç 1)** бир ууч. 2) өтм. өтө аз. ~ **ayağı çukurda olmak** бир буту чункурда/көрдө болуу. ~ **ayak üstünde bin yalan söylemek** бир айтканда миң жалганды бир айтуу. ~ **bakıma** бир караганда. ~ **baltaya sap olmak** бир ишке жароо, бир иши болуу. ~ **bardak suda fırtına koparmak** арадай жерге чарадай жыйын кылуу. ~ **başına** бир/жалгыз башына. ~ **baştan/ uçtan bir başa/uca** баштан-аяк. ~ **ben, bir de Allah bilir** бир мен, бир Кудай билет (оор кыйынчылыктарды баштан өткөргөндө). ~ **e bin katmak** бирге минди кошуп. ~ **bir** бирден бирден. ~ **çatı altında** бир түндүк алдында. ~ **çesit** бир түр. ~ **çırpıda** бир шилтемде, дароо. ~ **çift söz** бир ооз сөз. ~ **daha 1)** дагы бир жолу, дагы. 2) мындан ары эч качан... . ~ **çuval inciri berbat etmek** бир карын майды (бир кумалак) чиритмек. ~ **daha yüzüne bakma-**

mak экинчи жүзүн карабоо (*маарыныч*). ~ **dalda durmamak** талдан талга секирүү (*дайыма иш/бүлө алмаштыруу*). ~ **damla** бир тамчы, кичине, аз. ~ **de 1)** дагы да. 2) мындан башка да, муну менен катар эле. ~ **dediği ~ dediğini tutmamak** бир сөзү бир сөзүнө туура келбөө. ~ **dediğini iki etmemek** бир айтканын эки кылбоо. ~ **defa 1)** бир жолу, бир кез. 2) баарыдан мурун, башканы коюп. 3) эмнеси болсо да. ~ **defada** бир жолкуда, бир ... -да эле. ~ **derece** бир деңгээлде. ~ **deri, ~ kemik** териси сөөгүнө жабышып калуу, арыктоо. ~ **dikili ağacı olmamak** колунда түгү калбоо. ~ **dikişte içmek** бир дем менен ичип/тартып жиберүү (*ичкиликті, суусунду ж. б.*). ~ **dirhem** бир тыйын, арзан, баасы жок. ~ **dirhem et bin ayır örter** бир тыйындык эт миң уятты жабат. ~ **dolu** топтоло. ~ **don, ~ gömlek** ыштан-көйнөкчөн. ~ **dudağı yerde, ~ dudağı gökte** бир эрди менен жер шыпырып, бир эрди менен көк шыпырып, коркунучтуу, түрү суук. ~ **düşünce almak** ойго батуу. ~ **düziye** тынымсыз, узун убакыт бою. ~ **el** бир жолку (*атыш*). ~ **elin nesi var, iki elin sesi var mak.** эки бакыр, бир тукур. ~ **elle verdiğini öbür elle almak** бир колу менен берип, бир колу менен алуу. ~ **eli yağda, ~ eli balda olmak 1)** бир колу майда, бир колу балда болуу. 2) кең-кесири, молдук ичинде жашоо. 3) өтө кирешелүү иште иштөө. ~ **fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır mak.** бир жолу даам сызган жериңе миң жолу салам бер (*сөзм. с. бир чөйчөк кофенин кырк жылдык кадыры бар*). ~ **gömlek aşağı olmak** бир аз гана төмөн/артта болуу. ~ **gömlek**

fazla eskitmiş olmak бир көйнөк мурун жырткан, аз улуу. ~ **görmek** бирдей/тең көрүү. ~ **gün** бир күн. ~ **güzel** жакшылап, мыктылап. **kendisini ~ güzel dövdüm** жакшылап бир төпөштөдүм дейсиң. ~ **göz yumup açıncaya kadar** көз ачып жумганча. ~ **hâl olmak 1)** таң калуу. **2)** алы кетүү, алсыроо, дарманы калбоо. ~ **hayli** бир кыйла. ~ **hoş olmak 1)** бир кырсык болуу. **2)** капалануу, өзүн жаман сезүү. ~ **içim su** жутуп ийчүдөй (*сулуу аял*). ~ **iki** бир-эки, аз. ~ **iki derken** капысынан, күтүлбөгөн жерден, ал-аңгыча. ~ **istediğini iki etmemek** бир айтканын эки кылбоо. ~ **kafa-da** бир пикирде болуу. ~ **kalemde** дароо, бир шилтемде. ~ **karıya çıkmak** бирдей жыйынтыкка келүү. ~ **kararda** өзгөрүүсүз, ордунда. ~ **kariş** бир карыш, кичине. ~ **kaşık suda boğmak** көзүндө огу болсо, атып салмак. ~ **kat daha** эки эсе, дагы көбүрөөк. ~ **kere** к. ~ **defa**. ~ **kerecik** бир эле жолу. ~ **kez** бир ирет, бир кез. ~ **kıyattır gitmek / kapmak** ызы-чуу түшүү, дүрбөлөң түшүү. ~ **koltuğa iki karpuz sığdırmak** эки башка ишти бир убакта жасоого тырышуу. ~ **koşu** тез, бат, чуркаган бойдон. ~ **köşeye atmak**(керек деп)бир жерге катып коюу. ~ **kulağından girip öbüründen çıkmak** бир кулагынан кирип, бир кулагынан чыгуу. ~ **lokma**, ~ **hırka** аз нерсеге ыраазы болуп жашоо. ~ **miktar** бир канча. ~ **misli artmak** эки эселенүү. ~ **nebze** бир аз. ~ **nefeste** дем албастан, тынымсыз, үзгүлтүксүз. ~ **nefeslik canı kalmak** сүлдөрү калуу. ~ **numaralı** эң мыкты, эң маанилүү, биринчи. ~ **o kadar** дагы бир ошончолук, кайра ошончолук. ~ **o yana**, ~ **bu yana** ар жакка бир,

бер жакка бир, эки жакка. ~ **olur, iki olur** бир жолу болор, эки жолу болор (*ар дайым эле боло бербейт*). ~ **örnek** окшош, бирдей, бир түгөйү. ~ **paralık etmek** аби-йирин төгүү, шерменде кылуу. ~ **parça 1)** бир аз, бир топ. **2)** бир кесим. ~ **pul etmemek** бир тыйынга / түккө турбоо. ~ **sıkımlık canı olmak** үйлөп койсоң учуп кетчүдөй, араң жан, ысык эле жаны бар. ~ **solukta 1)** бир шилтемде, бир жолкуда. **2)** тез, бат. ~ **söyledi pir söyledi** ток этер жерин айтты. ~ **sözünü iki etmemek** бир сөзүн эки кылбоо. ~ **şeye benzememek** эч нерсеге жарабоо, пайдасыз чыгуу. ~ **şey değil** эч нерсе эмес. ~ **şey olmak** бир нерсе болуу. ~ **şey sanmak** ... деп ойлоп алуу (*болгону-нан мыкты деп эсептеп алып көңүлү калуу*). ~ **şeye yaramaz** эч нерсеге жарабас. ~ **tahtada** бир жолкуда, дароо эле. ~ **tahtası eksik** мээсинде бир мандеми бар. ~ **tane** жападан жалгыз, теңдешсиз, кайталангыс. ~ **tanem** (*эркелетүү үчүн колдонулат*) алтыным, берекем, кайладым. ~ **tarafa bırakmak/ koymak** коё туруу, маани бербөө, капарга албоо. ~ **taşla iki kuş vurmak** бир ок менен эки коён атуу. ~ **tek 1)** жалгыз гана. **2)** бир эле. ~ **tek atmak** бир кылт этип алуу (*ичкиликті*). ~ **torba kemik** өтө арык. ~ **tuhaf** бир кызык, тири/бир укмуш. ~ **tutmak/saymak** бирдей көрүү, бөлүп карабоо. ~ **türlü 1)** бир түрдүү, бирдей. **2)** эч, эмне кылса да (*терс этиштер менен*). **3)** баары бир, деле бир (*майнапсыз, пайдасыз*). **gitsem ~ türlü, gitmesem ~ türlü** барсам, барбасам баары бир. ~ **vakit/ vakitler** бир убактарда, бир кезде. ~ **varmış, ~ yokmuş 1)** бар экен, жок экен

(жомоктордун башталышы). **2)** бүгүн бар, эртең жок (бул дүйнөдө бардык нерсе убактылуу маани-синде). ~ **yakadan baş**, ~ **yenden kol çıkarmak** мак. бир жакадан баш, бир жеңден кол чыгаруу (ынтымак ичинде жашоо). ~ **yana** мындай коюп/коё туруп. ~ **yana bırakmak** таштап коюп, коё туруп. ~ **yanda/ yandan ...**, ~ **yanda/ yandan da** бир жактан ..., бир жактан ~ **yana, dünya ~ yana** ... бир тең, дүйнө бир тең (бирөөнүн же бир нерсенин өтө ардактуулугун көргөзүү үчүн). ~ **yastığa baş koymak** бир жаздыкка баш коюу. ~ **yastıkta kocasınlar** бир жаздыкта картайышсын (үйлөнгөндөр үчүн берилген бата). ~ **yaşıma daha girdim** көргөнүңдөн көрө элегин көп (эч билбеген бир нерсеге туш келгенде, таң калуу менен айтылат). ~ **yığın** бир топ, бир далай. ~ **yiğip bin şükretmek** шүгүрчүлүк кылуу, Кудайга тобо кылуу. ~ **yolu** бир жолу. ~ **yolunu bulmak** бир жолун табуу. ~ **yola çıkmak** бирдей бүтүмгө келүү. ~ **yol tutturmak** бирөөнүн жолун жолдоо. ~ **zaman/zamanlar** бир кездерде.

bira пиво. ~ **fabrikası** пиво заводу. ~ **mayası** пиво ачыткысы.

birader 1. бир тууган, ини. **2.** тууган (эркектерге кайрылуу иретинде).

birahane пивокана.

biraz бир аз.

birazcık кичине, азыраак.

birazdan жакында, бир аздан кийин, азыр.

birbiri, -ni бирин-бири, бири-бирин. ~ **ardına** биринин артынан бири. ~ **ne düşmek** араздашуу, чатакташуу. ~ **ne düşürmek** ортосуна от жагуу, араларын бузуу. ~ **ne girmek 1)** урушуу, жулмалашуу. **2)** чиеленишүү, чатышуу (життер, чачтар).

~ **nin gözünü oymak/çıkmak** биринин көзүн бири оюу. ~ **izleyen/takip eden** биринин артынан бири келген, удаалаш. ~ **ni tutmamak** биринин (айтканы, кылганы) башкасына каршы келүү. ~ **ni yemek** бирин-бири жеш, бири-бирине жамандык кылыш.

birçoğu бир даары, көпчүлүгү.

birçok бир далай, көбү, көпчүлүгү.

birden 1. капысынан, күтүүсүздөн, күтүлбөгөн жерден. **2.** бир убакта, бирге.

birdenbire капысынан, туруп туруп эле.

birdirbir эшек секирмей (балдар ойну).

biirebir 1. бирден/минден бир, таасирлүү (мис. дары). **2.** өтм. изделген, көздөлгөн (иш, киши).

birer бирден, жалгыздан. ~ ~ бирден-бирден. ~ **ikişer** бирден-экиден.

bireshim 1. кошулма, бирикме (бөлүктөрдүн бир бүтүнгө). **2.** (түрдүү мааниде) синтез.

birey 1. жеке адам, индивид. сал. fert. **2.** пенде.

biireysel жекече, индивидуалдуу, керт башына тиешелүү/мүнөздүү.

biireysellik,-gi индивидуализм, өз алдынчалык.

biiri,-ni 1. бирөө. **2.** кимдир-бирөө. ~ **leri** бирөөлөр. ~ **inden biri** биринен бири.

biiricik жападан жалгыз, жапжалгыз.

biirikim 1. жыйын, тоptom, аккумуляция. **2.** масса, бирикме. **3.** жыйган-терген, байлык.

biirikinti бирикме, топтолгон нерсе, жыйынды.

biirikmek топтолуу, жыйылуу.

biiriktirmek 1. бириктирүү, кошуу. **2.** жыйноо, чогултуу (мис. акчаны).

biirim бирдик, бөлүк. **uzunluk ~i** узундук бирдиги. **para ~i** акча бирдиги.

biirinci 1. биринчи. **2.** алгачкы. **3.** алдыңкы, мыкты, эң жакшы. **4.**

(улоо, унаада) биринчи класс, эң мыкты сапатта. **B~ Dünya Savaşı** Биринчи Дүйнөлүк Согуш. ~ **elden** жаңы сатып алуу (колдон алганга каршы). ~ **gelmek** биринчи келүү. ~ **hamur** мыкты сапаттагы кагаз. ~ **mevki** биринчи класс (поезд, автобус). ~ **olmak** биринчи болуу. ~ **planda olmak** биринчи планда болуу.

birincil алгачкы, эң баштагы, тунгуч, башкы, биринчи кезектеги.

birincilik,-ği биринчилик.

birkaç, -çı бир канча, бир топ, бир катар. ~ **eşyayı yanıma almıştım** бир канча буюмumu жаныма алган элем.

birleşik бириккен, кошмо, татаал. ~ **ad gram.** татаал сөз. ~ **eylem /fiil** татаал этиш. ~ **oturum** кошмо отурум (чогулуш). ~ **sözcük** бириккен сөз. ~ **zaman** татаал чак.

Birleşik: ~ **Arap Emirlikleri** Бириккен Арап Эмираты.

birleşim 1. бирикме, бирдик. 2. чогулуш, чакыруу, отурум. 3. биол. жыныстык кошулуу, жупташуу.

birleşme 1. бирикме, жолугушуу. 2. *тех.* байланыш, биригиш. 3. *астр.* сизигия. 4. жыныстык катнаш. 5. *хим.* кошулма.

birleşmek 1. биригүү, кошулуу, бүтүндөшүү. **Birleşmiş Milletler Teşkilâtı** Бириккен Улуттар Уюму. 2. жолугушуу. 3. макулдашуу, келишүү, бир пикирге келүү. 4. кесилишмек. 5. жыныстык катнаш жасамак, жупташмак.

birleştirci бириктирүүчү, бир арага топтоочу, ынтымакташтыруучу.

birleştirmek 1. бириктирүү, кошуу, баш коштуруу, ынтымакташтыруу. 2. *хим.* кошуу, аралаштыруу. 3. жыныстык катнаш жасаттыруу, жупташтыруу.

birli бир санын көргөзгөн оюн ташы/

кагазы (картада, доминодо ж. б.).

birlik,-ği 1. бирдик, жалгыздык, тектик. 2. бир гана нерседен турган. 3. бирдик, бир арада болуу, ынтымактык. 4. бүтүндүк, бөлүнбөстүк. ~ **olmak** бирдикте болуу.

birlikte 1. бирге, чогуу, бири-бири менен. 2. ... менен бирге, ... менен катар.

Birman Бирмага тиешелүү.

Birmanca бирмача (*тил*).

Birmanya Бирма.

birtakım бир катар, бир канча, бир далай.

bisiklet, -ti велосипед.

bisküvi бисквит, печенье, крекер.

bisküvit, -ti к. **bisküvi**.

bismillâh *дин* 1. бисмиллах/быссымылда! 2. (*корккондо, таң калганда*) Кудай колдо! ~ **demek** баштоо, киришүү (*бир ишке*).

bismillâhirrahmanirrahim *дин* бисмиллахиррахманиррахим (*кайрымдуулардын кайрымдуусу Аллаанын аты менен*).

bisturi аштар, бистури, ланцет.

bit,-ti бит. ~ **kadar** биттей, тырмактай.

bîtap алсыз, дармансыз, чарчаган. ~ **düşmek** чарчоо, алы кетүү. ~ **yenîgi** *өтм.* бир иштин көзгө көрүнбөгөн кемчил жагы.

bîtaraf бейтарап.

bitek семиз, берекелүү, оттуу (*жер*).

biter к. **bitter**.

bitevi, biteviye тынымсыз, үзгүтүксүз.

bitey *бот.* флора, өсүмдүктөр дүйнөсү.

bitik 1. алдан/күчтөн тайган, чарчаган, алсыз, күчсүз. 2. эски, жыртык. 3. ахвалы оор, алы начар. 4. *argo* ашык. 5. *ооз.* жабышкан, сүйрөлгөн, чубалган.

bitim аягы, соңу.

bitimli аягы, соңу болгон.

bitimsiz аягы-соңу болбогон, учу-кыйырсыз, чексиз.

bitirim 1. көңүлгө толгон, келишкен (*киши*), кооз, көркөм (*жер, нерсе*). 2. акылдуу, сергек, көңүлгө толгон. 3. кумар, азарт. ~ **yeri** кумар оюндары ойнолгон жер.

bitirme бүтүрүш, бүтүрүү. ~ **belgesi** сертификат, күбөлүк.

bitirmek 1. бүтүрүү, аягына/соңуна чыгаруу. 2. ишин бүтүрүү, жок кылуу, өлтүрүү. 3. түгөтүү. 4. ойрон кылуу, бузуу, жараксыз кылуу.

bitiş бүтүш, соң, финиш.

bitişik 1. бири-бирине өтө жакын, кошулган. 2. капталында, кошуна. 3. бир кабаттагы, кошуна (*үй, бөлмө*).

bitişmek жакындашуу, биригүү, кошулуу.

bitiştirmek (*бир нерселерди*) тизүү, бириктирүү, улаштыруу, кошуу.

bitki өсүмдүк. ~ **bilimci** ботаник. ~ **bilimi** ботаника. ~ **örtüsü** өсүмдүктөр дүйнөсү. ~ **sütü** өсүмдүк сүтү.

bitkin алсыз, күчсүз, дармансыз. ~ **düşmek** алсыз болуу, күчтөн таюу.

bitkinlik, -ği алсыздык, күчсүздүк.

bitkisel өсүмдүктөн жасалган, өсүмдүк тектүү. ~ **hayat/yaşam** акыл-эсин жоготуу, дары менен жашап калуу.

bitlemek бирөөнүн битин тазалоо.

bitlenmek 1. бит басуу, биттеп кетүү. 2. өз битин тазалоо.

bitli 1. биттүү. 2. *өтм.* сараң. ~ **kokuş** *шылд.* чалма этек (аял).

bitmek I 1. бүтүү, аяктоо. 2. түгөнүү, калбоо. 3. *арго* катуу ашык болуу. 4. *өтм.* алдан-күчтөн таюу, катуу чарчоо, алсыз болуу, арыктоо. ~ **tükenmek bilmemek** аягы көрүнбөгөн, учу-кыйырсыз, бүтпөгөн-түгөнбөгөн. **bitmez tükenmez** учу-түбү/кыйыры жок.

bitmek II өсүп чыгуу (өсүмдүк, *сакал-мурат, кыл, тиш*). **yerden biter**

gibi peydahlanmak жерден бүткөндөй пайда боло калуу.

bitpazarı эски буюмдар сатылган базар, барахолка.

bittabi албетте, арийне, сөзсүз.

bitter 1. арчадан тартылган арак. 2. ачуу пиво. 3. ачуу шоколад.

bitum битум, асфальт.

biye манжет, кыюу.

biyofizik биофизика.

biyografi биография, өмүр баян.

biyografik биографиялык.

biyografya к. **biyografi**.

biyokimya биохимия.

biyolog биолог.

biyoloji биология.

biyolojik биологиялык.

biyonik биоэлектроника, бионика.

biyopsi *мед.* биопсия. ~ **yapmak** биопсия жасоо.

biyosfer биосфера.

biz I 1. биз. ~**ler** биз. 2. *стилдик өзгөчөлүк менен «мен» ордуна колдонулат.* ~ **bize** 1) өзүбүз, өзүбүзчө. 2) ичибизде болсун. ~**den biri** өз киши.

biz II шибеге.

Bizans Византия, Византияга тиешелүү/мүнөздүү.

Bizanslı византиялык.

bîzar (-dan) тажоо, көңүлү калуу. ~ **etmek** тажатуу, көңүл калтыруу. ~ **olmak** тажоо, көңүлү калуу.

bizce бизче, биздин оюбузча.

bizcileyin бизчилеп.

bizim биздин. ~ **için** биз үчүн.

bizimki, -ni биздики.

bizon зоол. бизон (*Bison bison*), жапайы өгүз. **Avrupa ~u** зубр.

bizzat өзү, жеке өзү. ~ **kendisi** өзү.

bkz (**bakınız** *дын кыск.*) караңыз.

blok, -ku 1. блок (*үй*) 2. союз, бирдик, блок (*саясий*). 3. картон кагаз салгыч. 4. *спорт* (баскетболдо) тоскоол.

bloke: ~ **etmek** 1) колдонууга тыюу

салуу. **2)** байланыштарын үзүү. **3)** токтотуу, кесүү. **4)** *спорт* дарбазачынын топту тосуп алуусу.

bloklaşmak блокко кирүү, биригүү, жаатташуу.

bloknot,-tu блокнот.

blöf жазгырма, көз жаздыруу, блеф. ~ **yapmak** жүз кубултуу, алдоо.

blucin **1.** көк түстүү серт кездеме. **2.** бул кездемеден жасалган кийим, жинсы.

bluz блузка, кофта.

BM (Birleşik Milletler Teşkilatı)нын кыск.) БУУ (Бириккен Улуттар Уюму).

Bn (Bayan)дын кыск.) айым.

boa **1.** зоол. боа, кадимки удав (*Boa constrictor*). **2.** боа (аялдар моюндарына жамынган тери).

boca дең. кеменин шамал тийбеген тарабы. ~ **etmek** **1)** кеменин башын шамал тийбеген тарапка буруу. **2)** өтм. шарт ичип жиберүү, шарт төгүп салуу.

bocurgat,-tı домкрат.

bodoslama дең. штевень (кеменин аяк-башын бириктирген жыгач же темир тиректер).

bodrum подвал, (үйдүн) жер/сыз кабаты. ~ **gibi** сыз, күн көрбөгөн, жапыз (бөлмө). ~ **katı** биринчи кабаттын алдындагы жер кабат.

bodur кыска бойлуу, шыйрагы кыска, чарчы.

boğa **1.** бука. **2.** астр. Бука (топ жылдыздын аты). ~ **gibi** күчтүү, чымыр, алибеттүү (жигит). ~ **güreşçisi** тореадор. ~ **güreşi** бука менен күрөш (Испания, Мексикада ойнолгон улуттук оюн).

Boğaz к. **Boğaziçi**.

boğaz **1.** тамак, кекиртек. **2.** (бир нерсенин) оозу, мойну (мис. шишенин). **3.** мойнок, кысык. **dağ** ~**ı** капчыгай. **4.** куйма (суунун, дарыянын), канал. **5.** өтм. жатып ичер,

багууга муктаж. **6.** ичтей, жеменичме. ~**ı açılmak** ичтейи ачылуу. ~ **agrısı** тамак оору. ~**ından artırmak/kesmek** тамак-аштан арттыруу, үнөмдөө (акчаны). ~**ında bırakmak** айтар кеби оозунда калуу. ~ **a gelmek** жакалашуу, кызыл кекиртек болуу. ~ **derdi** кара курсактын камы/кайгысы. ~**ına dizilmek/ ~ından geçmemek** тамагынан аш өтпөө. ~**ına durmak/ ~ında kalmak** тамагына туруп калуу. ~**ı düşümlenmek** (кайгыдан, санаадан) айтар сөзүн айта албоо. ~**ına düşkün** соргок, тамагын таптап ичкен. ~**ı işlemek** оозу тынбоо. ~**ına kadar** оозуна чейин. ~ **kavgası** кайым айтышуу. ~**ından kesmek** тамак-аштан үнөмдөө. ~**ı kurumak** абдан суусоо, чаңкоо. ~ **olmak** **1)** тамагы ооруу. **2)** жийиркенүүдөн тамагы шишүү. ~**ına sarılmak** жакадан алуу. ~**ını sevmek** жеп-ичкенди жакшы көрүү. ~**ını sıkamak** кокодон алуу, жабышып-жармашуу. ~ **tokluğuna** **1)** кара курсагын тойгузганына (ыраазы). **2)** тамагын гана берип (шите-түү). ~ **yangısı** тамагы ириңдөө. ~**ını yırtmak** тамагы айрылганча кыйкыруу.

Boğaziçi,-ni Босфор.

boğazlamak **1.** мууздоо (жаныбарларды). **2.** мойнуна жармашуу, муунтуу.

Boğazlar Босфор жана Дарданелл кысыктары.

boğazlı **1.** мойну бар (шише, кумура). **2.** сугалак. **3.** Босфор районунда жашаган (киши). ~ **kazak** кайырма жакалуу (свитер).

boğazsız **1.** мойну жок (шише, ваза). **2.** тамакты аз ичкен, тар ичеги (киши).

boğmaca мед. көк жөтөл.

boğmak **I** **1.** муунтуу. **2.** чөмүлтүү, кап-

татуу, бастыруу. **kan ve ateşe** ~ кан/от-жалын ичинде калтыруу. **3.** (бир жерди) каптоо, чүмкөө. **4.** (бир ишти) удаама удаа жасоо, айласын кетирүү. **öpücüklerle** ~ өпкүлөө. **5.тех.** муунуп калуу (мотордун ашыкча күйүүчү майдан иштебей калышы). **6.** (бир түштүн башка түстү) кичине көргөзүүсү. **7.** сөз менен жайлоо. **8.** өсүүсүнө тоскоол болуу. **9.** өтм. тажатуу.

boğmak II муун. ~ ~ муун-муун.

boğucu 1. муунтуучу. **2.** дем алууну кыйындаткан. **3.** абдан/өлгүдөй ысык. **dışarıda ~ bir hava var** тышта күн өлгүдөй ысык. **4.** өтм. тажаткан, камыктырган.

boğuk кысылган, кырылдаган, кыркыраган (үн). ~ ~ кирилдеген. ~ **sesli** үнү кирилдеген.

boğulmak 1. муунуу. **2.** тумчугуп, чөгүп өлүү. **3.** какап-чакоо. **4.** (мотор) ашыкча газдан/күйүүчү майдан иштебей калуу. **5.** тажоо. **6.** үнү чыкпай калуу.

boğum 1. муун. **2.** муунак, сабактын жоонойгон бөлүгү. ~ ~ муунак-муунак.

boğuntu 1. энтигүү, күшүлдөө. **2.** өтм. кусалык, сагыныч, зеригүү. **3.** арго кызыл кулактык. **4.** арго айлакердик, шумпайлык. ~ **ya getirmek** арго соодада айла менен алдап алуу.

boğuşmak 1. кызыл жака болуу, мушташуу. **2.** талашып-тартышуу.

boğça 1. бокчо, түйүнчөк **2.** түйүнчөк түйүлчү чарчы кездеме, жоолук. ~ **etmek** түйүнчөк түйүү. ~ **sını koltuğuna vermek** түйүнчөгүн колуна карматуу, кубалап чыгуу.

bohçacı 1. түйүнчөк менен кыдырып товар саткан аял. **2.** жүк ташыгыч.

bohçalamak түйүнчөк түйүү.

bohém богема. ~ **hayatı** күнүмдүк жа-

шоо менен ойсуз/санаасыз жашоо.

bok 1. бок (адамдын, жаныбарлардын). **2.** өтм. шүмшүк, айласыз, дөөдүр. **3.** кыйын абал, мүшкүл. ~ **a batmak** кыйын абалда калуу. ~ **tan** бокко жарабаган, айласыз, эптеп жасалган. ~ **atmak** орой каралоо, көөлөө, жамандоо. ~ **a basmak** өтм. бок басуу, жаңылуу, жаман жолго түшүү. ~ **u bokuna** бекерден бекер, калп эле. ~ **unda boncuk bulmak** орой бирөөнүн таманын жалоо. ~ **böceği** бок чымын (*Geotrupes stercorarius*). ~ **unu çıkarmak** кайырын чайыр кылуу, (ишти) бузуу. ~ **u çıkmak** орой пачагы/таскагы чыгуу, абийири төгүлүү. ~ **karıştırmak** орой богужинин аралаштыруу. ~ **un/ ~ soyu** орой жаман, тукуму жаман (сөгүнгөндө колдонулат). ~ **unu temizlemek** орой өтм. (бирөөнүн) богун тазалоо, жууп чайуу. ~ **uyula kavga etmek** болор-болбоско ачуулануу, көрүнгөн менен урушуу. ~ **yemek** бок жемек, оозуна келгенин оттомок. ~ **yemek düşmek!** орой (...-га) эмне жок! куюшканга кыпчыланган боктой болуп (сөзгө кошулууга кандай акысы бар?). ~ **yoluna gitmek** орой болбогон нерсе үчүн жанын кыйноо.

boklamak 1. боктоо, жамандоо, ушактоо. **2.** (ишти) ойрон кылуу.

boklu орой боктуу, таза эмес.

boks спорт бокс. ~ **etmek/yapmak** бокс менен машыгуу.

boksör боксёр.

bol I 1. кенен, ээн. **2.** мол. **3.** кең (чак эмес). ~ ~ кенен-чонон, каалашыңча. ~ **gelirli** кирешеси мол. ~ **keseden atmak** оозу менен ойду омкоруп, тоону томкоруу. ~ **miktarda** көп сандаган. ~ **paça 1)** чалма этек. **2)** оозун ачкан, маңыроо.

bol II, -lül бол (ликёр, мөмө, сок аралаш-

тырылып жасалган ичкилик).

bolca 1. кең-кесири, кенен. 2. өтө көп.

bolero 1. болеро (*аялдар кофтасы*). 2. *муз.* болеро.

Bolivya Боливия.

Bolivyalı боливиялык.

bollaşmak 1. кеңейүү, чоюлуп кетүү (*кийим*). 2. мол болуу, көбөйүү, артуу.

bollaştırmak көбөйтүү, мол/кеңири кылуу.

bolluk,-ğu 1. кенендик, кеңдик. 2. молдук, байлык.

bomba 1. бомба, граната. **el ~sı** кол гранатасы. ~ **topu** миномёт. **gaz ~sı** химиялык бомба. **sis ~sı** түтүн бомбасы, түтүн гранатасы. **uçan ~** учак-бомба. 2. сулуу, көзөл, сулуулардын сулуусу. 3. чоң металл челек. 4. баллон. ~ **gibi** 1) чымыр, тың, формасында, алдуу-күчтүү. 2) даярдыгы мыкты. 3) бомба сыяктуу (*кабар, окуя*). ~ **gibi patlamak** 1) ачуусун кармай албай буркан-шаркан түшүү. 2) бомба жарылгандай таасир берүү (*окуя, кабар*).

bombacı 1. бомбардир. 2. бомба жасаган киши.

bombalamak бомбалоо.

bombardıman бомбалоо, артиллериялык атыш. ~ **etmek** 1) артиллериялык кол салуу. 2) *өтм.* (*бирөөнү*) катуу сөздөр менен жемелөө. ~ **a tutmak** бомба алдында калтыруу.

bombe жумуру, томпок, шишик.

bombok *орой* түрү/кебетеси суук, желмогуздай, жийиркеничтүү.

bomboş боппош.

bonbon конбон, конфет.

boncuk 1. мончок, шуру. 2. көз мончок (*көз тийгенден коруу үчүн тагылган көк мончоктор*). ~ **gibi** мончоктой, кичинекей (*көз*). ~ **mavisi** жашгылт көк. ~ ~ **ter** мончок-мончок тер.

boncuklanmak мончоктоо (*тер, көз жаш, тамчы*).

bone 1. боннет, аялдардын жумшак шляпасы. 2. сууда кийилген чачкеп.

bonfile сулп эт, филе.

bono бона, чек, квитанция, баалуу кагаз, заём. ~ **kırdırmak** мөөнөтү бүтө элек баалуу кагазды акчага айландыруу.

bonservis рекомендация, жакшы мүнөздөмө (*иштен кеткенде берилет*).

bor *хим.* бор.

bora метеор. 1. бороон. 2. *жамгырдын алдында соккон катуу шамал.*

borazan 1. сурнай. 2. сурнайчы. ~ **çalmak** 1) сурнай чалуу. 2) *өтм.* (*бир сөздү*) элге угузуу, жаюу.

borç 1. карыз. 2. *өтм.* парз, милдет. ~ **a** карызга. ~ **almak** карыз алуу. ~ **a almak** кредитке сатып алуу. ~ **altına girmek** карыз болуу. ~ **a batmak** карызга баттуу. ~ **u bini aşmak/~u girtlağa çıkmak/~u paçasından akmak** карызы башынан ашуу, карызы кекиртегине келүү. ~ **etmek/yapmak** карыз болуу. ~ **a girmek** карыз алуу. ~ **harç** карыздап-куруздап. ~ **unu kapatmak** карызынан кутулуу. ~ **unu ödemek** карызын төлөө. ~ **para** карыз акча. ~ **saymak/bilmek** милдет деп сезүү, моюн парзы катары көрүү. ~ **senedi** тил кат. ~ **vermek** карыз берүү. ~ **yemek** карыздап жашоо.

borçlanmak карыз болуу, карыз алуу.

borçlu 1. карызы болгон, бересе. 2. *өтм.* (*бирөөгө*) карыздар, милдеткер болгон. ~ **çıkmaк** бересе болуп чыгуу.

borçsuz карызсыз, бересесиз.

borda дең. 1. борт (*кеменин*). 2. каптал, жан. ~ **etmek** жанашуу. ~ ~ **ya** катар келүү.

bordo 1. күрөң кызыл, бордо. 2. шарап

түрү.

bordro 1. бир эсептин аки-чүкүсү.

2. ваучер.

bornoz мончо халаты.

borsa биржа. ~ **oynu** биржадагы оюн.

borsacı биржачы.

boru 1. түтүк. **2.** муз. түтүк, сурнай. **3.**

сигнал. **4.** анат., бот. түтүк. **nefes**

~**su** аба түтүгү. ~ **çalmak** түтүк ча-

луу, сурнай тартуу. ~**sunu çalmak**

(бирөөнүн) камчысын чабуу (пайдасына ишин кылуу). ~ **çiçeği**

бот. коңгуроо гүл (Campanula-

ceae). ~ **döşemek** түтүк төшөө.

~**sunu ot tıkmak** жаагын жап кы-

луу. ~**su ötmek** ооз. арааны жүрүү,

аброу артуу. ~ **yolu** нефть түтүгү.

Bosna Босния.

Bosna-Hersek Босния-Герцеговина.

Bosnalı босниялык.

bostan 1. жашылча бакчасы. **2.** коон

бакчасы. **3.** коон-дарбыз (жалты

аты). ~ **dolabı** коон талаасына

суу чыгарган пара. ~ **korkuluğu 1)**

талаа/огород каракчысы. **2)** өтм.

сөлөкөт, кызматын аткара албаган

(бирөө).

bostancı 1. бакчыван. **2.** тар. (Осман-

лы Империясында) сарайдын/

шаардын сакчылыгындагы аскер.

boş 1. бош. **2.** бекер, ишсиз. **3.** пайда-

сыз. **4.** билимсиз. **5.** маанисиз,

жансыз (көз караш). ~**ta** бекер,

иши жок. ~**a almak 1)** таяныч таёо

(дубалга, тамга). **2)** (чөккөн кеме-

ни) суудан тарттырып чыгаруу. **3)**

мех. чынжырдан ажыратуу, бош-

ко алуу. ~ **atıp, dolu tutmak/vur-**

mak так төбөсүнөн түшүү (бол-

жоп айткан сөзү дал чыгуу). ~

birakmak 1) бош койбоо, жа-

нын тындырбоо. **2)** жардамсыз

калтырбоо. ~**u boşuna** бекерден

бекер. ~ **bulunmak 1)** этиятсыз,

чалагайым болуу. **2)** айтылбашы

керек болгон сөз оозунан чыгып

кетүү. ~ **çalışmak/ işlemek** курулай

иштөө (машина). ~ **çıkmaк** бош

чыгуу, утпай калуу (лотерея, би-

лет). ~**a çıkmaк** ойлогон ою орду-

нан чыкпоо. ~ **çıkmaмак** (бир иш-

тен) куру кол чыкпоо. ~ **dönmek**

куру кол чыгуу. ~ **durmak** бекер

жүрүү, ишсиз болуу. ~ **düşmek**

эск. күйөөсү менен ажырашуу. ~

gezenin ~ kalfası бекерпоз, ишсиз.

~ **gezmek** иши жок жүрүү. ~**ta**

gezmek эч жерде иштебей жаша-

ган, жатып ичер. ~ **gitmek 1)** бош-

ко кетүү (убакыт, иш). **2)** пайда-

сыз болуу. ~ **inanç** ырым-жырым,

жалган ынанч. ~ **kafalı** башында

эчтеке жок, маңбаш. ~**ta kalmak**

ишсиз калуу. ~**a koysan dolmaz,**

doluya koysan almaz кайда барсаң,

Мамайдын көрү, аңгектен качсаң

дөңгөккө. ~ **olmamak** бекер эмес

(бир себеби бар). ~ **oturmak 1)** иш-

сиз, бош жүрүү. **2)** иштебей, эч

нерсе кылбай отуруу. ~ **söz** бош

сөз, бекер сөз. ~ **vakit** бош убакыт.

~ **ver!** жөн кой! ~ **vermek** көңүл

бурбоо. ~ **vere** бекерге, калп эле,

жөндөн жөн эле.

boşalım бошоо, бүтүү, түгөнүү.

boşalmak 1. бошоо, ээн калуу. **2.** (су-юк-

тук) агып / төгүлүп калуу. **3.** дар-

тын, арыз-арманын айтып же-

ңилдөө. **4.** (суунун) деңизге, дары-

яга куюшу. **5.** (шамал) тынчуу,

ачылуу. **6.** бошонуп кетүү (бай-

ланган айбан). **7.** ооз. (эркектин)

жыныстык канааттануусу. **8.**

(аялдын) оргазм болушу.

boşamak 1. (эрди-катындын) ажыра-

шуусу. **2.** эск. эринин аялын ке-

тирүүсү.

boşanma ажырашуу. ~ **davası** ажыра-

шуу соту.

boşanmak 1. ажырашуу (эрди-катын).

2. бошонуп кетүү (айбан). **3.** тө-

гүлүү, агуу (көз жаш, тер,

ж. б.). 4. бошоңуу, азатка чыгуу. 5. арманын айтып жеңилдөө.

boşboğaz 1. ачык ооз, сыр сактай албаган. 2. көп сүйлөгөн, маңыз, тантык.

boşboğazlık маңыздык. ~ **etmek** маңызданып көп сүйлөө.

boşlamak 1. (бирөөнү) өз жайына коюу, көңүл бурбоо. 2. бошотуу, жазуу (*жити, түйүндү*).

boşluk,-ğu 1. боштук, аң, чуңкур. 2. кагаздагы актай жер. 3. ачык, айдың (*талаа*). 4. бош өткөн убакыт. 5. (көңүл, сезим) боштугу. 6. физ. вакуум.

Boşnak босняк.

Boşnakça боснякча.

boşuna бекерден бекер, жөндөн жөн, пайдасыз.

bot, -tu ботинка.

botanik,-ği 1. ботаника. 2. ботаникалык.

boy 1 1. бой. **uzun ~lu** узун бойлуу. ~ **almak** бою өсүү/ узаруу. ~ **sırası** боюна жараша тизилүү. 2. бийиктик. 3. узундук. 4. (*жол, деңиз, суу*) бою, жээги. 5. кездеме өлчөмү. **elbiseye iki ~ almak gerekir** көйнөккө эки өлчөм алыш керек. ~ **atmak** бою узаруу. ~ **aptesi** бой даараты, гусул. ~ **aynası** киши бою күзгү. ~ **bos** кебете-кешпир, бойтурпат. ~ ~ ар түрдүү бойдогу. ~ **dan boya** бул учунан тиги учуна. ~ **u boyuna, huyu huyuna** мүнөзү да, кебетеси да (*окишош*). ~ **a çekmek** бою узаруу. ~ **unca çocuğu olmak** боюндай/чоңойгон баласы болуш. ~ **u devrilsin!** каргыш арка мойну астында калсын! ~ **göstermek 1)** көрүнүү. 2) көйрөңдөнүү, кылактоо. ~ **unun ölçüsünü almak** өз кемчилигин сезүү. ~ **ölçüşmek** жарышуу, мелдешүү. ~ **vermek 1)** баштан ашуу (*суу*). 2) (*сууга буту менен түшүп*) тереңдик өлчөө. 3)

чоңоюу. ~ **vermemek** (бирөөнүн) боюн көмбөй турган тереңдикте болуу.

boy II социол. уруу.

boya 1. боёк. 2. сыр. 3. өң, түс. 4. косметика. 5. *өтм.* көрүнүш. ~ **sı atmak** өңү өчүү. ~ **tutmak** боёгу жакшы болуу. ~ **vurmak/çekmek/sürmek** сырдоо, боёо.

boyacı 1. боёкчу, маляр. 2. боёк саткан киши. 3. бут кийим майлаган өтүкчү. 4. *өтм.* алдамчы, митайым ~ **küpü değil ya!** бул иш оңой дейсиңби? ~ **küpüne girmiş gibi** өтө боёнгон аял (*сөзм. с.* боёк челекке кирип чыккандай). ~ **sandığı** бут кийимди үстүнө коюп боёгон үкөк.

boyalı 1. боёлуу, боёлгон, сырдалган. 2. боёнгон, жасанган (*аял*). 3. түстүү.

boyama боёолгон, боёлуучу, сырдалуучу. ~ **kürk** боёлгон (*жасалма*) тон.

boyamak 1. боёо, сырдоо. 2. боёнуу, макияж жасоо. 3. (*бут кийим*) майлоо. 4. *өтм.* катуу айтуу.

boyar: madde 1. пигмент, боёк заттар. 2. *бот.* клеткадагы түстүү зат.

boyasız 1. боёгу жок. 2. сырдалбаган. 3. түссүз. 4. макияжсыз, боёнбогон (*аял*).

boykot,-tu бойкот. ~ **etmek** бойкот жасоо.

boykotçu бойкот койгон/жасаган (*киши*).

boylam *геогр., астр.* узундук. **batı ~ı** батыш узундук. **doğu ~ı** чыгыш узундук.

boylamak 1. узун жол басып өтүү. 2. бойлоо, (*бир сууну, жолду*) бойлоп жүрүп отуруу. 3. узунунан түшүп жатуу. 4. каалабаган бир жерге түшүү. **hapsi** ~ түрмөгө түшүү. 5. чөгүү. 6. көтөрүлүү, каптоо, чыгуу.

boylanmak боюу узаруу. **boylanıp boslanmak** чоңоюп эр жетүү.

boyly бойлуу. ~ **boslu/poslu** узун бойлуу, келишимдүү. ~ **boyunca 1)** болгон узундугу менен. **2)** баштан аяк.

boynuz 1. мүйүз. **2.** мүйүздөн жасалган. **3. мед.** банка. **4. ооз.** көзүнө чөп салма (*күйөөсүнүн*). ~ **çekmek** банка коюу. ~ **isterken kulaktan olmak** мүйүздүү болом деп кулагынан ажыраш. ~ **kulağı geçmek** устасынан шакирти өтүш. ~ **taktırmak** (*аялы тарабынан*) көзүнө чөп салынуу.

boynuzlu 1. мүйүздүү. **2.** аялы көзүнө чөп салган.

boysuz кыска бойлуу.

boyun,-ynu 1. моюн. **2.** (*ишише, ваза сыяктуу идиштердин*) мойну/ оозу. **3.** жоопкерчилик. **4. геогр.** ашуу, бел. ~ **una almak** мойнуна алуу. ~ **una asılmak** мойнуна асылуу. ~ **atkısı** моюн орооч. ~ **bağı** галстук. ~ **borcu** моюн парзы. ~ **unu bükme** моюн сунуу. ~ **u bükük** айласыз, чарасыз, эч кими жок. ~ **eğmek** моюн сунуу, баш ийүү. ~ **unda kalmak** мойнунда калуу, аманатты аткарбоо. ~ **unu kesmek/ vurmak** башын кесип өлтүрүү. ~ **u kıldan ince olmak** мойну кылдан ичке болуш (*кылмышы үчүн жаза тартууга даяр*). ~ **una sarılmak** мойнунан кучактоо. ~ **u tutulmak** мойну тутулуу.

boyuna 1. узунунан. **2.** тынымсыз, үзгүлтүксүз. **enine** ~ ар тараптуу, кеңири, узун-туурасынан.

boyunca 1. узатасынан. **2.** боюнча. **3.** маалында, убактысында.

boyunduruk,-ğu 1. моюнтурук. **2.** зордук, зомбулук. ~ **altına almak** басып алуу, ээлеп алуу. ~ **altına girmek** көз каранды болуу, бийлиги алдына кирүү. ~ **a vurmak** ка-

рамагына/бийлиги алдына алуу.

boyunlu моюндуу.

boyut,-tu 1. чек, узундук. **2.** сапаты, өлчөмү, өлчөөсү. **3. өтм.** ахвал, жагдай.

boz боз.

boza бозо. ~ **gibi** бозодой (*коюу, киргилт*). ~ **olmak** ооз. уят болуу.

bozarmak бозоруу.

bozayı зоол. боз аюу.

bozdurmak 1. буздурруу. **2.** майдалатуу (*акчаны*). **3.** акча алмаштыруу.

bozgun 1. баш-аламандык, чаржайыттык. **2.** чачылуу, ирети бузулуу (*кол/аскердин*). **3.** чачылган, сайсайлаган. **4.** чөгүү, ындыны өчүү. ~ **a uğramak** чабылып-чачылуу, жеңилүү.

bozguncu чабуулчу.

bozkır боз талаа.

bozmak 1. бузуу, кыйратуу, зыян келтирүү. **2.** тартибин бузуу, чачуу. **3.** ыраатын, системасын өзгөртүү. **4.** майдалоо (*акчаны*). **5. өтм.** (*бирөөнү*) ыңгайсыз абалга түшүрүү. **6.** ыдыратуу, сайсайлатуу, жеңүү (*жоону*). **7.** айландыруу (*алтынды, валютаны*). **8.** бакчанын акыркы түшүмүн топтоо. **9.** кыздыгын алуу. **10.** акыл-эсин жоготуу. **aklmı** ~ эс-акылын жоготуу. **11.** арасын ачуу/бузуу, ажыраштыруу. **çifti** ~ жубайларды ажыраштыруу. **12.** бузулуу (*аба, күн*).

bozuk 1. бузук. **2.** маанайы пас. **3.** чала моңол (*тил*). ~ **Fransızca** чала моңол французча. **4.** бузулган. ~ **yumurta** бузулган жумуртка. **5.** жаман, жолсуз. ~ **bir gün** жолсуз күн. **6.** бүркөк (*күн*). **7.** майда (*акча, тыйын*). ~ **çalmak** арго маанайы пас, көңүлсүз болуу. ~ **düzen** тартипсиздик, башаламандык. ~ **para** майда (*акча, тыйын*). ~ **para gibi harcamak** кол

бала кылып жумшап алуу.
bozukluk, -ğu 1. бузуктук. 2. майда (акча, тыйын).
bozulmak 1. бузулуу, иштебей калуу, талкалануу. 2. бузулуу, ачып кетүү, жарабай калуу (тамак-аш). 3. сапатын жоготуу. 4. жараксыз болуу (план, иш). 5. капа болуу, жини келүү. 6. начардоо, бузулуу (ден соолук). 7. майдалануу (акча). 8. алмаштырылуу (алтын, валюта). 9. чабылыш, чачылыш (жоо, кол).
bozum 1. бузуктук, кыйроо. 2. арга уялчаактык, жалтаңдык. ~ **etmek** уят кылуу. ~ **olmak** уят болуу.
bozuntu 1. калдык, чалдыбар, уранды. 2. кыйроо, чачылуу, таркоо. 3. сөрөй, болумуш. **şair ~su** акын сөрөй, акын болумуш. 4. сүрдөө, алдастоо, апкааруу. ~**ya uğramak** алдастап калуу, апкаарып кетүү. ~**ya vermemek** көрмөксөн/ билмексен болуу.
bozuşmak мамилелери бузулуу, араздашуу.
böbrek anat. бөйрөк. ~ **iltihabı/yangısı med.** бөйрөктүн сезгениши, нефрит.
böbürlenmek менменсинүү, дөгүрсүү, кыйынсынуу.
böbürtü менменсинме, кыйынсынма, манчыркоо.
böcek курт-кумурска. **hamam ~i** таракан. ~ **çıkarmak** жибек курт өстүрүү. ~ **gibi** кичинекей, кара (бала).
böceklenmek курттап кетүү, кумурска басуу, чирүү.
böcü 1. курт-кумурска. 2. «бөө» (балдардарды коркутуу үчүн айтылган кеп).
böcül: туур.с. ~ ~ каректерин айлантып кароо.
böğür, -ğrü 1. каптал. 2. кабырга менен жамбаш арасы. к. **boşbögür.**

böğürmek 1. өкүрүү, мөөрөө (уй, өзүз). 2. өкүрүп-бакыруу (киши).
böğürtlen 1. бот. бүлдүркөн бадалы (*Rubus caesus*). 2. бүлдүркөн (ашы).
böğürtü мөөрөгөн үн.
böke 1. каарман, күчтүү (киши). 2. спорт бөкө, чемпион.
bölen mat. бөлүүчү.
böle dial. тууган.
bölge аймак, регион, зона.
bölgesel аймактык.
bölme 1. бөлмө, ажыратма. 2. бөлмө (салон же чоң бөлмөлөрдүн бөлүнүп коюлган кичине жери). 3. чоң бөлмөлөрдү ичинен өзүнчө бөлүмдөргө ажыратып турган тосмо/тактай. 4. мат. бөлүү (амал). 5. дең. коопсуздук тосмолору.
bölmek 1. бөлүү. 2. өтм. ынтымакты бузуу, бөлүп-жаруу. 3. мат. бөлүү.
bölmeli тосмо аркылуу бөлүнгөн.
bölü mat. бөлүү белгилеринин (:), (4/3) окулушу.
bölücü 1. бөлүүчү. 2. бузуку, ырк бузган.
bölücülük, -ğü бөлүүчүлүк, бузукулук.
bölük 1. бөлүк. 2. аск. бөлүк. 3. чач өрүмү. ~ ~ бөлүк-бөлүк. ~ **komutanı** аск. капитан. ~ **pörçük** бөлөк-салак.
bölüm 1. бөлүм (китептин, журналдын). 2. бөлүү иши. 3. бөлүм, секция (мекемеде). 4. (мектепте, жогорку окуу жайларында) белгилүү билим тармагын окуткан бөлүм. 5. мат. тийинди.
bölümlemek бөлүштүрүү, классификациялоо.
bölünen mat. бөлүнүүчү (сан).
bölünmek бөлүнүү, ажыроо.
bölünmez бөлүнбөс.
bölüntü 1. бөлүнгөн, ажыратылган бөлүк. 2. фракция.
bölüş бөлүш.
bölüşmek бөлүшүү, үлүштөргө ажы-

ратуу.
bölüştürmek бөлүштүрүү.
bön аңкоо, макоо, эндекей. ~ **bakmak** аңырайып кароо.
bönlük,-gü аңкоолук, макоолук, карапайымдык.
börek,-gi бөйрөк тооч, май тооч, пирожки.
börk эск. бөрк, көрпөдөн жасалган башкийим.
börtmek аз кайнатып бышыруу.
börtü: ~ **böcek** ар түрдүү курт-кумурскалар.
börülce бот. уй буурчак (*Vigna sinensis*).
böyle 1. мындай, ушундай. 2. минтип, ушинтип. 3. мынчалык, ушунчалык. ~ **gelmiş**, ~ **gider** ар качан ушундай болуп келген жана боло берет. ~ **iken** ушундай болгон соң. ~ **olunca** мындай болгон соң. ~ **olmakla beraber** мындай болгону менен. **bundan** ~ мындан ары. **bu ne biçim iş ~!** бул эмнеси бия! **nereden ~?** каяктан?
böylece 1. ушундайча, мындайча. 2. минтип, ошентип, натыйжада.
böylelikle ушинтип, ошентип.
böylesi,-ni буга окшогон, мындай.
böylesine ушунчалык, ушундай, мындай.
Brahmanizm дин брахманизм.
branda дең. асма төшөк. ~ **bezi** брезент.
branş (илим, билимде) тармак, салаа.
bravo браво! азамат! жаша!
Brezilya Бразилия.
Brezilyalı 1. бразилиялык. 2. Бразилияга тиешелүү/мүнөздүү.
briş,-çi бридж (төрт киши ойногон карта ойну).
brifing, -gi брифинг.
briket,-ti брикет (күйүүчү зат).
Britanya 1. Британия. 2. Британияга тиешелүү/мүнөздүү. ~ **Adaları** Британия аралдары.
briyantin бриллиантин.

brokar (күмүш саймалуу) кездеме түрү.
bronş anat. бронха.
bronşit, -ti мед. бронхит.
bronz коло, бронза.
broş төөнөгүч, төөнөч, брошка.
broşür брошюра, китепче.
brove 1. учкуч диплому, учкуч күбөлүгү. 2. төш белги (значок).
Brüksel Брюссель. ~ **lâhanası** брюссел капуста. (*Brassica oleracea gemmifera*).
brülör май чачыраткыч (мис. керосинкада).
brüt,-tü 1. дүң, алык-салык кесилбеген (акча, айлык). 2. дүң (идиши/та-разасы менен кошо тартылган салмак).
bu,-nu бу, бул, ушул. ~ **arada** 1) бул убакта, бул учурда. 2) ошону менен бирге эле, ошол эле учурда. ~ **bakımdan** бул көз караштан. ~ **ndan başka** мындан башка. ~ **nda bir iş var** мында бир иш/сыр бар. ~ **nunla birlikte/beraber** муну менен катар/бирге эле. ~ **ndan böyle** мындан ары. ~ **nun burası** ооз. так ушу жер. ~ **defa** бул жолу. ~ **ndan dolayı/ötürü** ушундан улам, бул үчүн. ~ **na gelince** ...га келе турган болсок, мындан сөз кыла турган болсок. ~ **gibi** бул сыяктуу, мындай. ~ **günlerde/ yakınlarda** 1) бул күндөрдө, бүгүнкү күндө. 2) жакынкы күндөрдө. ~ **nun için** бул үчүн, ошондуктан. ~ **işte bir hikmet var** мунун бир себеби бар. ~ **itibarla** ошондуктан, ошол себептен, демек. ~ **ndan iyisi can sağlığı** мындан мыктысы жок. ~ **kadar** 1) ушунчалык, мынчалык. 2) (сандардын артынан келип) ...дан ашык. **on ~ kadar** ондон ашык. ~ **münasebetle** бул жагдайда. ~ **ne perhiz, ~ ne lâhana tursusu!** сөздөр эки ача чыкканда айтылат.

~ **sevdadan vazgeç!** мунуну ташта!
 ~ **sıcağa kar mı dayanır!** буга ким түтөт! ~**ndan sonra 1)** мындан кийин. **2)** иш мындай болгон соң.
 ~ **takdirde** бул жагдайда. ~**nun üzerine** анда, минткенде. (...**dan**) ~ **yana** ошондон бери. ~ **yüzden** ошол үчүн, ошондуктан.
buat,-ti элек. туташтыруу кутусу.
bubi : ~ **tuzağı** аск. оңой жарылган бомба.
bucak,-ğı 1. бучкак, бурч. **2.** баш калкалоочу жай. ~ ~ **aramak** издебеген жери калбоо, тинтүү. **köşe** ~ **kaçmak** жаа бою качуу.
buçuk,-ğu 1.... жарым (*сандар менен айтылат, өзүнчө колдонулбайт*). **sekiz** ~ сегиз жарым. **2.** он эки жарым (*saat*).
budak,-ğı 1. бутак. **2.** тал. **3.** бутак (*тактайдагы*). ~ **deliği** тактайда бутактын ордуна пайда болгон тешик.
budaklanmak 1. бутактануу. **2.** бутак басуу.
budala 1. келесоо, дөдөй, макоо. **2.** (*бир нерсеге*) өтө берилген, аркасынан түшкөн. ~ **yerine koymak** келесоо катары көрүү.
budalalık,-ğı келесоолук, дөдөйлүк, макоолук. ~ **etmek** келесоолук/дөдөйлүк кылуу.
budama бутама.
budamak бутуу, отоо, талдарын кесүү (*бактын*).
Budist буддист.
Budizm дин буддизм.
budun эск. эл, калк, улут. ~ **betim** этнография. ~ **bilimi** этнология.
bugün бүгүн. ~**lerde** бүгүнкү күндө. ~**e bugün** күнү бүгүнкө чейин ~**den tezi yok** азыр, дароо. ~ **yarın** бүгүн-эртең. ~**den yarına** келечек муундарга.
bugünkü,-nü бүгүнкү. ~ **tavuk yarınki kazdan iyi** мак. эртеңки куйрук-

тан бүгүнкү өпкө (*артык*).
bugünlük бүгүнкүгө. ~ **yarınlık** бүгүн-эртең үчүн.
buğday буудай. ~ **benizli/rengi** буудай жүздүү.
buğu 1. буу. **2.** конденсация.
buğulama 1. булоо. **2.** бууга айландыруу.
buğulanmak буулануу.
buğulaşmak бууга айлануу.
buğulu 1. буулуу, бууланган. **2.** өтм. кылгырган (*көз караш*).
buhar буу. ~ **kazanı** буу казаны. ~ **makinesi** буу машинасы.
buharlaşma бууга айланма. ~ **noktası** бууга айлануу чекити.
buharlaşmak бууга айлануу.
buharlı буулуу, буу менен иштеген. ~ **ütü** буу менен иштеген үтүк.
buhran кризис. ~ **geçirmek** кризиске учуроо.
buhranlı кризистүү, кыйын, татаал.
buhur алас, арча түтөтүү (*диний ырым*).
buhurdan, buhurdanlık аластоо учурунда колдонулган зат.
buji авто оттук (*свеча*).
bukağı кишен, чынжыр. ~ **vurmak** кишен салуу.
bukağılamak кишендөө, чынжырлоо.
bukalemun түз, өтм. хамалеон, өң күбултма.
buket,-ti букет.
bukle тармал (*чач*).
buklet,-ti 1. букле, бүртүктүү жип. **2.** букледен токулган кездеме.
bulamaç 1. буламык. **2.** өтм. аралашкан, андан-мындан чогулган.
bulamak 1. сүйкөө, каптоо, чулгоо, матыруу. **2.** кирдетүү, чаңытуу, булгоо.
bulandırmaç 1. булгоо, кирдетүү. **2.** аралаштыруу. **3.** жүрөк айландыруу. **mide** ~ жүрөк айлантуу.
bulanık 1. булганыч, таза эмес, кир (*суюктук*). **2.** бүркөк (*күн*). **3.** өтм.

түнөргөн, жансыз (*көз караш*). ~ **suda balık avlamak** чаржайыттыктан пайдаланып өз көмөчүнө күл тартуу.

bulanıklık,-ğı булганычтык, кирдүүлүк, бүркөктүк.

bulanmak 1. булгануу, кирдөө, батуу. **2.** бүркөлүү. **3.** жүрөгү айлануу. **4.** жаңылуу, мээси айлануу, башы катуу.

bulantı жүрөк айлануу. ~ **vermek** жүрөк айландыруу, кускуну келтирүү.

bulasıcı жугуштуу. ~ **hastalık** жугуштуу оору.

bulasıık,-ğı 1. кир идиш-аяк. **2.** жуккан. **3.** сүйкөлгөн, оонатылган, матырылган (*нерсе*). **4.** жабышкан, тажатма (*киши*). ~ **bezi** майлык, суулук. ~ **makinesi** идиш жууган машине. ~ **suуu** жугунду. ~ **suуu gi-bi** жугундудай (*даамсыз тамак*).

bulasııkçı идиш жуугуч (*киши*).

bulasııklık,-ğı идиш кургаткыч.

bulasıkkan 1. жабышкак, жукма. **2.** өтм. чыр, чатактуу. **3.** жугуштуу (*оору*).

bulasmak 1. булгануу, жабышуу, жугуу (*кир*). **2.** жугуу (*оору*). **3.** кармашуу, киришүү, чатакташуу. **4.** (*бир ишке*) аралашып алуу.

buldok бульдог.

buldozer бульдозер.

Bulgar 1. болгар. **2.** болгарларга тиешелүү/мүнөздүү.

Bulgarca болгар тили, болгарча.

Bulgaristan 1. Болгария. **2.** Болгарияга тиешелүү/мүнөздүү.

bulgu 1. ачылыш. **2.** табылга. **3.** мед. диагноз.

bulgulama ачылыш жасоо.

bulgur булгур (*кайнатылып кургатылган буудайдын жара тартмасы*). ~ **pilavı** булгур паллоо.

bulmaca табышмак.

bulmak 1. табуу. **2.** ачылыш жасоо, ачуу. **3.** ойлоп табуу, чыгаруу. **4.**

бир орунду же бир убакытты алуу. **5.** жыйынтыкка келүү, ... деп табуу. **6.** көрсүн, тапсын. **Allahtan bulsun!** Кудайдан көрсүн/ жетсин! **bula, bula bunu (onu) bulmak** издеп жүрүп тапканы ушу (ошо). **bulup buluşturmak** эптеп табуу. **buldukça bunamak** көзү тойбоо. **son** ~ аяктоо. **şifa** ~ шыпаа болуу. **vuku** ~ болуу, ишке ашуу.

bulucu 1. ойлоп чыгаруучу. **2.** тапкыч машине (*газ/мина/радиоактивдүү заттарды*).

bulûğ эрезе, балакат. ~ **çağı** балакаттан өткөн кез. ~ **a ermek** эрезе куракка жетүү.

bulunç абийир.

bulundurmak (*бир нерсени*) колунда кармап туруу, өксүтпөө, жыйып/топтоп коюу. **el altında** ~ колунун алдында (даяр) кармап туруу.

bulunmak 1. табылуу. **2.** (*бир жерде, бир абалда*) болуу. **3.** ... **-da** ~ : **ricada** ~ өтүнүч жасоо.

bulunmaz табылбас, табылгыс, баалуу. **eşi, benzeri** ~ теңдеши жок. ~ **Hint/Bursa kumaşı 1)** өтө баалуу. **2)** урматтуу, баа жеткис (*киши, нерсе*).

buluntu 1. табылга. **2.** археол. табылга, ачылыш. **3.** көчөдөн табылган бала, таштанды.

buluş 1. ойлоп табыш, табылга, ачылыш. **2.** жаңы пикир.

buluşma жолугушуу, кездешүү. ~ **yeri** жолугушчу жер.

buluşmak жолугушуу, табышуу, кездешүү.

buluşturmak жолуктуруу, табыштыруу, кездештирүү, башын кошуу, чогултуу.

bulut,-tu 1. булут. **2.** карарган, коюу, түрмөктөлгөн (*нерсе*). **sinek** ~ уюлгуган чымындар **3.** өтм. күмөн, шек, уйгу-туйгу ойлор. ~ **gibi** дайнын таппаган (ылжыган)

мас. ~**tan nem kapmak** чын тийбес, таарынчаак.

bulutlanmak 1. булут басуу, бүркөлүү (күн). 2. өтм. капалануу, кайгыруу. 3. өтм. доо кетүү, бузулуу.

bulutlu 1. булуттуу. 2. өтм. киргилт, бозомук. 3. өтм. айнып калган, акыл-эси жайында болбогон.

bulutsu 1. астр. тумандуулук, небула. 2. булутка окшогон.

bulvar бульвар.

bumbar 1. мөөн. 2. мөөнгө куюлган фарштуу (күрүч, тууралган эт, булгур ж. б.) тамак, быжы. 3. (ичине кебез толтурулган) суук тоскуч тыгын (терезе эшиктерге кагылат).

bumburuş, bumburuşuk бырыш-тырыш, бырышкан-тырышкан.

bunak,-ğı алжыган, мээси айныган.

bunaklık,-ğı алжыгандык, көк мээлик.

bunalım 1. психол. кризис. 2. курч кырдаал, кербиндик. 3. мед. (оорулуунун) начардашы, чөгүшү, өзүнө ээ боло албашы, депрессия. ~**a düsmek** чөгүү, өзүнө ээ боло албоо, депрессияга кирүү. ~ **geçirmek** кайратын жоготуу, чөгүү.

bunalmak 1. демн кыстыгуу, дем ала албоо, муунуу. 2. тажoo, зеригүү.

bunaltı кыйынчылык, тажатма, көңүл чөгөргөн (нерсе). 2. жүрөк айланткан, жипкирткен (нерсе).

bunaltıcı тажатма, айласыз, жадаткан (киши, окуя, кубулуш).

bunaltmak тажатуу, көңүл айлантуу, жадатуу.

bunama алжыма, акыл-эстен айныма, жаш баладай болуу (картаңдар).

bunamak алжуу, акыл-эстен ажыроо.

bunca мынча, мынчалык, ушунча, ушунчалык. ~ **zaman** мынча убакыт.

bungalov бунгало (Индияда бир кабаттуу верандалуу жыгач там).

bura бул жер, бул жак (бияк). ~**da** бул жерде. ~**dayım diye bağırma**

көрүнөө жерде туруу.

buralı бул жердик.

buram: ~ ~ 1. бурам-бурам, уюлгуган, (түтүн, газ, жыт). 2. өтм. оргуган (сезим, сүйүү).

burası,-nı бул жер.

buraya бул жакка, биякка, бул жерге.

burcu атыр, жыпар (жыт). ~ ~ буруксуган, аңкыган, жыпар жыттанган (жыт).

burç,-cu 1. чеп, бастион. 2. чептин бурчтуу учтары. 3. астр. Зодиак топ жылдыздарынын жалпы аты. ~**lar kusağı** астр. Зодиак курчамы.

burçak бот. буурчак (*Vicia ervilia*). ~ ~ тармалданган (чач).

burgaç,-cı 1. айлампа (суунун). 2. уюлгуган, удургуган.

burgu 1. бургу. 2. бурап ачкыч, штопор. 3. тээк, кыл аспаптардын кылын кердирген тетик.

burgulamak бургулоо, тешүү.

burjuva буржуа.

burjuvazi буржуазия, шаар ак сөөктөрү.

burkmak 1. буркуу, кокустатуу (бутту, колду). 2. буроо, толгоо.

burkulmak 1. буркулуу, кокустоо (кол, бут). 2. буралуу, толгонуу. 3. күрмөлүү (тил). 4. өтм. капа болуу, жүрөгү сыздоо.

burmak 1. буруу, толгоо. 2. биттөө, бычуу (эркек айбандарды). 3. оозго кычкыл даам калтыруу. 4. (ашказан, ичегини) бурап оорутуу. 5. өтм. капа кылуу.

burs стипендия, грант.

bursiyer стипендиант.

burak 1. буралган, толгонгон, чыйратылган. 2. оозду ачыштырган, өтө кычкыл (даам). 3. таарынган, түнөргөн, көңүлсүз (түр, кебете). 4. бычылган, биттелген (айбан).

burukluk,-ğu 1. кычкылдык (даам). 2. өтм. көңүлсүздүк таарыныч, капа.

burulmak 1. буралуу, толгонуу. 2. ко-

кустоо, буркулуу (*бут, кол*).
3.бурап ооруу (*ашказан, ич*).
4.коркутуу, таарынуу.

burun,-nu 1. мурун. **2.** (*айрым нерселердин*) учу, мурду, алды жагы. **3.** тумшук (*айбандарда*). **4.** *геогр.* тоолуу/зоокалуу кургактыктын деңизге кирип турган учтуу бөлүгү, тумшук. **5.** *өтм.* көтөрүлгөн, мурдун көтөргөн, кыйынсынган, өпкө. ~ **akıntısı** чимкирик, мурундун суусу. ~ **boşluğu** мурун көңдөйү. ~ **~a** бетме бет. ~ **~a gelmek** бетме бет келүү. ~ **bükmek** мурдун чүйрүү. ~ **u büyük** дымагы күчтүү, өпкөсү казанбактай. ~ **u büyümek** мурдун көтөрүү, кыйынсынуу. ~ **unu çekmek 1)** мурдун тартуу. **2)** *арго* куру жалак калуу. ~ **deliği** таноо. ~ **unun dibinde** мурдунун учунда. ~ **unun dikine/doğrusuna gitmek** өзүн өзү билип, өтүгүн төргө илүү. ~ **unun direği kırılmak** каңылжаарды өрдөп кетүү (*жагымсыз жыт*). ~ **unun direği sızlamak** азап чегүү (*физикалык, рухий*). ~ **u düşmek** мурду түшө жаздоо (*сасык жыттан*). ~ **undan düşen bin parça olur** сиркеси суу көтөрбөй туруу. ~ **undan (fitil fitil) gelmek** чар учкандай болуу, (*кубанчы*) суу сепкендей өчүү. ~ **undan getirmek** акесин таанытуу, көргүлүктү көрсөтүү. ~ **una girmek** ичкөйнуна кирүү. ~ **u havada** мурдун көтөрүү, кейкейүү. ~ **u Kaf dağında** бой көтөрүү, менменсинүү. ~ **u kanamadan** мурду да канабай, эч нерсе болбой. ~ **u kanamak** мурду каноо. ~ **kanaması** мурун канама-сы. ~ **undan kıl aldırnamak** мышыгына “пыш” дедиртпөө, өзүн жогору коюу. ~ **unu kırmak 1)** мурдун талкалоо. **2)** *өтм.* акесин таанытуу. ~ **kıvrımak** мурдун чүйрүү. ~ **unu silmek** мурдун аарчуу. ~ **unu**

sokmak кийлигишүү, аралашуу. ~ **undan solumak** мурду кыпчылуу, каны ичине тартуу. ~ **unu sürtmek** намыстанганды коюп, бирөөгө жасакерлене баштоо. ~ **u sürtülme/ ~unu yere sürtmek** сабак алуу. ~ **unda tütme** сагынуу, куса болуу. ~ **unun ucunda** мурдунун учунда, жакын. ~ **unun ucunu görmemek** ылжыган мас болуу. ~ **unun ucundan ötesini/ ilerisini görmemek** мурдунун учунан алысты көрө албоо, акылы тайкы болуу. ~ **unun yeli harman savurmak** ышкырыгы таш жаруу, кырдануу, бой көтөрүү.

burunduruk,-ğu мурунтук/мурун (ооз) кыпчыткыч (*аттын*).

burunsak, burunsalık 1. мурунтук (*жаш малга энесин эмбеши үчүн тагылат*). **2.** мурунтук (*өгүздүн, төөнүн*).

buruntu бурап ооруу (*ич*).

buruş 1. бырыш. **2.** кычкыл даам. ~ **~ olmak** бырышып-тырышуу.

buruşmak 1. бырышуу. **2.** (*ооздо*) кычкыл даам калуу.

buruşturmak 1. бырыштыруу. **2.** (*кабагын*) бүркөө.

buruşuk бырышкан, тырышкан.

buruşukluk бырыш, тырыш.

buse өбүш.

but,-du 1. сан, жоон сан (*дене мүчөсү*). **2.** сан (*эт*).

butik бутик (*кийим, макияж буюмдарын саткан кичинекей дүкөн*).

buyruk,-ğu 1. буйрук. **2.** бийлик, эгемендик. ~ **u altına girmek** буйругу алдына кирүү.

buyrulmak буюрулуу.

buyur: 1. ~ **etmek** бир жерге/ үйгө/ дасторконго/ төргө чакыруу. **2.** “эмне дедиңиз?” дегендин ордуна сылык шекилде колдонулат.

buyurgan буйрук берген, бийлик ээси, диктатор.

buyurganlık диктатордук.

buyurmak 1. буюруу. 2. сылык алдына келүү, улук башын кичик кылуу, келип берүү. 3. өтүү (*ичкери, жогору*). 4. алмак, жемек. **meyve buyurmaz mısınız?** жемиштен алсаңыз 5. (*расмий кепте etmek этиши ордуна колдонулат*). **Cumhurbaşkanı beni kabul buyurdular.** Президент мени кабыл алды. **buyur?** эмне дейсиң? **buyurun/buyurunuz** өтүңүз (*өтүнүч/марка-мат көргөзүүдө колдонулат*). **buyurun cenaze namazına!** (*капысынан күтүлбөгөн абалга туш келгенде айтылат*) мына сага, ушундай болмок!

buz 1. муз. 2. өтө суук, жагымсыз. **~lamak** муз туруу. **~lar çözülmek** өтм. муздар эрүү, мамиле жакшыруу. **~dağı** айсберг, муз тоо. **~gibi** 1. муздай (*суук*). 2. ооз. жакшы сакталган, таза, иреттүү. 3. чыныгы, барып турган. **~gibi hırsız!** барып турган (айласыз) ууру. **~gibi soğumak** муздай суумак, көңүлү үч көчкөн журттай калмак. **~kesilmek** 1) муз тоңуу. 2) үшүү, тоңуу. 3) таң калуу, айран калуу. **~kesmek** муздай тоңуу. **~tutmak/ bağlamak** муз туруу, муз каптоо.

buzacı музоо.
buzagılamak музоолоо.
buzdolabı,-nı муздаткыч.
buzhane 1. муз бөлмө, муз жасаган ишкана. 2. суук аба депосу.
buzlanmak муз тоңуу, муз каптоо.
buzlu 1. муздуу, муз салынган. 2. муз тоңгон, муз капталган. 3. тунук эмес (*айнек*). **~cam** быдырлуу айнек.
buzluk,-ğu 1. муздук, муздаткычтын тоңдуруучу бөлүмү. 2. муз чыгаруучу фабрика. 3. муз тоңдуруучу идиш.
buzuki муз. бузуки (*грек музыкалык*

аспабы).

buzul мөңгү. **~devri** муз доору.
bücür бүжүрөйгөн, кыска бойлуу, кодойгон, кыдыйган (*киши*).
büfe 1. идиш-аяк шкафы, буфет. 2. өзүн-өзү тейлөөчү стол. 3. тамак-аш, тамеки, газета саткан кичи дүкөн.
büklüm 1. бүктөм, бүйрүлгөн, бүйүрмө. 2. ийри-буйру, бурулушу көп. **~ ~** бүктөм-бүктөм, бүйрүлгөн, катталган.
bükme 1. бүгүү, каттоо. 2. чыйратуу, түрүү, толгоо. 3. ийрүү.
bükük бүгүлгөн, ийилген, катталган, чыйратылган, толгонгон.
büküm 1. бүктөм, каттам, бүктөө. **~ü açıldı** бүктөөсү жазылды. 2. (*жип, жүн*) түрмөк. 3. бүктөмө, каттама, толгомо.
bülbül 1. булбул. 2. өтм. жакшы ырдаган (*киши*). **~gibi** булбулдай, суудай (*сүйлөө*). **~gibi konusmak** шыдыр сүйлөө. **~gibi söylemek** баарын айтып салуу, моюнга алуу. **~gibi sakmak** булбулдай сайроо. **~kesilmek** оозу оозуна тийбей сүйлөө, бирөөнүн сырын айтып салуу.
bülten 1. бюллетень. 2. журнал.
bünye 1. түзүлүш, структура. 2. дене түзүлүшү.
büro 1. бюро. 2. мекеме, офис.
bürokrasi бюрократия.
bürokrat,-tı 1. бюрократ. 2. мамлекеттик кызматкер, чиновник.
bürokratik бюрократиялык.
bürümcük,-ğü бош жибектен токулган кездеме, муслин.
bürümek 1. ороо, каптоо, жабуу, басып калуу. 2. өтм. катуу таасир берүү.
bürünmek 1. ороону, капталуу, жабылуу, басылуу. 2. түргө ээ болуу. 3. роль ойноо.
büsbütün бүтүндөй, толугу менен, таптакыр.

büst,-tü бюст (*айкел*).

bütan *хим.* бутан.

bütçe бюджет. ~ **açığı** бюджет кемчили.

bütün 1. бүтүн, толук, бүт. 2. баары. 3. кесек (*акча*). 4. сумма, жалпы. ~ баары, бүт баары. ~ **е** толугу менен, эч нерсе калтырбастан.

bütünçül жеке бийлөөчү, тоталитардык.

bütünleme 1. толуктоо, бүтүндөө. 2. экзаменди кайра тапшыруу. ~ **ye kal-mak** экзаменден кулап, кайра тапшырууга калуу. ~ **sınavı** кайра тапшыруу сынагы.

bütünlemek 1. бүтүндөө. 2. кайра тапшыруу сынагынан өтүү.

bütünlemeli экзаменин кайра тапшыра турган (*студент*).

bütünlülük бүтүндүк, толуктук, биримдик.

büyü сыйкыр, көз боочулук, дуба. ~ **bozmak** дубасын жандыруу, сыйкырын бузуу. ~ **yarmak** сыйкырлоо, дубалоо.

büyücek чоң, ири, балтайган, колтойгон.

büyücü сыйкырчы, көз боочу, дубакөй.

büyük,-gü 1. чоң, ири. 2. улуу, аксакал.

3. маанилүү, олуттуу. 4. жогорку. 5. катуу, терең. ~ **ler** 1) улуулар, аксакалдар. 2) чоң (кишилер). ~ **anne** чоң эне. ~ **aptes** чоң даарат. ~ **aptesi gelmek** чоң даараты келүү. ~ **baba** чоң ата. **B~ Britanya** Улуу Британия. ~ **le büyük, küçükle küçük olmak** чоңго чоңдой, кичинеге кичинедей мамиле кылуу. ~ **elçi** элчи. ~ **elçilik** элчилик. ~ **görmek/bilmek/tutmak** өйдөсүнтүү, кыйын саноо. ~ **hanım** байбиче, үйдөгү эң улуу аял. ~ **harf** чоң тамга. ~ **ikramiye** (*лотереяда*) биринчи утуш. ~ **lâf etmek** чоң (кесир) сүйлөө. **B~ Millet Meclisi** Жогорку Улуттук Парламент (*Түркиянын*). **B~ Okyanus** Тынч океан. ~ **оуна-**

mak 1) көп акча коюп кумар ойноо. 2) тобокел кылуу, бел байлоо. ~ **ölçüde** 1) көбүнчө 2) көп өлчөмдө. ~ **söz söylemek** мактануу, колунан келбеген убадалар берүү. ~ **söz** чоң сөз. ~ **tövbe ayı** ай календарынын бешинчи айы (*кечирим суралчу ай*). ~ **ünlü uyumu** грам. сингармонизм. ~ **yemin** ант ичүү.

Büyükaıı *астр.* Чоң Жетиген.

büyükbaş ири мал, кара.

büyükçe 1. бир аз чоң, чоңураак. 2. *өтм.* абдан маанилүү, өтө олуттуу.

büyüklmek чоңсунуу, кекирейүү, бой көтөрүү, менменсинүү, (*кишини*) теңине албоо.

büyüklük,-ğü 1. чоңдук, ирилик. 2. улуулук. 3. *өтм.* маанилүүлүк, улуулук. 4. өлчөм. 5. кең пейилдүүлүк. ~ **göstermek** кең пейилдүүлүк/жоомарттык көргөзүү. ~ **taslamak** кыйынсынуу, менменсинүү.

büyüklü: ~ **küçükü** 1. элдин баары, ар ким, кары-жаш/чоң-кичине дебей. 2. чоң-кичине.

büyüksemek ашыра баалоо, ашкере сый көрсөтүү.

büyülemek сыйкырдап алуу, дааруу, туткундап алуу, өзүнө тартуу.

büyüleyici сыйкырдуу, кызык, таасирдүү.

büyültmek 1. чоңойтуу. 2. *фото* чоңойтуп көргөзүү. 3. *өтм.* апыртуу.

büyülü 1. сыйкырлоочу, кызык, таасирлендирүүчү. 2. сыйкырдуу, укмуштуу, таасын.

büyüme өнүгүү, кеңейүү, чоңоюу.

büyüme 1. чоңоюу. 2. өнүгүү-өсүү. 3. мааниси артуу. **büyümüş de küçükmüş** чоңдон кичирейтип койгондой, кемпирден кесип жасагандай (*бала*).

büyüteç чоңойтуп көрсөткүч айнек, лупа.

büyütme 1. чоңойтуу. 2. *фото* чоңой-

туу. **3.** асыранды (*бала*).
büyütmek 1. чоңойтуу, кеңейтүү. **2.** багып чоңойтуу, өстүрүү. **3.** апыртуу, чуулдатуу.
büzgü бүйүрмө.
büzgülü бүйүрмөлүү.
büzmek бүрүштүрүү, бүктөө, бырыштыруу, тырыштыруу, тарытуу, бүйүрүү.
büzük 1. бырышкан, бүрүшкөн, тарытылган, бүйрүлгөн. **2.** *орой, анат.*

арткы тешик. **3.** *ооз.* тайманбастык, жүрөктүүлүк.
büzülmek 1. бырышуу, бүйрүлүү, бүрүшүү, тырышуу. **2.** *өтм.* бүрүшүү, корголоо. **büzülüp oturmak/kalmak** бүрүшүп отуруу.
büzüşmek бүрүшүү, кымырылып-кымсынуу.
büzüşük бүрүшкөн, тырышкан, чүрүшкөн.

C

C,c 1. *түрк алфавитинин үчүнчү тамгасы.* 2. *муз. “до” нотасынын тамгалай белгиси.* 3. *(рим цифрасында) 100 саны.*

caba 1. бекер, акчасыз. ~ **etmek/vermek** бекер бермек. 2. айтпай эле коёюн, айтпаганда да, ал аз келгенсип. **harcanan benzin dışında boşa giden zaman da** ~ короткон бензин аз келгенсип, убактыбыз да бошко кетти.

cad. (**cadde** сөзүнүн кыск.) проспект.

cacık,-ği жажык (*чалапка бадыраң, ашкөк тууралып жасалган тамак*).

cadaloz мастан, какбаш, жөөт кемпир.

cadde 1. проспект, чоң көчө. ~ **yi tutmak** 1) көчөнү кесүү, кыймылды токтотуу. 2) *арго* башын ала качуу, жанын куткаруу.

cadı 1. жезкемпир, мастан. 2. кебетеси суук, мүнөзү жаман кемпир. ~ **gibi** 1) жезкемпир сыяктуу (*түрү суук, кара ниет*). 2) жөндөмдүү, балакеттей. ~ **kazanı** ушактын уюгу.

cadılık,-ğı сыйкыр, жин даарыгандык, көз боочулук. ~ **etmek** карөзгөйлүк/кыянаттык кылуу.

cafcaf 1. жасалмалык, көйрөндүк. 2. оозун көптүргөн, мактанчаак.

cafcaflı жасалма, көйрөң, мактанчаак.

cahil 1. караңгы, түркөй, маданиятсыз, билимсиз. 2. тажырыйбасыз, жаш, көзү ачыла элек.

cahillik,-ği 1. караңгылык, түркөйлүк, маданиятсыздык, билимсиздик. 2. келесоолук, түшүнбөстүк.

caiz *дин (динде)* жол /уруксат берилген, туура көрүлгөн, мыйзамга ылайык, жасакталбаган. ~ **görmek** туура көрүү.

caka *арго* кекирейүү, кыйынсынуу, му-

рун көтөрмөй, мактаныч, сылаң-короздук, көйрөндүк. ~ **satmak/yarmak** көтөрүлүү, кыйынсынуу.

cam 1. айнек. 2. айнектен жасалган. 3. терезе. 4. *эск.* ичкилик, ичкилик идиши. ~ **ı çerçeveyi indirmek** жини менен тоз-тополоң салуу. ~ **elyaf** айнек пахта. ~ **gibi** 1) айнектей (күзгүдөй) тунук, айнектей жылмакай. 2) мелтиреген, жансыз (*көз, көз караш*). ~ **göz** 1) айнек көз, айнек көздүү. 2) *өтм.* ач көз, көзү тойбогон, сараң (*киши*). ~ **ramuğu/yünü** *тех.* айнек пахта (*ысыкты/үндү тосуу үчүн колдонулат*). ~ **sileceği** (*машиненин*) айнек тазалагычы. ~ **takmak** 1) айнек тагуу (*терезеге*). 2) көз айнек тагынуу.

cambaz 1. жамбаз, акробат, дарчы. 2. ат сатар. 3. чабендес. 4. тетик, жөндөмдүү уста, чебер. 5. *өтм.* митайым, арамза.

cambazhane цирк, дар.

cambazlık 1. дарчылык, акробатика. 2. ат бакма же ат сатма иши. 3. *өтм.* митайымдык, арамзаалык.

cambul: ~ **cumbul** суусу көп, шылдыраган, көк суу (*тамак*).

camcı 1. айнек саткан / таккан киши. 2. айнек өндүргөн киши, айнекчи. 3. терезе шыкаалаганды адат кылган (*киши*). ~ **macunu** терезе жылчыгын толтурган паста, замаска.

camekân 1. көргөзмө текчеси, витрина. 2. айнек тосмо, каалганын айнеги. 3. (*мончодо*) айнектен жасалган чечинчү бөлмө. 4. оранжерея, теплица. 5. *арго* көз айнек.

camgöbeği,-ni жашгылт-көк, аквамарин.

camgöz 1. зоол. деңиз ити, акула

(*Galeus canis*).

camî,-i/sî жаами, мечит. ~ **yıkılmış, ama mihrabı yerinde** сыры кетсе да сыны кетпептир (*карыган аялдын сымбаты тууралуу*).

camia 1. жаамат, коллектив. 2. уюм, бирдик, блок, шериктештик.

camlamak айнектөө, айнек тагуу, айнек менен каптоо, айнектин ичине коюу.

camlı айнектелген, айнек тагылган. ~ **bölme** айнек бөлмө.

can 1. жан. 2. жашоо, өмүр. 3. күч, кубат, ал. 4. жан, киши, жандуу. 5. көңүл, каалоо, табит. ~ **ım gezmek istiyor** баскым келип турат. 6. диний шериктештик, сектачылык. 7. жакын адам, жан бирге. 8. сүйүктүү, жандай көргөн. ~ **ım** жаным. ~ **ı acımak** жаны кейүү. ~ **acı** оору, жан кейиш. ~ **ını acıtmak** (*бирөөнүн*) жанын кейитүү, оорутуу. ~ **alacak nokta/yer** 1) эң маанилүү жер. 2) аялуу/талуу жер. ~ **ını almak** жанын (*суурун*) алуу, өлтүрүү. ~ **atmak** жанталашуу, эңсөө. ~ **la başla çalışmak** жанталашып/көңүлдөнүп иштөө. ~ **beslemek** жанын багуу. ~ **ından bezmek/bıkmak/usanmak** жанынан тоюу, жанынан кечүү. ~ **boğazdan gelir/geçer** тамаксыз жашоо мүмкүн эмес (*сөзм. с. жан тамактан өтөт*). ~ **a katmak** кубат берүү, шердентүү. ~ **ı cehenneme!** шайтан/Кудай алсын! тозоктун отуна күйсүн! ~ **ciğer** өтө жакын, ысык, жандай көргөн (*дос, жолдош*). ~ **ciğer kuzu sarması** кымбат, кыйбас, кыйышпас, өтө жакын (*дос*). ~ **ciğer olmak** ысык/ кыйышпас дос болуу. ~ **ım ciğerim!** жан боорум! ~ **ı çekilmek** 1) чарчоо, чалыгуу. 2) (*бир жери*) уюшуу, уктап калуу. ~ **çekişmek** 1) жанталашуу, чабалактоо, (*жан чыгар алдында*)

алдастоо. 2) кыйналуу, азап чегүү. ~ **ı/ gönlü çekmek** эңсөө, каалоо. ~ **ını çıkarmak** 1) тажатуу, жанын сууруп ала жаздоо. 2) опузалоо, кекетүү, айласын кетирүү. ~ **ı çıkasica/ çıksın!** өлүп кетсин! жаны чыгып кетсин! ~ **ı cıkasıya** өлөрчө. ~ **ı çıkmak** 1) жаны чыгуу, өлүү. 2) чарчап - чалыгуу, жүрбөй калуу. 3) эскирүү, тамтыгы калбоо. 4) катуу коркуу, жаны чыгуу. ~ **çıkmayınca/çıkmadıkça/ çıkar huy çıkmaz** мак. жан чыгар, бирок кыял/мүнөз өзгөрбөс (*ар кимдин кыялы/мүнөзү башы менен кетет*). ~ **damarı** 1) жан жери, жашоо булагы. 2) эң аялуу/талуу жери. ~ **damarına basmak** үстүнөн түшүү, маселени кабыргасынан коюу. ~ **ını (bir yere) dar atmak** жанын ала качып кутулуу. ~ **ına değmek** 1) жаны жыргоо. 2) топурагы торко болсун! (*өлгөн кишинин жакшылыгын эстегенде айтылган сөз*). ~ **derdine düşmek** жаны менен алек болуу. ~ **ını dişine takmak** жанын тишине/ оозуна тиштеп. ~ **dostu** жан досу. ~ **düşmanı** жан душманы. ~ **erigi** жашыл (көк) өрүк. ~ **evi** 1) жүрөктүн алды. 2) *өтм.* жүрөк. 3) эң аялуу жер. ~ **evinden vurmak** талуу жеринен кармоо. ~ **feda!** жаным курман! башым садага! ~ **gelmek** жандануу, жан кирүү. ~ **halatı дең.** куткарма арканы. ~ **havliyle** 1) жаны көзүнө көрүнүп, коркконунан. 2) жанынын бардыгынча, бар күчү менен. ~ **ının içi** жанынын жартысы, жан биргем. ~ **ının içine sokacağı gelmek** жанын аябоо, жанын садага чабууга даяр болуу. ~ **ı istemek** каалоо, эңсөө. ~ **ın isterse** (*эгер*) кааласаң. ~ **kalmamak** шайы оо, алы-күчү калбоо. ~ **ına kastetmek** (*бирөөнүн*)

жанын кыюуну ойлоо. ~ **kaybı** жан (*киши*) өлүмү, жандан зыян. ~ **ına kıymak 1)** жанын кыюу, өлтүрүү. **2)** өзүн өзү өлтүрүү. **3)** жанын аябоо, көп иштөө. ~ **korkusu** жан коркуусу. ~ **kulağı ile dinlemek** кунт коюп угуу. ~ **kurban!** жаным курман! жаным садага! ~ **ını kurtarmak** жанын куткаруу, жанын сактап калуу. ~ **kurtaran** тез жардам. ~ **ına mal olmak** жанын алуу, башын жемек. ~ **ına minnet!** мындан артык кандай болот! (*күтүлбөгөн жакшы кабарга карата айтылат*). ~ **noktası** жан алуучу жери, талуу жери. ~ **ına okumak 1)** талкалоо, бүлүндүрүү, кыйратуу. **2)** жанын чыгаруу, азабын колуна берүү. ~ **ından olmak** жаны менен төлөө, өлүү. ~ **otu** тартыш, каат (*нерсе*). ~ **oynamak** жүрөгү оозуна тыгылуу (*коркуудан, чочуудан*). ~ **oyunu** жанын/өмүрүн сайып ойноо. ~ **pahasına** жанын сайып, жан баасына. ~ **pazarı** өлүм-калым маселеси. ~ **ı pek** жаны бекем/бышык. ~ **ı rahat olmak** көңүлү тынч болуу. ~ **sağlığı** ден соолук. ~ **ın sağ olsun!** жаның аман болсун! ~ **sıkıcı** жанга тийген, тажатма, жагымсыз. ~ **ı sıkılmak** зеригүү, эригүү, тажоо. ~ **sıkıntısı** чөгүү, кусалык, зерикме, бук болуу. ~ **ını sıkmak** кыжалат кылуу, тажатуу, жадатуу. ~ **ını sokakta bulmadım** жан талаада жатыптырбы (*жанымы тобокелге сала албайм*). ~ **ına susamak 1)** (*бирөөнүн*) өлүмүн тилөө. **2)** өз өмүрүн коркунучка кириптер кылуу, башына балакет ачуу. ~ **ına tak demek/etmek** жанына таш батуу, көңүлү калуу. ~ **ı tatlı** жаны таттуу, жанын бапестеген. ~ **teslim etmek 1)** жан таслим болуу. **2)** (*бирөөгө*) толук ишенүү. ~ **ı tez**

шашма, күй-көлөк. ~ **ve mal kaybı** жан-мал чыгашасы. ~ **ıyla uğraşmak** өз жаны менен алек болуу. ~ **ından usanmak** жанынан тоюу/кечүү. ~ **ını vermek 1)** жанын берүү. **2)** (*бир нерседен*) баш тарта албоо, абдан жакшы көрүү. ~ **a yakın** жанга жакын, сүйгүнчүктүү. ~ **ını yakmak 1)** жанын кейитүү, көңүлүн оорутуу, азап чектирүү. **2)** зыян келтирүү, чыгым кылуу. ~ **ı yanmak 1)** жаны кейүү. **2)** башынан оор нерсе өткөрүү. **3)** боор ооруу (*бирөөгө*). **4)** (*бирөөдөн*) көңүлү калуу. ~ **ına yandıgımın/yandıgım** каран калгыр. ~ **ına yetmek** жанына батуу, жаны кашаюу. ~ **ı yok mu?** (*анын*) жаны жокпу? (*ал деле муну жасагысы келет*). ~ **yoldaşı** жан жолдошу. ~ **dan yürekten** жан-дилден, чын көңүлдөн.

canavar 1. жырткыч, желмогуз. **2.** ооз жапайы айбан (*карышкыр, доңуз ж. б.*). **3.** өтм. тентек бала. **4.** өтм. таш боор, аёосуз (*киши*). ~ **düdüğü** сирена, аларм. ~ **gibi 1)** ири, далдайган, эпсиз чоң. **2)** желмогуздай. ~ **kesilmek** жинденүү, каардануу, кутуруу, жаалдануу. ~ **ruhlu** таш боор, катаал, адамкерчиликсиз.

canavarlık,-ğı желмогуздук, таш боордук, катаалдык.

candan 1. чын дилден, жан дилден, чын көңүлдөн, ак ниеттен. ~ **bağlı olmak** чын дилинен сүйүү/жакшы көрүү. **2.** ак ниет, жандай көргөн. ~ **ahbap** жандай көргөн жолдош.

canhıraş жан кейиткен, жүрөк титиреткен, аянычтуу. ~ **bir çılgılık** жан кейиткен чыңырык.

canı 1. ук. кылмышкер. **2.** киши өлтүргүч.

cankurtaran 1. тез жардам, амбуланс. **2.** жан куткаруучу. ~ **arabası** тез жардам машинеси. ~ **çanı** (*боро-*

ондо, туманда чалынган) коңгуроо. ~ **düdüğü** туманда чалынган түтүк. ~ **gemisi** куткаруучу кеме. ~ **kemeri** коопсуздук кемери. ~ **simidi/yeleği** коопсуздук/жел чыптама(сы).

canlandırıcı 1. тирилтүүчү, жан берүүчү, жандандыруучу. **2.** кино актёр, (бир)ролду ойногон. **3.** мультипликатор.

canlandırma 1. тирилтүү, реанимация. **2.** кайрадан жаратуу. **3.** эске салуу/түшүрүү. **4.** кино мультипликация.

canlandırmak 1. жандандыруу, жан киргизүү, тирилтүү. **2.** шык берүү, кайрадан жаратуу, оңдоо, түзөтүү. **3.** бирөөнүн кейпин кийүү, ролун ойноо.

canlanmak 1. жандануу, тирилүү, кыймылга келүү. **2.** кайрадан жаралуу, шыктануу, эргүү. **3.** өзүнө келүү, сакаюу, айыгуу (оорудан кийин). **4.** эске түшүү, көз алдыга тартылуу.

canlı 1. жандуу, тирүү. ~ **tabiat** жандуу табият. **2.** таасирдүү, жандуу, көңүлдүү, шаңдуу. **3.** жандуулар (ааламы). **4.** күчтүү, чыйрак, тың, чыдамкай. **kedi dokuz ~dır** мышыктын тогуз жаны бар. ~**sı** (бир нерсеге) кумар, өтө жакшы көргөн/берилген. **para ~sı** акча десе өлгөн. **dost ~sı** достору үчүн жанын аябаган. ~ ~ тирүүлөй. ~ **cenaze** тирүүлөй өлүк, өтө арык киши. ~ **resim** мультипликация. ~ **yaum** жандуу (түз) эфир.

canlılık,-ği жандуулук, таасындык, таасирдүүлүк.

cansız 1. жансыз, өлүү. **2.** күчсүз, дармансыз, алсыз, сенек. **3.** жансыз, таасирсиз, кызыксыз (сүрөт, айкел, жаратылыш). **4.** солгун, жакшы жүрбөгөн, жансыз (иш, соода). ~ **düşmek** алдан-күчтөн

таяу, дармансыз болуу.

car жар, жарыя, кулактандыруу. ~ **etmek** жар салуу.

car: туур. с. ~ ~ чар-чар, жар-жар.

carcı жарчы.

carî 1. эск. учурдагы, заманбап. **2.** агып турган. **3.** колдонууда болгон, жарактуу. ~ **fiyat** учурдагы баа.

cariye эск. күн, туткун аял.

cart, -tı туур. с. чарт, тарт (айрылган кездеменин үнү). ~ ~ **ötmek** баркылдап/таркылдап сүйлөө. ~ **curt etmek** ооз. опузалап/кекетип сүйлөө.

cartadak, cartadan шарта-шурт, капыстан.

cascavlak 1. тасырайган (чачсыз баш).

2. жылаңач, такырайган (жер). ~ **kalmak** куру жалак калуу.

casus чыккынчы, тыңчы.

casusluk чыккынчылык, тыңчылык.

cavalacoz арго маанисиз, ишке жарабаган, эптеп-септеген, арзан, болорболбос.

cavlak 1. таз, кел. **2.** жылаңач. ~**ı çekmek** арго өлүү.

caydırıcı баш тарттыруучу, сөзүнөн кайтаруучу, көндүрмө, айнытма.

caydırmak сөзүнөн баш тарттыруу, көндүрүү, айнытуу.

cayrı: туур. с. ~ ~ чарт-чарт, чартылдап (күйгөн от, айрылган кездеме). ~ ~ **yanmak** алоолонуп күйүп кетүү.

cayırdamak 1. чартылдап (күйүү/айрылуу). **2.** чыйкылдоо, чайкылдоо (эшик, дөңгөлөк ж. б.).

caymak баш тартуу, айнуу, сөзүнөн кайтуу.

caz 1. джаз. **2.** джаз оркестри.

cazci джаз музыканты.

cazgır 1. спорт жарчы (спортсмендерди кулактандырып, рингге чыгарган киши). **2.** ооз. барымтачы.

cazır: ~ ~ чатыр-чутур (күйгөн от), шарак-шарак (кайнаган суу).

cazırdamak чатыроо, шарактоо.

cazırtı чатыраган үн.

cazibe 1. өзүнө тартма, кызыктырма (*касиети*), кумар. 2. физ. тартуу күчү, гравитация.

cazibeli жагымдуу, адамды өзүнө тарткан, кумардуу.

cazip, -bi кызык, туура, пайдалуу.

ce (*наристе бөбөктөр чыгарган үн*) гугу. ~ **demeye mi geldin?** киргениңден чыкканың бат болду.

Cebelitarık Гибралтар.

cebelleşmek жакалашуу, кызыл чеке болуу, талашып-тартышуу.

cebir I, -bri алгебра.

cebir II жабыр, зордук, зомбулук, күч. ~ **etmek** жабыр тарттыруу. ~ **kullanmak** зордук-зомбулук жасоо.

cebren зордоп, кыйнап, мажбурлап. ~ **ele gecirme** зордоп тартып алуу.

ced к. **cet**.

cefa жапа, эзүү, кыйынчылык. ~ **çekmek/görmek** жапа тартуу/ чегүү. ~ **etmek** жапа чектирүү, эзүү.

cefakâr зордукчу, эзүүчү, кыйноочу.

cefakeş кыйналган, азап чеккен, эзилген, жапакеч.

cehalet, -ti 1. караңгылык, түркөйлүк. 2. билмсиздик, сабатсыздык.

cehennem 1. тозок. 2. адам чыдагыс жер же абал. ~ **azabı** тирүүнүн тозогу. ~ **i boylamak** өлүү, тозокко түшүү. ~ **in dibi/bucağı** жердин түбү, өтө узак жер. ~ **in dibine gitsin** көзүмө көрүнбөй жоголсун! ~ **gibi 1)** тирүүнүн тозогу. 2) адам чыдагыс ысык. ~ **hayatı** азап тартып/ куурап жашоо. ~ **hayatı yaşıyor** азап-тозок ичинде жашайт. ~ **e kadar yolu var** мага десе тозокко түшүп кетсин. ~ **ol (buradan)!** жогол! ~ **zebanîsi** таш боор, аёосуз, заалим (*киши*).

cehennemlik, -ği 1. тозокко түшө турган, тозоктун отуна күйө турган (*киши*). 2. түрк мончосунун

коломтосу.

ceket, -ti жакет, пиджак.

ceketatay к. **jaketatay**.

celâdet эск. баатырдык, каармандык.

celâl, -li 1. эск. улуулук, кадырмандык. 2. ачуу, жин, жаал.

celâllenmek жаалдануу, ачуусу/ жини келүү.

celep, -bi 1. майда жандык саткан киши.

2. *тар.* мамлекет кызматы үчүн тарбияланган өспүрүм. 3. Африка төөсү.

cellât, -di 1. желдет. 2. *өтм.* таш боор, заалим, катаал (*киши*).

celp, -bi 1. эск. көңүлдөрдү өзүнө буруу, өзүнө тартуу. 2. аскерге чакыруу. 3. соттун чакырыгы.

celpname ук. чакырык (*мис.* соттон).

celse 1. (*чогулуштун, сессиянын*) отуруму. 2. (*сотто*) ишти кароо, процесс.

cemaat, -ti 1. жамаат, коллектив. 2. эл, жашоочулар, тургундар (*бир элдүү пунктта*). 3. диний коом.

cemal, -li эск. жамал, сулуулук.

cemi 1. жамы, бүтүн, баары. 2. топтоо. 3. *мат.* кошуу. 4. *грам.* эск. көптүк түр.

cemile 1. эск. сулуу (*аял үчүн*). 2. кичи пейилдик, көрөгөчтүк, сыпайыгерчилик.

cemiyet, -ti 1. жаамыят, коомчулук. 2. уюм, ийрим. 3. топтолуу, жыйын, той. 4. *ад.* сөз оюнуна негизделген адабий ыкма.

cemre 1. февраль айында келген жылуулук (*ынанчтарга караганда ал адегенде абада, анан сууда, анан жерде байкалат*). ~ **düşmek** күн жылый баштоо. 2. чок, ысык. 3. *дин* шайтанга таш ыргытуу (*ажылык расмиси*). 4. сыздоок (*жара*).

cenabet, -ti 1. *дин* дененин арамдыгы, ыбадат үчүн ыпылас эсептелген нерсе. 2. ыпылас, кир (*киши*).

3. каргыш тийгир!, талаада калгыр! (*сөгүнүү*). ~ **etmek** (*ишти*) ойрон кылуу, кыйратуу.

cenah 1. *аск.* канат. 2. тарап, жак. 3. куш канаты.

cenar,-bi *эск.* кадырлуу, улуу, кудуреттүү. С~ **Allah** Кудурети Күчтүү Аллаа.

cenaze 1. (*көмүүгө даярдалган*) сөөк (*өлүк*). 2. сөөк көмүү расмиси. ~ **alayı** сөөктү алып чыгуу расмиси жана көмүүгө катышкандар. ~ **arabası** сөөк коюлган машине. ~ **gibi** арбактай, купкуу. ~ **yi kaldırmak** сөөктү алып чыгуу. ~ **marsı** аза күтүү маршы. ~ **namazı** жаназа намазы. ~ **töreni** коштошуу расмиси/митинги.

cendere 1. (*бир нерсени*) эзген, былчыйткан, жалпайткан (*курал, жарак*), пресс. 2. моралдык кысым, баскы. ~ **ye koymak/sokmak** баскы жасоо, чүнчүтүү.

cengaver 1. *эск.* согушчан, жоокер. 2. каарман, баатыр.

cengel жунгли.

cenin ара төрөлгөн бала.

cenk,-ği 1. согуш, уруш. 2. күрөш, талаш-тартыш, чатак.

cenkçi жоокер.

cennet,-ti 1. бейиш. 2. сонун, кооз, ыңгайлуу (*жер, орун*). ~ **canıma minnet** жан дилимден, чын көңүлүмдөн. ~ **gibi** бейиштей. ~ **öküzü** ак ниет, бирок аңкоочалыш (*киши*).

cennetlik,-ği бейишке чыга турган, касиеттүү, таза (*киши*).

centilmen жентльмен.

centilmence 1. жентльменче, жентльмендик менен. 2. тарбиялуулук/кең пейилдүүлүк.

centilmenlik жентльмендик. ~ **antlaşması** жентльмендик келишими/макулдашуусу.

cenup 1. түштүк. 2. түштүккө байланыштуу.

cer,-bi 1. чөнтөк 2. чөнтөктө ташылчу, кичинекей. ~ **telefonu** чөнтөк телефон. 3. *аск.* согуш учурунда душмандын чегинүүсүнөн бошолгон жер. 4. (*жолдордо ичке киринти түрүндө жасалган*) машине токтоочу жер. ~ **inden çıkarmak** өз чөнтөгүнөн төлөө. ~ **i delik өтм.** чөнтөгү тешик, акчасыз. ~ **ini doldurmak** чөнтөгүн кампайтуу. ~ **i dolu** чөнтөгү толтура, бай. ~ **feneri** чөнтөк фонарь. ~ **harçlığı** чөнтөк (майда) чыгымдар. ~ **ine indirmek/atmak/ koymak** чөнтөгүнө салып алуу. ~ **kitabı** чөнтөк китеп. ~ **i para görmek** акчалуу болуу. ~ **saati** чөнтөк саат. ~ **ten vermek** өз чөнтөгүнөн төлөө.

cephane 1. ок-дары. 2. курал-жарак склады.

cephanelik,-ği ок-дары/курал-жарак склады.

cerphe 1. фронт. 2. маңдай, алдыңкы тарап. 3. жак, тарап. ~ **den** маңдайдан, каршыдан. ~ **almak** каршы чыгуу, жаатташуу.

cerahat,-ti 1. жаракат, жара. 2. ириң. ~ **bağlamak/toplamak** ириңдөө, кабылдоо (*жара*).

cerahatlenmek ириңдөө, жаракаттануу, кабылдоо.

cerahatlı жаракаттуу.

cerbeze 1. чечендик, бал тилдүүлүк. 2. айлакердик, жасакердик.

cerbezeli бал тилдүү, жойпу, митайым, (*бирөөнүн*) коюн-кончуна киргенди билген.

cereme 1. бөөдө чыгаша болуу, бирөөнүн чыгымын төлөп калуу. 2. (*акчалай*) жаза. ~ **sini çekmek** (*бирөөнүн*) чыгымын төлөө.

cereyan 1. агым, шар. 2. каршы жел. 3. (*бир нерсенин*) өнүгүүсү, багыты, жолу. 4. көз караш/демилге биримдигине негизделген топтуу аракет. ~ **çarpmak** электр тогуна

урунуу. ~ **etmek** болуу, ишке ашуу.
cerrah 1. хирург. **2.** ооз. фельдшер.
cerrahî хирургиялык. ~ **aletler** хирургиялык куралдар, аспаптар. ~ **müdahale** операция.
cerrahlık хирург (*кесиби*), хирургдук.
cesaret,-ti жүрөктүүлүк, тайманбастык, өткүрдүк, кайраттуулук. ~ **almak/bulmak** шерденүү, кайрат алуу, шыктануу. ~ **etmek** кыйрат кылуу, бел байлоо, киришүү. ~ **gelmek** кайраттануу. ~ **göstermek** тайманбастык/жүрөктүүлүк көрсөтүү. ~ **ini kırmak** кайратынан жандыруу, белин сындыруу, алсыратуу. ~ **vermek** кайрат берүү, шыктандыруу.
cesaretlenmek кайраттануу, шерденүү, бел байлоо.
cesaretli тайманбас, жүрөктүү, тың, өткүр.
cesaretsiz жүрөгү жок, уяң, тартынчаак, мууну/жүүнү бош.
ceset жасат, өлүк, сөөк.
cesur баатыр, тайманбас, өткүр, шар.
cet,-ddi чоң ата, баба.
cetvel 1. таблица. **2.** табель, тизме, ведомость. **3.** сызгыч. **4.** сугат каналы, арык. **5.** окоп. ~ **kalem** токтотпостон, дароо.
cevaben жооп катары.
cevap,-bı 1. жооп. **2.** ук. каршы доомат. ~ **ı yarıştırmak** ооз. дароо жооп берип коюу, оозун жап кылуу. ~ **vermek 1)** жооп берүү. **2)** дал келүү, талапка жараша болуу.
cevaplamak жооп берүү.
cevaplandırmak жооп берүү, жооп жазуу.
cevher 1. каухар, көөр. **2.** кен. **3.** зат. **4.** данек, талант, жөндөм. **5.** филос. өзөк, маңыз. ~ **yumurtlamak** арга баш-аягы жок/ маңыз сүйлөө.
ceviz 1. жаңгак. **2.** жаңгактан жасалган. ~ **ağacı** жаңгак дарагы. ~ **kabuğun-**

dan çıkmış, kabuğunu beğenmemiş өз тегин жерүү. ~ **kabuğunu doldurmaz** маанисиз, эч нерсеге жарабаган. ~ **kırmak (uıttı)** ойрондотуу, тескери жасоо.
cevizli жаңгактуу, жаңгак кошуп жасалган (*тамак, мамыу*). ~ **sucuk** жаңгактуу чучук.
ceylan зоол. жейрен (*Gazella subgutturosa*). ~ **bakışı** жалжылдап караш. ~ **gibi** жейрен сыяктуу, шыңга, сымбаттуу.
ceza 1. ук. жаза. **2.** күнөө, айып. **3.** спорт штраф, пеналти. **4.** ук. өкүм. ~ **alanı** пеналти аянты. ~ **almak** жаза алуу, айыпка жыгылуу. ~ **atışı спорт** пеналти тебүү/уруу. ~ **sını bulmak** тиешелүү жазасын алуу. ~ **ya çarptırmak** айып төлөтүү, жаза тарттыруу. ~ **çekmek** түрмөгө жатып чыгуу. ~ **sını çekmek 1)** жасаган ишинин айыбын тартуу. **2)** өкүм кылынган жазасын тартып чыгуу. ~ **evi** түрмө, набак. ~ **görmek** жазаландырылуу, күнөөсүн тартуу. ~ **hukuku** кылмыш укугу. ~ **ya kal-mak (okuучу тууралуу)** сабактан кийин калуу, жазаландырылуу. ~ **kanunu** кылмыш кодекси. ~ **kesmek/yazmak** жаза кесүү, жазага өкүм кылуу. ~ **mahkemesi** кылмыш соту. ~ **vermek** жаза берүү. ~ **vuruşu** жаза (пеналти) тебиш/уруш. ~ **yemek** жазаландырылуу, айып тартуу.
cezalandırmak жазаландыруу.
cezanamak жазалануу, айып тартуу.
cezalî жазаланган, күнөөлүү, айыптуу. ~ **bilet** жаза/штраф билети.
Cezayir Алжир.
Cezayirli алжирдик, Алжирге тиешелүү.
cezbetmek өзүнө тартуу, кылыктануу, оштонуу.
cezeriye, cezerye жезерие (*сабиз, фун-*

дук кошулуп жасалган таттуу).
cezir-zri 1. эск. тамыр. **2.** геогр. жапыздоо.
cezve жезве (түрк кофеси кайнатылган узун саптуу кичине идиш).
cıcık,-ğı 1. сулуу. **2.** жасалга. **3.** териси сыйрылган эт. **4.** ички органдар. ~ **1**
çikmak пачагы чыгуу (аябай чарчоо, шайы оо).
cigara ооз. сигарет.
cık ооз. жок (терс жооп).
cılız 1. алсыз, чабал, арык, араң жан, жүүнү бош (киши). **2.** алсыз, үлүрөйгөн, бүлбүлдөгөн (жарык).
cilk,-kı 1. бузулган, сасыган (жумуртка). **2.** ириндеген, суу толгон (жара). **3.** былжыраган, илээшкен (баткак). **4.** сөзүндө турбаган, жүүнү бош (киши). ~ ~ **çikmak** бузук/чирик чыгуу.
cimbiz 1. кыпчуур, искек, пинцет. **2. текст.** кыпчуур, искек (кездеменин түйүндөрүн чыгаруу, таза-лоодо колдонулат).
cimbızlamak 1. кыпчуур менен чымчып чыгаруу, искектөө (кашты, кылды). **2.** өтм. тийишип/чымчып сүйлөө.
cır: ~ ~ (аарынын, чегирткенин) ызылдагы. ~ **ötmek 1**) ызылдоо. **2)** ажылдоо, жажылдоо (көп сүйлөгөн киши жөнүндө). **3)** басылбай ыйлоо (бала).
cırcır 1. шылдырак (оюнчук). **2.** маңыз, көп сүйлөгөн (киши). **3.** пахтаны косегинен ажыраткан жабдык. **4.** коңуз. ~ **böceği** зоол. кара чегиртке (*Grillus domesticus*). ~ **delgi** тех. бургу, дирель.
cırlak 1. ичке, чыйылдаган (үн). **2.** кара чегиртке. **3.** өтө ачык (түс).
cırlamak 1. (чыйылдаган, ичке үн менен) ырдоо, сүйлөө. **2.** жаагы тынбай эбиреп-жебирөө.
cırt чарт, шарт (айрылган кездеме, кагаздын үнү).

cırtlak,-ğı 1. чатыраган, жарылган (өтө бышкан жемиштер). **2. к. cırlak.**
cıva хим. сымап. ~ **gibi** мөлтүлдөгөн, кыймылдуу.
cıvadra дең. бушприт (кеменин учундагы тирек).
cıvalı сымаптуу. ~ **termometre** сымаптуу термометр.
cıvata буроо, болт, винт.
cıvık,-ğı 1. былжырак, илээшкек, суюк. **2.** өтө ачык (түс). **3.** жабышкан, жадаткан, мазаны алган (киши/сөз).
cıvıklaşmak 1. былжыроо, суюлуу, илээшкек/жабышкак болуу (мис. камыр). **2.** өтм. жадатуу, жабышуу, тийишүү (бирөөгө).
cıvıklık,-ğı 1. былжырактык, суюктук, илээшкектик. **2.** тажатмалык, маңыздык.
cıvıl: ~ ~ **1)** балдардын ызы-чуусу. **2)** куштардын чурулдагы. **3)** жандуу, көңүлдүү, көрктүү.
cıvıldamak чыр-чур этүү (куштардын сайрашы), чуру-чуу түшүү (балдар).
cıvıltı ызы-чуу, чыйрыттоо (куштар).
cıvıtmak ооз. **1.** былжырак кылуу. **2.** маңыз, маанисиз сүйлөө. **3.** ылжактоо, ырсактоо.
cıyak: ~ ~ чайылдаган (үн). ~ ~ **bağırmaq** чайылдап кыйкыруу (мис. бала).
cıyıklamak 1. чайылдап ыйлоо (бала), чыр-чур эткен үн чыгаруу (куштар). **2.** чайылдап тынбай сүйлөө.
cıyırdamak шыртылдоо (айрылган кагаз же кездеменин үнү).
cız 1. (балдардын тилинде) ысык! от! **2.** чыз (кайнаган майга салынган нерсе чыгарган үн). ~ **etmek 1)** чыз демек. **2)** тыз дей түшүү, ооруп кетүү (мис. жүрөк).
cızbiz чыз-быз (ишике/отко куйкаланган эт). ~ **köfte** оттун табына

бышырылган котлет.

cızır: ~ ~ 1. чыр-чыр (*куурулуп жаткан тамак чыгарган үн*). 2. чытыр чытыр (*кесилген айнектин үнү*).

cızırdamak 1. чыз-чыз этүү (*куурулуп жаткан нерсе*). 2. кычыр-кычыр этүү (*камыш калем менен жазганда жана катуу суукта таман алдындагы кардан чыккан үн*).

cızırtı 1. чыз-пыз (*куурулуп жаткан нерсе чыгарган үн*). 2. чытырак.

cızlamak 1. чыз-чыз этүү (*мис. ысык майга суу чачыраганда*). 2. тыз-тыз этүү (*мис. жүрөк*).

cibinlik,-ği 1. чымын-чиркейден коруучу тор. 2. ооз. чымын- чиркейи көп жер.

cici (*балдар тилинде*) 1. жагымдуу, сулуу, көрктүү, кооз. 2. жакшы-накай сүймөнчүктүү (*оюнчук*). ~**m!** (*эркелетүү маанисинде*) алтыным, берекем. ~ **anne** 1) өгөй эне. 2) чоң эне, эне (*туугандык байланышы болбогон үй-бүлө досу улуу аялдарга кайрылуу*). ~**m ау** ооз. бал айы, үйлөнүүнүн алгачкы айлары. ~ **bici** 1) кийимдеги жасалгалар. 2) арзан, табитсиз майда-бачектер, ыпыр-сыпыр буюмдар.

cicili: ~ **bicili** 1. табитсиз/ жарашыксыз жасалгаланган. 2. түркүн-түстүү (*кийим*).

cicim оймолуу ичке таар.

cicoz 1. балдар оюну (*айнек менен ойнолот*). 2. *арго* оомийин аллоакпар болуу, эч нерсе калбоо. 3. ооз. жогол! көзүмө көрүнбө!

cidden чындап, тамаша эмес.

ciddî 1. олуттуу, орчундуу, маанилүү. 2. тамашасы жок. 3. кооптуу, коркунучтуу, оор. ~**ye almak** олуттуу көрүү, эсепке алуу. ~ ~ олуттуу түрдө, салмак менен, ойлонуу менен. ~ **konusmak** маани берип сүйлөө. ~ **söylemek** чындап айтуу.

ciddîleşmek чындап (*айтуу, мамиле кылуу*), чынга айлануу.

ciddîlik олуттуулук, маанилүүлүк.

ciddiyet,-ti олуттуулук, маанилүүлүк.

cif к. **sif**.

cigara ооз. сигарет.

ciğer 1. жигер, боор. 2. өпкө. 3. өпкө, боор, жүрөктүн жалпы аты (*касапта*). ~**leri bayram etmek apro** 1) тамеки чегүүдөн ырахат алуу. 2) таза абадан көкүрөк толтура дем алуу. ~**i beş para etmez** жек көрүмчү, жексур (*киши*). ~**ini delmek** көңүлүнө тийүү, жүрөгүнө батуу (*кайгы*). ~**ine işlemek** терең таасир этүү. ~**ini okumak** (*бирөөнүн*) оюндагысын билип коюу. ~**i sızlamak** жүрөгү сыздоо, кабыргасы кайышуу. ~**i yanmak** жаны ачышуу, азап тартуу.

ciğerci малдын өпкө-боорун, ич этин саткан киши.

cihan аалам, дүйнө. ~**i tutmak** дүйнөгө түркүк болуу.

cihangir 1. дүйнөнү караткан, улуу жеңүүчү. 2. дүйнөгө атагы чыккан.

cihat,-dı 1. *дин* ишеним согушу, кутсал/ыйык согуш. 2. жихат, мусулман динин таратуу үчүн согуш. 3. напсини өлтүрүү (*тыюу*).

cihaz 1. жабдык, курал, аппарат, машина. 2. *анат.* система, орган. 3. сеп. 4. адамды көмүү үчүн керектүү нерселер.

cihet,-ti 1. жак, тарап, багыт. 2. көз караш, аспект, мамиле. 3. шарт, себеп. 4. кызмат. ~**iyle** ошондуктан, ошол себептүү.

cilâ 1. лак. 2. жалтыраткыч (*крем, май*). 3. ашкере көйрөңдүк, сыланкороздук, жасалмалык. ~ **vurmak** 1) лактоо. 2) жалтыратуу, жаркыратуу.

cilâcı лактоо/боёо ишин жасаган киши, маляр.

cilâlamak 1. лактоо, боёо. 2. жалтыратуу, сыйдалоо. 3. *apro* шандануу, көңүлдүү кылуу (*мис. кечени*).
cilâlı лакталган, жалтыраган, сыйда. ~ **taş devri** неолит доору.
cildiye 1. тери оорулары, дерматология (*илим*). 2. тери оорулары, дерматология бөлүмү (*оорукананын*).
cildiyesi дерматолог.
cilt 1. тери (*кишинин*). 2. мукаба (*китептин*). 3. том (*китептин*). ~ **evi** китепти мукабалоочу ишкана.
ciltçi 1. (*китептерди*) мукабалаган киши. 2. мукаба жасоочу жер. 3. ооз. дерматолог.
ciltlemek (*китепти*) мукабалоо.
ciltli 1. мукабаланган. 2. томдуу.
ciltsiz мукабасыз, калың тышы жок (*китеп*).
cilve 1. кылык, наз. 2. тамаша, оюн. **kaderin ~si** тагдырдын тамашасы. 3. ойсокелик, жойпулук. ~ **etmek** ойсоңдоо, жойпулануу, жасакерленүү, тийишүү.
cilveleşmek 1. (*бири-бирине*) кылыктануу, тийишүү. 2. (*бири-бири менен*) тамашалашуу, кармалашып ойноо.
cilveli кылыктуу, ойсоңдогон, жасакер.
cimcime 1. кичинекей таттуу дарбыз түрү. 2. *өтм.* татынакай, кичинекей (*аял, кыз*).
cimnastik к. **jimnastik**.
cimnastikçi к. **jimnastikçi**.
cimri сараң, колу / ичи / пейли тар.
cimrilik сараңдык, пейли тардык. ~ **etmek** сараңдык кылуу.
cin,-nni 1. жин, албарсты, шайтан. 2. тирикарак, шылуун, акылдуу, зээндүү. ~**leri ayağa kalkmak** жинденүү, жини келүү. ~**leri başına çıkmak/toplanmak/üşüşmek** шайтаны /жини кармоо, каардануу. ~**ler cirit/top oynamak** ээн, жан киши жок (*жер*). ~ **çarpmak** жин/шайтан уруу. ~ **çarpmışa dönmek**

жин ургандай болуу. ~ **fikirli** акылдуу, көрөгөч, жетик. ~ **gibi** түшүнүктүү, акылдуу, шылуун. ~ **tutmak** жин тийүү, жинди болуп кетүү. ~ **yavrusu** тентек бала.
cin II жин (*ичкилик*).
cin III жинсы (*кездеме жана андан тигилген кийимдер*).
cinas 1. сөз менен ойноо. 2. эки ача маанидеги сөз/ какшык.
cinasçı какшыкчы.
cinayet,-ti 1. *ук.* кылмыш. 2. киши өлтүрмө. ~ **işlemek** киши өлтүрүү. ~ **masası** (*полициядагы*) оор кылмыш бөлүмү. ~ **romanı** детектив роман.
cins 1. түр, сорт, шекил. 2. *биол.* тек. 3. уруу, тукум, үй-бүлө, раса. 4. жыныс. 5. *грам.* жыныс категориясы. 6. *ад.* жанр. 7. асыл тукум, таза кандуу (*айбан*). 8. түрү/сорту мыкты, сапаттуу (*буюм, өсүмдүк*). ~ **atı** асыл тукум ат. ~ **түрдүү-түрдүү, түркүн-түрлүү**.
cinsel жыныстык, сексуалдык.
cinsellik,-ği *биол.* жыныстык өзгөчөлүктөрдүн жыйындысы.
cinsî 1. *биол.* жыныска байланыштуу, сексуалдык. 2. текке/тукумга тиешелүү.
cinsiyet,-ti *биол.* жыныс. ~ **bezleri** жыныстык бездер. ~ **özlemi** жыныстык кумар.
cip,-pi жип (*автомобиль*).
cips куурулган / кытырак картошка.
cirit,-di 1. оюн түрү (*атчан эки жаат болуп, бири-бирине таяк уруп ойнолот*). 2. бул оюнда колдонулган таяк. ~ **atmak 1)** жирит уруу. 2) (*бир жерде*) өтө жыш болуу, каалаганындай жүрүү (*кишилер, жандыктар*).
ciro соода ишеним кат/вексель/шартнаменин алуучу тарабынан башкасына өткөрүлүп, арасына керектүү жазуулардын жазылышы. ~

- etmek** векселди керектүү түрдө толтуруу.
- cisim,-smi 1.** тулку, көөдөн, корпус. **2.** нерсе, буюм, объект.
- cisimcik,-ği биол.** бөлүкчө, корпускула.
- cisimlenmek** тулкуга айлануу, материалдык түргө келүү.
- cismen 1.** денеге байланыштуу, материалдык. **2.** көлөмү боюнча.
- civan 1.** келишимдүү жигит. **2.** тагынакай жаш аял.
- civar 1.** айлана-тегерек, чөйрө, жакындар. **2.** колу-комшу, жакын чөйрө, тели-теңтуш. **~ında 1)** жакынында, тегерегинде. **2)** (болжолдуу түрдө) чамасында, тегерегинде.
- civciv** жөжө, балапан.
- civcivli 1.** жандуу, аракеттүү, көңүлдүү. **2.** өтө жыш, кайнаган, кыжылдаган. **3.** өтө оор, кыйын.
- civelek,-ği 1.** шылуун, чыйрак, шайыр. **2. тар.** жаңы черүүлүккө жаңыдан алынган өспүрүм.
- cm (santimetre'нин кыск.)** сантиметр.
- coğrafi** географиялык.
- coğrafya** география.
- coğrafyacı** географ.
- cokey** жокей.
- conta 1.** калканча, прокладка (өткөргүчтүк жана жешилүүгө каршы эки буроо ортосуна коюлган пластмасса же металл). **2.** ороо, орогуч.
- cop,-ru** таяк, токмок (полиция колдонгон).
- coplamak** таяк/токмок менен сабоо.
- coşku 1.** шыктануу, эргүү, энтузиазм. **2.** толкундоо, экстаз.
- coşkulu** шыктандырган, көңүл эргиткен, шаңдуу, көңүлдүү.
- coşkun 1.** күрдөөлдүү, удургуган, атырылган, өжөрлөнгөн, кайнаган. **2.** толкунданган, албууттанган (сезим).
- coşmak 1.** толкундануу, эргүү, көңүл көтөрүлүү, шаңдануу, кумарлануу. **2.** удургуу, өжөрлөнүү (жаратылыш кубулуштары). **3.** ташкындоо (суу).
- coşturmak** эргитүү, шыктандыруу, көңүл көтөрүү, шаңдандыруу.
- cömert 1.** жоомарт, март, берешен, кең пейил. **2.** жемиштүү, берекелүү, түшүмдүү.
- cömertçe** жоомарттык/марттык менен.
- cömertlik** жоомарттык, марттык, кең пейилдик.
- cuma** жума. **~ namazi** жума намазы.
- cumartesi,-yi** ишемби.
- cumba 1.** архит. балкон (эски үйлөрдүн үстүңкү кабаттарында дубалдан бир аз тышка чыгып тургандай кылып жасалган). **2.** үйдүн терезе тушунан сыртка бир аз чыгып тургандай салынган капас бөлүмү.
- cumbadak** чулп (сууга түшкөн нерсе чыгарган үн).
- cumbul** чалп-чалп, чулп-чулп (суунун чачырандысы чыгарган үн).
- cumhurbaşkanı,-nı** республиканын президенти, мамлекет башчысы.
- cumhurbaşkanlığı,-nı 1.** президенттик (кызмат, абал). **2.** президенттик аппарат.
- cumhuriyet,-ti** республика, республикалык түзүлүш.
- cumhuriyetçi 1.** республикачы, республикалык түзүлүштү жактаган. **2.** республикачы партиянын мүчөсү.
- cunta** саяс. хунта.
- cuntacı** саяс. хунта мүчөсү, төңкөрүшчү.
- cup** чалп, чулп (сууга түшкөн нерсе чыгарган үн).
- cuppadak к. cumbadak.**
- cura** жура (эки же үч кылдуу кичинекей музыкалык аспап; багламанын (к.) кичинекейи).
- curcuna 1.** түрк музыкасындагы ылдам темп. **2.** кыйкырык-сүрөөн, шатыра-шатман, ызы-чуу. **~ya çe-**

- virlemek/döndürmek/vermek** (*бир жерди*) кыйкырык-сүрөөнгө айландыруу. ~**yı koparmak** (*бир жерди*) башына кийүү, үч көтөрүү.
- cüce** **1.** эргежээл. **2.** өспөй калган (*өсүмдүк*).
- cücelik** эргежээлдик.
- cücük,-ğü** **1.** бүр, бүчүр. **2.** жөжө. **3.** балапан. **4.** (*пияз, капустанын*) өзөгү.
- cücüklenmek** бүрдөө, бүчүр алуу, тукумдоо.
- Cühut** жөөт, еврей.
- cülus** такка отуруу/ чыгуу.
- cümbür** : ~ **cemaat** баары бирге, чогуу, чогуусу менен. ~ **cemaat geldiler** баары-жогу келди.
- cümbüş** **1.** көңүл ачуу, шапар тебүү, ырдап бийлөө. **2.** көөдөнүнө металл капталган мандолин (*музыкалык аспап*). ~ **yarmak** шапар тээп, көңүл ачуу.
- cümle** **1.** бүтүн, баары. ~ **âlem** бүтүн дүйнө. **2.** *грам.* сүйлөм. **3.** *эск.* система, түзүлүш. ~**miz** баарыбыз. ~ **kapısı** башкы эшик. ~**si** баары.
- cümleten** баары, баары чогуу/ биригип. ~ **Allaha ısmarladık** баарыңарды Кудайга тапшырдык.
- cüppe** жуббе, мантия (*сот, имам, профессор сыяктуу атайын кызматтагылар кийгү узун чапан*). ~ **gibi** кенен жана узун, шалбыраган (*кийим*).
- cüret,-ti** **1.** кайрат, жүрөктүүлүк, тайманбастык. **2.** жеңил ойлуулук, байкабастык, энөөлүк, чапчандык. ~ **etmek** даамак, бел байламак, кайраттанмак, тобокел кылмак.
- cüretkar к. cüretli.**
- cüretlenmek** кайраттануу, чымыркануу, шерденүү.
- cüretli** кайраттуу, жүрөктүү, тайманбас.
- cüruf** **1.** шлак (*металл/ көмүрдүн*). **2.** жанар тоо күлдөрү.
- cürüm, -rmü** **1.** кылмыш, күнөө. **2.** *ук.* кылмыш, тартип бузуу. ~**ü meşhut hâlinde** *ук.* кылмыш үстүндө. ~**ü meşhut yarmak** ысуулай/ кылмыш үстүндө колго түшүрүү.
- cüsse** тулку-бой, келбет, дене.
- cüsseli** олбурлуу, чоң (*киши*).
- cüz,-zü** **1.** бөлүм, бөлүк, үлүш (*бүтүндүн*). **2.** бөлүм, бап, чыгарылыш (*китептин, журналдын*). **3.** Курандын отуз бөлүмүнүн ар бири. ~ **kesesi** Курандын кабы.
- cüzam** *мед.* ала (*оору*).
- cüzamlı** ала оорусуна кабылган (*киши*).
- cüzdan** **1.** капчык. **2.** күбөлүк, китепче, кимдик. **3.** папка, сумка. **ackerlik** ~**ı** аскер күбөлүгү. **nikah** ~**ı** нике күбөлүгү.
- cüzî** **1.** болор-болбос, аз, кымындай. **2.** *филос.* жекече, атайын. **3.** *физ.* жөнөкөй, элементардык.
- cüzzam к. cüzam.**

Ç

Ç,ç *түрк алфавитинин төртүнчү тамгасы.*

çaba аракет, кайрат, далалат. ~ **göstermek/harcamak/sarfetmek** аракет/кайрат кылуу, бел байлоо, тырышуу.

çabalamak аракет кылуу, далалаттануу, кайраттануу, бел байлоо. **boş yere** ~ бекер убара болуу.

çabucak шапа-шуп, арыдан бери, көз ачып жумганча.

çabucak дароо, тез, бачым, ылдам, арыдан бери.

çabuk тез, бат, бачым, ылдам, дароо, шуулдап. ~ бат-бат, тез-тез. ~ **ol!** бол! бачым!

çabuklaşmak тездөө, ыкчамдоо, ылдамдоо.

çabuklaştırmak тездетүү, ыкчамдатуу, ылдамдатуу.

çabukluk,-ğu ылдамдык, тездик, шамдагайлык.

çaçaron жаагы тынбаган, көп сүйлөгөн (*киши*).

çadır чатыр. ~ **bezi** чатыр жабуусу. ~ **direği** чатырдын тирөөчү. ~ **kurmak** чатыр тигүү/көтөрүү.

çağ 1. чак, учур, доор, мезгил, заман. 2. жаш, курак, учур. **erginlik** ~1 эреже курак. 3. убак, абал. 4. ыңгайлуу учур. ~ **açmak** жаңы доор ачуу. ~ **atlamak** доор аттоо. ~ **dışı 1)** эски, көөнө, эчаккы. 2) аскерлик курагы өткөн (*киши*).

çağanoz зоол. жашыл чаян (*Carcinus*) ~ **gibi** ийри-буйру, арбайган-тарбайган (*киши*).

çağcıl модерн, заманбап, учурга ылайык.

çağdaş учурдаш, азыркы, бүгүнкү, заманбап.

çağdaşlaşmak учурга ылайыкташуу,

модерн/заманбап болуу.

çağdaşlık учурдаштык, учурга ылайыктуулук, модерндик, заманбаптык.

çağıldamak (суу) күркүрөө, күрүлдөө.

çağıltı күркүрөк, күрүлдөк.

çağırmak 1. чакыруу. 2. атын атоо, кайрылуу.

çağırtkan тузак куш (*чарылдаган үнү менен куштарды өз жанына топтогону үчүн аңчылыкта пайдаланылат*).

çağla 1. бышпаган жемиш. 2. көк кезинде желген (*айрым*) данектүү жемиштер (*бадам, өрүк. ж. б.*).

çağlamak шарылдоо, күрүлдөө, күркүрөө (*катуу аккан суу*).

çağlayan кичине шаркыратма.

çağrı 1. чакыруу, чакыруу кагазы. 2. кайрылуу, үндөө. 3. *аск.* аскерге чакыруу. 4. жарыя, кулактандыруу. ~ **cihazı** кулактандыруучу аппарат.

çağrılı чакырылган (*киши*).

çağrışım *психол.* элестетүү, ассоциация.

çağrıştırmak элестетүү, эске салуу, түспөлдөтүү, ассоциация жаратуу.

çakal 1. зоол. чөө (*Canis aureus*). 2. ооз. жөөт, арамзаа, куйту, кытмыр (*киши*).

çahar 1. (*деңизге жарык берүү үчүн жээкке жайгаштырылган*) кичине панар. 2. (*тайыз сууда колдонулган*) балык тору.

çakı маки. ~ **gibi 1)** шамдагай, чапчаң, зээндүү. 2) катуу (*шамал*). 3) чымчылаган (*сөз*).

çakıl шагыл (*таш*), гравий.

çakılı шагылдуу.

çakılmak 1. кагылуу (*мис. мык*). 2. түшүп кыйроо, мурду менен тийүү/

сүзүү (мис. учак). 3. өтм. ашке-
реленүү, бети ачылуу.
çakım чагылган.
çakır чекир (көз).
çakırkeyf кызуу, алагүү.
çakışmak 1. кагылышуу, бир убакта
туш болуу, сүзүшүү. 2. жарышуу,
айтышуу (акындар). 3. мат. дал
келүү, туш келүү.
çakıştırmak ооз. (ичкилик) ичип алуу,
кызып алуу.
çakmak I 1. чакмак (таш), оттук. 2.
электр чакмагы. 3. билик (замби-
ректин). ~ **taş** геол. чакмак таш.
çakmak II 1. кагуу, кагып киргизүү
(мыкты, казыкты). 2. тагуу. 3.
(бир нерсени бир жерге) байлоо. 4.
жагуу, чагуу, тутандыруу. 5. арго
бере салуу, кармата коюу. **kalp**
parayı birisine ~ (бирөөгө) жасал-
ма акча берип коюу. 6. берип
калуу, коюп жиберүү, бир салуу.
tokat ~ жаактан ары бир коюу. 7.
түшүнүү, көзү жетүү. 8. арго кылт
этүү, көтөрүп ийүү (ичкиликтин).
9. кулап калуу, өтпөй калуу
(экзаменден).
çaktırmadan жашыруун, байкатпай,
тымсызын, астыртан.
çala чала, шашылаш, эптеп-септеп. ~
kalem эптеп-септеп жазылган,
шилтей салынган (кат, жазуу).
~ **kaşık** : ~ **yemek** ыгып-тыгып /
оозу тынбай жемек.
çalap,-bı эск. Теңир, Кудай.
çalar 1. чалган, шыңгыраган. 2. коңгу-
роосу бар. ~ **saat** коңгуроолуу
саат.
çalçene сүйлөөк, жаагы тынбаган, кара
жаак.
çalgı 1. музыкалык аспап. 2. музыка,
күү. 3. ансамбль, оркестр. 4. шы-
пыргы. ~ **çalmak** музыка ойноо.
çalgıcı музыкант.
çalgıç,-cı плектр (кылдуу аспаптардын
кылын терип ойной турган

кичинекей жарак).
çalgılı музыкалык ансамбль коштогон/
чакырылган (кече, шаан-шөкөт).
çalı 1. тикендүү төө куйрук. 2. майда
бадал, чырпык. 3. куурай. ~ **çırpı**
бадал, чырпык. ~ **fasulyesi** бот.
түрк фасолу (*Phaseolus multiflo-
rus*). ~ **gibi** коюу, катуу (чач,
сакал). ~ **kuşu** зоол. боз торгой
(*Troglodytes*). ~ **süpurgesi** төө
куйруктан жасалган шыпыргы.
çalılık,-ğı төө куйрук/куурай көп өскөн
жер.
çalım 1. керсейүү, менменсинүү, кы-
йынсынуу, мактануу. 2. миз (кы-
лыч, канжардын). 3. окшоштук,
чалым. 4. футбол. буйтап өтүү.
~ **ından geçilmemek** ашкере көтөрү-
лүү, өзүнө эч кимди теңебөө. ~
satmak кыйынсынуу, көтөрүлүү.
çalımlamak 1. футбол. буйтап өтүү.
2. ыңгайын келтирүү, орто жол-
дон пайда табуу.
çalımlı 1. кыйынсынган, менменсинген,
керсейген. 2. дең. өзү бийик, эни
кууш (кеме). ~ ~ кекирейип,
менменсинип, бой көтөрүп.
çalıntı 1. уурдалган (буюм). 2. плагиат.
çalışkan иштерман, мээнеткеч, аракет-
чил, тырышчаак.
çalışkanlık мээнеткечтик, аракет-
чилдик, тырышчаактык.
çalışma 1. иш, жумуш, эмгек. 2. ишкер-
дик, аракет. 3. эмгек, чыгарма. 4.
көнүгүү, тренировка, машыгуу.
çalışmak 1. иштөө, эмгектенүү (киши).
2. иштөө, иш аткаруу, жүрүү
(мис. машина, аппарат). 3. даяр-
дануу, изденүү. **dersine** ~ сабагын
даярдоо. 4. максат көздөө, умту-
луу, аракеттенүү. **çalışır çabala-
mak** катуу аракеттенүү, жанын
үрөө.
çalıştırmak 1. иштетүү (бирөөнү).
2. эзүү, күчүн пайдалануу. 3. үйрө-
түү, жетектөө, жол көргөзүү.

4. машыктыруу. 5. жүргүзүү, иштетүү (*машинаны*).
çalkalamak 1. чайкоо, чалуу, аралаштыруу. 2. чайкоо (*суу менен*). 3. элөө (*буудайды, арпаны*). 4. (*дененин бир бөлүгүн*) титиретүү, кыймылдатуу (*мис. бийлегенде*). 5. ордун которуу, аңтаруу (*басылган жумурткаларды*). 6. ден-соолукка зыян келтирүү, ашказанды бузуу.
çalkalanmak, çalkanmak 1. чайкалуу, чалынуу, аралашуу. 2. чачыроо, толкундоо (*көл, деңиз*). 3. өтм. эргүү, рахаттануу. 4. өтм. (*ар кимдин*) оозунан түшпөө. 5. өтм. толкундануу, жигерденүү, эргүү.
çalkantı 1. толкун (*деңиздин, көлдүн ж. б.*) 2. чайкама, аралашма. 3. чар, кебек (*калбыр/электен чыккан*). 4. өтм. эргүү, шыктануу, толкундануу. 5. өтм. каргаша, турмуштун өйдө-ылдыйы.
çalkantılı 1. толкундуу (*деңиз, көл*). 2. кооптуу, опурталдуу (*учур, мезгил*).
çalmak 1. уурдоо. 2. чалуу, кагуу (*коңгуроону*). 3. тыкылдатуу, чертүү, койгулоо (*мис. эшикти*). 4. чалуу, ойноо (*музыкалык аспапты*). 5. ыргытуу, уруу, коюу (*бир нерсеге*). 6. чалуу, аралаштыруу (*мис. айранды*). 7. сүйкөө (*мис. майды нанга*). 8. бузуу, зыян келтирүү, уруу. **is** ~ ис уруу. **kırağı** ~ кыроо чалуу. 9. окшошуу, тартуу (*даам, түс, кебете*). **kırmızıya** ~ кызгылтым тартуу. 10. жарыялоо, жар салуу. 11. кагуу, чалуу (*барабанды*). 12. кыйгач кесүү, көз чыгаруу (*кездемеден*). 13. оюу, бетине жазуу (*металлдын*). 14. шыпыруу, тазалоо. 15. тыңшоо (*телефондо бирөөнүн сөзүн*). 16. чалуу, окшошуу. **dili Fransızcaya çalıyor** тили французчага чалып турат.

çalıp çırpamak колуна тийгенди уурдоо. **çalmadığım kapı kalmadı** барбаган жерим калбады. **çalma-dan oynamak** 1) өтө шайыр болуу. 2) бир ишке өтө ынтызарлануу, эт-бети менен кетүү.
çalpara 1. кастаньета. 2. *tex.* диск, шайба. 3. зоол. сүзгүч краб (*Portunus puber*).
çam 1. *bom.* карагай (*Pinus*). 2. карагайдан жасалган. ~ **devirmek** оозуна келгенди ойлобой сүйлөп салуу. ~ **fıstığı** кедр жаңгагы. ~ **iğnesi/pürü** карагайдын ийнеси. ~ **sakızı** карагайдын сагызы. ~ **sakızı çoban armağanı** мак. ар ким колуна келгенин белекке берет маанисинде. ~ **gibi** сагыздай/чайырдай жабышуу. ~ **yarması (gibi)** олбурлуу, сөөктүү, чымыр (*киши*).
çamaşır 1. кир, кир кийим. 2. ич кийим. 3. кир жуу, кир жуулчу (*күн*). ~ **asmak** кир жаюу. ~ **değiştirmek** ич кийим алмаштыруу. ~ **ipi** кир жайган жип. ~ **makinesi** кир жуугуч машина. ~ **mandalı** кир кыпчыткыч. ~ **sepeti** 1) таза кирлер салынган себет. 2) кир кийимдер топтолгон себет. ~ **sıkamak** кирди сыгуу. ~ **sodası** кир жууган сода. ~ **tozu** кир жууган порошок. ~ **yıkamak** кир жуу.
çamaşırıcı кир жууган аял.
çamaşırhane кир жуулган жер.
çamçak, -ğı (*жыгачтан оюлуп жасалган*) суу куйган идиш. *сал. çarçak.*
çamlık, -ğı 1. карагай токою. 2. карагайлуу жайык (*парк*).
çamur 1. баткак, балчык, ылай. 2. курулушта колдонулган суюк аралашма (*цемент, баткак*). 3. өтм. кежир (*киши*). ~ **atmak /sıçratmak** (*бирөөгө*) жалаа жабуу, каралоо, жаманатты кылуу. ~ **banyosu** баткак ванна. ~ **a basmak/**

bulaşmak кир иштерге аралашуу.
~**dan çekip çıkarmak** абийирин сактап калуу. ~ **deryası** өтө кир/балчык жер. ~ **gibi** 1) жакшы бышпаган, ичи былжырак (*нан*). 2) чатак, кежир, чынтийбес (*киши*). ~ **a taş atmak** чынтийбес кишиге тийишүү, кежирдин жинине тийүү. ~ **a yatmak** 1) *argo* карыздан качып жүрүү. 2) шайырлануу, чечекейи чеч болуу.

çamurlamak 1. баткак/ылай чачыратуу. 2. *өтм.* атына көө жабуу, жаманатты кылуу.

çamurlanmak 1. баткакка батуу, ылай болуу. 2. жаманатты болуу, жалаага калуу.

çamurlu баткактуу, балчыктуу, ылайлуу.

çamurluk 1. баткак жер. 2. резина өтүк. 3. машина дөңгөлөгүнүн капкагы. 4. бут сүрткүч темир/жыгач.

çan I 1. чоң коңгуроо. 2. добулбас. ~ **çalmak** коңгуроо кагуу, жар салуу. ~ **çiçeği bot.** коңгуроо гүл (*Campanella*). ~ **kulesi** коңгуроо күлөсү. ~ **ina ot tıkmak** (*бирөөнүн*) жаагын жап кылуу. ~ **tokmağı** коңгуроонун тили.

çan II туур.с 1. бежиреп көп сүйлөө, маңыздык. 2. тажатма, зыңылдаган (*үн*). ~ ~ чаң-чаң.

çanak 1. чанак, мискей, чопо идиш. 2. *бот.* чанак. 3. *анат.* бөйрөк боштугу. 4. *геогр.* өрөөн. ~ **çömlek** идиш-аяк. ~ **gibi** чоң (*ооз, чөйчөк*). ~ **tutmak/açmak** 1) кайыр суроо. 2) (*бир жаман ишке*) себеп/ кошумча болуу. ~ **yalamak** 1) кошомат кылуу, жалпактоо. 2) бирөөнүн эсебинен күн көрүү, жатып ичерлик кылуу. ~ **yalayıcı** 1) кошоматчы, жасакер. 2) жатып ичер, жанбакты. ~ **yaprağı bot.** чанакты түзгөн жалбырактар.

Çanak kale: ~ **Boğazi** Дарданелл кы-

сыгы.

çangıl I жунгли.

çangıl II : туур. с. ~ **çungul** калдыр-шалдыр, кылдыр-шылдыр.

çangırdamak шаңгыроо.

çangırtı шаңгырак, шыңгырак.

çanta 1. сумка (*аялдардын*), портфель. **sırt ~sı** рюкзак. 2. чемодан, куржун. ~ **da keklik** колдогу иш, бөркүндөй көр. ~ **dan yetişmek** (*бир нерсеге*) билим албастан тажрыйбасы менен жетишүү.

çantacı 1. сумка жасаган же саткан киши. 2. *ооз.* чөнтөкчү, ууру.

çap,-rı 1. диаметр. 2. калибр, кеңдик. 3. өлчөм чоңдук. 4. баа, нарк. 5. масштаб. 6. план (*үйдүн же аянттын*). ~ **tan düşmek** *өтм.* кайратынан түшүү, алдан таюу.

çapa 1. кол кетмен. 2. кол кетмен менен түптөө (*өсүмдүктөрдү*). 3. (~ **demiri**) кеменин якору.

çapaçul *ооз.* балит, чалметек, илээнди, шалакы.

çapak 1. чылпак. 2. кыпын, таарынды (*металлдарды иштетүү/куюу учурунда чачыраган*). 3. (*металл буюмдардагы*) бүдүр, быдыр.

çapaklanmak 1. (*көздөр*) чылпактоо, чылпак басуу. 2. кыпындар/таарындылар (*металлдан*) чачыроо.

çapaklı 1. чылпактуу (*көз*). 2. кыпындары/таарындысы болгон (*металл*).

çapalamak кетмендөө, жумшартуу, түптөө (*жерди, өсүмдүктөрдү*).

çapanoğlu,-nu башка балаа ача турган (*иш, абал*). **altından ~ çıkmak** (*бир иштин ичинен*) күтүлбөгөн бир жагдай чыгуу.

çaparız тоскоол, жолтоо, кыйынчылык. ~ **çıkmak** кыйынчылык чыгуу. ~ **gelmek** жолтоо болуу, тоскоолдук кылуу.

çaparı көп ийнелүү кайырмак.

çapkin 1. катынпоз, жүрөөнөк, аял

жандуу (эркек). 2. жыныстык кумар ойготкон, ышкылуу, эротикалык. 3. ойноктогон, кайшаң, суу куйду, бейбаш. 4. (эркек. с.) **vay**, ~ **vay!** сени, тентек, сени!

çaplamak өлчөө (диаметрин, узунтуурасын ж. б.).

çaplı 1. калибрдүү, чаптуу (жарак). 2. диаметри кенен.

çapmak 1. чабуу (атты). 2. чабуу (душманды), басып алуу, кол салуу.

çapraşık чиеленген, түйүндөлгөн, баш айланткан, түшүнүксүз, кыйын, чатышкан (иш, маселе).

çapraşmak чатышуу, чиеленүү, ичинен чыгылбаган абалга келүү (абал, иш).

çapraz 1. кайчы, кайчылаш. 2. диагоналдык. 3. эки капталдуу, эки өнүрлүү (кийим). 4. топчу, түймө. 5. кесилиш, тоом (жолдун). ~ **ateş ask.** карама-каршы ок атуу, ок жаадыруу. ~ **a sarmak** чатышуу, кыйын абалга келүү (иш, жагдай).

çaprazlamak кайчылаштыруу (колду, бутту, нерселерди).

çaprazlaşmak 1. татаалдануу, чиеленүү, кыйындоо (иш, абал). 2. кайчылашуу, тогошуу.

çapul чабуул, талоон, таламай, карактамай.

çapulcu чабуулчу, талоончу, каракчы.

çapulculuk чабуулчулук, талоончулук, каракчылык.

çapullamak талоон/чабуул жасоо, тийүү, карактоо.

çaput,-tu 1. эски-уску (кийим), чүпүрөк-чапырак, айрык, жыртык. 2. диал. бөз, кездеме.

çar тар. царь, падыша (орус, болгар падышалары үчүн).

çarçabuk дароо, тез, көз ачып жумгуча, арыдан бери.

çarçur чачуу, ыксыз/керексиз каржоо (мис. акчаны), түгөтүү. ~ **etmek**

керексиз каржап түгөтүү. ~ **olmak** керексиз зыян тартуу, коромжу болуу.

çardak,-ğı 1. чырмоок өсүмдүктөрдөн жасалган чарпая, калканч. 2. өсүмдүктөр чырмалып өсүшү үчүн орнотулган тиректер.

çare чара, арга, айла, жол, дабаа. ~ **sine bakmak** аргасын/чарасын/жолун табуу.

çaresiz 1. чарасыз, айласыз, дабаасыз. ~ **dert** 1) айыкпас оору. 2) катуу кайгы. 3) үмүтсүз ашыктык. 2. аргасыз, кааласа-каалабаса, мажбурлап. ~ **gitmek** кетүүгө аргасыз болуу. ~ **kalmak** мажбур болуу.

çaresizlik чарасыздык, айласыздык, мажбурдук, аргасыздык.

çarık,-ğı 1. чарык. 2. тормоз жөлөөчү.

çariçe тар. царица, каныша.

çark,-kı 1. чарык. 2. чарк, дөңгөлөк, айланган нерсе. 3. *аск.* корпусу өзгөртүү. ~ **ı döndürmek** оокат кылуу. ~ **etmek** 1) тегеренүү, чарк айлануу. 2) кайра кайтуу. ~ **ına etmek/okumak** (бирөөгө) кыянаттык кылуу, зыян келтирүү. ~ **a vermek/çektirmek** (миздүү нерселерди) чарыкка тарттыруу.

çarkçı 1. дең. инженер, механик. 2. чарыкчы.

çarkifelek,-ği 1. чаркышелек. 2. фейерверк. 3. *бот.* пассифлора чырмоок гүл (*Passiflora caerulea*). 4. өтм. тагдыр, жазмыш.

çarlık тар. (орус) падышачылыгы.

çarliston 1. чарлстон (бий). 2. чарлстон (тамтуу калемпирдин бир түрү).

çarmıh тар. крест (Байыркы Римдеги киши өлтүрүү ыкмасы). ~ **a germek** крестке керүү.

çarmak,-ğı дең. кеменин тирөөчтөрүн капталынан байлаган аркан.

çarnaçar аргасыздан, кааласаң каалабасаң да.

çarpan мат. көбөйтүүчү. ~ **lara айыг-**

mak *мат.* көбөйтүүчүлөргө ажыратуу.

çarpı I 1. *мат.* көбөйтүү. 2. көбөйтүү белгиси (х).

çarpı II 1. уруш, тийиш, сокку. 2. зам-бирек атышы.

çarpı III одоно шыбак.

çarpıcı өзгөчө, көңүлдөрдү бурган, таасирдүү, шаанилүү.

çarpık 1. ийри, кыйшык, ийри-буйру. 2. бузук, туура эмес. 3. терс аяк, чатак. 4. мааниси бурмаланган/өзгөртүлгөн (*түшүнүк, сөз*). 5. терс, терсинен (*жыныстык байланыш*). 6. жеткилең / бышык эмес (*система*). ~ **bacaklı** кыйшык бут, майпар. ~ **çarpuk** кыйшык-куйшук, ийри-буйру.

çarpılan *мат.* көбөйтүүчү.

çarpılmak 1. *мат.* көбөйтүлүү. 2. таасирленүү, таасири алдында калуу. 3. ийилүү, кыйшаюу, толгонуу. 4. ачуулануу, жинденүү. 5. урунуу, кабылуу. 6. сүйүү, ашык болуу, куштарлануу, айран калуу.

çarpım *мат.* көбөйтүндү. ~ **tablosu** көбөйтүү таблицасы, жадыбал.

çarpıntı жүрөктүн тез-тез кагышы, тахикардия.

çarpışma 1. кагылыш. 2. чатакташма. 3. күрөш. 4. согуш, уруш, атыш.

çarpışmak 1. кагылышуу, бири-бирине урунуу, сүзүшүү. 2. күрөшүү, кармашуу. 3. чатакташуу, кайым айтышуу. 4. согушуу, урушуу, атышуу.

çarpıtmak 1. кыйшайтуу, ийрейтүү, буруу. 2. *өтм.* бурмалоо, бузуу, маанисин өзгөртүп айтуу.

çarpma 1. кагышуу, урунуу. 2. *мат.* көбөйтүү. ~ **kapı** жылдырма эшик.

çarpmak 1. кагылышуу, бири-бирине урунуу. 2. уруу, (*бир нерсенин*) таасиринен ооруп калуу, өтүү. **güneş** ~ күн өтүү, ысык уруу. 3. тийүү, уруу. **cin** ~ жин/шайтан

уруу. 4. уурдоо. 5. кагуу, согуу (*жүрөк, тамыр*). 6. көбөйтүү. 7. жабуу (*эшикти*).

çarşaf 1. шейшеп. 2. *эск.* чаршаф (*аялдардын баштан-аяк чүмкөнгөн жабуусу*). ~ **gibi** (*деңиз, көл, суу*) тынч, көшүлгөн, толкунсуз. ~ **a girmek** чаршаф жамына баштоо. ~ **kadar** чоң, кенен.

çarşamba шаршемби.

çarşı чаршы, катар дүкөн, базар, пасаж. ~ **ya çıkmak** чаршыга чыгуу, соода кылуу. ~ **hamamı** ооз. түрк мончосу. ~ **pazar** катар дүкөндөр. ~ **pazar dolaşmak /gezmek** дүкөн кыдыруу.

çarter жалданган, киреге алынган. ~ **gemisi** (*белгилүү бир мөөнөткө*) жалданган кеме. ~ **uçacı** жалданган учак.

çat, -tı туур. с. шар! тарс! ~ **çut** тарс-турс. ~ **diye** 1) тарс этип. 2) шып этип (*капыстан, күтүлбөгөн жерден*). ~ **etmek** тарс этүү. ~ **kapı** күтүлбөгөн жерден. ~ **orada, ~ burada** ооз. бир карасаң анда, бир карасаң мында (*тез-тез орду которулган нерсе жөнүндө*). ~ **pat** чала-моңол, эптеп-септеп.

çatak 1. чат (*суунун*). 2. чатак, урушчаак. 3. эгиз (*мөмө*).

çatal 1. ача, ачакей, кош. 2. (*бир уюмдун*) салаалары, тармактары. 3. айрым, чат (*жол/суу/бутактын*). 4. айры, вилка (*тамак жеген*). 5. айры(*чөп*). 6. эки миздүү (*ачкыч*). 7. эки/ачакей, кош маанилүү (*сөз*). ~ **ağız** *геогр.* чат, дельта. ~ **bıçak** кашык-бычак (*жалты ат*). ~ **dal** ача бутак. ~ **görmek** көзүнө кош көрүнүү.

çatallanmak к. çatallaşmak.

çatallaşmak 1. чиеленүү, чатышуу. 2. кош көрүнүү. 3. салааларга/бутактарга ажыроо.

çatallı 1. ачакей, чаттан ажыраган. 2. чи-

еленишкен, чатак (*иш*). 3. эки же андан көп чечилиш жолу болгон (*маселе*). 4. кырылдаган (*үн*).

çatana дең. кичинекей кемече.

çatapat,-tı тарсылдак (*бут менен басып же сүртүп жарып ойнолгон оюнчук*).

çatı 1. чатыр. 2. сөөк, склет, каркас, тутум. 3. *өтм.* түндүк, чатыр үй, баш калкалаган жер. 4. уюм, курулуш, ийрим. 5. *грам.* мамиле категориясы. 8. чатырдын ички тактай түзүлүшү. 9. *ад.* фабула. ~ **arası** 1) чардак, мансарда. 2) *архит.* аттик. ~ **penceresi** чардак терезеси.

çatık чытылган, жыйрылган. ~ **kaşlı** каштары чытылган. ~ **suratlı/ yüzlü** кабагы бүркөө/ачылбаган.

çatır: *туур. с.* ~ ~1) чатыр-чатыр. 2) кыйнап, кыстап, мажбурлап, күч менен. 3. оңой, жеңил. ~ ~ **çatlamak** 1) жарылып-жарылып кетүү. 2) ичи тардык кылуу, кызгануу. ~ ~ **etmek** *туур. с.* чатыр-чатыр этүү. ~ ~ **konusmak** (*чет тилди*) шатыртып/шыдыр сүйлөө. ~ ~ **sökmek** чарт-чарт айыруу.

çatırdamak 1. чатыр-чатыр этүү, чартылдоо. 2. (*тиш*) кычыратуу. 3. (*сууктан тиш*) шакылдоо. 4. тигишинен сөгүлүү, ыдыроо.

çatırtı чатыраган, чытыраган (*үн*), кайчылдак, кыйчылдак, кычыратма (*тиштин*).

çatışma 1. кагылыш, согуш, уруш. 2. *аск.* атышма, кармаш, таймаш. 3. чатак, айтыш, кайым айтышуу, каяшаяк. 4. тыгылыш, тыгын (*жолдордо*). 5. *психол.* конфликт. 6. *геогр.* чат (*эки тоонун*).

çatışmak 1. кагылышуу, согушуу, урушка кирүү. 2. чатышуу, чырмалышуу. 3. сөзүнөн жаңылуу, сөздөрү ачакей чыгуу. 4. талашып-тарты-

шуу, кайым айтышуу, урушуу, мушташуу, жулмалашуу. 5. жупташуу (*ит, төө*). 6. бир убакка туш келүү.

çatki 1. бири-бирине илиштирилген нерселердин жыйындысы. 2. *к. sehpa*. 3. жоолук. 4. илиштирме.

çatlak,-ğı 1. жарык. 2. жарака, жарака кеткен. 3. *өтм.* келесоо, жинди. 4. сынык. 5. чыйкылдаган, кырылдаган (*үн*). ~ **zurna** *өтм.* маңыз, үнү жагымсыз (*киши*).

çatlamak 1. жарылуу, сынуу, жарака кетүү. 2. (*тери үчүн*) жарылып кетүү, кеберсүү. 3. жарылып өлүү (*ашыкча жегенден, ыйлагандан, чарчагандан*). 4. кызгануу, ичи таруу, бук болуу. **çatlasa da, patlasa da** эмне кылса да, өлсө-тирилсе да.

çatmak 1. учтарын илиштирүү, бириктирүү, улаштыруу, баштарын бириктирип таяп коюу (*мис. мылтыктарды*). 2. кыноо, аштоо (*тактайды/жыгачты*). 3. чогултуу, куроо. 4. жүк артуу (*атка, төөгө*). 5. жоолук салынуу. 6. кабак түйүү, түс үйрүү, түнөрүү. 7. (*жаман иштерге, балаага*) туш болуу, кабылуу, бет келүү, каршылашуу. 8. тийүү, тийишүү. 9. урушуу, же мелөө, жекирүү, тилдөө, ыза кылуу, кордоо, бир тийүү. 10. жагуу, көңүлүн алуу, ичи-койнуна кирүү. 11. келип жетүү, жакындоо, башка түшүү (*жагымсыз окуя*).

kış geldi çattı кыш түшүп калды.

çavalye кармалган балыктар коюлчу себет.

çavdar *бот.* сулу (*Secale cereale*).

çavlan чоң шаркыратма.

çavuş 1. *аск.* сержант, унтер-офицер. 2. *тар.* Османлы Империясында майда иштерди аткарган кызматкер. 3. *тар.* Османлы Империясында буйруктарды жеткирген

чабарман. 4. бөлүктүн, топтун башчысы. 5. (*аскерий мектептерде*) класс биринчиси. ~ **kuşu** зоол. үпүп, сасык үпүп (*Uropa eops*). ~ **üzümü** бот. чаус (*жүзүм түрү*).

чай I 1. бот. чай дарагы (*Thea chinensis*). 2. чай (*жалбырагы*). 3. чай (*суусундук*). 4. чакырылгандарга чай, бөйрөк, таттуулар берилген коноктоо. ~ **bahçesi** чайхана. ~ **bardağı** чай стаканы. ~ **demlemek** чай демдөө. ~ **evi** чайхана. ~ **fincanı** чай чөйчөгү. ~ **kaşığı** чай кашык. ~ **oçağı** чай очогу, чай демделип/сатылган жер. ~ **takımı** чай серви-зи. ~ **vermek** 1) чай берүү. 2) чай кечесин уюштуруу.

чай II суу, өзөн. ~ **dan keçip, derede boğulmak** дарыядан өтүп, сууга чөгүп өлүү (*чоң кыйынчылык-тардан өтүп, кичинесинен өтө албоо*).

чайсы 1. чайханачы. 2. чай өстүргөн ки-ши. 3. чай саткан киши. 4. чайкор.

çaydanlık чайнек.

çayır 1. жайык, шалбаа. 2. шалбаа чөбү.

çaylak,-ğı 1.зоол. айры куйрук (*Milvus migrans*). 2. өтм. үйрөнчүк, тажырыйбасыз, эби жок.

çebiç,-ci зоол. чебич.

çeçe зоол. цеце (*чиркей*) (*Glossina palpalis*).

Çeçen чечен.

Çeçençe чечен тили.

Çeçenistan Чеченстан/Чечня.

çehre 1. чырай, жүз, кебете, орой, бет, өң. 2. көрүнүш, жүз. 3. өтм. бүр-көк кабак, каардуу жүз. ~ **si atmak** 1) өңү кубаруу/кумсаруу. 2) ачуусу келүү. ~ **fukarası/zügürdü** түрү суук, өңү серт.

Çek, I-ki 1. чех. 2. чехтерге мүнөздүү/тиешелүү. ~ **Cumhuriyeti** Чехия.

çek, II -ki чек, банка чегн. ~ **defteri/karnesi** чек дептери.

çekap,-rı мед. чек-ап (англ. *check up*)

жалпы текшерүүдөн өтүү.

Çekçe чехче, чех тили.

çekçek,-ği төрт дөңгөлөктүү кол араба.

çekecek бут кийдиргич кашык.

çekek-ği дең. кайыктар/кичинекей кемелер жээкке чыгарылган жер, пристань, жанашма.

çekel 1. кичине кетмен. 2. (*соконун топурагын тазалаган*) темир кыргыч.

çekelemek тарткылоо.

çekememek 1. тарта албоо. 2. тил табы-ша албоо, жылдызы каршы болуу. 3. чыдай албоо, көтөрө албоо. 4. көрө албоо.

çekemezlik,-ği көрө албастык, аразда-шуу.

çeki 1. тараза. 2. 250 кг'га барабар сал-мак. 3. *диал.* жоолук. 4. кайгы, капа. ~ **çekmek** кайгы тартуу. ~ **düzen** тартип, иреттүүлүк, тыкан-дык. ~ **düzen vermek** тартипке келтирүү, оңдоо, түздөө, иреттөө. ~ **taşı gibi** таразанын ташындай (*оор, салмактуу*). ~ **ye gelmek** оңолуу, түзөлүү. ~ **ye gelmez** 1) өтө / айласыз чоң. 2) айласыз тентек.

çekici 1. тартып чыгаргыч. 2. өтм. көз жоосун алган, көргөндү өзүнө тарткан, сыйкырдуу, кереметтүү. 3. сүйрөгүч, буксир. 4. аск. мина казып чыгарган сапер.

çekicilik көркөмдүк, кызыктуулук, татынакайлык, жагымдуулук.

çekici,-ci балка. 2. *спорт* граната. ~ **atma** граната ыргытуу. ~ **kemiği anat.** балкача (*орто кулак сөөгү*).

çekik 1. кууш, керилген. ~ **göz** кууш көздүү. ~ **kaş** керилген каш. 2. ичине кирген, чүнүрөйгөн, шы-лынган, шимирилген. ~ **çene** ичине кирген/шимирилген жаак.

çekiliş 1. тартылыш, сүйрөлүш. 2. утуш (*лотереядан*). 3. аск. чегинүү, кайра качуу.

çekilmek 1. тартып чыгарылуу. 2.

чегинүү, арадан чыгуу. 3. (*иштен, кызматынан*) өз каалоосу менен бошонуу. 4. азаюу, тартылуу, бөксөрүү. **ineğin sütü** ~ уйдун сүтү тартылуу. 5. (*бир жерге, бир абалга өтүү*) **istirahata** ~ дем алууга кетүү. 6. узакташуу, оолактоо, четтөө, жолобоо, чыгуу. **yarışmadan** ~ мелдештен чыгуу.

çekilmez чыдоого болбой турган, айласыз, аргасыз.

çekim 1. тартуу, чегүү. 2. *физ.*, *астр.* тартылуу күчү. **yer ~i** жердин тартылуу күчү. 3. *грам.* (~ **eki**) уланды мүчө. 4. кино тартуу.

çekimlemek 1. *физ.* (*бир нерсе башка нерсени*) тартуу. 2. *грам.* уланды мүчөлөрдү улоо.

çekimser арсар, олку-солку, калыс. ~ **davranmak** олку-солку болуу. ~ **oy vermek** калыс добуш берүү.

çekimserlik, -ği калыс/арсар калуу.

çekince коркунуч, кооптуулук, тартыныч, тобокел, риск.

çekingen уялчаак, тартынчаак, өтүмсүз. ~ **davranmak** уялчаактык/өтүмсүздүк кылуу.

çekingenlik, -ği уялчаактык, тартынчаактык, өтүмсүздүк.

çekinik *биол.* тукум куучулук, муун өткөрүп кайталанган окшоштук.

çekinmeden тартынбастан, уялбастан, коркпостон.

çekinmek 1. уялуу, сүрдөө, тартынуу, батына албоо. 2. кыйынчылыктан качуу, тобокел кыла албоо, коркуу, тарткынчыктап жалтайлоо. 3. (*бир нерселер менен*) боёнуу, жалатылуу.

çekirdek, -ği 1. данек. 2. ашкабактын уругу. 3. *биол.* клетканын ядросу. 4. *физ.* атом ядросу. 5. *эск.* беш сан-тиграм өлчөмүндөгү оордук бирдиги (*зергерлер колдонгон*). 6. *өтм.* (*бир нерсенин*) негизи. 7. (*бактарда*) кабыгы чыгарылбаган

бөлүк. ~ **kahve** тартылбаган/ дан түрүндөгү кофе. ~ **ten yetişme** (*бир ишти*) бала кезинен бардык баскычтарды ашып, бир абалга жетүү.

çekirdekli данектүү, данеги болгон, уруктуу.

çekirdeksiz данексиз, уруксуз. ~ **üzüm** данексиз жүзүм.

çekirge *зоол.* чегиртке (*Acridium*).

çekişme 1. талаш-тартыш, чатак, араздашуу, кайым айтышуу, жаакташма. 2. тартышма.

çekişmek 1. тартышуу, күрөшүү. 2. талашып-тартышуу, чатакташуу, араздашуу, жаакташуу, кайым айтышуу. 3. бычакташуу. 4. кармашуу, мелдешүү. **kura** ~ чучукулак кармашуу. 5. аракет/кайрат кылуу.

çekişe çekişe pazarlık etmek катуу соодалашуу.

çekişmeli 1. талаш-тартыш туудурган. 2. кыйын, татаал.

çekıştirmek 1. (*бир нерсени*) эки учунан тартуу. 2. тарта-тарта үзүп алуу. 3. *өтм.* (*бирөөнүн*) аркасынан жамандоо/ушактоо.

çekme:~ kat терраса, эң үстүңкү кабат.

çekmese 1. тартма, суурма. 2. сандыкча, шкатулка, кичинекей сейф. 3. ачылган көпүрө. 4. булуң, кемелердин аргасыз токтоочу жери.

çekmek 1. тартуу, чегүү, буксирлөө. 2. тартып чыгаруу. 3. тандоо, алып чыгуу. **piyango** ~ лотерея билетин сууруп чыгуу. 4. салуу, куруу (*мис. жолду*). 5. алып кетүү, чыгарып кетүү, чыгаруу. **kenara** ~ чет жакка чыгаруу. 6. *дипл.*, *аск.* чыгарып/алып чыгып кетүү. **devlet elçisini çekti** мамлекет элчисин чакырып алды. **kuvvetlerini geri** ~ аскерин алып чыгып кетүү. 7. аракетке келтирүү, айдоо (*мис. машинаны*). 8. сууруп чыгуу, кынынан чыгаруу (*мис. кылычты*,

бычакты). 9. ташуу. 10. тартуу, дем алуу, сиңирүү, эмүү, камтуу. **burnunu** ~ мурдун тартуу. **piring suyu çekti** күрүчтүн суусу тартылды. 11. кийүү, тартып кийүү (*кийимди, бут кийимди*), жабуу. **ayağına bir pantolon** ~ шым кийүү. 11. уруу, согуу, шилтөө, коюу. **dayak** ~ таяктоо, уруу. **kürek** ~ калак шилтөө. 12. көтөрүү, чыдоо, башынан өткөрүү. **ettiğini** ~ кылганынын жазасын/жообун тартуу. **hasretini** ~ сагынуу, куса болуу. 13. жүгүн мойнуна алуу, жоопкерчилигин көтөрүү. **ceremesini** ~ милдетин алуу, бирөө үчүн жооп берүү. 14. коргоо, айланасына (*бир нерсе*) тартуу, чек коюу. **duvar** ~ дубал менен бөлүү. 15. *өтм.* тоскоол жаратуу, бөгөт болуу. 16. алуу, чыгарып алуу. **bankadan para** ~ банкадан акча чегүү. 17. куткаруу, ажыратуу, айыруу. **ickiden** ~ ичкиликтен куткаруу. 18. тартуу, салмагын өлчөө. 19. салмак басуу, отуруу. **şeker ağır çeker** кумшекер оор отурат. 20. сүрүү, боёо. **gözüne sürme** ~ көзүнө сурма сүрүү. 21. көчүрүү, оңдоп жазуу/чийүү. **temize** ~ таза кагазга көчүрүү. 22. кайнатуу, бууландырып сүзүп алуу. **gül yağı** ~ роза майын алуу. 23. жанчуу, тартуу. **kahve** ~ кофе тартуу (*майдалоо*). 24. өзүнө тартуу, жетелеп/бийлеп алуу. 25. таасир берүү, кызыктыруу, алаксытуу, делебесин козгоо. 26. жоопко тартуу. **sorguya** ~ сурак жүргүзүү. 27. жакындаштыруу, жылдыруу. 28. окшошуу, тартуу. **huyu** ~ мүнөзү окшошуу. 29. тартуу, жулкуу. **eteğinden** ~ этегинен тартуу. 30. тартуу, көтөрүү, алы жетүү. 31. бурмалоо, башкача түшүнүү. **sözü fenaya** ~ сөздү башкага буруу. 32.

таруу, кирип кетүү (*кездеме, кийим*). 33. созулуу, убакыт алуу (*иш, саякат ж.б.*) 34. ишке киргизүү (*чек, вексел ж.б.*). 35. *грам.* жөндөө, жактоо. 36. үн чыгаруу. 37. тартуу (*меш*). 38. ташыма күчү жетүү. **araba ancak bir ton yük çekebilir** машине бир тонна гана жүк тарта алат. 39. ыдыраган нерсенин илмегин таап, токуу. **çorap** ~ байпактын ыдыраган жерин тордоо. 40. айбандарды жупташтыруу. 41. айтуу, ырдоо. **gazel** ~ казал айтуу. 42. көтөрүү, көкөлөтүү. **bayrak** ~ байрак көтөрүү. 43. жолдоо, жиберүү. **telgraf** ~ телеграмма жиберүү. 44. *мед.* дарылоо максаты менен коюу (*банка, сүлүк ж.б.*). 45. сүрөтүн тартуу. **film** ~ кино тартуу. **iki çay ~!** эки чай алып кел! **çek! arabani!** кет! жогол! **çekip çekiştirmek** ушактоо, жамандоо, артынан сүйлөө. **çekip çevirmek** башкаруу, бийлөө, жүгүн көтөрүү (*иштин, үй-бүлөнүн ж.б.*) **çekip gitmek** кетип калуу, чыгып кетүү. **çekeceği olmak** азабы/тарткылыгы бар болуу. **çekiver kuyruğunu!** *арго* андан кайыр күтпө!

çekmen I 1. *биол.* вантуз. 2. *мед.* банка.

çekmen II *к.* **çepken.**

Çekoslovak тар. чехословакиялык, чех, словак.

Çekoslovakya тар. Чехословакия.

Çekoslovakyalı чехословакиялык.

çektirmek 1. чектирүү, тарттыруу. 2. жулдуруу (*мис. тишти*). 3. *өтм.* (*бирөөнү*) аргасыз кылуу, кирип-тер кылуу, азабын тарттыруу.

çektirmek *физ.* шакул (*жердин тартылуу күчүнүн вертикалын белгилөөдө колдонулган аспап*).

çekyat,-tı диван-кровать.

çelebi 1. *адептүү, ахлактуу, тарбиялуу.*

2. *ооз. эск.* мырза (*мартабалуу*

киши). 3. эск. Челеби (*Бекташи, Мевлеви пирлеринин башчыларына берилген наам*). 4. христиан соодагер.

çelenç, -ci спорт 1. (~ **kupası**) өтмө кубок. 2. өтмө кубок мелдеши.

çelenk, -ği 1. гүлчамбар, венок. 2. (*аялдар башына таккан*) асыл таштуу, металлдан жасалган таажы. ~ **koymak** (*мүрзөгө же эстеликке*) гүлчамбар коюу.

çelik, -ği I 1. болот. 2. болоттон жасалган. ~ **gibi** катуу, бышык, болоттой бекем, дени сак. ~ **irade** темирдей бекем эрк. ~ **metre** темир метр (*узундук өлчөгүч*). ~ **pamuğu** металл була. ~ **e su vermek** болотко суу берүү (*бышык кылуу үчүн*).

çelik, -ği II 1. кыска кесилген бутак. 2. бот. көчөт. 3. (*челик-чомак ойнунда*) кыска металл таяк. ~ **çomak** балдар ойнунун аты (*кыргыздын чикит оюнуна окшош*).

çeliklemek көчөт отургузуу, жашылдандыруу.

çelim 1. турпат, бой/дене түзүлүшү. 2. күч, кубат.

çelimsiz 1. бүрүшкөн, чүрүшкөн, сөлпөйгөн, тыржыйган, турпаты начар. 2. күчсүз, алсыз, чабал.

çelişik карама-каршы, кайчы, чатышкан (*сөз, көз караш, пикир*).

çelişki карама-каршылык, чатышкандык, контраст.

çelişkili карама-каршы, чатышкан, бири экинчисин төгүнгө чыгарган (*көз караш, сөз, пикир*).

çelişmek карама-каршы чыгуу, бири экинчисин тутпоо, чаташуу. к. **mütenakız olmak**.

çello муз. виолончелдин кыска аты.

çelme 1. чалма, чалуу (*бут менен*). 2. жоолук. 3. **çelmek**'тин кыймыл атоочу. ~ **atmak** 1) чалып жыгуу. 2) өтм. жолтоо болуу, бут тосуу (*бирөөгө, бир нерсеге*).

çelmek 1. чалуу, чалма чалып жыгуу. 2. жолунан адаштыруу, жолтоо/бөгөт/тоскоол болуу. 3. (*жоолук менен*) башты байлоо. 4. (*бир нерсенин учун*) кыя кесүү. 5. өтм. чаташуу, карама - каршы келүү, контраст болуу (*ой, пикир, сөз*). 6. тынчын алуу, айнытуу, бузуу (*уйкусун, оюн*). **uykusunu** ~ уйкусун бузуу. **aklımı** ~ оюн/пикирин бузуу, айнытуу.

çelmelemek чалма чалуу (*бут менен*), бут тосуу.

çeltik, -ği акталбаган күрүч. ~ **kargası** зоол. кара илегилек. ~ **tarlası** күрүч талаасы, шалы.

çembalo муз. клавесин.

çember 1. мат. айлана, тегерек. 2. тегерек шекилиндеги нерсе, темир шакек. 3. алкак (*балдар оюнчугу*). 4. курчоо (*сандыктын, челектин*).

fıçı ~i челектин курчоосу. 5. аск. курчоо, блокада. ~ **içine almak** (*душманды*) курчоого алуу. 6. (~ **yemeni**) саймаланган чоң жоолук. 7. өтм. кыйын/татаал абал. 8. спорт торлуу темир алкак. ~ **çevirmek** алкакты тегеретип ойноо. ~ **kayık** арты тегерек кайык. ~ **sakal** тегерек сакал.

çemen 1. бот. зире (*Cuminum cuminum*). 2. пастырмага (к.) сүйкөлгөн паста (*майдаланган зире, сарымсак, кызыл калемпирдин аралашмасынан жасалат*).

çemiş тарбиясыз, орой (*киши*).

çemkirmek (*бирөөнө*) каяша айтуу, терс жооп берүү.

çene 1. жаак (*адамдын, айбандардын*). 2. ээк. 3. (*кыпчуучу куралдардын*) ачылып жабылган карама-каршы бөлүктөрү, жаагы. 4. өтм. сүйлөөк, тапан, маңыз. ~ **si açılmak** жаагы тынбоо, оозу тыйылбоо. ~ **altı** ээк. ~ **sini bıçak açmamak** оозун ачып сүйлөбөө, таш тиштегендей

болуу. ~ **çalmak** жаагын жануу, тапанданып сүйлөө, келжирөө, оозуна келгенди оттоо. ~ **çukuru** ээк чуңкуру. ~ **sini dağıtmak** жаагын айра коюу. ~ **si düşük** сүйлөөк, жаактууга жай бербес. ~ **sini kapatmak** жаагын басуу, жаагын жап кылуу. ~ **kavafı** сүйлөөк. ~ **kemiği anat.** жаак сөөгү. ~ **si kilitlenmek** жаагы карышуу. ~ **ye kuvvet** тилинин/жаагынын күчү менен, сөзү менен. ~ **si kuvvetli** 1) чечен, жорго сөздүү, сөз устасы. 2) маңыз, сүйлөөк. ~ **si oynamak** оозу тынбоо, тынбай жеш. ~ **sakızı** көп кайталанган/тарпы чыккан сөз. ~ **satmak** мактануу. ~ **sini tutmak** жаагын/оозун тыноу. ~ **i tutulsun!** каргыш тилиң тутулсун! тилден кал! ~ **si tutulmak** тили тутулуу. ~ **sini uzatmak** сөздү узартуу. ~ **yarışı** жаакташуу. ~ **yarıştırmak** жаакташуу, кайым айтышуу. ~ **yormak** жаагын талытуу/жануу.

çenebaz сүйлөөк, маңыз, жаагын жанган.

çenek,-ği 1. *бот.* урук кабы. 2. *зоол.* куш тумшугунун алды, үстү. 3. (*курт-кумуркалардын*) оозунун эки жанындагы бычактары.

çeneli тилдүү, сүйлөөк.

çenet,-di 1. *бот.* данек кабыгы. 2. жуп нерсенин сыңары.

çengel 1. чеңгел. 2. илгич, кайырмак. ~ **burun** куш мурун. ~ **takmak** *өтм.* (*бирөөгө*) тузак куруу, (*бир ишке*) чеңгелин салуу.

çengellemek 1. чеңгелдөө. 2. илгичке илүү. 3. (*эшиктин*) илгичин илип алуу.

çengelli 1. чеңгелдүү. 2. илгичтүү, кайырмактуу. ~ **iğne** төөнөч/төөнөгүч.

çengi бийчи кыз.

çentik,-ği 1. кертик, кетик, оюк. 2. тиштүү, араалуу. ~ **li bıçak** араа тиштүү бычак. ~ **çüntük** кертик-жыртык.

çentiklemek 1. (*бир нерсени*) кертүү/кетүү. 2. майда тууроо.

çentikli кетиктүү, кетиги/жырыгы бар.

çentmek 1. (*бир нерсенин*) четин кетүү, тиш чыгаруу. 2. майда тууроо (*пиязды, сарымсакты ж. б.*).

çep(e): ~ **çevre** айлана-тегерек, чар/ар тарап.

çerçeve 1. алкак, жээк. 2. кашек (*терезенин, эшиктин*). 3. *өтм.* чек, алкак. ~ **sinde** алкагында, чегинде. 4. кергич (*сайманын*). 5. *спорт* турник.

çerçevelemek жээктөө, алкак ичине алуу.

çerçi боёкчу, майда-барек саткан киши.

çerçöp,-pü 1. чырпык-чурпук, чамынды-чумунду. 2. таштанды, калдык.

çerden: ~ **çöpten** эптеп-септеп жасалган.

çerez 1. шам-шум этилчү тамактар (*колбаса, быштак, зейтин ж. б.*). 2. кургатылган/куру жемиштер.

çerezci куру жемиш саткан киши.

çerezlenmek 1. шам-шум этмек, закуска кылмак. 2. (*бир нерсенин*) татын/даамын алуу, ооз тийүү. 3. (*бирөөнүн эсебинен*) жан багуу.

çerezlik,-ği 1. шам-шум эткенге жаранган нерселер. 2. куру жемиш идиши.

çerge, çergi 1. көчмөн чатыры, алачык, цыган чатыры. 2. саатчы /өтүкчү жүрөсү. 3. *тар.* отоо.

Çerkez черкес. ~ **tavuşu** черкесче бышырылган тоок (*тоок, үндүк этине жанчылган жаңгак, сарымсак, ашкөк, майонез кошуп жасалат*).

Çerkezce 1. черкесче, черкес тили. 2. черкестерге тиешелүү/мүнөздүү.

çeşit,-di 1. түр, сорт, вариант. 2. ассортимент. 3. *мат.* айырма. 4. *соода* өрнөк, үлгү. 5. түрдүү, башкача. ~ ~ башка-башка.

çeşitleme 1. түрдөө, түрүн арттыруу. 2. *муз.* оранжировка, кайра иштеп

чыгуу (*ырды, күүнү ж. б.*).
çeşitlemek түрүн көбөйтүү, ар түрдүү кылуу.
çeşitli түрдүү, ар түркүн, айырмалуу, көп варианттуу.
çeşitlilik көп түрдүүлүк, ар түрдүүлүк.
çeşme суу чоргосу, түтүк менен келген суу.
çeşni 1. тат, даам. ~ **sine bakmak** ооз тийүү, даамын көрүү. 2. татымдар.
çeşnici 1. эск. (*сарайларда, конок үйлөрүндө*) дасторконду тейлеген киши. 2. алтын тыйындардын аярын өлчөгөн киши. 3. ичимдик/тамекинин сапатын белгилеген киши.
çete 1. партизан отряды, козголоңчу топ. 2. банда, шайка. ~ **ler arası savaş** партизандар согушу. ~ **savaşı** бандиттер согушу.
çeteci 1. партизан. 2. каракчы, бандит, гангстер.
çetele эсеп таякчасы. ~ **çekmek/tutmak** эсеп тутуу (*таякчага кетик жасоо аркылуу*). ~ **ye dönmek** (*бирөөнүн*) бети-башы сыйрылуу, жарылуу.
çetin 1. кыйын, татаал, зор, оор. 2. катуу, жарууга/кесүүгө кыйын. ~ **ceviz** 1) катуу жаңгак. 2) мүнөзү катуу (*киши*).
çetinleşmek 1. кыйындоо, татаалдашуу, оордоо. 2. катуулашуу.
çetrefil 1. чаташкан, карама-каршы, чиеленген (*сөз, абал*). 2. түшүнүксүз, маанисиз (*сүйлөм, тил*).
çetrefilleşmek чаташуу, чиеленүү, карама-каршы болуу, бузулуу.
çev. 1. (**çeviri** сөзүнүн кыск.) котормо. 2. (**çeviren** сөзүнүн кыск.) котормочу.
çevgen 1. поло (*оюн*). 2. поло ойнунун таягы.
çevik 1. шамдагай, чыйрак, тез, чапчаң. 2. аск. кыймылдуу, жандуу, аракеттүү. 3. чымыр, чың. ~ **birlik** аск. аракеттүү бөлүк. ~ **güç** аск.

жандуу аракет (*оперативдүү күчтөр*).
çeviklik шамдагайлык, тездик, чапчаңдык, аракеттүүлүк, кыймылдуулук.
çevirgeç,-ci физ. ачкыч, коммутатор, алмаштыргыч (*электрди*).
çeviri котормо (*тилден тилге*). ~ **yapmak** котормо жасоо.
çevirici 1. котормочу, тилмеч. 2. элек. электр агымынын багытын өзгөртүүчү, коммутатор.
çevirim 1. котормо иши, которулган иш. 2. башкаруу, жетектөө. 3. кино кино тартуу. ~ **senaryosu** фильмдин сценарийи.
çevirmek 1. буруу, айландыруу, которуу, (*багытын*) өзгөртүү. 2. барактоо. 3. тоголотуу, айландыруу. 4. башкаруу, бийлөө, жетектөө. 5. жолдон буруу. 6. кайра жиберүү, кабыл албоо. 7. оодаруу, (*ичин тышына*) аңтаруу (*кийимди*). 8. өтм. айлакердик, куулук, эки жүздүүлүк кылуу. 9. буруу, бурмалоо (*сөздү, пикирди*). 10. абалга алып келүү, жеткирүү. **maska-gaya** ~ маскара кылуу. 11. которуу (*бир тилден башка тилге*). 12. ко-руу, тартуу (*бир нерсенин айлана-сын*). **duvarla** ~ дубал менен коруу. 13. (*карта*) ойноо. 14. айлантап кактап бышыруу. **kuzu** ~ козуну айлантап кактап бышыруу. 15. аск. айланып өтүү (*душманды*). 16. өзгөртүү, башкага буруу (*кепти*). 17. аск. курчоого алуу. **çevir kazı yanmasın** шылд. сөздүн нугун башкага бур. **dolap** ~ кытмырдык/шумпайлык кылуу, амал/айла колдонуу. **yağmur kara çevirdi** жамгыр карга айланды. **yüz** ~ жүзүн буруу, аркасын салуу.
çevirmen котормочу, тилмеч.
çevre 1. чөйрө, жаратылыш, айлана, тегерек. 2. өтм. чөйрө, жакындар,

дос-тамыр, тааныш. 3. тармак, салаа, чөйрө. **siyasi** ~ саясий чөйрө. 4. алтын/ күмүш саймалуу кол жоолук. 5. *geom.* айлана. **Ç~ Bakanlığı** Жаратылышты Коргоо Министрлиги. ~ **bilimci** чөйрө билими адиси, эколог. ~ **bilimi** жаратылыш/чөйрө билими, экология. ~ **kirliliği/ kirlenmesi** жаратылыш/чөйрө кирдүүлүгү. ~ **korunması** жаратылыштын корулушу. ~ **yolu** айланма/ курчоо жолу.

çevreci жаратылышты коргоочу, табият досу.

çevrelemek 1. ичине алуу/тегеректөө курчоо. 2. чектөө, чек арасын белгилөө.

çevren горизонт, көз жеткен жер.

çevrili 1. курчалуу. 2. бет алган, карап турган.

çevrilmek 1. курчалуу. 2. каратылуу, жүзү бурулуу. 3. которулуу.

çevrim 1. цикл, период, маал, стадия. 2. *физ. (электрдин)* туюк чынжыры. 3. түйүн, байланыш. ~ **dışı комп.** камтуу тышы (*off-line*). ~ **içi комп.** камтуу ичи (*on-line*).

çevrinti 1. айлануу, тегеренүү. 2. айланма (*суу*). 3. куюн. 4. ар түрдүү дан өсүмдүктөрдүн аралашмасы.

çevriyazı транскрипция.

çeyiz сеп. ~ **çemen** толук сеп. ~ **düzmek** сеп даярдоо.

çeyrek,-ği чейрек, төрттөн бир. **bire çeyrek kala** бирге он беш мүнөт калганда. ~ **asır** чейрек кылым ~ **son/final** чейрек финал.

çıban сыздоок, чыйкан. ~ **ı açmak** сыздоокту жаруу. ~ **ağırsağı** сыздооктун өзөгү. ~ **başı 1)** сыздоок көзү. 2) (*бирөөнүн, бир иштин*) талуу жери. ~ **işlemek** чыйкан жарылуу. **sıcak** ~ ысык абсцесс. **soğuk** ~ өнөкөт абсцесс.

çıdam *эск.* чыдам, кайрат, сабыр.

çıdamak *эск.* чыдоо.

Çıfıt *эск.* жөөт.

çığ көчкү. ~ **düşmek** көчкү түшүү. ~ **gibi büyümek** (*бир окуя*) жайылуу, олуттуу болуу.

çığır 1. көчкүнүн изи. 2. чыйыр. 3. жалгыз аяк жол. 4. *өтм.* чыйыр, жаңы багыт/метод/жол. ~ **açmak** чыйыр салуу. ~ **ından çıkmak** чыйырынан чыгуу, чегинен ашуу.

çığırtkan 1. к. **çağırtkan**. 2. жарчы. 3. кошоматка бирөөнү мактаган, жасакер.

çığlık,-ğı чыңырык. ~ **atmak/ koparmak** чыңыруу. ~ **ı basmak** чучуктай чыңыруу. ~ **a** чыңырып-өкүрүп. ~ **a koşarak uzaklaştı** чыңырып-өкүрүп чуркап жөнөдү.

çıkagelmek чыга калуу, капасынан пайда болуу.

çıkar 1. кызыкчылык, пайда. 2. (*кыйын абалдан чыгуучу*) жол, чара, ыкма. 3. туура, жарактуу, мүмкүн. ~ **ına bakmak** (*өз*) кызыкчылыгына кароо. ~ **sağlamak** (*бирөөгө*) пайда кылуу. ~ **yol** чыгыш жол.

çıkarcı 1. пайдакеч. 2. өзүмчүл, өз кызыкчылыгын жогору койгон.

çıkarma 1. чыгаруу. 2. *мат.* алуу, кемитүү. 3. *аск.* аскер чыгаруу/түшүрүү (*мис. жээкке*), десант. ~ **gemisi** *аск.* десант кемеси. ~ **harekâtı** *аск.* аскер чыгаруу операциясы.

çıkarmak 1. чыгаруу (*бир нерседен/жерден*). 2. аягына жеткирүү. 3. түшүнүү, билүү, таануу. **sesini** ~ үнүн таануу. 4. табуу, аныктоо, ортого коюу. **yalanını** ~ калпын чыгаруу. 5. эстөө. 6. айтуу, сүйлөө. 7. денесине жара чыгуу. **çiçek** ~ чечек чыгуу. 8. түрдүү сезимдерин туюндуруу. **tadını** ~ даамын/көркүн чыгаруу. **öfkесini benden çıkardı** ачуусун менден чыгарды. 9. табуу, чыгаруу. **ekmeğini** ~ нан таап жемек. 10. -га чыгаруу, сыяктуу көргөзүү. **hırsıza** ~ урууга чы-

гаруу, уруу тутуу. 11. кусуу. 12. чыгарып салуу, четтетүү (мис. *иштен*). 13. чечүү (кийимди). 14. жарыялоо, чыгаруу. 15. жок кылуу, кетирүү (такты, изди). 16. себеп болуу, пайда кылуу. **savaş** ~ согуш чыгаруу. 17. чыгаруу, өндүрүү. 18. коюу, сунуу. 19. мат. кемитүү, алуу. 20. чыгаруу, түшүрүү (аскер). 21. чыгаруу, көтөрүү. **beşinci kata** ~ бешинчи кабатка чыгаруу. 22. төлдөтүү, басып чыгаруу (мис. *жөжөнү*).

çıkartma 1. чыгарма. 2. жабыштырма. 3. репродукция. 4. эвакуация.

çıkı түйүнчөк, муунчак.

çıkık,-ğı 1. чыгып кетүү (ордунан чыгып кеткен сөөк). 2. алдыга чыгып турган, саландаган, урчуйган, уркуйган.

çıkıkçı сыныкчы, чыккан жерди ордуна салган киши.

çıkın к. **çıkı**.

çıkınlamak түйүү, түйүнчөккө коюу/түйүү.

çıkıntı 1.(бир нерсенин) чыгып турган бөлүгү. 2. (текстке) кошумча, киринди. 3. геогр. тумшук. 4. арго тамеки.

çıkmaq 1. чыгуу. 2. бөлүп алуу, чыгарып алуу. 3. (окуу жайын) бүтүрүү. 4. таштоо, чыгуу, байланышын үзүү. **işten** ~ иштен чыгуу. 5. мөөнөтүн толтуруп чыгуу. **hapisten** ~ түрмөдөн чыгуу. 6. жасалуу, бүткөрүлүү (*иш*). 7. жетүү, жетеринче болуу. **bu kumaştan iki elbise çıkar** бул кездемеден эки көйнөк чыгат. 8. кемүү, азаюу. 9. пайда болуу. **kavga** ~ чатак чыгуу. 10. чечилүү, чыгуу, бошоо. **düğmeleri** ~ топчулары чечилүү. 11. каржоо, сарптоо. **cebinden** ~ чөнтөгүнөн чыгуу. 12. абалга түшүү, кириптер болуу. **borçlu** ~ карыздар болуу. 13. бир абалдан башка

абалга өтүү. **çocukluktan** ~ балалыктан өтүү. 14. көтөрүлүү, жогорулоо. **tepeye** ~ дөбөгө чыгуу. 15. табылуу, аныкталуу. **bakteri** ~ бактерия табылуу. 16. жетүү, баруу, кирүү, көрүшүү. **bakana** ~ министрге (*чейин*) баруу/кирүү. 17. ээ болуу, туш болуу, чыгуу. **piyangodan büyük kazanç** ~ лотереядан чоң утуш чыгуу. 18. жыйынтыкталуу (*чечим, бүтүм, макулдук, айлык*). 19. туруу, каржалуу. **bu ev 50 milyona çıktı** бул үй 50 миллионго турду. 20. (*бирөөнүн*) ролун ойноо. **Otelloya** ~ Отеллону ойноо. 21. баруу, чыгуу. **bu yol nereye çıkar?** бул жол кайда барат? 22. деңизден кургакка чыгуу. **Samsun'a** ~ Самсунга аяк басуу. 23. жайылуу, тароо (*кабар, сөз, ушак ж. б.*). 24. каршы чыгуу, теңтайлашуу. **güreşte ona çıkacak kimse yok** күрөштө ага тең келе турган эч ким жок. 25.жугуу, чыгуу (*боёк, түс, так*). 26. ташынуу, көчүү (*үйгө, киреге*). 27. билинбеген сапатта ортого чыгуу. **daha vatansever** ~ мекенин дагы да күчтүү сүйгөнү байкалуу. **akıllı** ~ акылдуу чыгуу. 28. чыгып кетүү, ордунан ойноо (*орган, сөөк*). 29. өсүп чыгуу, өнүү. **ekinler çıkmaya başladı** эгиндер чыга баштады. **bıyık** ~ мурут чыгуу. 30.(*ай, мезгил*) өтүү. **kış** ~ кыш чыгуу. 31. жогорулоо, көтөрүлүү. **fiyatlar çıktı** баалар көтөрүлдү. 32.туу, чыгуу (*Ай, Күн, Жылдыз*). 33. сапатын, касиетин жоготуу. **ev olmaktan** ~ үй болбой калуу, үй касиетин жоготуу. 34. сүйлөшүү. **kızla** ~ кыз менен сүйлөшүп жүрүү. 35. баш тартуу. **dinden** ~ динден чыгуу. 36. жаралуу, келүү, тектүү болуу. **halk arasından** ~ элдин арасынан чыгуу. 37. жайылуу,

тароо (*жыт, үн*). 38. үндү бийиктетүү. **daha fazla çıkamam** үнүмдү мындан да бийиктете албайм. 39. ырасталуу, туура болуу. **dediği** ~ айтканы келүү. 40. чыгаруу, ортого таштоо. **çık, bakalım, paraları!** чыгар акчаларды! 41. күн көрүү, жашоо. **sabaha** ~ таңдан (*аман*) чыгуу. **yaza** ~ жайга жетүү. **akıldan / hatırdan** ~ унутулуу, эстен чыгуу. **dağa** ~ 1) тоого чыгуу. 2) адилеттик орнотуу үчүн тоо аралап кетүү. **piyasaya** ~ сатышка чыгарылуу.

çıkamaz 1. туюк, чыкпас, туңгуюк, көр. 2. жолу жок, чечилиши болбогон (*маселе, иш*). ~ **ayın son çarşambası** төөнүн куйругу жерге тийгенде (*ишке ашпай турган иш үчүн айтылат*). ~ **a girmek** туюкка капталуу. ~ **leke** 1) чыкпас так. 2) өтм. намыска доо кетирген нерсе. ~ **sokak** туюк көчө. ~ **a sokmak** (*бир ишти, маселени*) чыкпас жолго түртүү.

çıkırık, -ğı 1. чыгырык, дөңгөлөк, бурама. 2. пара (*тегирмендин, кудуктун*).

çıktı 1. экон. чыгаша. 2. артык, таштанды (*өнөр жайдын*). 3. комп. чыкты, чыгарылган жазуу.

çılbır I жуурат кошулган жумуртка (*тамак түрү*).

çılbır II чылбыр.

çıldır: *туур. с.* ~ ~ жылтыр-жылтыр.

çıldırмак жинди болуп кетүү, акыл-эсин жоготуу, акылынан айнуу, делирүү, кутуруу.

çıldırtmak жинди кылуу, акыл-эстен ажыратуу/айнытуу, делиртүү.

çılgin 1. жинди, жарым эс, көк мээ. 2. эси жок, акылсыз, көпкөн. 3. кутурган, каны кайнаган, жинденген. 4. акылдан айныган, мажнун, дели, нес болгон (*кайгыдан, сүйүүдөн*).

çılginca 1. жиндиче, акылдан ажыраганча (*сүйүү*). 2. кутургансып, делиргенсип (*аракет кылуу*).

çılginlik, -ğı 1. жиндилик, эссиздик. 2. көпкөндүк, кутургандык.

çıma дең. аркандын учу.

çımacı портто аркан байлап/бошоткон киши.

çımkırmak (*куштардын турган жерин*) кирдетиши/булгашы.

çın I ооз. чын, туура. ~ **tutmak** ырастоо, тууралоо.

çın II *туур. с.* ~ ~ чың-чың ~ ~ **ötmek** чың-чың этип сайроо.

çınar бот. чынар (*Platanus*).

çingar арго ызы-чуу, чатак. ~ **çıkarmak** чатак/ызы-чуу чыгаруу. ~ **kopmak** ызы-чуу/күрү-гүү чыгуу.

çingil шиңгил (*жүзүм*).

çingirak, -ğı 1. шыңгырак, кичинекей коңгуроо. 2. ичинде шыңгырачу заттары бар металл куту, шылдырак.

çingir: *туур. с.* ~ ~ шыңгыр-шыңгыр.

çingiraklı 1. шыңгырактуу, коңгуроолуу. 2. катуу (*күлкү, каткырык*). ~ **yılan** зоол. ышкырыкчы ала жылан (*Crotalus horridus*).

çingirdak, -ğı 1. чыңгырак, шылдырак. (*балдар оюнчугу*). 2. коңгуроо.

çingirdamak 1. шылдыратуу (*шылдыракты*). 2. шыңгыратуу, коңгуроо кагуу.

çınlamak 1. зыңылдоо (*кулак*). 2. жаңыруу, кайталануу. **kulaklarını çınlatmak** кулактарын чуулдатуу (*көзү жокто бирөөдөн сөз кылуу*).

çırı: ~ ~ (*балдардын тилинде*) жуунуу, киринүү.

çııldak (*бөбөктөр үчүн*) жылаңач.

çıplak-ğı 1. жылаңач. 2. такыр баш, чачсыз. 3. такыр, өсүмдүк өспөгөн (*жер*). 4. ээн, бош (*бөлмө, үй*). 5. куураган, жалбырагы түшкөн (*дарак*). 6. жылаңаяк. 7. жасалгасыз, жупуну. 8. карандай, чын,

накта, кошумчасыз. 9. жылаңач фигура, сүрөт, ню. ~ **gözle** көз менен (*эч бир курал колдонбостон*) караганда. ~**lar kampı** нудисттер лагери. ~**tel** ачык электр тогу.

çıplaklık -ğı 1. жылаңачтык. 2. чындык, болгону болгондой. 3. жакырчылык, жокчулук. 4. такыр, чөл. **bütün ~yla** бары-жогу/турушу менен, болгон көрүнүшү менен.

çıra 1. (*отундун*) чайырдуу бөлүгү. 2. ооз. чырак.

çirak, -ğı 1. окуучу, шакирт. 2. кол бала, кызматчы. 3. эск. эмгек сиңирип, эс алууга чыккан (*киши*). ~ **etmek** эск. ардактуу эс алууга жиберүү. ~ **ustayı geçer** мак. устатынан шакирти өтүптүр.

çiraklık, -ğı 1. шакирттик. 2. кол балага берилген акы. 3. шакирттер иштеген жер.

çirali чайырдуу.

çirçiplak к. çirilçiplak.

çirçir 1. пахта тазалоочу машина. 2. кичинекей булак.

çirilçiplak жыпжылаңач.

çirpi 1. дарактын кесилген бутак талы. 2. (*кесиле турган нерсеге алдын ала сызылган*) сызык, из. ~**dan çıkmak** чектен чыгуу. **bir ~da** бир заматта, дароо, бир жолкуда/шилтем менен. ~ **gibi** ичке, арык, муунсуз (*кол, бут*).

çirpınmak 1. чабалактоо, жанталашуу, ооналактоо. 2. дүпүлдөө, лакылдоо (*жүрөк*). 3. калтырап-титирөө, урунуп-беринүү, талма кармоо. 4. тынчы кетүү, кабатыр болуу, чыйпылыктоо, безилдөө. 5. жулунуп-жулкунуу, алдастоо. 6. (*куш*) канатын сабоо/кагуу, чыйпылыктоо. 7. катуу белсенүү (*бир ишке*).

çirpıntı 1. жүрөк дүпүлдөөсү. 2. талма, эсин жоготуу, калтырама, титиреме. 3. кабатырлык, сарсанаа. 4.

суунун ойноок толкундар менен түрмөктөлүшү.

çirpıntılı майда, ойноок толкундуу (*деңиз, көл*).

çirpiştirmek 1. (*ичке чыбык менен*) чапкылоо, күбүү, сабоо. 2. (*бир ишти*) чампалап/эптеп-септеп бүтүрө салуу. 3. тайтактатып, өөдүк-сөөдүк жазуу.

çirpmak 1. күбүү, силкүү. 2. чабуу, уруу, сабоо. **el~** кол чабуу. 3. кагуу (*канаттарды*). 4. отоо, буттоо (*бакты*). 5. чалуу (*суюк нерселерди*). 6. (*күрөштө*) чалкасынан жыгуу. 7. өтм. уурдоо.

çıt, -tı туур. с. тырс. ~ **çıkarmamak** тымтырс/жымжырт болуу, үн чыгарбоо. ~ **çıkarmamak** тымтырс болуу. ~ **etmek** тырс этүү. ~ **yok** үн жок, сөз жок.

çıta түз тилинген узун тактай, рейка.

çıtçıt, -tı тырс этме, кнопка (*кийимдин*).

çıtı: ~ **pıtı** 1. кичинекей, татынакай, сүйкүмдүү (*бирөө*). 2. жагымдуу, жылуу (*сөз*).

çıtır: туур. с. ~ ~ 1. чытыр-чытыр. ~ ~ **etmek** чытыр-чытыр этүү (*күйгөн от, сынган бутак ж. б.*). ~ **konuşmak** так-так сүйлөө. ~ ~ **yemek** кыр-кыр эттирип чайноо.

çıtırdamak чытыроо, тырсылдоо, кырсылдоо.

çıtır: ~ **pıtır** 1. (*балдардын үнү*) уудуу/чуру-чуу түшүү. 2. сүймөнчүктүү, татынакай.

çıtırtı чытыраган, чатыраган (*үн*).

çıtkırıldım 1. назик, оштонгон, эрке (*аял*). 2. аял сымал, назик, зай-пана (*эркек*). 3. сезимтал, тартынчаак, чын тийбес. ~ **bir kız** чын тийбес кыз.

çıtlatmak 1. тырсылдатуу. 2. (*бирөөгө бир сөздүн*) учун чыгаруу, кыйытуу. 3. чакмак, чагып жемек (*мис. мистени*).

чыуан зоол. чаян (*Scolopendra*). ~ **gibi** чаяндай (көз караи, мамиле). **sarı** ~ өтм. сары чаян, сары чачтуу, заалим киши. ~ **gözlü** көк көз.

чыуанlık,-gi арамзаалык, кекселик, жийиркеничтүүлүк. ~ **etmek** арамзаалык кылуу.

çiziktirmek диал. чиймелөө, тайрактатып/ тартаңдатып жазуу.

çiçek,-gi 1. гүл. ~ **açmak** гүл ачуу. 2. өтм. шумпай, куу, амалкөй. 3. хим. кристаллдар. 4. оюучийүү, гүл (кездемедеги). 5. мед. чечек. ~ **aşısı** чечекке каршы эмдөө. ~ **bahçesi** гүлбакча. ~ **biti** зоол. гүл бити. ~ **bozuğu** 1) чаар, (денеси/жүзү) чечектен бузулган (киши). 2) чечек тагы, чаарлык. ~ **i burnunda** жапжаңы, жаңы билинген/ишке ашкан (окуя), жаңы үзүлгөн (жемиш, жашылча). ~ **i burnunda bir gazeteci** жаңы ишке алынган журналист. ~ **çikarmak** чечек чыгуу. ~ **dürbünü** колейдоскоп. ~ **evi** гүл дүкөнү. ~ **gibi** таза, көркөмдүү, сулуу. ~ **suyu** гүл суусу. ~ **tacı** гүл таажысы. ~ **yağı** күн карамаанын майы.

çiçekçi 1. гүл өстүргөн, гүл саткан же жасалма гүл жасап саткан киши. 2. гүл саткан дүкөн.

çiçeklenmek гүлдөө, гүл ачуу.

çiçekli 1. гүлдүү, гүлдөрү көп. 2. сүрөттөрү, гүлдөрү бар (кездеме).

çiçeklik,-gi 1. гүл салгыч, ваза. 2. гүл койгон/өстүргөн жер. 3. гүл / жасалгалар текчеси (эски үйлөрдүн дубалындагы оюк). 4. гүл бакчасы. 5. бот. гүлдүк.

çiçeksever гүлдү сүйгөн, гүл жандуу.

çift,-ti 1. жуп. 2. жубайлар. 3. кош (жер айдоодо кошко чегилген эки айбан). 4. кыпчуур, кычкач, искек. 5. мат. жуп сан. ~ **atlı** кош аттуу (соко, араба). ~ **camlı pencere** эки кат айнектүү терезе. ~ ~ катар-

катар. ~ **çubuk** 1) дыйканчылык. 2) дыйкан-чылык үчүн керектүү нерселер. ~ **çubuk sahibi** жеке менчикчи. ~ **dikiş** 1) жарыш тигиш. 2) арго калып калуу (классында). **görmek** 1) (көзүнө) кош көрүнүү. 2) ооз. мас болуу. ~ **kanatlı kapı** кош канаттуу эшик. ~ **kanatlı pencere** эки канаттуу терезе. ~ **e koşmak** айбандарды кошко чегүү. ~ **motorluu** кош моторлуу. ~ **sürmek** кош айдоо.

çiftçi дыйкан.

çiftçilik дыйканчылык.

çifte 1. кош, жуп. 2. эки калактуу (кайык). 3. кош ооздуу (мылтык, замбирек ж. б.). 4. (аттын, эшек-тин ж. б.) кош аяктап тебүүсү. ~ **atmak** 1) тээп жиберүү (айбандар). 2) кош ооз мылтык менен атуу. ~ **dikiş** арго ордунда / класста калыш. ~ **kavrulmuş** 1) катуу жана майда кесилген локум (түрк таттуусу). 2) эки эсе. 3) көрбөгөнү/ билбегени жок, бышык (киши). ~ **kumrular** ажырагыс достор, ынтымактуу, бири-биринен айрылбаган жубайлар. ~ **nağra** муз. литавра. ~ **standart** эки жүздүүлүк, алакчылама. ~ **yoğunluk** комп. жуп жыштык.

çiftetelli 1. улуттук бий түрү. 2. бул бийдин музыкасы.

çiftetelli 1. жупташтыруу, эки каттоо. 2. жупташтыруу, кошуу (ургаачы, эркек айбандарды).

çiftleşmek 1. (айбандардын) жупташуусу. 2. жуп/кош болуу, эки кат/кабат болуу/эселенүү.

çiftlik дыйкан чарбасы/чарбагы, ферма, жер ээлиги.

çiftteker велосипед.

Çigan цыган (Венгрия, Румынияда жашаган). ~ **müziği** цыган музыкасы.

çig I 1. чийки (тамак). ~ **börek** чий бөйрөк (ичине быштак, эт ж. б.

коюп, оролуп, майга бышырылган жупка). ~ **et** чийки эт. 2. быша элек, көк (жемиш, жашылча). ~ **meyve** чийки жемиш. 3. копол, борпоң, жүүнү бош, акыл-эси жетик эмес (киши). 4. (жарык, түс үчүн) көз уялткан, чакчайган, өтө ачык. 5. ачык, жоосунсуз, адепсиз, уят (сөз, окуя). ~ **yemek** өтм. (бирөөнү) тирүүлөй жеп жиберүүгө даяр болуу, катуу ачуулануу, жек көрүү. ~ **kaçmak/düşmek** 1) орунсуз, орой сүйлөө/ иш жасоо. 2) өтө ачык түстө кийинүү. ~ **köfte** чийки желген котлет түрү (чийки эт, тартылган буудай жана кызыл калемпирден жуурулуп жасалат). ~ **süt emmiş olmak** табиятынан, туулгандан, түбаса (жагымсыз адаттар тууралуу). ~ **sözden, kem gözden irak** суук сөздөн/суук көздөн ыраак. ~ **yemedim ki karnım ağrısın** корко турган жерим жок, калпыс эч нерсе жасабадым.

çig II шүүдүрүм. ~ **noktası** шүүдүрүм тамчысы.

çigdem бот. түрдүү түстүү гүл ачкан талаа гүлү, колхикум (*Colchicum*).

çiglit,-di 1. чигит (пахтанын), данек. 2. сепкил.

çiglik,-ği 1. чийкилик. 2. кополдук, жүүнү боштук. 3. өтө ачык түстүүлүк. ~ **etmek** оройлук/адепсиздик кылуу.

çignem чайнам. **bir** ~ бир чайнам.

çignemek 1. чайноо. 2. тебелөө, тепселөө, эзүү (бут/дөңгөлөк менен). 3. бузуу, тоотпоо, барк албоо, эсепке албоо (мис. мыйзамды, тартинти). ~/çigneyip geçmek 1) тебелеп-тепсөө. 2) бузуу, эске/эсепке албоо, барк албоо, тоотпоо.

çigneyici зоол. кепшөөчү (айбандар).

çiklet,-ti сагыз.

çikolata 1. шоколад. 2. шоколад

капталган. 3. күрөң (түс).

çikolatalı шоколаддуу. ~ **dondurma** шоколаддуу балмуздак.

çil I зоол. чил, жапайы тоок. (*Tetrastes bonasia*) ~ **yavrusu gibi dağılmak** чилдей тароо.

çil II 1. сепкил. 2. күзгүдөгү тактар. 3. чаар, темгил, ала (куштарда, айбандарда). 4. шуудураган, жаңы (акча), жалтыраган (тыйын).

çile I 1. дин чилде (дервиштердин 40 күн бою өздөрүн ачкачылык, катаал шарттар ичинде калтырган учуру). 2. өтм. катаал шарт, кыйынчылык, азап, мүшкүл. ~ **çekmek** азап тартуу, кыйынчылык көрүү. ~ **den çıkarmak** жинге тийүү, жанына таш батыруу, жанын кашайтуу, күйгүзүү. ~ **den çıkmak** 1) ачуусу келүү, жаны кашаюу, жинденүү, (ачуудан) өзүн кармай албай калуу. 2) чиле мөөнөтү аяктоо. ~ **doldurmak** кыйынчылыктын/азаптын бүтүшүн күтүү.

çile II 1. түймөк, түрмөк (життин). 2. жаанын жиби.

çilehane чилекана (дервиштердин чиле тарткан жери).

çilek,-ği кулпунай, клубника (*Fragaria vesca*).

çilekeş 1. азаптан башы/шору арылбаган, мээнеткеч, шордуу, шоркелдей. 2. аскет.

çileli 1. азаптуу, мээнеттүү (иш, өмүр ж.б.) 2. азап тарткан, шордуу, бечара (киши).

çilingir 1. темир уста, слесарь, кулпучу. 2. ууру. ~ **sofrası** үстүнө ичкилик, чыз-пыз оокат коюлган үстөлчө.

çillenmek сепкил басуу.

çilli сепкилдүү, чаар.

çim 1. чым. 2. шибер. ~ **biçme makinesi** чөп чапкыч машина.

çimbali муз. табактар.

çimdik,-ği 1. чымчыма, чымчыкей. 2. чым-чым. **bir** ~ **tuz** бир чымчым туз. 3.

өтм. ачуу / чымчыкей сөз. 4. ооз. татар бөйрөгү (*токоч түрү*). ~ **atmak/basmak** чымчуу.

çimdiklemek 1. чымчуу, чымчып алуу. 2. өтм. чымчып/тийишип сүйлөө.

çimen чым.

çimenlik,-ğı чымдуу жер.

çimento цемент.

çimentolamak цементтөө.

çimlemek чым эгүү.

çimlendirmek 1. чым эгүү. 2. өстүрүү, көгөртүү, өндүрүү (*өсүмдүктү*).

çimlenmek 1. өнүү, өсүү. 2. чым басуу. 3. башкалардын эсебинен азыноо-лак пайда көрүү. 4. чымчып жемек (*тамактан*).

Çin 1. Кытай. 2. Кытайга мүнөздүү/тиешелүү. ~ **gülü** камелия, кытай розасы. **Ç~ Halk Cumhuriyeti** Кытай Эл Республикасы. **Ç~ Seddi** Кытай Дубалы.

çinakor,-pu зоол. луфарь балыгынын чабагы (*Temnodon altator*).

Çinçe 1. кытай тили, кытайча. 2. кытай ыкмасы менен.

çinçilya зоол. шиншлла (*териси баалуу айбан*) (*Chinchilla laniger*).

Çingene 1. цыган. 2. цыгандарга мүнөздүү/тиешелүү.

Çingenese 1. цыган тили, цыганча. 2. цыгандарча.

çini 1. кафель плиткасы, чыны (*түрк элдик мотивдеринин сүрөтү түшүрүлгөн*). 2. бышкан топурактан жасалган сүрөттүү/боёктуу нерсе. ~ **vazo** топурак ваза. ~ **mürekkebi** индия/кытай сыясы. ~ **soba** кафель чапталган меш.

çinko 1. хим. цинк. 2. цинктелген. 3. цинкограф. 4. цинктен жасалган.

Çinli кытай (*улутунан*).

çipil 1. чылпак (*көздүн*). 2. шишиген, чылпактаган (*көз*).

çipura зоол. балык түрү (*Жер Ортолук Деңизинде байырлайт*). (*Aurata aurata*).

çiriş клей, жабыштыргыч. ~ (**çanağı**) **gibi olmak** кургап жабышуу (*көп ичкенден ооздун кургашы*).

çirkef 1. кир, булганч, ылай. 2. өтм. ооз. арамзаа (*киши*), булганыч, арам (*иш*). ~ **e taş olmak** булганыч ишке аралашуу, арамзаа киши менен жолдош болуу.

çirkin 1. түрү/кебетеси/ырайы суук, өңү серт (*киши*). 2. жагымсыз, уят, адепсиз, орой, арам (*иш, аракет, кылык*).

çirkinleşmek ырайы/кебетеси бузулуу.

çirkinlik,-ği 1. ырайы/өңү/кебетеси сууктук, сертттик. 2. адепсиздик, жагымсыздык, оройлук.

çiroz 1. зоол. (*туздалган, кургатылган*) скумбрия, чирус. 2. өтм. арык киши.

çiselemek шыбыргактатып жааш (*жамгыр*).

çisenti шыбыргак.

çiş (*бала тилинде*) чиш, даарат ушатуу. ~ **etmek** чиш кылуу. ~ **i gelmek** чиши /сийгиси келмек.

çişli булганып алган (*бала*).

çit,-ti кашаа, тосмо, коргон (*чырпыктан, талдан, жыгачтан жасалган*). ~ **çekmek** тосмо/кашаа менен тосуу, коргон салуу. ~ **le çevirmek** тосмо менен курчоо.

çita зоол. гепард (*Acinonyx jubatus*).

çitilemek ушалоо, жышуу, ушалап/жышып жуу (*кирди*).

çitlembik,-ği бот. терпентин (*дарагы/жемиши*) (*Pistacia terebinthus*). ~ **gibi** каратору, кичинекей (*кыз*).

çivi 1. мык, шынаа. 2. ат таканын тиши/мыгы. ~ **çakmak** мык кагуу. ~ **si çik** кеңкелес, келесоо. ~ **gibi** 1) чымыр, чың, тың. 2) катуу суук. 3) чыйралтуучу, сергитүүчү (*суусундук, суу*). ~ **gibi olmak** сууктан тоңуп калуу (*мис. колдор*). ~ **kesmek** сууктан тоңуу. ~ **yazısı** шынаа жазуу.

çivileme 1. мык кагыш, мыкташ, бекем-

деш. 2. сууга буту менен түптүз түшүш. 3. топту жогортон төмөн карай катуу чаап киргизме (*теннисте, волейболдо*).

çivilemek 1. мык кагуу, мык менен бекитүү. 2. *арго* саюу, матыруу (*бычак, кылыч ж. б.*). 3. *өтм.* теше тиктөө, көзү менен кааруу (*бирөөнү*), көзүн албоо (*бир нерседен*).

çivili 1. мыкталган, мык кагылган. 2. такаланган (*ат*). 3. мыктуу бут кийим (*атлетизмде*).

çivit,-di чайкама, индиго, ультрамарин (*ак кирлерди көгөртүү үчүн колдонулат*). ~ **rengi/mavisi** көгүш, ачык көк.

çivitlemek чайкамага салып чайкоо (*ак кирлерге көгүш түс берүү үчүн*).

çiy к. **çiğ**.

çizburger чизбургер.

çizelge расписание, график, таблица.

çizer 1. мультипликатор. 2. иллюстратор. 3. сүрөтчү.

çizgeç сызгыч.

çizgi 1. сызык, из. 2. багыт, линия. 3. бырыш, тырыш (*жүздөгү*). 4. белги, касиет. 5. жара изи, айрык, жарык, карт. 6. тигиш. 7. бөлүм, жарым (*чачтын*). 8. чек, өлчөм. ~ жол-жол. ~ **film** мультфильм. ~ **resim** сызыктуу сүрөт, скетч. ~ **roman** сүрөт - роман.

çizgili 1. сызыктуу, ала, жол-жол. ~ **defter** чоң сызык дептер. 2. бырыштуу, тырыштуу. 3. контурлуу. 4. тигиштүү. 5. тытылган, айрылган.

çizik,-ği 1. сызык. 2. тытык, айрык. 3. чек. 4. сызылган, сызып ташталган. ~ ~ сызык-сызык, жол-жол.

çiziktirmek 1. арыдан-бери сыза/чийе салуу. 2. тайрактатып жазуу.

çizili 1. сызылган, тартылган (*мис. сүрөт*). 2. сызып/чийип салынган, жаратпай салынган.

çizilmek 1. сызылуу. 2. тартылуу, эскизи түшүрүлүү. 3. сызып/чийип

ташталуу, жаратпай салуу.

çizim геол. чийме. ~ **masası** чийүү тактайы/үстөлү.

çizme өтүк. ~ **den yukarı çıkmak** колунан келбеген/акылы жетпеген ишке киришүү. ~ **ile tandıra girmek** одоно/адепсиз жорук жасоо.

çizmek 1. сызуу. 2. (*сүрөт*) тартуу. 3. чийип/сызып таштоо, жаратпоо. 4. чиймелөө. 5. тытып салуу.

çoban чабан, койчу. ~ **köpeği** койчунун ити. ~ **salatası** жашылча салаты (*помидор, бадыраң, пияз, калемпир аралаштырып, май кошулуп жасалат*). Ç~ **Yıldızı** астр. Чолпон жылдыз.

çocuk,-ğu 1. бала. 2. (*бирөөнүн*) баласы (*уулу, кызы*). 3. өспүрүм (*эркек*). 4. чоңдорго ылайыксыз жүрүштүрүшү болгон (*киши*). ~ **lar!** балдар! ~ **aldırmak** боюнан алдыруу. ~ **arabası** балдар арабасы, коляска. ~ **bahçesi** балдардын оюн бакчасы. ~ **bezi** жалаяк. ~ **bilimci** 1) педолог. 2) педагог. ~ **bilimi** 1) педология. 2) педагогика. ~ **büyütmek** бала чоңойтуу. ~ **dili** баланын тили. ~ **doğurmak** бала төрөө. ~ **doktoru** бала доктор. ~ **düşürmek** бойдон түшүү. Ç~ **Esirgeme Kurumu** Балдарды Коргоо Коому. ~ **felci** балдардын шал оорусу. ~ **gibi** баладай, бала кыял. ~ **hastalığı** балдар оорусу. ~ **mahkemesi** балдар соту. ~ **olmak** бала болуу. ~ **u olmak** балалуу болуу. ~ **oyuncağı** 1) балдар оюнчугу. 2) *өтм.* оңой иш, болор-болбос иш. ~ **oyuncağı hâline getirmek** оюнчук көрүү, маанисин/баркын түшүрүү (*мис. бир ишти*). ~ **peydahlamak** никесиз боюна бүтүрүү. ~ **yapmak** балалуу болуу, боюна болуу. ~ **yetistirmek** бала чоңойтуу/өстүрүү. ~ **yuvası** бала бакча. ~ **zammı** балдар акчасынын артышы.

çocukça баладай, бала кыял/мүнөз.

çocuklaşmak бала менен бала болуу, бала кыял болуу.

çocukluk,-ğu 1.балалык, бала чак. 2. бала кыялдык. ~ **etmek/~u tutmak** 1)балалык/жаштык кылуу. 2)бала кыялын карматуу.

çocuksu балача.

çoğalmak 1. көбөйүү, артуу, кошулуу, өсүү, өнүгүү, жогорулоо. 2. биол. тукумдоо, тукуму көбөйүү.

çoğaltmak 1.көбөйтүү, арттыруу, өстүрүү, кошуу. 2.тукумун өстүрүү. 3.копиялоо.

çoğu,-nu 1.көбү, көпчүлүгү. 2.көбүнчө. 3....дан көбү. ~ **gitti, azı kaldı** көбү бүттү, азы калды. ~ **kez/ zaman** көбүнчө.

çoğul грам. көптүк түр.

çoğulcu социол. большевик, плюралист.

çoğulculuk,-ğu плюрализм.

çoğunluk көпчүлүк. болсо

çoğunlukla 1. көпчүлүк/басымдуу добуш менен. 2. көбүнчө, адатта.

çok,-ğu 1. көп. ~ **daha** көбүрөөк. ~ **defa/kere/sefer** көп жолу. 2. абдан, өтө, аябай, эң (*күчөткүч бөлүкчө*). ~ **çabuk** өтө тез. ~ **eski** капкачанкы, байыркы. 3.көпкө, көп убакыт. ~ **beklemek** көпкө күтүү. ~ **düşünmeden** көпкө ойлонуп отурбастан. ~ **varmaz, ölür** көпкө барбайт, өлөт. 4.көп сандуу, поли-. ~ **tan** эчактан, мурунтан. ~ **anlamli** көп маанилүү (*сөз*). ~ **tan beri/-tandır** көптөн/мурунтан/илгертен бери. ~ ~ ашып кетсе, ашып баратса, эң кыйын болсо. ~ **boyutlu** көп кырдуу/жөндүү. ~ **defa** 1)дайыма. 2)көп жолу. ~ **fazla** эң көп болсо. ~ **geçmeden** көп өтпөй, бат эле. ~ **gelmek** 1) көп/ашыкча болуу. 2)оор келүү, колунан келбөө. 3)тажатуу, жүк болуу. ~ **görmek** (*бирөө үчүн*) 1) көп көрүү. 2) көрө албоо, ылайыксыз көрүү. 3) аёо, сараң-

дык кылуу. 4)көптү көрүү, азапты көп тартуу. ~ **karılı/eşli** көп аялдуу. ~ **a mal olmak** кымбатка туруу. ~ **olmak** көп болуу, чектен чыгуу/ашуу. **artık** ~ **oluyorsun!** чектен ашып кеттиң! ~ **söylemek** көп сүйлөө. ~ **sürmez** көпкө барбайт/узабайт/созулбайт. ~ **şey!** кызык! укмуш! ~ **şükür!** Кудайга шүгүр! ~ **tanrıci** көп кудайлуу, политеист. ~ **tanrıculuk** көп кудайлуулук, политеизм, паганизм. ~ **uluslu** көп улуттуу. ~ **uluslu şirket** көп улуттуу фирма. ~ **yanlı/ yönli** көп тараптуу, ар жактуу, көп түрдүү. ~ **yapımlı** түркүн түзүлүштүү, аралаш. ~ **yaşa!** 1)ак чүч! көп жаша! (*чүчкүргөн бирөөгө айтылат*). 2)көп жаша! бали! (*ыраазычылык иретинде айтылат*). ~ **yıllık** көп жылдык. ~ **yıllık bitkiler** көп жылдык өсүмдүктөр. ~ **yüzlü** көп капталдуу/грандуу.

çokbilmiş 1. акылдуу, зээндүү, көптү көргөн, акылы жетик. 2. куу, шумпай, айлакер, шылуун.

çokça көп-көп, бир далай, бир кыйла, мол.

çokgen геом. көп бурчтук.

çokluk,-ğu 1.көпчүлүк, масса, көптүк, молдук. 2. көбү, басымдуу көпчүлүгү. 3. көбүнчө, көп-көп, көп жолу/учурда. 4..мат. сан, чоңдук.

çoksamak 1. (*бирөөгө бир нерсени*) көп көрүү, ыраа көрбөө. 2. ичи таруу/күйүү, кызгануу. 3. аёо, бергиси келбөө (*бир нерсени*).

çoksatır 1.көп сатылган, жактырылган, бестселлер (*мис. чыгарма*). 2.көп сатылган (*буюм*).

çokumak диал. чокуу (*куш*).

çolak,-ğı чолок (*колу же бутунан майын*).

çoluk: ~ **çocuk** бала-чака, бала-бақыра. ~ **çocuğa karışmak** бала-чакалуу болуу, орун-очок алуу. ~ **çocuk**

sahibi бала-бакыралуу.

çomak,-ğı таяк, токмок, чокмор, (*хоккей*) таягы, (*добулбас*) таяктары.

çomar койчу ити, чоң короочу ит.

çopur чотур, чаар, чечектин тагы калган (*бет*).

çorak,-ğı 1. куураган, какшыган, такыр (*өсүмдүк жакшы өспөгөн жер*). 2. шордуу, туздуу (*суу*). 3. шор, шоро. 4. балчыктуу жер.

çoraklaşmak кууроо, какшуу, шор тартуу (*жер*).

çorap,-bı байпак. ~ı **kaçmak** байпагы ыдырап кетүү. **başına ~ örmek** (*бирөөнүн*) башына балакет ачуу, кыянатчылык кылуу. ~ **söküğü gibi gitmek/ gelmek** (*бир иш*) тез, дароо, өзүнөн өзү бүтүү (сөзм. с. байпак ыдырагандай кетүү).

çorapçı байпак жасаган/саткан киши.

çorba 1. сорпо, ботко. 2. өтм. баш-аламандык, аралашкан/ чатышкан (*нерсе*). ~**ya döndürmek/~etmek** баш-аламан кылуу, боткого айландыруу (*бир ишти*). ~**ya dönmek** аралашып, чатышып калуу. ~ **gibi** боткодой. ~ **kaşığı sorpo** кашыгы. ~**da tuzu/maydanozu bulunmak/ olmak** (*бир иште*) кичине да болсо үлүшү/салымы болуу. ~**dan ağzı yanan ayranı üfler de içer mak.** (сүткө) сорпого оозун күйгүзгөн айранды үйлөп ичет.

çökmek чөгүү, тунуу.

çökelek,-ğı 1. быштак, творог. 2. чөгүндү, чөбөгө.

çökelti хим. 1. чөгүндү, тундурма. 2. чөбөгө.

çökelmek хим. чөгүү, (*түбүнө*) тунуу.

çökertmek 1. чөгөлөтүү, чөк түшүрүү (*төөнү*). 2. өтм. (*бирөөнү*) чөгөлөтүү, чөк түшүрүү, баш ийдирүү. 3. аск. (*душманды*) сүрүп чыгаруу, жок кылуу. 4. өтм. тымтыракайын чыгаруу, жер үстүнөн жок кылуу. 5. аск. кысуу, сүрүү,

талкалоо, багындыруу.

çökkün 1. чөккөн, ылдый түшкөн. 2. өтм., психол. көңүлү чөккөн, сабыры суз, маанайы пас, депрессияга кирген.

çökmek 1. чөгүү, тунуу. 2. кыйроо, көчүү. **ev ~ үй** көчүү. **toprak ~ жер** көчүү. 3. чөк түшүү, чөгөөлөө. **diz ~ чөк түшүп** отуруу. 4. басуу, кирүү. **gece birdenbire çöktü** күүгүм капчысынан кирди. **süküt çöktü** жымжырттык басты. 5. чүңүрөйүү, ичине кирип кетүү, шимирилүү (*жаак, көз ж. б.*), шалпаюу, түшүү (*ийин*). 6. башына түшүү (*кайгы, балакет*). 7. картаюу, чөгүү, алсыз болуу. 8. кыйроо, жок болуу (*мамлекет, режим*).

çökük 1. чүңүрөйгөн, шылынган, шимилген, ичине кирген. 2. бастырылган, чөккөн.

çöküntü 1. чөкмө. 2. уранды, чалдыбар. 3. тунма, чөбөгө. 4. чуңкур, кабак, ойдуң. 5. өтм. кыйроо, талкалануу, жок болуу. 6. психол. депрессия.

çöküş 1. чөгүш, төмөндөш. 2. кыйроо, талкалануу. 3. чөк түшүү, чөгөөлөө, чөк түшүп олтуруу. 4. жок болуу, иши бүтүү, кедери кетүү (*мамлекет, режим, система*).

çöl чөл, ээн талаа. ~**e dönmek** чөлгө айлануу.

çölleşmek чөл болуу, чөлгө айлануу.

çömelmek чөк түшүп олтуруу.

çömez 1. эск. медреседе мударристин кызматын кылып, андан билим алган окуучу. 2. өтм. устанын шакирти.

çömlük,-ği чопо идиш (*мискей/кумура*).

çömlükçi чоподон идиш жасаган же саткан киши.

çöp,-pü 1. чамынды, куурай, саман, кыпын. 2. таштанды, артык. 3. жер-жемиштин сабы, өзөгү. 4. күрмөк,

чар (дан/ күүрүч/ таруу ж. б. тазалаганда чыккан). 5. шыпырынды. 6. *argo* эркектин жыныс органы. ~ **arabası** таштанды арабасы. ~ **atlamamak** ашыры такыба/кылдат/кыраакы болуу. ~ **atlamaz** так, кылдат, тыкан. ~ **dönmek** арыктоо, териси сөөгүнө жабышуу. ~ **gibi** чөптөй, арык, кабыргасы саналган. ~ **kutusu** таштанды челек. ~ **sepeti** таштанды себет. **gözüne** ~ **kaçtı** көзүнө чөптүштү.

çöpçatan жуучу, арачы, ортомчу (куда-лашкан тараптар арасында).

çöpçü 1. таштанды ташыгыч. 2. короо шыпыргыч.

çöplенmek 1. ар түрдүү тамактардан таталамак. 2. *өтм.* бирөөлөрдүн эсебинен анча-мынча пайда табуу, бирөөлөрдүн садагасы менен жан багуу.

çöplük,-gü таштанды, акыр-чикир ташталган жер.

çöpsüz тазаланган, терилген (*жер-жемиш, дан ж. б.*) ~ **üzüm** 1) *өтм.* кынтыксыз/кемчиликсиз (*нерсе*). 2) (*жанында кошо жашай турган бирөөсү жок*) жубан.

çörek,-ğı 1. май топоч (*кээде таттуу*). 2. *астр.* асмандагы нерселердин тегерек көрүнүшү. ~ **otu** *бот.* дамаск кара зиреси (*Nigella damascena; топочтун бетине себилет*).

çöreklenmek 1. оролуп жатуу (*жылан*). 2. *өтм.* (*конокто*) көпкө отуруп алуу, (*бир жерге*) жайлашып/жердешип калуу. 3. *өтм.* ойдон кетпөө, баштан чыкпоо (*ой, пикир ж. б.*).

çöven 1. *бот.* самын чөп (*Saponaria officinalis*). 2. *к.* **çevgen**.

çözelti *хим.* эритме.

çözgü эриш (*өрмөктөгү узатасынан керилген жип*).

çözmek 1. чечүү, жандыруу (*житти, түйүнчөктү ж. б.*). 2. чечүү, жолун/жообун табуу (*иштин, маселенин*). 3. *мат.* чыгаруу (*эсепти*), эсептөө, 4. (*башкасынын жазуусун*) окуу, (*бирөөнүн сырын*) биллип алуу/түшүнүү/чечмелөө. **metni** ~ текстти чечмелөө. 5. эритүү, бөлүү, ажыратуу (*бөлүктөргө*).

çözücü 1. (*маселени*) чечкен. 2. *хим.* эриткич.

çözük,-gü 1. чечилген, жандырылган, коё берилген. 2. чечилген (*маселе, иш ж. б.*). 3. чечмеленген, окулган, сыры билинген. 4. эриген.

çözülmek 1. чечилүү, жайылуу, жазылуу, коё берилүү (*жит, чач ж. б.*). 2. чечилүү (*маселе*), жолу табылуу. 3. аныкталуу, чечмеленүү, 4. эрүү. 5. *аск.* (*душмандан*) узакташуу. 6. *argo* жылт коюу, качып кутулуу.

çözüm 1. *мат.* жол, амал. 2. жол, ыкма, чечилиш, тартип. 3. эрүү. ~ **yolu** чечилиш жолу.

çözümlemek анализдөө, изилдөө, иликтөө, чечмелөө.

çözümsel аналитикалык. ~ **geometri** аналитикалык геометрия.

çözünmek *к.* **çözüşmek**.

çözüşmek *хим.* эрүү, тароо, ажыроо, бөлүнүү.

çubuk,-ğu 1. чыбык, таяк. 2. көчөт, бутак, тал, чырпык. 3. *дең.* тирөөч. 4. (*кездемедеги*) түз сызыктар. 5. тамеки мүштөгү. ~ **aşısı** эмдөө. ~ **unu** **tütmek/tellendirmek**

1) мүштөк менен тамеки чегүү. 2) *өтм.* кайгы-капасыз жашоо.

çuha сукно. ~ **çiçeği** примула (*Primula*).

çuğçuğ (*балдардын тилинде*) поезд.

çukur 1. чуңкур, оюк, ойдуң, тереңдик, аң. 2. чуңкур (*беттеги*). 3. мүрзө. 4. капчыгай, боом. 5. чүнүрөйгөн, ичине кирип турган. ~ **açmak**

чункур казуу. ~а **düşmek** 1) чункурга /аңга түшүү. 2) балаага туш болуу. **birinin ~unu kazmak** өтм. бирөөгө чункур казуу (*жамандык кылуу*).

çul 1. одоно токулган жүн кездеме. 2. үртүк, ат жабуу (*кылдан/жүндөн токулган*). 3. ооз. кийим сөрөй, жырткы-журтук кийим. ~ **çarut** 1) токулган (*эски*) буюм/кийим. 2) ар түркүн токулган кездеме. ~ **tutmaz** ысырапчы, акчасын чачкан (*киши*).

çullanmak 1. үртүктөө, жабуу жабуу (*атка*). 2. басып жыгылуу, кол салуу. 3. тийишүү, тажатуу (*бирөөгө*).

çulluk, -ğu зоол. чулдук (*Scolopax rusticola*).

Çulpan астр. Чолпон (*жылдыз*).

çulsuz 1. үртүксүз (*ат*). 2. арго то-мояк.

çuval кап, мүшөк. ~ **gibi** 1) серт токулган (*кездеме*). 2) мүшөктөй, жарашыксыз, кең, бырыш-тырыш (*кийим*).

çuvaldız жоовалдыз, темене.

çuvallamak 1. капка салуу. 2. арго бүл-дүрүү, ойрон кылуу (*бир ишти*). 3. арго колунан келбөө, жарабоо (*бир ишке*).

Çuvaş чуваш.

Çuvaşça чуваш тили, чувашча. 2.

чуваштарча.

çük, -kü орой кичине баланын пениси.

çünki, çünkü анткени.

çürük, -ğü 1. чирик, бузулган, сасыган.

~ **elma** чирик алма. ~ **yumurta** са-сыган жумуртка. 2. сапатсыз, бы-шык эмес, начар. 3. негизсиз, орунсуз. ~ **dava** негизсиз доо. 4. ишеничсиз, шектүү, күмөндүү. 5. үмүтсүз. 6. аск. жараксыз. 7. кө-гөргөн жер (*денедеги*). 8. иште-тилген, колдонулган. ~ **çarık** эски, ишке жарабаган. ~ **e çıkarmak** ишке жаратпоо, колдонбоо. ~ **e çıkmak** 1) (*ден-соолугуна байла-ныштуу*) аскер кызматынан бошотулуу. 2) (*бирөөнүн*) жүзү/кылмышы ашкереленүү. ~ **tahtaya basmak** күмөндүү ишке аралашуу.

çürümek 1. чирүү, бузулуу, курт түшүү.

2. жок болуу, бошко кетүү (*кыял, үмүт ж. б.*). 3. кабыл алынбоо, четке кагылуу (*идея, ой, сунуш*). 4. эскирүү, жыртылуу, көөнөрүү (*бир нерсе*), кайратынан жануу (*киши*). 5. көгөрүү (*жүз*).

çürütmek 1. чиритүү. 2. сүрсүтүү (*э-ти*). 3. карытуу (*бирөөнү*). **hapis-hanede** ~ түрмөдө чиритүү. 4. (*би-рөөнүн*) аброюна шек келтирүү, абийирин төгүү. 5. жокко/төгүнгө чыгаруу. 6. жок кылуу.

D

D,d 1. түрк алфавитинин бешинчи тамгасы. 2. муз. “re” нотасынын тамгалай белгиси.

da,de 1. да, дагы (байл.; жоон үндүү сөздөр менен **da**, ичке үндүү сөздөр менен **de** түрүндө келет). **ben ~**, **babam ~** мен да, атам да. **onu ben ~ gördüm** аны мен дагы көрдүм. 2. болсо, а, деле, гана. **bu yol o kadar ~ uzun değil** бул жол анча деле узун эмес. **kimi görür, kimi ~ hiç farkına varmaz** кээси көрөт, кээси байкабайт деле. **ne ~ güzel olurdu!** кандай сонун болот эле! 3. сөзгө күмөндүүлүк, жактырбоо, теңсинбөө маанилерин кошот. **o ~ ne oluyor!** анысы да эмнеси экен? **sus sen ~!** (жок дегенде) сен сүйлөбөй турчу! **yorulmak ~ lâf mı, canım çıktık** чарчаганды сурайсың да, жаным чыкты. 4. (шарттуу сүйлөмдөн кийин) деле, да. **artık gönlümü alsa ~ önemi yok** эми көңүлүмү алса деле мааниси жок. 5. карама каршы маанидеги сүйлөмдөрдү байланыштырат. **beyefendinin isteği yokmuş ~, biz zorlamışız** мырза жигиттин көөнү жок имиш да, биз зордуктаптырбыз. **istedi ~ ben mi vermemişim?** ал сурап, мен бербей коюптурмунбу? 6. кайталанган сөздөрдүн арасына келип, маанисин күчөтөт. **kadın ~ kadınmış ha!** (бах) аял аял дегендей эле бар экен! 7. кайталанган сөздөрдүн арасына же соңуна келип, узакка созулган аракетти билдирет. **bir kere ağzını açtı mı söyler ~ söyler** оозун бир ачып алдыбы, сүйлөй эле берет, сүйлөй эле берет. 8. жана, да, ал түгүл (байл.). **şunu al ~ sakla** муну ал да

катып кой! **onlara yetiştirceğiz ~ geçeceğiz** аларга жетебиз, ал түгүл озуң кетебиз. 9. -са болду, дегеле (кайыл болуу маанисинде). **iş çıksın ~, ben yorulayım** дегеле иш табылса экен, чарчасам мейли. **sen razı ol ~, ötesini bize bırak** сен макул болсоң болду, калганын бизге кой. 10. бирок. **beni gördü ~ selâm vermedi** мени көрдү, бирок салам бербеди. 11. дароо, тез, бачым. **denize bir defa dalsın ~ çıksın** деңизге бир чумкуй коюп дароо чыксын. 12. бир нерсенин себебин билдирет. **çalışmış ~ kazanmış** иштептир тааптыр (акчаны, мүлктү). **~sa da** 1) -са да, карабастан, -ганы менен. **söylese ~ faydası yok** айтканы менен пайдасы жок. 2) -са экен. **kış çıksa ~ bahar olsa** кыш чыгып, жаз келсе экен. **~ ondan** ошондон, ошол себептен. **niye ağzını kapatıyorsun? dişlerim çürük ~ ondan.** эмне эле оозуң жаба коюп атасың? тиштерими курт жеген да, ошондон. **ne ... ne de ...** да, ... да..., же..., же.... . **ne büyüğü geldi, ne ~ küçüğü** улуусу да, кичүүсү да келбеди.

dadanmak 1. татын алуу, таткануу. 2. өтм. кынык/кынуусун алуу.

dadaş dial. 1. эркек бир тууган. 2. ини-чек (кайрылуу). 3. жаш жигит.

dadı бала багуучу (аял), эмчек эне.

dadılık,-ğı бала багуучулук (милдети, абалы). **~ etmek** бала багуу.

dağ тоо. **~ adamı** 1) тоолук киши. 2) орой/копол, маданиятсыз киши. **~ ardında** алыста, узакта. **~ anası** албеттүү аял. **~ ayısı өтм.** тоолук. **~ başı** 1) тоонун чокусу. 2) элет,

тоо арасы. ~а **çıkmaк** 1) тоого чыгуу. 2) адилеттик күрөшүн жүргүзүү үчүн тоо аралап кетүү. ~ **çileği** кожогат. ~ **lar dayanmaz** адам чыдагыс. ~ **devirmek** тоо томкоруу, чоң иштер бүтүрүү. ~ **doğura doğura bir fare doğurmuş** чоң иштен кичине жыйынтык алыш. ~ **eteği** тоо этеги. ~ **lara düşmek** селсаяк болуу, тентип кетүү. ~ **dan gelip bağdakini kovmak** эшиктен келип төр меники демек. ~ **gibi** 1) тоодой, чоң, олбурлуу (*киши*). 2) чымыр, дени сак. 3) көп, тоодой (*нерсе*). ~ **keçisi** тоо эчки. ~ **taş** тоо-таш. ~ **lara taşlara** тоого, ташка келсин, бизге келбесин (*жамандык*).

dağ II 1. так, тамга, эн. ~ **basmaк** тамга басуу/салуу. 2. *мед.* күйгүзүү, күйгүзүп дарылоо. 3. из, жаранын карты. 4. *өтм.* кайгы, азап, дарт.

dağarcık,-ğı 1. тери баштык, сумка. 2. маалымат, акыл, эс. 3. *муз.* репертуар. ~ **ına atmaк** эске тутуу. ~ **ta bir şey kalmamak** баарын түгөтүү, куру жалак калуу.

dağcı альпинист.

dağcılık альпинизм.

dağdağa 1. ызы-чуу, кыйкырык-өкүрүк. 2. дүрбөлөң, капсалаң, карбалас.

dağılm 1. тароо, жайылуу, бөлүнүү, ажыроо. 2. (*бир нерсенин*) таралышы, таркатылышы. 3. *экон.* коомдук кирешенин бөлүнүшү. 4. *психол.* элестетүү, окшотуу. 5. *хим.*, *физ.* ажыроо, бөлүнүү, дисперсия.

dağılış 1. тараш, жайылыш, бөлүнүш, чачыраш. 2. кыйраш, жок болуш, чөгүш.

dağılmak 1. тароо, ажыроо, айрылуу, бөлүнүү. 2. *хим.*, *физ.* ажыроо, бөлүнүү (*бөлүктөргө*). 3. майдалануу, жарылуу. 4. тартибн/ирети бузулуу, баш-аламан түшүү, чачылуу, жайылуу. 5. кыйроо,

бөлүнүп-жарылуу (*өлкө, түзүлүш*). 6. таасирин/күчүн жоготуу.

dağınık 1. таралган, жайылган, чачылган. 2. чачкын, бөлүндү-жарынды. 3. тартипсиз, иретсиз, баш-аламан. 4. баш-аягын жыйнай албаган, оюн бир жерге топтой албаган (*абал*). 5. *геогр.* борпоң, көпшөк (*топурак*). **zihnî** ~ кайсар, унутчаак, шалакы.

dağınıklık,-ğı чачкындык, баш-аламандык, иретсиздик. 2. унутчаактык, шалакылык.

dağıtıcı 1. таратуучу. **posta -sı** почточу. 2. *мех.* дистрибитор. 3. *өтм.* козголоңчу.

dağıtım таратма, бөлүштүрмө. ~ **evi** (*бир нерсенин*) таратуучу мекеме.

dağıtımcı таратуучу.

dağıtmak 1. таратуу, таркатуу, айыруу, ажыратуу, бөлүү. 2. бөлүштүрүү, үлөштүрүү. 3. чачуу, тартибин/иретин бузуу, бөлүп-жаруу, ынтымагын кетирүү. 4. (*муштум менен*) былчийта/жара коюу, чачыратуу. 5. таратуу, жоюу. 6. таасирин/күчүн азайтуу. **dağıtırım ha! орой** былчийта коём! жанчып салам!

dağlamak 1. тамга/эн салуу. 2. *мед.* күйгүзүп дарылоо. 3. күйгүзүү, куйкалоо, кааруу (*ысык, суук*). 4. *өтм.* күйгүзүү, азапка салуу.

dağlı 1. тоолук, элеттик. 2. (*карта ойунунда*) король. 3. орой, копол, түркөй (*киши*).

dağlık тоолуу (*жер*).

daha 1. дагы (эле), алигиче, азырынча, эмдигиче, да. ~ **gelmedi** келе элек. ~ **bir saat olmadı** бир саат да боло элек. 2. -ыраак. ~ **az** азыраак. ~ **çabuk** тезирээк. ~ **iyi** жакшыраак. ~ **sonra** ананыраак, кийинчерээк. 3. *терс маанидеги этиштер менен* мындан ары/кийин, экинчи. **bir** ~ **yapma** мындан ары мындай кылба. **bir** ~ **görmeyim** экинчи көр-

бөйүн. ~ ~ дагы эмне? ~ **da** ал аз келгенсип. ~ **neler!** дагы эмне дегени турасың! андай болушу мүмкүн эмес! ~ **olmazsa ...** болбой баратса ~**si** бул эле эмес. ~**si var** ал эле дейсиңби. **az** ~... аз жерден .

dahi дагы, да, деле. **bunu ben ~ bilmiyorum** муну мен деле билбейм. **bugün gelseler ~ yararı olmayacak** бүгүн келишсе деле пайдасы жок.

dâhi 1.гений. 2. жөндөмдүү, таланттуу.

dâhil,-hli 1. ич, ички бөлүк, ич тарап. 2. ичинде, ичине алган. ~ **etmek** кошуу, кошуп эсептөө. ~ **olmak** ичинде болуу, ичине алынуу, камтылуу.

dâhilî 1.ички. ~ **emniyet** ички коопсуздук. ~ **hastalıklar** ич оорулары. ~ **piyasa** ички базар. ~ **hat** ички (телефон) номер.

dâhilik,-ği генийлик.

dâhiliye 1.эск. ички иштер (*мамлекеттин*). **D- Nezareti** эск. Ички Иштер Министрлиги. 2. медицинанын ички ооруларга байланыштуу бөлүмү, терапия. 3. оорукананын ич оорулар бөлүмү. ~ **mühassısı** терапевт.

dâhiliyeci ич оорулары доктору, терапевт.

daima дайыма, ар дайым, ар качан.

daimî 1.туруктуу. ~ **delege** туруктуу делегат. ~ **encümen** туруктуу комитет. 2. ооз. ар качанкы, күндөгү, көнүмүш.

dair тууралуу, тиешелүү, байланыштуу.

daire 1. геом. айлана. 2. үй, квартира. 3.бөлүм, секция (*иш жеринде*). 4.бир курулуш же кеменин белгилүү жумушка арналган бөлүмү. 5. контора, мекеме. 6. чек, компетенция. 7. муз. тегерек шылдырак аспап. 8. өтм. чөйрө, айлана - тегеректегилер.

dairesel тегерек, айланган, айлана түрүндөгү.

dakik 1. так, кылдат. ~ **aletler** так куралдар. 2. так, кылдат (*киши*).

dakika минута, мүнөт. ~ **sında** дароо, ошол замат. ~ **si ~sına** мүнөтү мүнөтүнө, таптак. ~**si ~sına uymaz** мүнөзү туруктуу болбогон, оосар (*киши*).

daktilo 1. машинка. 2. машинкада жазылган. 3. машинистка. 4.ооз. секретарь-машинистка. ~ **etmek** машинкада жазуу. ~ **ile yazılmış** машинкада жазылган.

daktilograf машинистка.

daktilografi машинкага басуу, дактилография.

dal I 1.тал, бутак (*бактын*). 2.өтм. тармак, салаа, бөлүм (*илим, билим ж. б.*). ~ **budak salmak** 1) бутактануу, өсүү. 2) өтм. жайылуу, кеңейүү, тароо, татаалдашуу. ~ **dan ~a konmak/atlamak** 1) бир темадан башкасына аттоо. 2) талдан талга конуу, туруксуздук көрсөтүү. ~ **gibi** арык, узун бойлуу (*киши*).

dal II 1. арка, жон, ийин. 2. моюн, желке. 3. кол. ~ **ma basmak** (*бирөөнүн*) жинине тийүү, ачуулантуу. ~ **ma binmek** жабышып- жармашуу.

dalak, -ğı *анат.* көк боор.

dalâlet,-ti жаңылыштык, калпыс жол. ~ **e düşmek** калпыс жолго түшүү, жаңылуу.

dalamak 1.талоо, тиштөө, тиш салуу (*ит, карышкыр ж. б.*). 2. чагуу, талоо (*чиркей, аары, чалкан*). 3. (*от*) аймалоо, чалуу. 4. кычыштыруу (*кездеме*).

dalaş, dalaşma 1.талаш (*мис. иттер бири-бирин*). 2.талаш, чатак, чыр, мушташ.

dalaşmak 1. (*иттер*) бири-бирин талоо. 2. чатакташуу, тилдешүү (*өз ара*).

dalavere ооз. амалкөйлүк, алдамчы-

лык, митаамдык менен жасалган жашыруун иш, куйтулук, амалдуу оюн. ~ **çevirmek/döndürmek** амал-көйлүк менен жашыруун иш жасоо.

dalavereci митайым, шылуун, амалкөй.

daldırmak 1. батыруу, матыруу, түшүрүү, малуу. 2. салуу, коюу. **elini cebine** ~ колун чөнтөгүнө салуу. 3. матыруу, саюу. 4. *өтм.* ойго чөмүлүү/ батуу.

dalga 1. толкун (*деңиз, көл ж. б.*). 2. *физ.* (*эфир*) толкуну. 3. (*кездемеде*) бүктөм. 4. (*чачта*) тармал. 5. агым, мода. 6. *арго* тымызын жасалган иш, алдамчылык. 7. эңгиденги/баш айланган/мас болгон абал (*банги заттардын таасиринен*). 8. тунжураган/ой баскан абал. 9. *арго* убактылуу ойнош. ~ **boyu** толкун бою. ~ ~ 1) (*түс үчүн*) темгил-темгил, ала-була. 2) түз эмес, толкундуу. 3) (*чач үчүн*) тармал. ~ **ya düşmek** *арго* 1) унутчаак болуу, ой басуу. 2) эсин жоготуу, эстей албоо. ~ **geçmek** 1) (*бир нерсеге*) көңүл бурбоо, деңдароо болуу. 2) шылдыңдоо, мазактоо. 3) убактылуу көңүлдөш болуу. ~ **ya gelmek** *арго* к. ~ **ya düşmek**. ~ **ya getirmek** (*бирөөнүн*) деңдароолугунан пайдалануу.

dalgaçı 1. алдамчы, шум, шумпай, митаам. 2. туруксуз, шалакы, карбалас, шашма. ~ **Mahmut** шалакы, кайсар, карбалас.

dalgakıran толкун тоскуч, брекватер.

dalgalanma 1. толкун басма, термелме. 2. *экон.* товар бааларынын туруксуздугу. 3. *өтм.* (*коомдогу*) чаржайыттык, башаламандык. 4. *физ.* (*радиотолкундун*) жайылмасы. ~ **ya bırakmak** 1) кийгилишпестен ыңгайлуу учурду күтүү. 2). акчанын чыныгы наркына ээ

болуусун күтүү.

dalgalanmak 1. толкундоо, толкун басуу (*көлдү, деңизди*). 2. (*түс үчүн*) түс өзгөртүү, кубулуу. 3. *өтм.* (*баалар*) туруксуз болуу.

dalgalı 1. толкундуу (*деңиз, көл*). 2. темгил-темгил гүлдүү (*кездеме*). 3. тармал (*чач*). 4. *физ.* ар түрдүү толкун узундугун кармай алган. 5. (*шамалдан*) көйкөлгөн, термелген. 6. *өтм.* шалакы, унутчаак, кайсар, дайнын таппаган, карбаластаган. 7. *арго* айлакердик менен жасалган (*иш*). ~ **akım** *элек.* өзгөргүч ток.

dalgıç,-cı суучул. ~ **kuşu** суучул куш (*Colymbus glacialis*).

dalgın 1. ойго баткан/чөмүлгөн, унутчаак, шалакы, деңдароо (*абал*). 2. эсин жоготкон, эч нерсе эстей албаган (*оору*). ~ ~ тунжураган, ой баскан (*мис. көз караш*).

dalgınlık,-ğı 1. ой баскан, санааркаган, түйшөлгөн (*абал*). 2. катуу/ терең уйку. ~ **a getirmek** 1) (*бирөөнүн*) деңдароо абалынан пайдалануу. 2) (*бирөөнүн*) шаштысын алуу, карбаласка түшүрүү.

dalış 1. сууга чөмүлүш, суу түбүнө сүңгүш (*мис. суу алды кемесинин*). 2. *спорт* коргоочунун топту секирип токтотушу.

dalkavuk,-ğu 1. жасакер, кошоматчы, жалпаңдаган. 2. *тар.* мамлекет башчыларынын көңүлүн ачкан (*кызматчы*).

dalkavukluk,-ğu жасакердик, кошоматчылык. ~ **etmek** жалпаңдоо, жасакерленүү, кошоматчылык кылуу.

dallanmak 1. бутактануу, бутак байлоо. 2. *өтм.* жайылуу, тармактануу, салаалануу. 3. *өтм.* татаалдашуу, чиеленүү (*иш, маселе*). **dallanıp budaklanmak** татаалдашуу, чиеленүү, чатышуу.

dalmak 1.сууга чумкуу/сүнгүп кирүү. 2 (бир ишке, жерге, топко) бат кирип / аралашып кетүү. 3. өтм. уруксатсыз, жоосунсуз шекилде кирип баруу. 4. талып калуу, (бир нерсеге) катуу берилүү. 5.(оорулуу) эсинен тануу, өзүн билбей калуу. 6. уктоо. 7. (түрк күрөшүндө) чалуу. **dala çıka** араңдан зорго, эптеп-септеп. **dalıp çıkmak** 1) (деңизде, көлдө) чумкуп-калкып сүзүү. 2) (деңизде, көлдө) чумкуп/чөмүлүп чыга калуу. 3) бир киргенде бир топ жерге кирип чыгуу. **dalıp/dalıp gitmek** талып/ойлонуп /ойго батып калуу.

dalyan дең. (деңиз/ көл жээктеринде) балык уулоого ылайыкталган жер. ~ **gibi** бойлуу, келишимдүү.

dam I 1.чатыр, чердак, бастырма. **bir ~ altında yaşamak** бир чатыр/түндүк алдында жашоо. 2. чийки кыштан же сокмодон жасалган кичине үй, там. 3. ооз. короо, акыр. 4. арго түрмө, абак. ~ **dan çardağa atlamak** бир темадан башкасына аттоо. ~ **a çıkmak** 1)долулануу, тамды башына көтөрүү. 2)жыныстык каалоосу күчөө. ~ **dan düşer gibi/düşercesine** туруп туруп эле, капысынан эле, орунсуз жерден. ~ **(lar)da gezmek** аягы суюктук (аялдар жөнүндө). ~ **üstünde saksagan vur (dum) beline kazmayı!** бул эмне деген сандырактук! (маанисиз айтылган сөздөргө карата).

dam II 1. дама (бийде). 2. дама (карта оюнунда).

dama I 1.шашки (оюн). 2. дамка (шашки оюнунда). ~ **tahtası** шашки тактасы. ~ **taşı** шашки ташы. ~ **taşı gibi** өтм. көп кезген же бат-бат кызмат которгон (киши). ~ **taşı gibi oynatmak** (бирөөнү) бир жерден бир жерге которуштуруу, жанын тындырбоо.

damacana мойну ичке чоң шише (суу ташылган).

damak,-ğı анат. таңдай. ~ **eteği** жумшак таңдай. ~ **a hoşgelmek** даамы таңдайында калуу (бир даам өтө жактырылганда айтылат). ~ **ke-miği** катуу таңдай. ~ **ını kaldırmak** ап-аптоо (корккондо). ~ **ı kurumak** таңдайы катуу, оозу кургоо.

damaksı, damaksıl грам. таңдайчыл (үнсүз).

damaksillaşma грам. (тыбыштын) жумшоосу же ичкерүүсү.

damalı чарчы, квадрат түстөрү бар (кездеме, кийим).

damar 1.тамыр, артерия (кишинин, айбандын). ~ **atmak** тамыры/ согуу. 2. тамыр (өсүмдүктүн). 3. (мрамордо, тактайда) түс өзгөчөлүгүн көргөзгөн тегерек сызыктар. 4. геол. кен катмары. 5. өтм. мүнөз адат. 6. өтм. тек, жаратылыш. ~ **ına basmak** 1) (бирөөнүн) жинине тийүү. 2) (бирөөнүн) талуу жерине басуу. ~ **ına çekmek** тукумун тартуу. ~ **ını bulmak** (бирөөгө) жакындашуунун жолун табуу, тамырын тартуу. ~ **ı çatlak** уятсыз, намыссыз. ~ **ına girmek** (бирөөнүн) сырын тартып, жагынуу. ~ **ılarına işlemek** (жаман адат) сөөгүнө сиңип калуу. ~ **ları kabarmak** (бир мүнөз / сезим) күчтүү шекилде пайда болуу. **babalık ~ları kabardı** аталык сезими ойгонуп кетти. ~ **sertliği** мед. артериосклероз. ~ **tıkanıklığı** мед. тамырдын тыгында-лышы. ~ **ı tutmak** жини кармоо, адатын баштоо (жаман мүнөз, көнүмүштөр тууралуу).

damarlı 1. анат. тамырлуу (мис. орган). 2. бот. тамырлуу (өсүмдүк). 3. өтм. өжөр, көк, айтканынан кайтпаган, кырс (киши).

damat,-dı 1.күйөө бала. 2. эск. падыша тукумунан кыз алган киши. 3. (ни-

ке маалында) күйөө.

damatlık, -ğı 1. күйөө балалык (*абал, милдет*). 2. (*нике күнү*) күйөө бала кийген кийим. **~ларını giydi** күйөө кийимин кийди. 3. күйөөгө ылайык, күйөө кийими болууга жарактуу (*кийимдер*).

damga 1. тамга, белги, так, из. 2. тамга баскан аспап. 3. бажыкана белгиси. 4. *өтм.* жаманатты, так. 5. штамп, мөөр. **~ basmak** тамга басуу, мөөр коюу. **~ pulu** марка. **~ resmi** бажыкана белгиси. **~ vurmak** 1) штамп/ мөөр басуу. 2) *өтм.* из калтыруу. 3) тамга басуу, белги коюу (*мис. малга*). **~ sini vurmak** 1) (*бирөө жөнүндө*) начар пикирге баруу. 2) из калтыруу, атын өчпөс кылуу. **~ sini yemek** (*жаман*) атка конуу.

damgalamak 1. тамга коюу, белги салуу. 2. мөөр басуу. 3. *өтм.* жаман атка калтыруу, абийирин төгүү.

damgali 1. мөөр/штамп басылган. 2. тамгалуу, белги салынган, тагы бар. 3. мөөрү/пломбасы ачылбаган. 4. *өтм.* таанымал, чыгаан, көрүнүктүү. 5. *өтм.* жаманатты болгон, аты чыккан, шерменде болгон. **~ eşek** таанымал шумпай.

damıtıcı 1. дистиллер, арак/ спирт ж.б. тарткан киши. 2. дистиллятор (*жабдык, аппарат*).

damıtık буулантып тамчылатуу жолу менен алынган зат.

damıtım, damıtma дистилляция, буулантып айдама.

damıtmak физ., хим. газ түрүндөгү заттарды алуу үчүн суюк же катуу заттарды ысытып, буулантуу жолу менен бөлүктөргө ажыратуу. *сал. imbik etmek, taktir etmek.*

damızlık, -ğı 1. үрөндүк (*дан, өсүмдүк ж.б.*). 2. асыл тукум, өндүргүч (*тукум алуу үчүн өстүрүлгөн мал*). 3. ооз. ачыткы, уютку.

damla 1. тамчы. 2. *фарм.* тамчылатма дары. **burun ~sı** мурунга тамчылатма дары. 3. чачыранды. 4. жүрөк токтоп калуу, апоплексия. 5. *өтм.* өтө аз, тамчыдай. 6. тамчы шекилиндеги (*мис. асыл таш*). **~** тамчы-тамчы. **~ sakızı** сапаттуу чайыр. **~ taş** 1) тамчы түрүндөгү асыл таш. 2) *геол.* (*үңкүрлөрдөгү*) токтоп калган жер алды суулар.

damlalık, -ğı 1. тамчылаткыч (*дарыны*), капельница, пипетка. 2. чатырды жээктете орнотулган жаан суусун тоскуч.

damlamak 1. тамчылоо. 2. тамуу. 3. (*бирөөнүн бир жерге*) чакырылбастан качырып кирип барышы. **damlaya damlaya göl olur** мак. тамчыдан көл жаралат.

damlatmak 1. тамызуу. 2. тамчылатуу. 3. *хим.* буулантып айдоо.

damper мех. дампер, самосвал.

damperli: **~ kamyon** самосвал (*автомобиль*).

damping, -gi 1. арзандоо (*товар*). 2. экон. дампинг (*эл аралык базарды тартуу үчүн товарын арзан баага сатуу*).

dana торпок, тана. **~ eti** торпок эти. **~ lar gibi bağırmak/böğürmek** айкырып-кыйкыруу. **~ nin kuyruğu kopmak** корккону башына келүү.

danaburnu, -nu 1. зоол. кара чегиртке (*Cryllotalpa vulgaris*). 2. *бот.* арстан оозу гүлү (*Antirrhinum orontium*).

Danca дания тили, данча.

dandini 1. *сырд.* с. алдей-алдей (*бөбөктөрдү уктатууда колдонулат*). 2. *өтм.* чачкын, чачык, иретсиз, баш-аламан. **~ bebek** бала кыял, оосар (*чоңдор үчүн*).

dandun туур. с. тарс-турс, дүң-дүң (*ок атышуу*).

dangalak орой аңкоо, макоо, дөдөй, дөөпөрөс.

dangıl: ~ **dungul** 1. копол, адырандаган, кыймыл-аракети одоно (*киши*). 2. оргу-баргы (*сүйлөнгөн сөз*).

danışık, -ğı 1. кеңешме. 2. жашыруун макулдашуу, жең ичинен сүйлөшүү.

danışıklı тымызын сүйлөшүлгөн/макулдашылган. ~ **dövüş** көз боёмочулук, айлакердик.

danışma 1. кеңешме, акылдашма. 2. маалымат бюросу, кабылдама. ~ **bürosu** маалымат бюросу. ~ **kurulu** кеңешме комитети.

danışmak кеңешүү, акылдашуу, суроо суроо.

danışman даанышман, кеңешчи, консультант.

Danıştay Мамлекеттик Кеңеш (*аткаруу/башкаруу доолорун караган көз каранды эмес конституциялык түзүлүш*).

Danimarka Дания.

Danimarkalı 1. даниялык. 2. Данияга тиешелүү/мүнөздүү.

daniska (*бир нерсенин*) эң мыктысы, эң кыйыны. **ıçkilerin** ~**ı** ичкиликтердин мыктысы.

dank туур. с. “даңк”. **kafasına ~ etmek** башына даңк этүү.

dans 1. бий. 2. бий кечеси. ~ **etmek/уармак** бийлөө. ~ **a kaldırmak** бийге чакыруу.

dansçı 1. бийчи. 2. бийлеп жаткан киши.

dansör бийчи эркек (*профессионал*).

dansöz бийчи аял (*профессионал*).

dantel, dantela дантел, тор (*кооздук иретинде токулган*).

dar 1. тар. ~ **elbise** тар көйнөк. 2. кууш. ~ **sokak** кууш/тар көчө. 3. өтм. тар, тайыз, жеткиликтүү эмес (*ой, пикир, көз караш*). ~ **düşünce** кыска ойлоо. 4. аз, чектелген, береке-сиз. **dar gelir** болор болбос киреше. 5. кысталыш, кыйын (*абал, жагдай*). 6. арандан зорго, эптеп,

кыйынчылык менен. ~ **kaçmak** араң качып кутулуу. ~ **açı геом.** тар бурч. (**kendini**) ~ **atmak** 1) (*бирөөнөн*) араң качып кутулуу. 2) эптеп-септеп (*бир жерге*) жетүү. ~ **boğaz/geçit** 1) *геогр.* тар кечүү/ашуу/капчыгай. 2) *өтм.* кыйын учур/ абал. ~ **da bulunmak** 1) кыйналып/ жетпеген турмушта жашоо. 2) башынан кыйналыштуу күндөр өтүп жатуу. ~ **a ~/-ı darına** арандан зорго, араң-араң, өп-чап. ~ **a düşmek** кыйынчылык ичинде калуу. ~ **gelirli** колунда жок, жоксул, кедей. ~ **a gelmek** 1) шашылыш болуу, жетишерлик убактысы болбоо. 2) (*бир ишти*) жасоого аргасыз болуу. ~ **görüşlü** акылы тайкы. ~ **kaçmak** эптеп качып чыгуу. ~ **kafalı** мээси жок, акылы тайкы, билимсиз. ~ **da kalmak** к. ~ **da bulunmak.** ~ **yetişmek** араң жетишүү, зорго үлгүрүү.

dara 1. тара, идиш (*анын салмагы*). 2. таразынын ташы. 3. жүк ташыган унаанын жүксүз салмагы. ~ **sını almak** идиштин оордугун чыгарып салуу.

daracık, -ğı 1. өтө тар. 2. өтө кууш.

darağacı, -nı дарга.

daralmak 1. таруу, кууш тартуу. 2. *мед.* кысылуу. **nefesi daraldı** деми кысылды. 3. кичирейүү, кирип кетүү (*кийим*). 4. кедери кетүү, жупуну тартуу, жакырдануу. 5. азайуу, аз калуу (*убакыт*).

daraltmak 1. тарытуу (*бир нерсени*). 2. кичирейтүү, тарытуу (*кийимди, буюмду*). 3. кыскартуу, азайтуу (*убакытты, мөөнөттү*).

darbe 1. *ар түрдүү мааниде* сокку, уруш. 2. козголоң, көтөрүлүш. 3. *өтм.* сокку. ~ **vurmak/indirmek** сокку уруу. ~ **yemek** сокку жемек.

darbimesel эск. макал.

darbuka дарбука (*урма музыкалык*

аснан).

dargın 1. таарынган, таарынышкан. 2. кайдигер, көңүлкош.

dargınlık, -ğı 1. таарыныч, таарыныштуу. 2. араздашма, мамиленин бузулмасы.

darı 1. *бот.* таруу (*Panicum*). 2. *диал.* жүгөрү. **~sı başına!** бул жакшылык сенин башыңа да келсин! (*тилек*).

darılğan таарынчаак, чынтийбес, ызакор.

darılmaca: ~ yok! таарынмай жок!

darılmak 1. таарынуу, ызалануу, өзүнө алуу, өпкөлөө. 2. ачуулануу, мамилесин бузуу. 3. тилдөө, жемелөө, жекирүү.

darlaşmak к. daralmak.

darlaştırmak к. daraltmak.

darlık, -ğı 1. тардык. 2. кууштук. 3. *өтм.* тардык, жакырчылык, жокчулук. 4. *өтм.* чектелгендик, акылы кыскалык/тайкылык. 5. *өтм.* жапа чегүү, санаа тартуу, көңүл чөгүү. **~ çekmek** кыйынчылык тартуу.

darmadağın, darmadağımk 1. чачылган, иретсиз, баш-аламан, чалды-куйду. 2. шалакы, чалма этек, мажирөө. 3. түйдөктөшкөн, саксайган (*чач*). 4. *өтм.* (*ойдун, пикирдин*) чачкындыгы, баш-аягы жоктугу. **~ etmek** 1) чачуу, астын-үстүн кылуу, иретин бузуу. 2) (*оюнун*) баш-аягын жыйнай албоо, чаташтыруу.

darphane акча басылган жай.

darülâceze *эск.* багар-көрөрү жоктор үйү.

dava 1. *ук.* доо, дат. **~ açmak** доо ачуу, даттануу менен кайрылуу, сотко берүү. 2. доомат, талап. 3. иш, максат, умтулуш, принцип. 4. *орой* көңүлдөш, сүйгөн. (**aleyhine**) **~ açmak** каршы доо ачуу, сотко берүү.

~ya bakmak доону текшерип, күнөөлүүнү жазалаш. **~ vekili** адвокат, актоочу. **~ etmek к. ~ açmak.** **~sını görmek** сотту алып баруу (*соттун төрагасы*). **~ hakkı** даттануу укугу. **~dan vazgeçmek** даттануусун кайра алуу. **Pisagor ~sı** Пифагордун теоремасы.

davacı даттануучу, доочу. **~ olmak** *ук.* даттануу. **~yım !** датым бар! арызданам!

davalı *ук.* 1. талаштуу, чатак, доолуу, сотто каралуучу (*иш, маселе*). 2. сотто иши каралып жаткан, айыпталган (*киши*). 3. дооматы/дымагы күч (*киши*). **~ olmak** иши сотто каралуу, айыпталуу.

davar кой-эчки, майда жандык.

davet, -ti 1. чакыруу. 2. кабыл алуу, банкет. **~ etmek** 1) чакыруу. 2) *өтм.* жаратуу, пайда кылуу, жол ачуу. 3. (*бирөөнөн бир нерсе*) талап кылуу. **sizi nezakete ~ ediyorum** сизди сылыгыраак болууга чакырам. **~ yapmak** кече уюштуруу.

davetiye 1. чакыруу кагазы/билети. 2. *ук.* сотко чакыруу. 3. чайлык пул (*чабарманга берилген*). **~ çıkarmak** жол ачуу, себеп болуу.

davetkâr чакырган, үндөгөн (*аракет, көз караш*). **~ bir bakış** азгырган көз караш.

davetli чакырылган киши, конок.

davetname расмий чакыруу кагазы.

davetsiz 1. чакырылбаган, чакырылбаган келген. 2. чакыруусуз (*чакыруу талап кылынбаган*). **~ misafir** чакырылбаган конок.

davlumbaz 1. очок үстүндө түтүндү тосуп турган кырбуу. 2. кеме дөңгөлөгүнүн жарым ай түрүндөгү капкагы.

davranış 1. кылык-жорук, мамиле. 2. аракет, жорук, окуя. **insancı** **~** адамкерчиликтүү мамиле. 3. *психол.* организмдин тышкы таа-

сирлерге каршылыгы. ~ **bozukluğu** *психол.* аракеттердеги бузуктук.

davranmak 1. мамиле кылуу/жасоо. 2. аракет кылуу. **erken** ~ 1) мөөнөтүнөн мурун аракетке киришүү. 2) (*бир нерсени*) башкалардан озунуп жасоо. 3. баш коюу, даяр болуу, беленденүү, чыгара калуу. **качмауа** ~ качканга баш коюу. **silâha** ~ куралын чыгара калуу. **davranma!** кыймылдаба!

davudî бас (*жоон үн*).

davul добулбас, чоң барабан. ~ **çalmak** 1) добулбас чалуу. 2) (*бир нерсени*) элдин баарына жаяу. ~ **a dönmek** семирүү, челектей болуу. ~ **un sesi uzaktan hoş gelir mak.** ичинде болбогон иштин сырын биле албайсың. ~ **zurna ile** добулбас-сурнай/шаан-шөкөт менен.

davulcu добулбасчы.

dayak, -ğı 1. таяк, төпөш, уруш, тепки. 2. таянч, тирек, бакан, жөлөөч. 3. таяк. *сал.* **sopa.** ~ **arsız** таяктан коркпогон, таякка бышкан. ~ **atmak** сабоо, таяктоо, төпөштөө. ~ **cennetten çıkmıştır** таяк бейиштен чыккан (*насаат*). ~ **yemek** таяк жеш.

dayalı 1. таяп коюлган. 2. *өтм.* негизделген, таянган (*көз караш, пикир ж. б.*). 3. тууралуу, жөнүндө. ~ **döşeli** баары-жогу камсыз, бардык шарты бар (*үй, бөлмө*).

dayamak 1. таёо, жөлөө. 2. такоо. **mek-tubu gözüne dayadı** катты көзүнө такады. 3. дароо (*күттүрбөстөн*) жасай коюу. **protestoyu dayadı** көп күттүрбөй каршылык көрсөттү. 4. бел тутуу, арка кылуу, таянуу. 5. (*терезе, эшик ж. б.*) аягына чейин ачуу. **dayayıp dösemek** (*үйдү*) жабдуу, бардык шартын түзүү.

dayanak, -ğı 1. таяныч, тирөөч. *сал.* **istinâtgâh, mesnet.** 2. *өтм.* (*бир пикирдеги*) таяныч, жүйө, далил. 3.

өтм. таянган киши, арка, жөлөк, колдоочу. 4. *филос.* негиз, субстрат. ~ **bulmak** колдоо табуу. ~ **noktası** 1) *физ.* таяныч чекити. 2) *өтм.* колдоо, жөлөк.

dayanaksız негизсиз, жүйөсүз.

dayanarak таянуу/негизге алуу менен.

dayanç, -cı таяныч, тирек.

dayanıklı 1. бекем, бышык, туруктуу, туруштук бере алган (*нерсе*). 2. чыйрак, кайраттуу, чыдамкай (*киши*). ~ **mallar** бышык товарлар. ~ **tüketim malları** соода көп алынган бышык товарлар.

dayanısız 1. морт, туруксуз, (*бир нерсеге*) туруштук бере албаган, бош, борпон (*нерсе*). 2. чыдамсыз, бошон, кайратсыз, туруксуз, көпшөк (*киши*).

dayanılmaz 1. адам чыдагыс/чыдай алгыс, катуу. 2. айныксыз, анык, абдан.

dayanışma колдоо, тилектештик, биримдик, ынтымак.

dayanışmak (*бири-бирин*) колдоо, тилектеш/мүдөөлөш болуу, ынтымак менен аракет кылуу.

dayanma таянма, ишенүү, арка-жөлөк тутма.

dayanmak 1. таянуу, жөлөнүү, жаздануу. 2. чыдоо, туруштук берүү, бышык чыгуу. 3. *өтм.* (*бирөөгө*) таянуу, арка/жөлөк/эш/бел тутуу. 4. (*бир нерсеге*) негизделүү, түптөлүү. 5. баруу, жетүү. **ordu İzmir'e dayandı** армия/ордо Измирге жетип барды. 6. бүтүн күчүн сарптоо. 7. (*бирөөнүн*) мойнунда, үстүндө калуу. **bu iş sonunda bize dayanacak** бул иш аягында бизге калат. 8. түтүү, жетүү. **çocuklara ekmek dayanmıyor** балдарга нан түтпөйт. **dayanamamak** чыдай албоо, сабыры түгөнүү.

dayatmak 1. таёо, такоо 2. көшөрүү, көшөкөрлөнүү, айтканынан кайт-

поо. 3. (*бирөөнү*) бир ишке зордоо, мажбурлоо, айтканын жасатуу, өкүмзордук кылуу.

dayı 1. таеке (*эненин эркек бир тууганы*). 2. өзүнөн улуу тааныбаган эркектерге кайрылуу, аба, байке, аксакал сыяктуу мааниде). 3. колдоочу, сөзү өткөн, аттуу-баштуу жакыны. ~ **sı dümende olmak** колдогон киши болуу. 4. *тар.* Османлы Императорлугунда шайлоо аркылуу дайындалган башкаруучу. 5. ооз. тайманбас эр көкүрөк.

dayızade таекенин балдары.

dazlak, -**ğı** таз. ~ **kafalı** таз, кашка баш.

de байл. к. **da. anam da, sen** ~ энем да, сен да.

debdebe эск. көркөмдүк, шаан-шөкөт, салтанат.

debelenmek 1. жанталашуу, жан алакетке түшүү, чабалактоо (*оорудан*). 2. тепкилөө. 3. *өтм.* бекер убара болуу.

debi *геогр.* агым, суунун шарлыгы (*бир секундадагы*).

debriyaj *авто.* чиркегич, илиштиргич. ~ **pedalı** чиркегич педаль.

Deccal 1. тажаал (*диний ишеним боюнча кыямат жакындаганда чыга турган жалганчы*). 2. *өтм.* жалганчы, алдамчы.

dede 1. чоң ата, таята. 2. ата-баба, ата-жото. 3. *дин* (*Мевлеви дервиштеринде*) шейх. 4. *улгайган кишилерге кайрылуу сөзү.*

dedektif к. **detektif**.

dedektör к. **detektör**.

dedikodu ушак, айың, каңшаар. ~ **etmek/yapmak** ушак айтуу, айың/каңшаар таратуу.

dedikoducu ушакчы.

dedirmek, dedirtmek дедирүү, дедиртүү, айттыруу, сүйлөтүү.

def I к. **tef**.

def II, -fi 1. түртүп салуу, узакташты-

руу, кубалоо. **düşmanı** ~ душманды кубалап чыгуу. 2. *аск.* майтаруу (*чабуулдун мизин*). ~ **ol!** жогол!

defa кез, жолу, ирет. **üç** ~ үч жолу.

defalarca кайра-кайра, канча жолу, миң/жүз жолу.

defans 1. *спорт* коргонуу. 2. *спорт* коргоочу спортсмендер. ~ **yapmak** коргонуу менен ойноо.

defansif *спорт* коргонуу, коргонууда ойноо.

defetmek кубалоо, кубалап чыгуу, кууп жиберүү. 2. кутулуу, башын куткаруу. **belâyı** ~ балаадан кутулуу.

defile мода көрсөтүүсү.

defin, -fni (*сөөк*) коюу/көмүү.

define кенч, көмүлүү калган баалуу нерселер, казына.

defineci кенч издеген киши.

deflasyon *экон.* акча жетишсиздиги, дефляция.

defne *бот.* лавр дарагы (*Laurus nobilis*) ~ **yaprağı** лавр жалбырагы.

defnetmek (*сөөктү*) көмүү/коюу.

defo кемчилик, бузук, мандем, кынтык.

defolmak ооз. жок болуу, житип кетүү. **defol!** жогол!

defolu бузугу/кынтыгы/кемчилиги бар, мандемдүү (*буюм*).

deformasyon деформация, ийрейүү, шекили бузулуу.

deforme ийрейме, кыйшайма, бузулма. ~ **olmak** шекили/ формасы бузулуу.

defransiyel *авто.* дифференциалдык (*механизм*).

defroster муз эриткич.

defter 1. дептер. **çizgili** ~ түз сызык дептер. **kareli** ~ тор сызык дептер. 2. жазуу журналы (*канцелярияда*), реестр, ведомость. ~ **e geçirmek** журналга каттап коюу. 3. салык дептери. ~ **açmak** 1) акчалай жардам топтош. 2) ыктыярдууларды каттоо. ~ **i amal** жасалган кылмыш-

тар тизмеси. ~**i amali doldurmak** көптөгөн кылмыштарды иштөө. ~**ini dürmek** (бирөөнүн) эсебин/жазасын берүү, өлтүрүү. ~**i dürül-mek** 1) өлтүрүлүү. 2) өлүү. ~**i ka-panmak** өтм. (бир иш) токтоо, бүтүү. ~**den silmek** мамилесин үзүү, жолдошчулуктан кечүү. ~ **tutmak** каттап/жазып жүрүү.

defterdar 1. (элет жерлеринде) финансы бөлүмү кызматкери. 2. тар. (Османлыларда) финансы иштеринин эң жооптуу кызматкери.

defterikebir соода негизги дептер, гресебух.

degajman футб. топту узакка тебүү.

değdirmek 1. тийгизүү (ар кандай мааниде). **elini suya** ~ колун сууга малуу. 2. өтм. тийгизүү, жеткирүү, тапшыруу. **mektubu yerine** ~ катты ээсине тийгизүү. 3. актоо (баасын, наркын). 4. (арына, намысына), тийүү, ыза кылуу.

değer 1. баалуулук, нарк, дөөлөт, кыймат. 2. баа. ~**i biçilmez** баасы бычылбас. 3. барк, жогорку сапат. 4. татыктуу, барктуу, ардактуу, ылайык, актаган. **buna** ~ буга татыктуу. ~ **bir netice** (эмгекти) актаган натыйжа. 5. мат. чоңдук. ~ **biçmek** 1) баалоо, баасын бычуу. 2) өтм. баалоо, барктоо. ~ **düşürü-mü** экон. (акчанын) наркынын түшүшү, девальвация. ~ **vermek** баа берүү, барктоо. ~ **yargısı** баа берген тыянак/бүтүм.

değerbilir кадырды билген, барктай/баалай билген (киши).

değerbilmez кадырды билбес, кадырга жетпес.

değerlendirme баа берме, нарк бычма.

değerlendirmek 1. баа берүү, баалоо (түз, өтмө мааниде). 2. соода (акчаны) пайдалуу иштетүү.

değerlenmek 1. баалануу, кымбаттоо. 2. өтм. кадыр-баркка ээ болуу (ки-

ши), мааниге ээ болуу (мис. окуя).

değerli 1. баалуу, кымбат. 2. өтм. кадыр-барктуу, ардактуу, урматтуу, таланттуу, эмгеги сиңген. ~ **kâğıt** фин. баалуу кагаз.

değersiz 1. баасы жок, маанисиз, наркы төмөн. 2. өтм. кадыр-барксыз.

değgin тууралуу, жөнүндө, тиешелүү.

değil 1. эмес. ~**im** эмесмин. ~ **mi?** Эмеспи? 2. жок. **şehir uzak ~ miydi?** шаар узак эмес беле? - **değil**. - жок. 3. эле эмес, турсун, түгүл. ~ **kışın, yazın bile uğramaz** кышында эле эмес/турсун/түгүл жайында деле келип койбойт. ~ **mi ki ...** -ган соң. ... -гандан кийин. **değil mi ki geli-rim dedi, mutlaka gelir** келем деген соң, сөзсүз келет. -**nda** ~ ... эч нерсе эмес, маанилүү эмес. **parasında ~im** акчасы маанилүү эмес. ...-**cak değilim** ... турган (киши) эмесмин. **parasına bakacak ~im** акчасына карабайм.

değın чейин, дейре.

değınmek 1. тийип өтүү, сөз кылуу/козгоо (бир нерседен). 2. байланышта болуу.

değirmen 1. тегирмен. **su ~i** суу тегирмен. 2. жаргылчак. **kahve ~i** кофе жаргылчагы. ~ **çarkı** тегирмен чарыгы. ~**in suyu nereden geliyor?** мынча акча кайдан келип жатат? ~ **taşı** тегирмен ташы.

değirmenci тегирменчи.

değirmi 1. тегерек. 2. чарчы, эни-бою бир (кездеме). 3. ооз. кол жоолук, жүз аарчы.

değiş 1. алмашма, айырбаштама. 2. өзгөрүш. ~ **etmek** алмашуу, айырбаштоо. ~ **tokuş** башма-баш алмашуу, товар алмашуу.

değişik 1. өзгөртүлгөн, алмаштырылган. 2. өзгөчө, башкача. 3. өзгөчөлөнгөн, артыкча, айырмалуу. 4. ооз. артыкбаш (ич кийим, кийим).

değişiklik, -ği 1. өзгөчөлүк, башкачалык, айырмачылык, бөтөнчөлүк. 2. өзгөрүү, алмашуу. 3. туруксуздук, өзгөргүчтүк. ~ **olsun diye** өзгөчөлүк болсун деп. ~ **yapmak** өзгөртүү киргизүү.

değişim 1. өзгөрүү, өнүгүү, алмашуу. 2. *биол.* окшобоо. 3. *экон.* товар алмашуу. 4. *мат.* варианттуулук. 5. *дең.* шамалдын багыт өзгөртүшү.

değişsinim *биол.* сапаттык өзгөрүү, мутация.

değişken 1. туруксуз, өзгөргүч. 2. *мат.* өзгөргүч. ~ **kemiyet** өзгөргүч чондук.

değişmek 1. өзгөрүү, өнүгүү. 2. алмашуу, жаңылануу. 3. айырбашталуу, алыш-бериш кылуу. **onu dünyaya değişmem** аны дүйнөдө эч нерсе менен алмашпайм. 4. которуу (*кийим, шейшеп ж. б.*).

değişmez 1. өзгөрбөс, туруктуу. 2. *мат.* константа, туруктуу чондук.

değiştirmek 1. өзгөртүү. 2. алмаштыруу. 3. алмашуу. 4. которуу, которуштуруу. **üstünü** ~ кийимин которуп кийүү.

değme 1. тийүү, тийишме, контакт. *сал. temas.* ~ **yeri** тийишкен жери. 2. кадимки, катардагы, карапайым, жөнөкөй. ~ **adam bu işi yapamaz** жөнөкөй киши бул ишти жасай албайт.

değmek I 1. тийүү, тийишүү. 2. (*бир нерсеге*) жетүү, баруу, келүү. **mektup eline değdi** кат колуна тийди. **yaşı on beşe değince** жашы он бешке келгенде. 3. каалаганындай/ойлогонундай чыгуу. **bu kahve değdi** бул кофе ишке жарады. **değme git-sin!** өз башы менен кетсин! **değme keyfini!** укмуш! керемет! сонун!

değmek II (*түз, өтмө мааниде*) туруу, татуу, арзуу. **bu tablo milyona değer** бул табло миллионго татыйт. **bu manzara görmeye değer**

бул көрүнүш көрүүгө татыйт. **değmez** арзыбайт, татыбайт. **zahmetine değmez** убарасына татыбайт.

değnek, -ği 1. таяк. **koltuk ~i** балдак. 2. балак (*жаза түрү*). ~ **gibi** ичке, арык, чыбыктай. ~ **yemek** таяк жеш.

değnekçi 1. минибус/автобустардын кезегин тартипке салган киши. 2. *эск.* шаар тартибине көз салган киши.

değneklemek таяктоо, сабоо, балак алуу.

deh *сырд.* с. чу! (*атты/эшекти/өзүздү бастыруу үчүн айтылат*).

deha 1. генийлик, көсөмдүк. 2. гений, көсөм.

dehdeh (*балдардын тилинде*) чу-чу (*ат маанисинде*).

dehlemek 1. айдоо (*айбандарды*). 2. *арго* кубалап чыгуу, чыгарып салуу.

dehliz 1. далис, коридор. 2. *анат.* угуу каналы.

dehşet, -ti коркунуч, үрөй учурган, жүрөк түшүргөн (*нерсе*). ~ **e düşmek/ kapılmak** үрөйү учуу, жүрөгү түшүү, калтааруу. ~ **saçmak** коркуу жаратуу, үрөй учуруу.

dehşetli 1. коркунучтуу, үрөй/кут учуруучу, жүрөк түшүрүүчү. 2. өтө, катуу, абдан, укмуштуудай аябагандай (*күчөтүү маанисинде*).

dejenerasyon тукуму начардоо/бузулуу, тукуму куруу, кедери кетүү, дегенерация.

dejenere 1. кедерсиз, сапатсыз. 2. шүмшүк, дегенерат. 3. иштетилбеген, дың, табигый. ~ **etmek** кедерин кетирүү, тубаса сапатын жок кылуу. ~ **olmak** кедери кетүү, тубаса сапаттарынан ажыроо.

dek чейин (*мейкиндик/ мезгил үчүн*). **akşama** ~ кечке чейин. **tepeye** ~ кырга чейин.

dekagram декограмм.

dekalitre декалитр.

dekametre декаметр.

dekan декан (*факультеттин*).

dekanlık 1. декандык (*кызмат, абал*).
2. деканат.

dekar декар (*1000м² өлчөмүндөгү аянт өлчөмү*).

dekatlon спорт декатлон (*атлетикалык жарыш түрү*).

deklânşör 1. парашютту ачкан тартма.
2. (*фотоаппаратты*) иштеткенде басылган түймө.

deklârazyon 1. декларация, билдирүү.
2. ук. мал-мүлк билдирүүсү.

deklâre: ~ **etmek** билдирүү, каттатуу, декларация толтуруу (*бажыканада*).

dekolte 1. деколте, үстү өтө ачык (*кийим, көйнөк*). 2. өтм. адеп тышы, жоосунсуз, одоно. ~ **konusmak** орой/адепсиз сөздөрдү сүйлөө.

dekont,-tu 1. эсеп билдирими. 2. аласа-бересе эсеби көргөзүлгөн кагаз.

dekor 1. театр декорация. 2. декор, тышкы көрүнүш (*имараттын, үйдүн*).

dekorasyon декорация.

dekoratif 1. декоративдик, жасалга/кооздук үчүн. 2. жасалма, көрсөтмөлүк.

dekoratör декоратор.

delâlet,-ti 1. эск. жол көрсөтүү, жол баштоо. 2. белги, жышаана, из, күбө. 3. далил. ~ **etmek** 1) жол көрсөтүү/баштоо. 2) күбө болуу, көрсөтмө берүү, көрсөтүү. **doğruluğu-nu** ~ **etmek** тууралыгын көрсөтүп туруу.

delegasyon делегация.

delege делегат.

delgeç,-ci тешкич, көзөөч (*кагаздарды тиркөө үчүн көзөнөк ачкан*), компостер.

delgi бургу, дирел.

deli 1. жинди, мээси жок, көк мээ.
2. өтм. эсирген, көпкөн, делир-

ген. 3. өтм. өтө берилген, ашык-тыктан акылын жоготкон, кумар. **kitap** ~ **si** китепкөй. 4. азоо, шар, күчтүү (*суу, шамал ж. б.*). ~ **irmek** шар/күргүчтөгөн суу. ~ **si** (*бир нерсеге*) кумар, ышкыбоз. **futbol** ~ **si** футбол ышкыбозу. ~ **alacası** ала-була, жарашыксыз (*түстөр*). ~ **balta** таш боор, заалим. ~ **bayrağı açmak** ашык болуу. ~ **çıkmaк** 1) жиндеп кетүү, жин уруу. 2) жинденүү, кыжыры кайноо. ~ **divane olmak** акылынан айнуу, башын/эсин жоготуу, думана болуп кетүү. ~ **ye dönmek** жинди болуп кете жаздоо (*кубанычтан, кайгыдан*). ~ **nin eline değnek vermek** карышкырга кой кайтартуу (*сөзм. с. : жиндинин колуна таяк берүү*). ~ **dolu** анды-дөңдү карабаган, аңгүдүк, балтаке. ~ **duman** келесоо, маңыроо, маңбаш, көк мээ. ~ **etmek** жинди кылуу. ~ **gibi** 1) жиндидей. 2) эсин жоготуп (*сүйүү*). ~ **fişek** кандан-бектен кайра тартпаган, көкжал, тайбас. ~ **gömleği** жиндилерге кийгизилген көйнөк. ~ **kızın çeyizi gibi** 1) иретсиз, чачкын. 2) табитсиз, андан-мындан чогултулган (*буюмдар*). ~ **olmak** 1) катуу жактыруу. 2) катуу кыжырдануу. ~ **olmak işten (bile) değil** аргасыздан жинди болосуң. ~ **pösteeki sayar gibi** ийне менен кудук казгандай (*өтө майда, тажатма иште иштөө*). ~ **saçması** маанисиз, маңызсыз сөз. ~ **saraylı gibi** көрксүз, жарашыксыз кийинген, ашкере кооздонгон (*аял*).

delice 1. жинди чалыш, жинди кыял (*киши*). 2. жапайы (*өсүмдүк, айбан*). 3. жиндидей, жинди өңдөнүп/окшоп. 4. бот. даны уулуу, баш айландыруучу отоо чөп (*Lolium temulentum*). 4. жапайы зайтун. 5.

ооз. ылаачын, шумкар.

delicesine башын/эсин жоготуп, өлүп талып, жинди-жинди болуп, өлөөрчө (*сүйүү, ашык болуу*).

delici 1. к. **delgi**. 2. тешкич, бургу. 3. *өтм.* таасирдүү, теше тиктеген (*көз карап*).

delik,-gi 1. тешик, көзөнөк. 2. тешилген, жыртылган, эскирген. 3. *арго* түрмө. 4. уя, ийин. **fare ~i** чыгчандын ийни. ~ **açmak** тешүү, тешик жасоо, бургулоо, көзөө. ~ **deşik** калбырдай, соо жери жок. ~ **deşik etmek** 1) тешилеп салуу. 2) ок жаадыруу, тамтык койбой аткылоо. ~ **deşik olmak** калбырдай тешилүү. ~ **e girmek** түрмөгө камалуу. ~ **e tıkmak** ооз. түрмөгө тыгуу.

delikanlı жигит, улан, боз бала, каны кызуу.

delikli 1. тешиги/көзөнөгү/ жырттыгы бар. 2. депкир.

deliksiz тешиксиз, көзөнөксүз, жырткысыз. ~ **çıkarmak** (*бир ишти*) кынтыксыз, сапаттуу бүтүрүү. ~ **karanlık** дүлөй караңгылык. ~ **uyku** али уйку.

delil 1. далил, аргумент, күбө. 2. белги, ышаарат, жышаан. 3. *эск.* жол башчы, жол көрсөткүч (*Меккеге баруучуларды коштогон киши*).

delilik,-gi 1. жиндилик, көк мээлик. 2. *өтм.* эси жоктук, акылсыздык, көпкөндүк. ~ **etmek** эси жоктук кылуу. ~ **e vurmak** жинди болумуш болуу.

delinmek 1. тешилүү, жырттылуу, көзөлүү. **kulağı ~** кулагы көзөлүү. 2. *өтм.* бузулуу, капарга/көңүлгө алынбоо (*мис. мыйзам, жобо, тьюу*).

delirmek 1. жиндеп кетүү, акыл-эстен ажыроо, делирүү. 2. *өтм.* жини келүү, жаны кашаюу, жаалдануу.

delişmen эрке талтаң, көпкөн, кой-айды

билбеген, оосар.

delmek 1. тешүү, көзөө, жырттык ачуу, бургулоо. 2. *өтм.* көңүлүн калтыруу, жүрөгүнө тийүү.

delta 1. (*геогр.*) дельта. 2. дельта (*грек алфавитинин төртүнчү тамгасы*).

dem 1. дем. ~ **almak** дем алуу. 2. заман, доор, чак. 3. ичкилик. 4. дем (*дем-дөө, буу чыгарбай тутуу*). 5. *арго* наркотик, банги зат. ~ **çekmek** 1) (*куштар*) безеленип сайроо. 2) *арго* ичкилик ичүү. ~ **tutmak** муз. бир аспапты башка аспап менен коштоо. ~ **vurmak** оюна келгенди сүйлөө.

demadem дембе-дем, кайра-кайра.

demagog демагог.

demagoji демагогия. ~ **yarmak** куру чечендик менен элди өзүнө тартуу.

demeç,-ci билдирүү, ачыктоо, интервью (*көрүнүктүү бирөө тарабынан берилген*). ~ **vermek** ачыктама жасоо, билдирүү.

demek 1. деш, сүйлөш, айтыш. 2. атоо, ат коюу. 3. (*бир тилде*) маанисине келүү. 4. *үнүн, көрүнүшүн тууроо*. **pat** ~ «күп» деп. 5. ойлоо, эсептөө. **halk ne diyecek?** эл эмне дейт? **dediğin** дегениң. **dediği dedik olmak** айтканы айткандай аткарылмак. **deme!** койчу, кантип эле! **desen ... desen...** десең ..., десең... **güzellik desen onda, zenginlik desen onda** сулуу десең сулуу, бай десең бай. **demeğe getirmek** дегиси келүү. **demeğe kalmadı** дегенче болбой. **der demez** дээр/айтар замат. **derken** 1) деп атканда/турганда. **tam iyileşti derken** так айыкты деп турганда. 2) так ошол учурда. 3) дегенде, дей коём деп. **onu kurta-rayım derken** аны куткарам деп/дей коюп. **deyip geçmek** капарга албоо, маани бербөө. **dediğine gelmek** деген болот/дегенге барабар.

~ **istemek** дегиси келүү. **diyelim ki** деп коёлу, десек. **ne dersin?** кандай дейсиң? **ne dedin de** эмне деп койдун эле?

demek II 1. демек, андай болгон соң. ~ **kendi imkanları var** демек, өз мүмкүнчүлүктөрү бар экен да. 2. деген болот, деген мааниге келет. **bu para onun için servet ~tir** бул акча ал үчүн чоң байлык демек.

dememek 1. дебөө, деп айтпоо. 2. маани бербөө, көңүл бурбоо, деп эсептебөө. **yağmur, kar demedi, yola çıktı** жамгыр, кар дебестен жолго чыкты. **demedim mi!** айткан жок белем! айтпадым беле!

demet,-ti тутам, боо, букет (гүл). ~ ~ тутам-тутам, боо-боо.

demetlemek бооламак, тутамдаш, букет жасаш.

demin жана/жаңы эле.

demincek эми эле, азыр эле.

deminden жанатан, жанатадан (*беру*).

deminki жанакы, эмелеки.

demir 1.темир. 2. темирден жасалган. ~ **çubuk** темир чыбык. 3. (*бир буюм-дун*) темирден жасалган бөлүгү. **karı ~i** эшиктин темири. 4. дең. якорь. ~ **almak** якорун көтөрүү (*кеменин*). ~ **atmak** 1) якорун түшүрүү (*кеменин*). 2) бир жерде көпкө калуу. 5.чынжыр, кишен. ~ **vurmak** (*бирөөгө*) кишен салуу. ~ **gibi** 1) темирдей, бышык, катуу (*нерсе*). 2) кайраттуу, бышык, чымыр (*киши*). 3) суук, муздак (*суу, кол ж. б.*). ~ **leblebi** 1)жаны бышык, жаны темирден (*киши*). 2) кыйын (*маселе/иш*). ~ **taramak** дең. (*шамал/толкундун таасири менен*) кеменин якорун сүйрөп калышы. ~ **yeri** дең. (*порттогу*) кемелердин якорь түшүргөн жери. ~ **tavında dövülür** мак. темирди кызуусунда сок. ~ **yolcu** темир жолчу. ~ **yolu** темир жол.

demirbaş 1.(*бир мекемеге*) тиешелүү/катталуу буюм, инвентарь. 2.катталган, тизмеленген, мөөр коюлган. 3.кол тийбес, козголбос. ~ **erzak** аск. кол тийбес мүлк. 4. алмаштырылгыс, табылгыс, көзгө басар, эмгеги сиңген (*киши*). ~ **eş-ya** туруктуу колдонумдагы буюм.

demirci 1. темир уста. 2. темир-тезек саткан/оңдогон киши. ~ **ocağı** темир устакана.

demirhindi бот. 1. индия курмасы (*дарагы, мөмөсү*) (*Tamarindus indica*). 2.индия курмасы шербети. 3. *argo* сараң.

Demirkazık астр. Алтын Казык (*жылдыз*).

demirlemek 1.темирлөө, темир тутка тагуу (*эшик, терезеге*). 2. к. **demir atmak**. 3. кишен салуу, чынжырлоо.

demirli 1.темирлүү, темир кошундусу бар. 2. якорун түшүргөн (*кеме*). 3. кишенделген, чынжырланган. ~ **beton** темир бетон.

demir ~ perde 1) театр темир тосмо (*сахна менен көрүүчү залынын ортосун ажыраткан*). 2. тар. "темир тор" (*суук согуш маалында Батыш/Чыгыш блокторун ажыраткан чек*).

demlemek, demlendirmek демдөө (*чайды, паллоону*).

demlenmek 1. демделүү. 2. ооз. ичүү, шимирүү (*шарап, арак ж. б.*).

demli демделген, демдүү.

demlik, -ği ак/чай чайнек.

demode модадан чыккан, эски модадагы.

Demokles : ~in kılıcı миф. Демоклдин кылычы.

demografi демография.

demokrasi демократия.

demokrat,-tı 1. демократ. 2. демократиялык.

demokratik демократиялык.

demokratlaşmak демократиялашуу.

demokratlık, -ğı демократия.

denden кайталанган сөз ордуна коюлган (") белгиси.

denek, -ği 1. сыналган, сыноодон өткөн. 2. сыноо үчүн колдонулган (*бирөө, бир нерсе*). ~ **taşı** 1) сыноо ташы (*алтын, күмүштүн каратын аныктоодо колдонулган*). 2) өтм. (*бирөөнүн же бир нерсенин*) нарк өлчөмү.

deneme 1. сыноо, тажырыйба. 2. ад. алгачкы чыгарма. ~ **müddeti/süresi** сыноо мөөнөтү. ~ **tahtası** сыноо үчүн колдонулган (*киши, нерсе ж. б.*). ~ **uçuşu** сынама учуш.

denemeci ад. адабиятка жаңы баш койгон жазуучу.

denemek 1. сыноо, тажырыйба жүргүзүү. 2. (*бир ишке*) киришүү, бел байлоо.

denet, -ti 1. текшерүү. 2. көзөмөл, байкоо.

denetçi 1. текшерүүчү. 2. көзөмөлчү, байкоочу.

denetim 1. текшерүү. 2. көзөмөл, байкоо.

denetlemek 1. текшерүү. 2. көзөмөлгө/байкоого алуу.

deney тажырыйба, сыноо, тест. ~ **tüpü** хим. пробирка. ~ **kabı** хим. пробирка, мензурка.

deneyim 1. тажырыйба, сыноо (*аракет*). 2. тажырыйба, жөндөм, ык. ~ **kazanmak** тажрыйбага ээ болуу, ыгын алуу, такшалуу.

deneyimli тажырыйбалуу, маш, көзү каныккан, машыккан, такшалган.

deneyimsiz тажырыйбасыз, ыгы жок.

deneyli тажырыйба жасалган, тажырыйба аркылуу далилденген.

deneyisel эксперименталдык, тажырыйба жүзүндөгү.

denge тең салмактуулук (*түз, өтмө маанилеринде*). ~ **si bozulmak** тең салмактуулугу бузулуу. ~ **sini kay-**

betmek 1) тең салмактуулугун жоготуу. 2) өтм. туюм-сезимдерде тең салмактуулугун жоготуу.

dengelemek 1. тең салмактоо, балансын сактоо. 2. туруктуулук/ырааттуулук берүү.

dengeli тең, тең салмактуу, ырааттуу.

dengesiz 1. тең салмаксыз, ыраатсыз, өйдө-ылдый. 2. өтм. кайсар, жинди чалыш, оосар, оома.

dengesizlik, -ği 1. тең салмаксыздык, ыраатсыздык, баш-аламандык, туруксуздук. 2. оосарлык, оомалык, кайсарлык.

denilmek делинүү, деген атка конуу.

deniz 1. деңиз, океан. 2. (*деңиз*) толкуну. **bugün çok ~ var** бүтүн деңиз толкундуу. 3. көп, кыжы-кыйма, эсепсиз. ~ **e açılmak** деңизге чыгуу. ~ **de balık** колго тийбес, колдон суурулган. ~ **bilimi** океанография. ~ **den çıkmış balığa dönmek** кургакта калган балыктай. ~ **derya** 1) учу-кыйырсыз деңиз. 2) теребел, көзгө көрүнгөн жер. ~ **derya ayak altında** баары алаканга салгандай ачык. ~ **e dökmek** (*душманды*) деңизге сүрүп жок кылуу. ~ **den geçip, çayda boğulmak** деңизден өтүп, сууга чөгүп кетүү (*чоң кыйынчылыктарды жеңип, кичинесинен жеңилүү*). ~ **e düşen yılanı sarılır** деңизге түшкөн, жыланды кучактайт. ~ **feneri** деңиз панары, маяк. ~ **e girmek** деңизге түшүү. ~ **e girse kurutur** колунан эч нерсе келбейт (*сөзм. с. деңизге түшсө, соолтот*). ~ **hortumu** деңиз куюсу. ~ **e indirmek** деңизге түшүрүү (*кемени*). ~ **kaplumbağası** зоол. деңиз ташбакасы (*Chelonia*). ~ **kazası** деңиз кырсыгы. ~ **kırlangıcı** зоол. балыкчы куш (*Sterna hirundo*). ~ **kızı** миф. деңиз кызы, русалка. ~ **kurdu** арго деңиз карышкыры, машыккан деңизчи. ~ **kenarı** деңиз

жээги. ~ **kulağı** лагуна. ~ **de kum, onda para** акчасы саман, акчасынын эсеби жок. ~ **Kuvvetleri** Деңиз Күчтөрү. ~ **tutmak** деңиз термелүүсүнөн көңүл айлонуу. ~ **tutması** деңизде көңүл айлонуу. ~ **uçağı** деңиз учагы. ~ **üssü** деңиздеги согуштук база. ~ **ylanı** деңиз жыланы (*Hydrophis*). ~ **yolu** деңиз жолу. ~ **yosunu** деңиз балыры.

denizaltı, -nı *аск.* 1. деңиз алды согуш кемеси. 2. деңиздин алды/түбү.

denizanası, -nı *зоол.* медуза.

denizası деңиздердин ары жагында.

denizati, -nı *зоол.* деңиз аты (*балык түрү; Hippocampus hippocampus*).

denizci деңизчи.

denizcilik, -ği 1. деңизчилик. 2. *спорт* деңиз спорту түрлөрү.

denizel деңизге байланыштуу/мүнөздүү. ~ **bitki** деңиз өсүмдүгү.

denizkestanesi, -ni *зоол.* деңиз кирписи (*Echinus esculentus*).

denizkızı, -nı *зоол.* деңиз кызы (*өпкөсү жана бакалоору менен дем алган айбан*).

denizkulağı, -nı *зоол.* деңиз кулагы (*Haliotis*).

denizlik, -ği 1. (*кайыкта*) толкун тоскуч. 2. *арх.* (*терезенин*) жаан тоскуч серепчеси.

denizsel *к.* **denizel**.

denk, -gi 1. тең. 2. теңдеш жүк, теңдеп артылган жүк. 3. таңылчак. 4. *өтм.* тең, ылайык, бирдей (*салмакта, баада, көлөмдө, наркта*). 5. *окшош*, 6. *физ.* багыттары, түртүлүү күчү бирдей/катуулугу тең күчтөр. ~ **i** ~ **ine** теңме-тең. ~ **düşmek/gelmek** 1) туура/чак болуу. 2) туш келүү (*убактысы*). ~ **getirmek** 1) теңдөө, тепетең бөлүү. 2. тууралоо, туш келтирүү, туштоо.

denklem *мат.* теңдеме.

denklemek 1. теңдөө, теңге бөлүү. 2. *окшоштуруу, айырмачылыгын жо-*

юу. 3. таңылчак таңуу, жүк артуу.

denkleşmek 1. тең салмакта болуу. 2. тең, бирдей, окшош болуу.

denkleştirmek 1. теңдештирүү, тең кылуу. 2. (*акча ж. б.*) керектүү сумманы табуу.

denklik, -ği теңдештик, теңдик, бирдейлик, барабардык.

denkşer тең, бирдей, калыс.

denli: ne ~ канчалык. **o** ~ ошончолук. **bu** ~ мынчалык.

denmek делинүү, айтылуу, аталуу.

densiz адепсиз, тарбиясыз, орой, уятсыйытсыз. ~ **söz** уят/адепсиз, орой сөз.

densizlik, -ği адепсиздик, тартипсиздик, оройлук, уятсыздык. ~ **etmek** адепсиздик кылуу.

deodoran дезодорант.

depilasyon кыруу, жулуу (*денедеги кылдарды/ жүндөрдү*).

depilatuvar (*кылдарды/ жүндөрдү*) жок кылууга жараган (*зат*).

deplâsman *спорт* 1. оюнчулардын ордун алмаштыруу. 2. оюн талааларын алмашып ойноо. ~ **maçı** жооп-матч (*өз талаасынан кийин каршы талаада ойнолгон*).

depo 1. депо, склад, амбар. 2. *тех.* бак. ~ **etmek** жыюу, топтоо. ~ **mevcudu** топ, жыйын, запас.

depolamak жыйып /топтоп коюу.

depozit, -ti, depozito ишеним бедел, ишеним катары төлөнгөн акча.

deprem жер титирөө. ~ **bölgesi** жер титирөө аймагы.

depresif *псих.* депрессивдүү.

depresyon *псих.* депрессия.

depreşmek кайталануу, жаңылануу, жаңыруу, кайра козголуу (*оору, кайгы ж. б.*). **hastalık** ~ оору кайра козголуу.

derbeder 1. селсаяк, ээн баш. 2. шалакы, чалметек, чачык, жүдөө (*киши*).

dere 1. суу, өзөн, сай. 2. капчыгай. 3. чатыр жээктеринде жаан суусун то-

суп агызган кырбуу. ~ **gibi akmak** суудай агуу (*кан*). ~ **yi görmeden paçaları sıvamak** ортодо жок иштин камын кылмак. ~ **tepe** ойчуңкур. ~ **tepe düz gitmek** кыйынчылыктарга моюн сунбоо. ~ **den tepeden konuşmak/söz etmek** ойдутоону сүйлөө.

derebeyi,-ni 1.*map.* деребей, феодал. 2.*өтм.* зордукчу, заалим, зөөкүр, эзүүчү. ~ **kesilmek** заалим болуп чыгуу, зөөкүрлөшүү.

derece 1. даража. 2. баскыч, деңгээл, наам, мартаба. 3. термометр. 4. градус, шкала. ~ **almak** байгелүү орунга ээ болуу (*мелдеште*). ~ **sini almak** эттин ысыгын өлчөө. ~ ~ акырын-акырын, аз-аздан, бара-бара, баскыч-баскыч.

dereceli 1. даражалуу. 2. баскычтуу. 3. градустарга, шкалаларга бөлүнгөн. 4. градустагы (*ысык, суук*).

dereotu,-nu *бот.* ашкөк (*Anethum graveolens*).

dergâh 1. дервиштер үйү, текке. 2.*map.* султан сарайы.

dergi журнал, жыйнак (*макалалардын*). *сал.* **mecmua**.

dergilik,-ği журналга ылайык/жарактуу.

derhâl дароо, бат, тез.

deri 1. тери (*кишинин, айбандардын*). 2. териден жасалган. 3. кабык (*мөмө-жемиштердин*). ~ **altı anat.** теринин алды/алдындагы. ~ **bağlamak** карттануу (*жара*). ~ **bilimci** дермотолог. ~ **bilimi** дерматология. ~ **kaplı** тери капталган (*китеп*). **bir** ~, **bir kemik** териси сөөгүнө жабышкан, арык. ~ **sine sığmaz** терисине батпаган, керсейген. ~ **sini yüz-mek** 1) терисин сыйыруу. 2) *өтм.* (*бирөөнүн*) мал-мүлкүн тартып алуу. 3) (*бирөөнү*) токмоктоп өлтүрүү.

derici,-ni теричи.

dericilik,-ği теричилик (*кесип, өнөр жайы*).

derilmek 1. терилүү. 2. жыйналуу, топтолуу, чогултулуу.

derimsi териге окшош/байланыштуу.

derin 1. терең. 2. маанилүү, мазмундуу, акылдуу (*киши*). ~ **bir bilgin** терең окумуштуу. 3. катуу, жыш, коюу. ~ **sessizlik** коюу жымжырттык. 4. түп, таман. 5. *өтм.* терең, урматтуу, ардактуу. ~ **saygı** терең сый. ~ **den** 1) түптөн. 2) узактан. ~ ~ тереңден, оор-оор. ~ ~ **nefes almak** тереңден дем алуу. ~ ~ **düşünmek** терең ойлонуу. ~ **den -e** 1) алыстан, узактан. 2) жакшылап, абдан. ~ **ine in-mek** майда-чүйдөсүнө чейин иликтөө. ~ **uyku** терең уйку.

derinlemesine тереңдетип, кылдаттык менен.

derinleşmek 1. тереңдөө, терең тартуу. 2. *өтм.* терең өздөштүрүү, терең иликтөө. 3. (*үн*) ыраактоо, узакташуу.

derinleştirmek 1. тереңдетүү, терең кылуу. 2. *өтм.* терең изилдөө, ар тараптан колго алуу.

derinliğine тереңден, ар тараптуу.

derinlik,-ği 1. тереңдик. 2. *физ.* тереңдик (*эн, бойдон башка 3-чоңдук*). 3. түп, ич, узак жер. **ormanın -le-rinden gelen ses** токойдун узак жеринен келген үн. 4. *өтм.* тереңдик, эң майда бөлүктөр. 5. жашыруун, сырдуу, көмүлүп калган. **tarihin -leri** тарыхтын терең жерлери. 6. *аск.* бирдиктин жайылым өлчөмү.

derişmek 1. коюулашуу. 2. *хим.* концентрация.

derivasyon нук алмаштыруу (*суу*).

derken 1. деп жатканда. 2. дээр замат. 3. капысынан, күтүлбөгөн жерден, так ошол маалда. **yazı yazıyordum,** ~ **misafir geldi** жазуу жазып отурсам, конок келип калды.

derkenar дептердин четине жазылган жазуу.

derleme 1. жыйнак. **masallar ~si** жомоктор жыйнагы. 2. топтоо, чогултуу, жыйноо (*иштери*). **D~ Müdürlüğü** Китеп Палатасы.

derlemek топтоо, жыйноо, чогултуу. **derleyip toplamak/ toparlamak** тартипке келтирүү, жыйноо, иреттөө.

derlenmek жыйналуу, чогултулуу.

derleyici жыйноочу, коллекционер.

derli : ~ **toplu** 1) иреттүү, жыйнактуу. 2) жакшы уюштурулган, чакан, тыкан.

derman 1. дарман, күч, энергия. 2. даба, дары. 3. кутулуш, сооронуш. ~ **bulmak** кутулуш жолун табуу. ~ **dan kesilmek** дарманы түгөнүү. ~ **olmak** күч/шык берүү.

dermansız 1. дармансыз, күчсүз, алсыз. 2. *өтм.* айыкпас, чарасыз. ~ **bir dert** айыкпас оору.

dermansızlık, -ğı 1. дармансыздык, алсыздык, күчсүздүк. 2. чарасыздык, айласыздык.

dermatolog дерматолог.

dermatoloji дерматология.

derme 1. терме, терим. 2. топтолгон, чогултулган. 3. коллекция. ~ **çatma** курак-сурак, эптеп-септеп жасалган, андан-мындан чогултулган, жырткыч-тешик (*буюм, үй ж. б.*).

dermek 1. терүү, жыйноо. 2. коллекция жасоо.

dernek коом, ассоциация, клуб.

ders 1. сабак, курс. 2. *өтм.* сабак, таасир, мисал. ~ **almak** 1) (*бирөөдөн*) окуу, сабак/билим алуу. 2) *өтм.* сабак алуу, өрнөк алуу, түшүнүү. ~ **anlatmak** сабакты түшүндүрүү. ~ **i asmak** ооз. сабак калтыруу. ~ **çalışmak** сабак окуу. ~ **olmak** сабак болуу. ~ **vermek** 1) сабак берүү. 2) сазайын колуна берүү/окутуу, жазалоо. ~ **yapmak** сабак өтүү.

dershane 1. класс, аудитория. 2. *мектеп тышында акы төлөп, кошумча сабак окуткан жер.*

derslik, -ği класс.

dert, -di 1. дарт, азап, арман, кыйноо. 2. катуу/айыкпас оору. 3. *өтм.* кайгы, муң, санаа. 4. кыйын иш, балаа. ~ **ini açmak** кайгысын/арманын айтуу. ~ **ini çekmek** азабын тартуу. ~ **değil!** ооз. эч нерсе эмес! арзыбайт! ~ **ini deşmek/depreştirmek** эски жарасын козгоо/ырбаттуу. ~ **ini dökmek** дартын айтуу, арыздануу. ~ **ine düşmek** (-нын) айласын/чарасын кылуу. ~ **edinmek/etmek** санаага батуу. ~ **e girmek** азапка түшүү. ~ **i günü** кылган-эткени, бир кылганы. ~ **i günü kitap okumak** кылган-эткени китеп окуу. ~ **ini Marko Paşaya anlat** ооз. дартыңды уга турган кишилерге айт. ~ **olmak** башка балаа болуу. ~ **ortağı** 1) дартташ, муңдаш, сырдаш. 2) бирдей (*кыйын*) абалда болгон (*киши*). ~ **sahibi** 1) дарттуу, армандуу, азаптуу. 2) оорулуу, ноокас. ~ **ini söylemeyen derman bulamaz** мак. ооруну жашырсаң, өлүм ашкере кылат. ~ **yanmak** арманын айтуу, арыздануу. ~ **ine yanmak** (*бирөө үчүн*) азап тартуу.

dertlenmek 1. азап тартуу, кыйналуу, кысталуу, кайгыга батуу. 2. *диал.* ооруу, дартка кабылуу.

dertleşmek (*өз ара*) дартын/арманын айтышуу, сырдашуу, кайгысын бөлүшүү.

dertli 1. армандуу, муңдуу, кайгылуу. 2. дарттуу, оорулуу, ноокас.

dertop: ~ **etmek** тартипке салуу, иреттөө, жыйноо, чогултуу, үйүү. ~ **olmak** 1) тоголоктошуу. 2) чогултулуу, үйүлүү (*буюмдар*).

dertsiz армансыз, кайгы-муңсуз, санаа-сыз. ~ **başını derde sokmak** жок жерден башына балааны үйүп

алуу.
derviş 1. дербиш. 2. кедей, жакыр. 3. жөнөкөй, карапайым киши. ~**in fikri ne ise, zikri de odur** мак. дербиштин пикири эмне болсо, зикири да ошо (*ар ким оюндагысын сүйлөйт*).
derya 1. деңиз, океан, дарыя. 2. өтм. билимдүү/маалыматтуу киши. 3. өтм. көп, мол. ~ **gibi** 1) зээндүү, акылдуу. 2) көп, кылкылдаган, кайнаган, жыкжыйма, мол.
desen 1. оюу, сүрөт, сайма, накыш. 2. сүрөт тартуу өнөрү.
desene дебейсиңби, десең. **desene, zengin olduk** бай болдук дебейсиңби/десең.
desenli оюу-чийүүлүү, саймалуу, сүрөттүү, гүлдүү.
desensiz оюу-чийүүсүз, саймасыз, гүлсүз, сүрөтсүз, бир беткей.
desigram дециграмм.
desilitre децилитр.
desimetre дециметр.
desinatör оюм-чийим жасаган киши, чиймечи-конструктор, дизайнер.
desise айла, митайымдык, чагым, кыянатчылык, интрига, жик.
despot,-tu 1. залим, деспот. 2. (*грек*) архиепископ, митрополит. 3. катуу, деспоттук (*башкаруу*).
destan дастан, эпос, эпикалык поэма. ~ **gibi** узун, чубалжыган (*кат*). **dillere ~ olmak** ооздон оозго өтүп айтылуу.
destansi дастан сыяктуу, дастан мүнөзүндө болгон.
deste 1. десте, букет, боо. 2. сап, кол. **bıçak ~si** бычактын сабы. 3. *спорт* (*Чыгыш өлкөлөрүндө*) бешинчи оордук категориясы. ~ ~ десте-десте, боо-боо.
destek,-ği 1. таяк, жөлөк, тирек, тирөөч. 2. өтм. колдоо, жөлөк, арка. 3. өтм. колдоочу. 4. түпкүч. 5. физ. бир вектордун түз сызыгы. ~ **akçe**

субсидия, дотация. ~ **atışı** аск. колдоп/сүрөп атыш. ~ **doku** анат. байланыштыргыч ткань. ~ **görmek** колдоо көрүү. ~ **koymak/vurmak** тирөөч менен тирөө, жөлөө. ~ **olmak** таяк/жөлөк/арка болуу, колдоо көрсөтүү.
destekleme колдоо. ~ **alımı** экон. колдоо иретинде сатып алуу (*мамлекеттин үрүндү белгилүү баада сатып алышы*).
desteklemek колдоо көргөзүү, арка/жөлөк болуу.
destekli колдоого алынган, жөлөктүү.
destelemek десте/букет/боо жасоо.
destroyer дең. орто тоннаждуу согуш кемеси.
destur 1. уруксат; жол. 2. *сырд. с.* жол бергиле! уруксат эткиле! 3. *сырд. с.* жогол! жолумдан чык! (*кир сууну төгүп жатып, жин-шайтанды кубалоо үчүн айтылат*).
desarj 1. (*батарея*) бүтүү, түгөнүү. 2. өтм. арыз-арманын айтып алып жеңилдөө. ~ **olmak** 1) (*батарея, аккумулятор*) түгөнүү, бүтүү. 2) өтм. бугун чыгаруу, сырын төгүү, жеңилдөө.
deşelemek 1. тешкилөө, казгылоо. 2. өтм. казып иштөө, териштирүү.
deşifre бети ачылма, ашкерленме. ~ **etmek** бетин ачуу, ашкерелөө. ~ **olmak** билинип калуу, ашкереленүү, бети ачылуу.
deşik,-ği 1. тешик, жырткыч. 2. тешилген.
deşmek 1. тешүү, көзөө. 2. жаруу (*мис. жараны, сыздоокту*). 3. өтм. кайрадан колго алуу, козгоо, үстүндө туруу (*бир маселени, теманы*). **şimdi o meseleyideşmeyelim** азыр ал маселени козгобойлу.
detant,-tı жумшоо.
detay деталь.
detektör элек. детектор.
deterjan кир жуугуч заттар (*крем, суюктук, порошок*).

dev 1. дөө. 2. чоң, ири. 3. *өтм.* залкар, албан, улуу, гигант. **Türk edebiyatının ~leri** түрк адабиятынын залкарлары. ~ **adımlarla ilerlemek** тез өнүгүү. ~ **anası** 1) фольк. дөөлөрдүн энеси. 2) дөө каныша. ~ ~ **aynası** чоңойтуп көрсөткөн томпок күзгү. (**kendini**) ~ **aynasında görmek** кыйынсынуу, менменсинуу, көтөрүлүү. ~ **gibi** дөөдөй. ~ **ölçüde** ири масштабда/чапта.

deva даба, чара, арга, дары, шыпаа. **derde ~ olmak** дартка даба болуу.

devalüasyon экон. девальвация (*акча наркынын түшүшү*).

devalüe экон. девальвация жасоо.

devam 1. уланды, арт. ~! **var** уландысы бар. 2. узундук, созулуш мөөнөт. 3. катышуу. ~ **mecburîdir** катышыш зарыл. 4. бөлүк, кесим. ~! **nerede?** бөлүмү кайда? ~! алга! ~ **etmek** улантуу.

devamlı 1. туруктуу, узун мөөнөттүү. 2. дайыма, ар качан. 3. тырышчаак, күжүрмөн. ~ **öğrenci** тырышчаак окуучу.

devamlılık, -ğı 1. туруктуулук, ырааттуулук. 2. тырышчаактык, берилгендик.

devamsız 1. үзүл-кесил, туруксуз, ыраатсыз, претсиз. 2. уландысы болбогон. 3. сабак калтырган (*окуучу*).

devamsızlık 1. туруксуздук, ыраатсыздык. 2. (*сабакка, ишке*) катышуунун начардыгы.

deve төө. ~ **nin başı/nalı/pabucu!** болбогон кеп! асмандын башы! атасынын башы! ~ **bir akçeye**, ~ **bin akçeye** төө бир сомго да, миң сомго да (сатылат). ~ **ye binmek** *арго* нашаага мас болуу. ~ **dikenî** төө тикен (*Silybum marianum*). ~ **yi dizinden vurmak** каалаганын ишке ашыруу. ~ **gibi** төөдөй, эпсиз чоң, ийкемсиз (*киши*). ~ **gözü** 1) төө көз. 2) жүзүм

түрү. ~ **hamuru gibi** кыйын сиңирилген (*тамак*). ~ **yi havuduyla yutmak** көз көрүнөө бирөөнүн мүлкүн менчиктеп алуу. ~ **ye hendek atlatmak** (*бирөөгө*) төө кайтартуу, ишке ашышы кыйын оор иштерди жасатуу. ~ **kini** кетпес кек, өчпөс өч. ~ **de kulak** төөдө кулак (*чоң нерсе жанында кичине нерсе*). ~ **kuşu** төө куш (*Struthio camelus*). ~ **gibi** (**yüke gelince kuşum der, uçmaya gelince deve**) ар качан бир шылтоо таап, иштен качуу (*сөзм. с. жүккө келгенде кушмун, учканга келгенде төөмүн дейт*). ~ **olmak** (*акча, тамак ж. б.*) көздөн кайым болуу. ~ **yarmak** *өтм.* (*бирөөнүн*) мүлкүн менчиктеп алуу.

develope *фото* сууга чылоо (*сүрөттү*).

deveran биол. эск. айлануу, тегеренүү, циркуляция. **kan ~ı** кан айлануу.

devetabanı, -nı бот. төө таман (*Phlodentron*).

devetüyü, -nü 1. төөнүн чуудасы. 2. төөнүн жүнүнөн жасалган. 3. төө жүнү түстүү, ачык күрөң.

devim физ. кыймыл, аракет. ~ **bilimi** физ. 1) динамика. 2) кинематика.

devimli кыймылдуу, аракет ичинде болгон.

devingen 1. кыймылдуу, аракеттүү, жандуу. 2. аракет/кыймыл ичинде болгон. 3. өзгөргүч.

devinim кыймыл, аракет.

devinmek кыймылдоо, аракеттенүү, жандануу.

devir, -vri 1. доор, мезгил, заман, чак. 2. айлануу, тегеренүү, цикл, стадия. 3. ташуу, козгоо. ~ **i mümkün** 1) ташылган, козголгон. 2) (*бирөөгө*) өткөрүүгө мүмкүн болгон. 3. (*бирөөгө, башкага*) өткөрүү. ~ **almak** өткөрүп алуу. 4. текшерүү, байкоо. ~ **e çıkmak** *аск.* кароолго чыгуу. ~ **açmak** *өтм.* жаңы доор ачуу.

devirmek 1. жыгуу, кулатуу, томкоруу.

2. *өтм.* кулатуу, бийлигин тартып алуу (*мис. өкмөттүн*). 3. ооз. тартып/жутуп жиберүү (*мис. аракты*). 4. (*бир жакка*) ийүү, жалпайтуу. **şarkasını yana** ~ шапкасын бир жагына кыйшайтып кийүү. 5. бүтүрүү, аягына чыгуу (*бир иштин*).

devleşmek дөөдөй/төөдөй болуу, чоңоюу.

devlet,-ti 1. мамлекет. 2. өкмөт. 3. *өтм.* таалай, бакыт. **~le!** жакшы барыңыз! ~ **adamı** мамлекеттик ишмер. ~ **baba** ооз. мамлекет, өкмөт. **D~ Bakan** Мамлекеттик Министр. **D~ Bakanlıđı** Мамлекеттик Министрлик. **D~ Bankası** Улуттук Банк. **D~ Başkanı** Мамлекет Башчысы. ~ **düşkünü** дөөлөттөн/байлык/бийликтен ажыраган бирөө. ~ **hizmeti** мамлекеттик кызмат. **~ler hukuku** эл аралык укук. ~ **kapısı** мамлекеттик мекеме. ~ **kuşu** дөөлөт кушу. ~ **memuru** мамлекеттик кызматкер.

devletçi мамлекеттүүлүктү жактоочу, этатист.

devletçilik,-ği мамлекетчилик, этатизм.

devletler : ~ **arası** мамлекеттер арасы/аралык.

devletleştirmek мамлекеттештирүү.

devralmak өткөрүп алуу.

devre 1. учур, мөөнөт, эпоха, стадия. 2. *элек.* айлануу, цикл. 3. сессия (*мыйзам чыгаруу органдарында*). 4. *спорт* тайм. ~ **den çıkmak** 1) (*бирөөнүн*) иштен, оюндан чыгышы. 2) колдонуудан чыгуу (*мис. бир жабдуу*). ~ **dışı** 1) (*бирөөнү*) иштин, оюндун ж.б. ичине албоо/кошпоо. 2) аракетке киргизбөө тышта калтыруу (*мис. бир машинени*). ~ **ye girmek** ортого түшүү, арачы болуу.

devren 1. *ук.* укук берүү менен өткөрүп берүү. ~ **kiralık apartman** укуктары менен кошо киреге бе-

рилген үй. 2. (*ичиндеги товары менен*) өткөрүп берилген дүкөн, (*персоналы менен өткөрүлгөн*) иш жери.

devretmek 1. айлантуу, тегеретүү. 2. ээлигин башкага өткөрүү (*мал-мүлк, иш жери ж. б.*). 3. оодаруу. 4. баштан-аяк карап/окуп чыгуу.

devriâlem дүйнөлүк тур, дүйнөгө саякат.

devridaim толук, тынымсыз, айлануу.

devrik 1. жыгылган, кулатылган, омкорулган, томкорулган, жулунган. 2. катталган, бүктөлгөн, ийилген. 3. *грам.* терсинен курулган (*сүйлөм*). 4. *өтм.* кулатылган, иштен алынган. ~ **başbakan** иштен алынган премьер-министр.

devrilmek 1. жыгылуу, тоголотулуу, кулатылуу, омкорулуу, оодарылуу. 2. *өтм.* кулатылуу, төңкөрүш жасалуу (*өкмөттө, мамлекетте*).

devrim 1. революция, ынкылап, төңкөрүш. 2. кайыруу, каттоо. 3. реформа.

devrimci 1. революционер, төңкөрүшчү, ынкылапчы. 2. реформачы. 3. революциячыл, төңкөрүшчүл.

devrimcilik,-ği 1. революциячылдык. 2. реформачылдык.

devrimsel революцияга/реформага байланыштуу.

devriye 1. патруль, көзөмөл тобу. 2. *мар.* (*Османлыларда*) илимий кызматтагыларга берилген даража. ~ **gezme** патрулга чыгуу.

devşirme 1. үзмө, чогултма (*гүлдү, жемишти ж. б.*) 2. аскерге алма. 3. *мар.* христиандардын балдарын жаңы черүүгө алма. 4. *мар.* жаңы черүү аскери.

devşirmek 1. үзүү, жулуу, жыйноо (*гүлдү, жемишти ж. б.*) 2. каттоо, кайыруу, бүктөө.

deyim 1. кеп, айтым, сөз. 2. идиома, фразеологизм.

deyiş 1. айтыш, сүйлөш (*ыкма, манера*). 2. түшүндүрүш, аныкташ, мүнөздөш. 3. элдик ыр түрү (*секетпай сыяктуу*).

deyyus *орой* мүйүздүү (*көзүнө чөп салынган эркек*).

dezavantaj (*бир нерсенин*) зыяндуу/терс тарабы, жаман жагы/жери.

dezenfeksiyon дезинфекция, арылтуу (*микротон, вирустан*).

dezenfektan дезинфекциялоочу зат.

dezenfekte дезинфекция. ~ **etmek** дезинфекциялоо.

dılak,-ğı *анат.* тылак.

dımbırdatmak дыңгыратуу, чалуу, чертүү (*музыкалык аспапты*).

dımdızlak 1.жыпжылаңач. 2. *өтм.* куру жалак калган, колундагысынын баарынан айрылган. ~ **kalmak** куру жалак калуу.

dırdır жаагын жануу, басылбай сүйлөө. ~ **etmek** жаагын баспай сүйлөө (*көбүнчө аялдар үчүн*).

dırdırcı жаагы басылбаган, сүйлөөк, кара жаак, какшанган.

dırdırlanmak көп сүйлөө, сүйлөнүү, кейинүү, жаагын жануу.

dırılı 1.тажатма сөз, жеме, наалыш. 2.айтыш, уруш (*сөз менен*), чатак. ~ **çıkarmak** чатак/талаш-тартыш чыгаруу. 3. наалыма, кейиш, нааразылык.

dırlanmak кейинүү, арыз-арманын айтуу, наалуу.

dış 1. тыш, сырт. 2. тышкы, сырткы (*көрүнүш*). 3. борбордон алыс, узак, чет. ~ **kapı** тышкы/четки капка. 4. чет өлкө, чет эл. ~ **ilişkiler** тышкы байланыштар. **D~ İşleri Bakanlığı** Тышкы Иштер Министрлиги. 4.жок, сыйбас (*экинчи компонент катары келет*). **akıl ~ı** акылга келбес/сыйбас. **edep ~ı** адеби жок. **evlilik ~ı** никеси жок. ~**ında** тышында, башка. **bunun ~ında** мындан башка. ~ **açı** тышкы бурч. ~

alım импорт, тыштан кылынган соода. ~ **borç** тышкы карыз. ~**a dönük** *психол.* 1) жугумдуу, жайдары. 2)тышка ачык, алыш-бериши көп. ~ **dünya/âlem** тышкы дүйнө/аалам. ~ **haberler** чет элдик кабарлар. ~ **hat** эл аралык линия. ~ **işleri** тышкы иштер. **D~ İşleri Bakanı** Тышкы Иштер Министри. **D~ İşleri Bakanlığı** Тышкы Иштер Министрлиги. ~**ında kalmak** тышында калуу. ~ **kapak** мукаба (*китептин*). ~ **kulak anat.** тышкы кулак. ~ **kapının ~ mandalı** алыс/жыты тууган. ~ **pazar** тышкы базар, экспорт. ~ **satım** экспорт, тышкы соода. ~ **ticaret** тышкы соода. ~**a vurmak** жүзүнө чагылуу, кебетесинен белгилүү болуу. ~**a vurum** (*ички сезимдердин*) тыштан белгилүү болушу/байкалышы.

dışarı 1. тышкары,тыш, эшик. ~**da kar** эшикте кар. 2. үйүнөн башка жер. **yemeği ~da yemek** тамакты тышта (*үйдө эмес*) жеш. 3. чет өлкө. ~**da** 1) эшикте. 2) чет өлкөдө. ~ **atmak** эшикке кубалап чыгуу. ~ **çıkamak** 1) эшикке чыгуу. 2) чоң даарат ушатуу. ~**ya fırlamak** 1) эшикке чуркап чыгуу. 2) чанагынан чыгуу (*көз*). ~ **gitmek** 1) эшикке чыгуу. 2) чет өлкөгө кетүү. ~**ya vurmak** 1)жүзүнөн/кебетесинен билдирип коюу, ашкереленүү. 2) (*оорунун*) тышкы белгилери пайда болуу. ~ **yüz** тышкы көрүнүш.

dışarlık,-ğı элет, айыл жери.

dışarlıklı элеттик, айылдык, сырттык.

dışbükey томпок. ~ **ayna** томпок күзгү.

dışkı *физиол.* бок, тезек.

dışlamak четтетүү, бөтөнсүтүү, кошпоо.

dışlanmak четтетилүү, кошпоо.

dışsal тыш менен байланыштуу, тышка мүнөздүү.

dıştan 1. *филос.* сырткы, тышкы, объ-

ективдүү. 2. тыштан, эшиктен.

dia слайд.

diapozitiv диапозитив, слайд.

dibek, -ği 1. соку (*таштан же жыгачтан жасалган*). 2. сокуда жанчылган. ~ **kahvesi** жанчылган кофе.

Dicle Тигр (*дарыя*).

didaktik 1. дидактика. 2. дидактикалык.

didik: ~ ~ 1. тытылган, жулунган, жыртылган, бырчаланган (*майда бөлүктөргө*) айрылган. 2. тинтүү, чаң-тополоңун чыгаруу. ~ ~ **etmek** 1) тытуу (*жүндү, тыбытты*). 2) майдалап айыруу. 3) тактоо бышыктоо, кылдаттык менен карап чыгуу (*маселени, ишти*). ~ ~ **ara-yip taramak** чаң-тополоң түшүрүп тинтүү, оодаруу.

didiklemek 1. тытуу, үшмөктөө (*жүндү, тыбытты, жипти*). 2. тытмалоо, чокулоо. **kuşlar incirleri didiklemiş** куштар анжырларды чокулаптыр. 3. тинтүү, аралаштыруу. 4. өтм. кылдаттык менен изилдөө.

didinmek тытынуу, тырмышуу, жаны тынбоо.

didişmek 1. тытышуу, чатакташуу, жулмалашуу, мушташуу. 2. өтм. жанталашып иштөө, бар күчүн зарптоо (*жан сакташ үчүн*).

diferansiyel 1. мат. дифференциал. 2. мех. дифференциалдык механизм. 3. мат. дифференциалдык.

difteri мед. дифтерия.

diftong, -gu грам. дифтонг.

diğer берки, башка, калган.

dijital дижитал. ~ **bilgisayar** дижитал компьютер.

dik, -ki 1. тик, перпендикуляр. ~ **açı** тик бурч. 2. *геогр.* тик, жалама (*зоо, жар*). 3. кайраттуу, тик турган (*чач*). 4. катуу, жагымсыз (*үн*). 5. тик, тайманбаган (*көз караш*). ~ **âlâsı** ооз. тири укмушу (*эң жамааны*). ~ **bakışlı** көзү тик, тик көздүү.

~ **başlı** 1) өжөр, көк, айтканынан кайтпас. 2) мурдун көтөргөн, текебер. ~ ~ жини келүү менен, жек көрүү менен (*кароо*). ~ **durmak** тик туруу. ~ **kafalı** к. ~ **başlı**. ~ **sözlü** кырс, чалпоо, кежир, бетке чабар (*киши*). ~ **tutmak** тик кармоо.

dikdörtgen тик бурчтуу төрт бурчтук.

dikilmek 1. тикесинен тик туруу, какайып туруу. 2. аякта күтүп туруу. 3. каяша айтуу, бетке чабуу, кармашуу, өжөрлөнүү.

diken 1. тикен, тикенек. 2. чычырканак, коко тикен. 3. ийне (*кирпинин, аарынын*). 4. өтм. тоскоол, жолтоо, бөгөт. ~ ~ **olmak** 1) ийнелүү болуу. 2) тик туруу (*мис. чачтар*). **tüyleri** ~ ~ **olmak** 1) бүткөн бою/ азат бою тик туруу, абдан таң калуу. 2) абдан үшүү. ~ **üstünde oturmak** ийненин үстүндө отургандай болуу.

dikenli 1. тикендүү. 2. ийнелүү. 3. өтм. тикенектей, какшыктаган, мазактаган сөз. ~ **tel** тикенек зым.

dikensi тикенек сымал.

dikensiz тикенексиз.

dikey *геом.* 1. вертикалдуу, перпендикуляр. 2. тик түрдө.

dikgen *геом.* тик бурчтуу, ортоганалдык.

dikili I 1. тигилүү, тигилген, отургузулган. 2. тик/вертикаль абалында болгон. 3. сайылган (*мис. туу*). 4. тургузулган, курулган (*эстелик*). ~ **ağacı olmamak** өзүнө тиешелүү малы-мүлкү болбоо. ~ **taş** таш эстелик, монумент.

dikili II 1. тигилүү, даяр. 2. тигилген, тигиши болгон.

dikilmek I 1. тигилүү. 2. тик абалга келтирилүү. 3. тикесинен аякта туруу. 4. тигилип кароо. 5. каршы болуу, тоскоолдук кылуу. 6. (*айрым жыныс органдары үчүн*) катуу-

лашуу, тик туруу. **dikilip durmak/kalmak** сенейип/катып туруп калуу.

dikilmek II тигилүү (*кийим-кече*).

dikim 1. тикме, тикмечилик. 2. тигүү, отургузуу (*мис. бакты*). ~ **evi** тигүү өнөрканасы, ателье.

dikine 1. тигинен, вертикаль. 2. *өтм.* өчөшүп, атайылап. ~ **gitmek** өчөшүп жасоо, кастарын тигүү. ~ **tıraş** каршысындагынын жинине тийген сөз. **diki** ~ тикеден тике, карама-каршы.

dikiş 1. тигүү, тигилиш. ~ **makinesi** тигиш/тигүү машинеси. ~ **i güzel** тигилиши мыкты. 3. тигиш, тигилген жер. 4. *мед.* тигиш, жара изи. 5. *тех.* кошулган/ширетилген жер. ~ **ini almak** тигишин/жибин алуу. ~ **atmak** тигиш салуу. **bir** ~ **kaldı** ... аз калды, ... кала жаздады. ~ **okuması** цыган жаңылмачтары. ~ **payı** бүкүм, тигиш үчүн калтырылган үлүш. ~ **tutturama-mak** күлү додо болбоо, бир иште көпкө кала албоо.

dikişli 1. тигиштүү, тигиши бар. 2. *тех.* ширетилген/кошулган жери белгилүү.

dikişsiz 1. тигишсиз. ~ **çorap** тигишсиз байпак. 2. жабыштырылган/уютуп жасалган (*бут кийим*).

dikit,-ti *геол.* сталагмит.

dikiz argo 1. көз караш, тигилиш. 2. байкоо, көзөмөлдөө. 3. көз. ~ **etmek/geçmek argo** тигилип кароо, көзүн албоо.

dikizci argo көзөмөлчү, байкоочу, тыңчы.

dikizlemek argo аңдуу, изине түшүү, көзөмөлдөө.

dikkat,-ti 1. *ар түрдүү мааниде* көңүл, абай. ~ ~! көңүл бургула! ~ **le** көңүл коюу менен. ~ **e almak** көңүлгө алуу, эсепке алуу. ~ **i çekmek** көңүлдөрдү өзүнө буруу.

~ **ini çekmek** көңүлүн буруу, кызыгуусун туудуруу. ~ **e değer** көңүл бурууга арзырлык. ~ **etmek** абайлоо, этият болуу. ~ **kesilmek** кунт коюп угуу/тыңшоо. ~ **ine sunmak** назарына сунуу.

dikkatli 1. этият, камкор. 2. кылдат, тыкан. 3. сак, аяр. 4. көңүл бурган, кунтун койгон. ~ ~ өтө этият, саксынуу менен, абайлап.

dikkatsiz 1. этиятсыз, абайлабай, көңүл кош. 2. көңүл бурбаган, кунтун койбогон, унутчаак, камаарабаган, эндекей, энөө.

dikkatsizlik,-ği этиятсыздык, көңүл коштук, унутчаактык, шалакылык, камсанабастык, энөөлүк. ~ **etmek** көңүл коштук/камаарабастык/этиятсыздык кылуу.

dikleme, diklemesine тигинен, вертикаль түрүндө.

diklenmek, dikleşmek 1. тигинен туруу, вертикаль абалда болуу. 2. тик/жалама тартуу (*тоо, зоо*). 3. оройлонуу, каяша айтуу.

diklik,-ği 1. тиктик, тик абал. 2. *өтм.* өжөрлүк, көктүк.

dikmek I 1. тигүү, отургузуу (*бак, гүл ж. б.*). 2. тургузуу, орнотуу. **direk** ~ тирек орнотуу. 3. көңтөрүп ичүү (*стаканды, чөйчөктү ж. б.*). 4. кароолго коюу (*бирөөнү*). 5. тик ыргытуу (*топту, ташты ж. б.*). 6. куруу, тургузуу, тигүү (*чатырды, имаратты*). 7. *спорт* топту уруп киргизүү.

dikmek II тигүү (*кийим-кечени*).

diksiyon 1. дикция. 2. интонация.

dikta диктат, жеке буйрук. ~ **режим** жеке буйрук режими, диктатура.

diktacı диктатордук режимди колдогон.

diktafon диктафон.

diktatör диктатор.

diktatörlük,-ğü диктаторлук.

dikte 1. диктант. 2. бирөөгө айтып жаз-

дыруу. ~ **etmek** 1) айтып жаздыруу. 2) *өтм.* (*бирөөгө*) талаптарын зордуктап кабыл алдыруу.

dil 1. *биол.* тил. 2. *линг.* тил. 3. стиль, сөз казынасы, жазуу чеберчилиги (*мис. жазуучунун, акындын*). **Tevfik Fikret** ~**i** Тевфик Фикреттин тили. 4. доордун тили. **Tanzimat** ~**i** Танзимат доорунун тили. 5. бир кесипке байланыштуу тилдик өзгөчөлүктөр. **hukuk** ~**i** укук тили. 6. *өтм.* пикир/ сезимдерди билдирүү каражаты. **müzik** ~**i** музыканын тили. 7. жан-жаныбарлар чыгарган үндөр. 8. (*музыкалык аспаптардын*) титиреп үн чыгарган ичке металл жалбыракчасы. 9. (*бут кийимдин*) боосунун алдындагы тили/ тартмасы. 10. *дуал.* ачкыч. 11. аспаптардын жазы узун кыймылдуу бөлүктөрү. **terazi** ~**i** таразанын тили. 12. *геогр.* кургактыктын деңизге кирип турган узун ичке бөлүгү. 13. *аск.* тил, туткун. ~**i açılmak** тили чечилүү, сүйлөй баштоо. ~**i ağır** 1) тили оор (*мис. бир жазуучунун*). 2) тилин тартпаган. ~**i ağırlaşmak** тили булдуруктоо (*мис. катуу оорудан улам*). ~ **ağız vermemek** 1) эс-учун билбөө. 2) тилге келбөө. ~ **akrabalıgı** тилдик жакындык. ~ **alışkanlığı** көнгөн ооз боюнча. ~ **almak** 1) тил алуу, көнүү. 2) (*бирөөнү*) туткунга алуу. ~**e almak** 1) сөз/кеп кылуу. 2) жамандоо. ~**e almamak** оозго албоо, кеп кылбоо. ~**inin altında bir şey var** бир нерсени айта албоо, оозу барбоо. ~**inden anlamak** 1) тилин түшүнүү/билүү. 2) *өтм.* эмне мааниге келерин билүү. ~**inin altındaki baklayı çıkarmak** айта албай жаткан нерсесин айтуу. ~ **avcısı** тыңчы, чалгынчы. ~**ini bağlamak** тилин байлап коюу, сүйлөт-

түрбөө. ~**i bağlı** тили байлануу. ~**inden bal akmak** тилинен бал тамуу. ~ **balığı** *зоол.* тил балыгы (*Solea vulgaris*). ~**inin belâsını/cezasını çekmek/bulmak** тилинин азабын тартуу. ~ **bilgisi** грамматика, тил илими. ~ **bilimi** тил илими, лингвистика. ~**i bir karış** тили бир карыш. ~**i bir karış dışarı çıkmak/sarkmak** тилин салаңдатуу, катуу чарчоо/суусоо. ~ **birliği** бир ооздон. ~ **bozmak** оозго албас сөздөр сүйлөө. ~**i bozuk** 1) тили тантык. 2) сөгөөнөк. ~ **bozuntusu** жаргон. ~**i çalmak** (*бирөөнү*) туурап сүйлөө. ~**inden çekmek** *өтм.* оозун бирөө тырмоо (*зарылчылык жок туруп эле айтып салуу*). ~**inden çeken mi vardı?** оозунду бирөө тырмадыбы? ~ **çıkarmak** (*бирөөгө*) тилин чыгаруу, шылдыңдоо. ~**i çıkık** аңкоо, кемпай. ~**i çözülmek** сүйлөй баштоо. ~ **dalaşı** кайыым айтышуу. ~**i damağına yapışmak/damağı kurumak** оозу/тамагы кургоо, таңдайы катуу, тили таңдайына жабышуу. ~**ini değdirmemek** ооз тийбөө (*тамактан*). ~**lere destan olmak** ооздон түшпөө, атагы алыска кетүү. ~**i dışarı çıkmak** тили салаңдоо, оор дем алуу (*оорулуу жөнүндө*). ~**den dile dolaşmak** ооздон оозго көчүп жайылуу, жаманатты болуу. ~**ine dolamak** 1) оозунан түшүрбөө (*мис. бир ырды, сөздү*). 2) бир нерсени кечке айта берүү. ~**i dolaşmak** (*коркуудан, уялгандан, мастыктан ж. б.*) тили тутулуу/булдуруктоо. ~ **dökmek** жалынып-жалбаруу, көндүрүү. ~**i döndüğü kadar** тилинин келишинче/жетишинче. ~**inden düşürmemek** тилинен түшүрбөө ~**i ensesinden çekilsin!** *каргыш* тилине жара чыксын! (*сөзм. с.* тили желкеси-

нен чыксын!) **~ini eşek arısı soksun!** тилин көгөн чаксын! **~ini fare mi yedi?** тилиң жокпу? тилиңи жутуп алдыңбы? **~ine geleni söylemek** оозуна келгенди сүйлөө /оттоо. **~e gelmek** 1) тилге келүү, сүйлөй баштоо. 2) ушак болуу. **~e getirmek** 1) сүйлөтүү, тилге келтирүү. 2) ачыктоо, түшүндүрүү. **~ını ısırmak** тилин тиштеп алуу. **~ ile tabir olunmaz** сөз менен айтып түшүндүрүлбөй турган. **~inden kaçmak** оозунан качыруу (сүйлөнбөй турган нерсени сүйлөп алуу). **~in kemiği yok** мак. тилдин сөөгү жок. **~ini kesmek/kesip oturmak** тилин тыйып отуруу. **~ine kil dolaşmamış** сөзгө чечен. **~i kılıçtan keskin** тили кылычтан курч. **~ini kısı, otur!** оозуңу/жаагыңы басып отур! **~e kolay** айтканга оңой/жеңил. **~ini koparmak** (коркутуу) тилин жулуп салуу. **~inden kurtulamamak** тилинен/ жемесинен кутула албоо. **~i kurumak** 1) тили кургоо. 2) айта берип тажоо, тили тешилүү. **~in kurusun!** тилиң курусун! **~ini mi yuttun?** тилиңи жутуп алдыңбы? **~i olsa da söylese** тили болсо да, айтса (айбандар, буюмдар жөнүндө). **~ otu mu yedin?** эмне эле оозуң тыйылбай калган? **~i pabuç kadar k.** **~i bir karış.** **~ine pelesenk etmek** сөзгө аралжы болуу. **~ peyniri** койдун сүтүнөн жасалган быштак. **~ine sağlam olmak** 1) оозу бекем болуу. 2) жаман сөз сүйлөбөө. **~ine/ağzına sağlık!** тилиңе береке! ырас айттың! **~ satmak** сөзү өзгөрүү. **~iyle sokmak** тили менен чагып алуу, сөз менен кааруу. **~ sürçmesi** оозунан жаңылуу. **~ini tutamamak** оозун тыя албоо. **~ini tutmak** оозун/тилиң тыюу. **~i tutuk** кекеч. **~ tutukluğu** мед. анатрия (кайсы

бир себептен улам тили сүйлөбөй калуу). **~i tutulmak** тили тутулуу. **~in tutulsun!** тилиң тутулсун! **~inde tüy bitmek** тили тешилүү (кайра - кайра кайталоодон). **~inin ucuna gelmek** тилинин учуна келүү (айтайын деп баратып токтоо). **~inin ucunda olmak** тилинин учунда туруу (эстей албоо). **~inin ucuyla** ооз учунан (кайдыгер, сытайыгерчилик үчүн). **~i uzadı** тили узарды. **~ uzatmak** тил тийгизүү. **~i uzun** тили узун. **~i varmak** тили баруу. **~i varmamak** оозу/тили барбоо. **~i yanmak** оозу күйүү. **~ yarası** ооз жарасы. **~ini yutmak** тилден калуу (коркуудан, таң калуудан). **~i zifir** тили уу.

dilber дилбар, мөлмөл (сулуу аял).

dilci тилчи.

dilek,-ği тилек, ниет. **~ kipi** ниет ыңгай.

dilekçe арыз. **~ vermek** арыз жазуу.

dilemek 1. тилөө, сурануу, өтүнүү. 2. каалоо. **dilediğini yapmak** каалаганын кылуу.

dilenci 1. кайырчы, тилемчи. 2. өтм. сурамчы, сук. **~ çanağı gibi** кайырчынын торбосундай (ичинде ар нерсе бар). **~ değneğine dönmek** тилемчи таягындай болуу (өтө арыктоо). **~ vapuru** бардык пристандарга токтогон кеме.

dilenmek 1. кайыр суроо, тилемчилик кылуу. 2. сурануу, (бирөөлөрдөн) үмүт кылуу.

dilim 1. тилим. **ekmek ~i** нан тилими, бир кесим нан. 2. радиатордун чыканагы. **~ ~** тилим-тилим. **~ ~ etmek** тилип-тилип коюу.

dilimlemek тилимдөө, тилип-тилип коюу.

dillenmek 1. (бала) сүйлөй баштоо. 2. (жансыз нерсе) тилге келүү, кишиче сүйлөп кирүү (жомоктордо). 3. жаманатты болуу.

dilli тилдүү, сүйлөөк, тили ачуу. **~ dü-**

dük 1) түтүк, ышкырык. 2) сүйлөөк, кара жаак. ~ **düdük etmek** (*бир нерсени*) элдин баарына жаюу.

dilmaç, -cı тилмеч, котормочу.

dilmek тилүү, кесүү, жаруу.

dilsiz 1. тилсиз, дудук, сакоо. 2. жоош, унчукпаган, момун, кесип алса сөз чыкпаган.

dimağ *эск.* 1. мээ. 2. ой, пикир, дымак.

dimdik 1. типтик. 2. тың, чымыр. 3. кайраттуу, өткүр, кажыбас. 4. тик, өткүр (*көз карап*). 5. түптүз. 6. таштай катуу. ~ **ayakta durmak** кайратынан жазбоо. ~ **durmak** 1) типтик туруу. 2) *өтм.* айтканынан кайтпоо.

din 1. дин, ынанч, ишеним. ~ **adamı** дин кызматкери. ~ **bilimi** теология. ~ **erki** к. **dinci erki**. ~ **kardeşi** диндеш. 2. идеал. ~ **i bütün** ыймандуу, такыба. ~ **den dönmek** дининен чыгуу. ~ **inden imandan çıkmak** ачуулануу, жинденүү. ~ **i imanı para** ойлогону эле акча.

dinamik 1. динамика. 2. динамикалык.

dinamit, -ti 1. динамит. 2. *өтм.* сезим/туюм ашкерелиги. **sevgi ~i** сүйүү сели. ~ **lokumu** гелигнит.

dinamitlemek 1. динамит менен жардыруу. 2. *өтм.* (*бир ишке*) зыян келтирүү.

dinamizm динамизм.

dinamo динамо, туруктуу токтун генератору.

dinci динчил. ~ **erki** теократия.

dinç тың, чың, чымыр, алдуу-күчтүү, кайраттуу, чыйрак. ~ **bir ihtiyar** тың абышка.

dindar динчил, такыба, ыймандуу.

dindaş бир динге ишенген, диндеш. ~ **olmak** бир динден болуу.

dindirmek тындыруу, токтотуу, басуу.

dingil *авто.* дөңгөлөк валы.

dingildemek 1. бошоо, ойноо, шалактоо, теңселүү. 2. коркуу, калтырап-

титирөө.

dingin 1. тынч, көшүлгөн, көйкөлгөн, кыймылсыз. 2. *хим.* пассивдүү. 3. момун, жоош, карапайым. 4. өчкөн (*жанар тоо*). 5. алсыз, чабал, чабыр (*мал*).

dinî диний. ~ **cemiyet** диний жамаат.

dinleme тыңшоо, кармоо (*берүүлөрдү, кабарларды ж. б.*).

dinlemek 1. угуу, тыңшоо. 2. тил угуу/алуу. 3. көнүү, моюн сунуу. 4. *мед.* тыңшоо (*мис. өпкөнү*).

dinlence эс алуу, каникул.

dinlendirici тынч/эс алдыруучу.

dinlendirilmiş 1. көпкө сакталган (*шаран*). 2. бир топко коюп коюлган (*камыр*).

dinlendirmek 1. эс/дем алдыруу. 2. камырды ороп коюу, ийге келтирүү. 3. тундуруу (*суюктукту*). 4. көпкө сактоо (*шаранты*). 5. эс алдыруу (*талааны*). 6. өчүрүү (*лампа-ны, отту ж. б.*).

dinlenme эс алуу, тынч алуу, баш сергитүү.

dinlenmek I 1. эс алуу, дем алуу. 2. тили угулуу, кеңеши эске алынуу, сөзү өтүү. 3. (*айрым тамак-аштын*) бир топко коюп коюлушу/сакталышы.

dinlenmek II тыңшалуу, тыңшоого алынуу.

dinleti *муз.* концерт.

dinleyici угуучу, тыңдоочу. ~ **ler** угуучулар, аудитория.

dinmek 1. тынуу, токтоо, басылуу (*көз жаш, оору ж. б.*). 2. басылуу (*үн*). 3. тынуу, токтоо (*кар, шамал, бороон ж. б.*).

dinozor динозавр.

dinsel диний. ~ **tören** диний расми/жөрөлгө.

dinsiz 1. динсиз, ыймансыз. 2. атеист. 3. таш боор, ырайымсыз. ~ **in hakkından imansız gelir** *мак.* динсиздин азабын ыймансыз берет.

dinsizlik, -ği 1. динсиздик, атеизм. 2. ырайымсыздык, таш боордук.

dip, -bi 1. түп. 2. таман. 3. эң узак жер/ бурч, түпкүр. ~ **bucak** көзгө көрүнбөгөн жер. ~ **ini bulmak** түбүнө жетүү. ~ **e çökmek** түбүнө чөгүү. ~ **ine darı etmek** түбүнө жетүү, бүтүрүү. ~ **i görünmek** түбү көрүнүү. ~ **ine inmek** түбүнө түшүү/жетүү. ~ **i kırmızı mumla mı çağırdım** азгырбадым, жазгырбадым. ~ **ko-çamı** дүмүрчөк (*чек, билет, витаминция ж. б.*). ~ **i tutmak** түбүнө жабышуу, түбү күйүп кетүү.

dipçik, -ği кундак.

dipçiklemek кундак менен уруу.

dipdiri 1. жандуу, аракеттүү, жайдары. 2. чымыр, чың, чыйрак.

dipfriz терең тондуруучу муздаткыч.

diploma 1. диплом. 2. лицензия, сертификат.

diplomasi 1. дипломатия. 2. *өтм.* айлакердик, куулук.

diplomat, -tı 1. дипломат. 2. куу, айлакер, амалкөй.

diplomatik дипломатиялык.

dipnot, -tu шилтеме.

dipsiz 1. түбү жок, түпсүз. 2. *өтм.* негизсиз, далилсиз, жалган. 3. *ооз.* бүтпөгөн, түгөнбөгөн (*доо, сот ж. б.*). ~ **kile, boş ambar / ~ tencere, camsız pencere** 1) ысырапчыл, чөнтөгү тешик. 2) курулай убара. ~ **testi** ысырапчыл, сарамжалы жок.

direk, -ği 1. тирек, тирөөч, бакан. 2. устун. 3. *өтм.* тирек, арка, жөлөк. ~ **ağacı** терек. ~ ~ **bağırmaq** ачуу-ачуу бакыруу. ~ **gibi** олбурлуу, кең далылуу, шыңга (*киши*).

direksiyon 1. башкаруу, айдоо (*машинени ж. б.*). 2. руль. ~ **da** рулда. ~ **u kırmak** машинаны буруп жиберүү. ~ **sallamak** *арго* машина айдоо. ~ **simidi** руль, штурвал.

direkt, -ti 1. түз, түздөн түз (*арачысыз*). 2. түз, бурулбай, шыр.

direktif директива, инструкция, көрсөтмө. ~ **almak** көрсөтмө алуу. ~ **vermek** көрсөтмө берүү.

direktör 1. директор. 2. *аск.* артиллерия борбору.

diren I *мед.* катетор.

diren II айры.

direnç, -ci 1. тиренч, каршылык көрсөтүү күчү. 2. *физ.* электр агымына каршылык, ресистанс.

dirençli 1. тиренчи күчтүү. 2. кайраттуу (*киши*).

dirençsiz 1. тиренчи аз. 2. кайратсыз, жүүнү бош (*киши*).

direngen 1. тиренген, көк, өжөр, кежир. 2. тырышчаак, талыкпаган, чыдамкай.

direniş 1. каршы туруу, тирениш. 2. кайрат, чыдам. 3. көтөрүлүш, бойкот.

direnişçi каршы турган, тиренишчи, баш көтөргөн (*киши*), көтөрүлүшчү.

direnmek 1. көгөрүү, тирешүү, айтканынан кайтпоо. 2. каршы чыгуу, баш көтөрүү, көтөрүлүш чыгаруу.

direşken 1. өжөр, талыкпас, тырышчаак. 2. көк, кежир.

direşmek тирешүү, айтканынан кайтпоо, чыдамкайлык/ турук-туулук көргөзүү.

diretmek көшөрүү, көгөрүү, өжөрлөнүү, айтканынан кайтпоо.

direy *диал.* айры.

dirhem 1. дирхем (= 3. 148 г оордук бирдиги). 2. *тар.* дирхем (*күмүш тыйын*). 3. тамчыдай, өтө аз өлчөмдө. ~ ~ аз аздан. ~ **kadar** дирхем-челик, өтө аз.

diri 1. тирүү. 2. жандуу, чыйрак, тың, бышык. 3. жаңы, солубаган. 4. чийки, тирүү (*мис. күрүч*). ~ ~ 1) тирүүлөй. 2) чийкилей.

diriksel, diril 1. жандууларга байланыштуу, физиологиялык. 2. тубаса.

diriliş тирилүү, жан кирүү, жандануу (*түз, өтмө маанилерде*).

dirilmek тирилүү.

diriltmek 1.тирилтүү. 2.жандандыруу, аракетке келтирүү. 3. айыктыруу, өмүр берүү (*оорулууга*).

dirim 1.жашоо, тиричилик, турмуш. 2. жашоо кумары/күчү. ~ **suyu** мүрөктүн суусу.

dirlik,-ği 1.тирдик, жашоо, күн, тиричилик. 2. жыргалчылык, кут. 3. ынтымак, ырашкердик. 4. *тар.* айлык. ~ **düzenlik** ынтымак, өз ара түшүнүшүү. ~ **etmek** тирдик кылуу. ~ **olmayan yerde varlık olmaz mak.** ынтымак жок жерде ырыс жок.

dirsek,-ği 1. чыканак. 2. кесилиш, бурулуш (*көчөнүн*). 3.*тех.* чыканак (*түтүктөрдү бириктирген*). ~ **çevirmek** мамилесин үзүү, араздашуу. ~ **çürütmek** көп жыл окуу, чыканагын талытуу.

dirseklemek чыканагы менен түртүү.

disiplin 1.тартип. ~ **i bozmak** тартип бузуу. 2. билим тармагы, сабак түрү. ~ **cezası** тартип бузуу жазасы. ~ **kurulu** тартип комиссиясы.

disk,-ki 1. *спорт* диск. 2. табак (*граммфондун*). 3. *комп., тех.* диск. 4. *анат.* диск (*омурткаларды бири-бирине бириктирген*). ~ **atma** *спорт* диск ыргытуу.

diskalifiye: ~ **etmek** *спорт* мелдештен чыгаруу. ~ **olmak** *спорт* мелдештен чыгарылмак.

disket,-ti *комп.* дискета.

disko диско, дискотека.

diskotek дискотека.

diskur сөз сүйлөө, осуят/насаат айтуу. ~ **geçmek/çekmek** насаат айтып сүйлөө.

dispanser диспансер.

distribütör *мех.* дистрибьютор, таратуучу.

diş 1.тиш (*кишинин, айбандардын*). ~ **çekmek** тиш сууруу. ~ **çürüğü** *мед.* курт жеген тиш. 2. *тех.* тиш

(*тетиктердин, жабдыктардын*).

3.тилим, бөлүк, тиш (*сарымсак, каштан ж. б-да.*). **bir** ~ **sarımsak** бир тиш сарымсак. 4. (*дантел, тордо*) үч бурчтуу четки тордомонун ар бири. ~ **ten artırmak** тамактан үнөмдөө. ~ **bilemek** тишин кайроо. ~ **ini çekmek** *диал.* (*бир иштен*) баш тартуу. ~ **çıkarmak** тиши чыгуу. ~ **ine dayanmak** тиштенип чыдоо. ~ **ine değmemek** тишинин арасында калуу (тамак өтө аз болуу). ~ ~ тиш-тиш (*араа сымал*). ~ ~ **e, saç saç gelmek** чачташуу, жулмалашуу. ~ **e dokunur** тишке ылайык/жумшак. ~ **leri dö-**

külmek тиши түшүү. ~ **lerini döke-**

rim! тиштеринди талкалайм! оозуңду канжалатам! (*кекетүү*). ~ **eti** бүйлө. (**birine**) ~ **geçirememek** тиши өтпөө, колунан келбөө. ~ **geçirmek** сөзү өтүү. ~ **gıcırdatmak** 1) тишин кычыратуу. 2) кыжырдануу, тишин кайроо (*бирөөгө*).

~ **ine göre** алына жараша. ~ **göstermek** тишин көргөзүү, күчүн билдирүү. ~ **hekimî** тиш доктур. ~ **kamaştırmak** тиш камоо. ~ **kirası** 1) *тар.* (*рамазанда келген конокторго таратылган*) акча же белек. 2) тартуу. ~ **inin kovuğuna bile gelmemek/~inin kovuğunu bile doldurmamak** тишинин кычыгында калуу (*өтө аз тамак жөнүндө*). ~ **macunu** тиш пастасы. ~ **ini sıkamak** тиштенип чыдоо. ~ **tacı anat.** тиш таажысы (*тиштин бүйлөдөн чыгып турган бөлүгү*). ~ **inden tırnağından artırmak** бардык нерседен үнөмдөп (*чогултуу*). ~ **ini tırnağına takmak** бардык кыйынчылыктарды тартуу, бүтүн күчүн жумшоо, жанын үрөө.

dişbudak,-ğı четин (*Fraxinus excelsior*).

dişçi тиш доктур, дантист.

dişi 1.ургаачы (*киши, айбан, өсүмдүк*).